

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Dili Ana Bilim Dalı

**ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN BEDÂYİ 'U'L-VASAT'I İLE MAHMUD
PAŞA'NIN ADNÎ DİVANI ARASINDA SES BİLGİSİ VE EKLER
BAKIMINDAN BİR KARŞILAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Türkan AKSOY

Sivas

Mayıs 2018

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Dili Ana Bilim Dalı

**ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN BEDÂYİ 'U'L-VASAT'I İLE MAHMUD
PAŞA'NIN ADNÎ DİVANI ARASINDA SES BİLGİSİ VE EKLER
BAKIMINDAN BİR KARŞILAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Türkan AKSOY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bilâl YÜCEL

Sivas

Mayıs 2018

KABUL VE ONAY

Üniversite : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Dili Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Ali Şir Nevâyî'nin Bedâyi' u'l-Vasat'ı ile Mahmud Paşa'nın
Adnî Divanı Arasında Ses Bilgisi ve Ekler Bakımından Bir
Karşılaştırma
Savunma Tarihi : 29/05/2018
Danışmanı : Prof. Dr. Bilâl YÜCEL
Unvanı – Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Recep TOPARLI

Üye : Doç. Dr. Galip GÜNER

Üye : Prof. Dr. Bilâl YÜCEL (Danışman)

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Türkan AKSOY tarafından hazırlanan Ali Şir Nevâyî'nin Bedâyi' u'l-Vasat'ı ile Mahmud Paşa'nın Adnî Divanı Arasında Ses Bilgisi ve Ekler Bakımından Bir Karşılaştırma başlıklı tez, kabul edilmiştir.

29/05/2018

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

İmza

Güner

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam hâlinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

29/05/2018

Türkan AKSOY

turkan

ÖN SÖZ

Dünyanın en eski dillerinden olan Türkçe, tarih boyunca çok geniş bir coğrafyada konuşulmuş, değişik kol ve lehçelere ayrılarak gelişimini devam ettirmiş, günümüzde yirminin üzerinde yazı dili hâline gelmiştir.

Bu gelişim süreciyle ilgili olarak, Türk dili tarihinin tartışılan konuları arasında XIV. yüzyıldan sonra ortaya çıkan lehçelerin kökeni ve dönemleri yer almaktadır. Köktürk - Uygur - Karahanlı çizgisinin Harezmi döneminden itibaren kendi içinde ayırıcı özelliklerinin bir kısmını koruyarak bir kısmında değişiklik göstererek varlığını sürdürdüğü hususunda bilim insanları hemfikirdir. Türkiye Türkçesinin de yer aldığı Batı Türkçesinde ise iki farklı görüş vardır. Oğuz kolunda Eski Türkçeden geçiş serüveninin aşamalı olarak gerçekleştiğini ileri sürenlere karşılık bu kolun kendi içinde geliştiğini savunanlar vardır.

Bir lehçenin kendi içindeki değişiklikleri zamanla ortaya çıkmaktadır. Bunda bölge değişikliklerinin de etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Lehçeler arasındaki farklılık, ayrı kollardan gelmenin doğal bir sonucudur. Bu sebeple aynı yüzyıl içinde Türk dilinin farklı coğrafya ve kolları içinde nefes alan eserler üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yapmak, mevcut olan soruları somut verilerle yanıtlayabilmek için önemli ve gereklidir.

Bu düşünceden yola çıkarak Türk dilinin bütünlüğü içinde kol ve saha farkının XV. yüzyıldaki eserlere nasıl aksettiğini görmek için biri Çağatay Türkçesinden diğeri ise Eski Anadolu Türkçesinden iki eseri karşılaştırmak istedik. Bu çalışmayla, eserlerden hareket ederek karşılaştırmalı dil bilgisi yönteminin ışığında iki ayrı yazı dili kolundaki XV. yüzyıl lehçelerinin ses bilgisi ve ekler açısından ne gibi benzerlikler ve farklılıklar taşıdıklarının tespitine çalışılacaktır.

Söz konusu eserlerden ilki Ali Şir Nevâyî'nin üçüncü divanı olarak bilinen *Bedâyi'ü'l-Vasat'ı* (Hızl. Kaya TÜRKAY, TDK, Ankara, 2000.) diğeri ise Mahmud Paşa'nın *Adnî Divanı'* dir (Hızl. Doç. Dr. Bilâl YÜCEL, Akçağ yayını, Ankara 1992.)

Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik ses ve şekil özelliklerini yansıtan bu eserlerde ilk aşamada fişlemeler yapılmış, ikinci aşamada elde edilen

verilerin tahliline gidilmiştir. Bu verilerin aynı anda görülmesi için her sayfadaki tabloların sol tarafı *Bedāyi 'u'l-Vasat'a* (BV), sağ tarafı ise *Adnî Divanı'a* (AD) ayrılarak örneklerin sıralanışına gidilmiştir. Örnekler verilirken kipler kısmında anlam bütünlüğü göz önünde bulundurularak anlam bütünlüğünün bozulmadığı yerlerde mısranın tamamı, anlamın bozulduğu yerlerde ise beytin tamamı verilmiştir. Diğer kısımlarda ise örnekler kelime veya kelime grupları şeklinde verilmeye çalışılmıştır. Metinlerden gösterilen tanıklar madde başı olarak koyu, bu ibarelerin karşılıkları ise açık renk karakterle yazılmıştır. Tanıkların alındığı yer yatık ayraç içinde (nazım numarası / beyit numarası) sıralamasıyla açık yazıyla yazılmıştır. Örneğin tablonun sol tarafında BV'den alınmış şu “**zerredin öksük:** zerreden eksik (334/1)” örnekte iki noktadan önceki koyu kısım bunun BV'de geçen bir tanık olduğunu, iki noktadan sonraki kısım anlamını, ayraç içinde yazılanlar ise bu örneğin BV'de 334. nazımın 1. beyti olduğunu göstermektedir. AD'den alınmış “**kaşunla kirpügüne:** kaşınla kirpiğine (60/7)” örneğinde yine iki noktadan önceki koyu kısım bunun AD'de geçen bir tanık olduğunu, iki noktadan sonraki kısım anlamını, ayraç içinde yazılanlar ise bu örneğin AD'de 60. nazımın 7. beyti olduğunu göstermektedir.

Metinler arasında bire bir aynı veya karşılığı olmayan fakat, metinlerdeki kullanımıyla dikkat çeken ve dönem Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtan kelime ve ekler altı çizili ve eğik olarak yazılmıştır. Diğer metinde kullanılmayan örnekler için Ø işareti kullanılmış ve aynı hücrede alt alta gösterilmiştir. Sonuç olarak bu örneklerin karşı metinde bulunmadığı, fakat, taşıdığı önem nedeniyle buraya alınmak istendiği gösterilmeye çalışılmıştır. Dönem Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olması gereken fakat metinlerde bulunamayan kelime ve ekler köşeli ayraç [/] içinde verilmiştir.

Bu çalışmada düzen olarak ilk bölümde ses bilgisindeki, sonrakinde ise eklerdeki benzerlikler ve farklılıklar ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise ele alınan tüm eklerin düzenli bir şekilde bir arada görülmesine yönelik hazırlanmıştır. Bu bölümde önceki sayfalarda örneklendirilen ve açıklaması verilen ekler sadece başlıklarıyla birlikte tablo düzeni içinde gösterilmiştir.

Tasvirici gramer yöntemiyle durum tespiti yapıp her iki lehçenin ses bilgisi ve eklerinin karşılaştırıldığı bu çalışmada terimler hususunda Zeynep Korkmaz'ın *Gramer Terimleri Sözlüğü* esas alınmıştır.

Tezin hazırlanmasında tecrübeleriyle bana yol gösteren ve yardımcı olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Bilâl Yücel'e teşekkürlerimi sunarım. Beni tezimi bitirmem konusunda cesaretlendiren ve manevî desteklerini esirgemeyen "aileme" teşekkür ederim.

Türkan AKSOY

Kahramanmaraş, Mayıs 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	xix
ABSTRACT.....	xxi
KISALTMALAR	xxiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1.1. ÜNLÜLER.....	9
1.1.1. Ünlülerin Düzlük-Yuvarlaklık Bakımından Kullanımları	9
1.1.1.1. Kelime Tabanlarında	9
1.1.1.1.1. Ön Seste Düzlük-Yuvarlaklık	9
1.1.1.1.1.1. BV ü- = AD i-	9
1.1.1.1.1.2. BV ö- = AD e-.....	9
1.1.1.1.2. İç Seste Düzlük-Yuvarlaklık.....	10
1.1.1.1.2. BV -i- = AD -ü-.....	10
1.1.1.2.2.1. BV -u- = AD -ı-.....	10
1.1.1.2.2.2. BV -u- = AD -u-.....	10
1.1.1.2.4. İç Seste Düzlük-Yuvarlaklık Açısından Dikkat Çeken Diğer Kelimeler	11
1.1.1.2.4.1. Sürekli Düz Ünlü Taşıyan Kelimeler.....	11
1.1.1.2.4.2. Sürekli Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler.....	12
1.1.1.1.3. Son Seste Düzlük-Yuvarlaklık.....	13
1.1.1.1.3.4. BV -i = AD -ü	13
1.1.1.1.3.5. BV -U = AD -I~U	13
1.1.1.1.3.3. BV -u = AD -u	14
1.1.1.1.3.4. Son Seste Düzlük Yuvarlaklık Açısından Dikkat Çeken Diğer Kelimeler.....	14
1.1.1.1.3.4.1. Son Seste Düz Ünlü Taşıyan Kelimeler.....	14
1.1.1.1.3.4.2. Son Seste Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler.....	14
1.1.1.2. Eklerde Düzlük-Yuvarlaklık	15
1.1.1.2.3. BV Düz Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü	15

1.1.1.2.3.3.	Yokluk Eki	15
1.1.1.2.3.4.	İlgi Durumu Eki	16
1.1.1.2.3.5.	Yön Gösterme Durumu Eki.....	16
1.1.1.2.4.	BV Düz Ünlü = AD Düz Ünlü.....	16
1.1.1.2.2.1.	Üçüncü Şahıs İyelik Ekleri.....	16
1.1.1.2.2.2.	Addan Ad Yapım Eki	17
1.1.1.2.2.3.	Addan Ad yapım Eki.....	17
1.1.1.2.2.4.	Addan Ad yapım Eki.....	17
1.1.1.2.2.5.	Yükleme Durumu Eki	18
1.1.1.2.2.6.	Görülen Geçmiş Zaman Çekimi 3. Şahıs Eki	18
1.1.1.2.2.7.	Emir Çekimi 2. Şahıs Pekiştirme Eki.....	18
1.1.1.2.2.8.	Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki, Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi Eki ...	18
1.1.1.2.2.9.	Sıfat-Fiiller	19
1.1.1.2.2.	BV Düz Ünlü ~ Yuvarlak Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü	19
1.1.1.2.3.1.	Birinci ve İkinci Şahıs İyelik Ekleri.....	19
1.1.1.2.3.2.	Görülen Geçmiş Zaman Teklik 1. ve 2. Şahıs Ekleri.....	20
1.1.1.2.3.3.	Emir Kipi Çokluk 2. Şahıs Eki.....	20
1.1.1.2.3.4.	Zarf-Fiiller	21
1.1.1.2.3.5.	Addan Sıfat Yapım Eki	21
1.1.1.2.4.	BV Düz Ünlü ~ Yuvarlak Ünlü = AD Düz Ünlü.....	22
1.1.1.2.4.1.	Addan Ad Yapım Eki.....	22
1.1.1.2.4.2.	Edilgenlik Eki.....	22
1.1.1.2.4.3.	Dönüşlülük Eki.....	22
1.1.1.2.4.4.	İşteşlik Eki.....	23
1.1.1.2.5.	BV Yuvarlak Ünlü = AD Düz Ünlü	23
1.1.1.2.5.1.	Soru Ekleri BV mU = AD ml.....	23
1.1.1.2.6.	BV Yuvarlak Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü	24
1.1.1.2.6.1.	Görülen Geçmiş Zaman Çokluk 1. Şahıs Eki	24
1.1.1.2.6.2.	Emir Çekimi 3. Şahıs Eki.....	24
1.1.1.2.6.3.	Geçişlilik Ekleri.....	24
1.1.1.2.6.4.	Bildirme Eki	25
1.1.1.2.6.5.	Fiilden Ad Yapım Eki	25

1.1.1.2.6.6. Fiilden Ad Yapım Eki	25
1.1.1.2.7. BV Yuvarlak Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü	26
1.1.1.2.7.1. Fiilden Ad Yapım Eki	26
1.1.1.2.8. Düzlük-Yuvarlaklık Açısından Dikkat Çeken Diğer Ekler	26
1.1.1.2.8.1. Sürekli Yuvarlak Olarak Kullanılan Ek Ünlüleri.....	26
1.1.1.2.8.2. Sürekli Düz Olarak Kullanılan Diğer Ek Ünlüleri.....	26
1.1.1.3. Diş-Dudak Ünsüzü v'nin Etkisiyle Ortaya Çıkan Yuvarlaklaşmalar.....	27
1.1.1.3.1. Kelime Tabanlarındaki Yuvarlaklaşma	27
1.1.1.3.2. Eklerdeki Meydana Gelen Yuvarlaklaşma	27
1.1.1.4. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlarla.....	28
Kullanıldığında Ünlü Uyumundan Çıkan Ekler.....	28
1.1.1.4.1. Yönelme Durumu Eki.....	28
1.1.1.4.2. Addan Ad Yapım Ekleri	28
1.1.2. Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları.....	29
1.1.2.1. Kelime Tabanlarında Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları.....	29
1.1.2.1.1. Ön Seste Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları.....	29
1.1.2.1.1.1. BV ı- = AD a-.....	29
1.1.2.1.2. İç Seste Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları	29
1.1.2.1.2.1. BV -a- = AD -i-	29
1.1.2.1.2.2. BV -a- = AD -A-	30
1.1.2.1.2.3. BV -i (-ê-) = AD -a-	30
1.1.2.2. Eklerde Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları	31
1.1.2.2.1. Çıkma Durumu Eki.....	31
1.1.2.3. /e/ ve /i/ Ünlülerinin Kullanımındaki Farklılıklar	31
1.1.2.3.1. Ön Seste /e/ ve /i/ Ünlüleri.....	31
1.1.2.3.1.2. BV i-(ê) = AD e-.....	31
1.1.2.3.1.2. BV i-(é) = AD i-	32
1.1.2.3.1.3. Ön Seste e- ve i- Ünlüleriyle İlgili Diğer Örnekler.....	33
1.1.2.3.2. İç Seste -i- (-é-) ve -e- Ünlüleri	33
1.1.2.3.2.1. BV -i- (-é) = AD -e-.....	33
1.1.2.3.2.2. BV -i- = AD -i-.....	35
1.1.2.3.2.3. İç Seste -i- (-é-) ve -e- Ünlüleriyle İlgili Diğer Örnekler.....	36

1.1.2.3.3. Son Seste -i (-é) ve -e Ünlüleri	36
1.1.2.3.3.1. BV -i (-é) = AD -e	36
1.1.2.3.3.2. BV -i (-é) = AD -é	37
1.1.2.3.4. BV'de /e/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler.....	38
1.1.2.3.4.1. BV'de İç Seste -e- Ünlüsüyle İlgili Örnekler.....	38
1.1.2.3.4.2. BV'de Son Seste -e Ünlüsüyle İlgili Örnekler	38
1.1.2.3.5. Şahıs Zamirlerinde /i/ (é) ve /e/ Ünlüleri	38
1.1.2.3.5.1. BV -i(-é-) = AD -e-	38
1.1.2.3.5.2. BV -i(-é-) = AD -e- ~ -i-	39
1.1.3. Ünlülerin Kullanılıp Kullanılmaması Açısından Görülen Farklar	39
1.1.3.1. BV -y = AD -yU.....	39
1.1.4. Kaynaşma	39
1.1.4.1. Geçici Kaynaşmalar	39
1.1.4.1.2. için ile	40
1.1.4.1.3. ne ile	40
1.1.4.2. Kalıplaşmış Kaynaştırmalar	40
1.1.5. Orta Hece Düşmesi.....	41
1.1.6. Hece Yutulması	41
1.2. ÜNSÜZLER	42
1.2.1. Ünsüzlerin Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından Kullanımları.....	42
1.2.1.1. Ön Seste k- / g- Ünsüzleri	42
1.2.1.1.1. Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste k- / g- Ünsüzleri	42
1.2.1.1.1.1. BV k- = AD k-.....	42
1.2.1.1.2. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste k- / g- Ünsüzleri.....	44
1.2.1.1.2.1. BV k- = AD g-.....	44
1.2.1.1.2.2. BV k- = AD k-.....	48
1.2.1.1.2.3. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste k- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler.....	49
1.2.1.2. Ön Seste t- / d- Ünsüzleri	50
1.2.1.2.1. Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste t- / d- Ünsüzleri	50
1.2.1.2.1.1. BV t- / AD t-.....	50

1.2.1.2.1.2. Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste t- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler	51
1.2.1.2.1.3. BV t- ~ d- = AD d-	52
1.2.1.2.1.4. BV d- = AD d-	53
1.2.1.2.2. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste t- / d- Ünsüzleri	54
1.2.1.2.2.1. BV t- = AD d-	54
1.2.1.2.2.2. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste BV t- = AD d- Ünsüzleriyle İlgili Diğer Örnekler	55
1.2.1.2.2.3. BV d- = AD d-	56
1.2.1.2.2.4. BV'de İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste d- Ünsüzünün Kullanılması Bakımından Dikkat Çeken Diğer Kelimeler	57
1.1.2.4. İç Seste -k- / -ğ- Ünsüzleri	58
1.1.2.5. İç Seste -t- / -d- Ünsüzleri	59
Kalın sıradan ünlü taşıyan tek heceli kelimelerin son sesindeki -t- iki ünlü arasında korunmaktadır. Çok heceli kelime gövdelerinde ise BV'de sürekli -t-, AD'de ise çoğunlukla -d- yazılışının hâkim olduğu görülmektedir:.....	59
1.1.2.6. İç Seste ve İki Ünlü Arasında -ç- Ünsüzü	60
1.2.1.5.1. Kelime Tabanlarında /ç/ Ünsüzü.....	61
1.2.1.5.2. Eklerde /ç/ Ünsüzü	61
1.1.2.7. Son Seste -k- /-k ve -ğ / -g Ünsüzleri	61
1.1.2.7.1. Kelime Tabanlarında.....	62
1.1.2.8. Son seste -t/-d Ünsüzü	64
1.1.2.9. Eklerde Ünsüz Uyumu	64
1.2.1.8.1. BV'de Sürekli Tonsuz Olarak Kullanılan Ek Ünsüzleri.....	64
1.2.1.8.1.1. Eşitlik Durumu Ekinde.....	64
1.2.1.8.1.2. Addan Ad Yapım Eklerinde.....	64
8.1.2.2. Addan Zarf Yapım Ekinde	65
1.2.1.8.1.6. Sıfat-Fiil Ekinde	65
1.2.1.8.1.7. Zarf-Fiil Eklerinde	65
1.2.1.8.1.8. Geçişlilik Ekinde.....	65
1.2.1.8.2. BV'de Ünsüz Uyumuna Tabi Olan Ekler	65
1.2.1.8.2.1. Yönelme Durumu Eki	65

1.2.1.8.2.1. Bulunma Durumu Eki	65
1.2.1.8.2.3. Çıkma Durumu Eki	65
1.2.1.8.2.4. Yön Gösterme Durumu Eki.....	65
1.2.1.8.2.5. Addan Ad Yapım Eklerinde	66
1.2.1.8.2.6. Fiilden Ad Yapım Eklerinde	66
1.2.1.8.2.7. Geçişlilik Eklerinde.....	66
1.2.1.8.2.8. Görülen Geçmiş Zaman Kipi Eki.....	66
1.2.1.8.2.9. Gelecek Zaman I ve İstek Kipi Eki	66
1.2.1.8.2.10. Emir Çekimi 2. Teklik Şahıs Pekiştirme Eki	66
1.2.1.8.2.11. Sıfat-Fiiller	67
1.2.1.8.2.12. Zarf-Fiiller	67
1.2.1.8.2.13. Ek-Fiil Eki	67
1.1.2. Ünsüzlerin Kullanımındaki Farklılıklar.....	67
1.2.2.1. Kelime Tabanlarında Ünsüzlerin Kullanımındaki Farklılıklar	67
1.2.2.1.1. BV m- = AD b-.....	67
1.2.2.1.2. BV b- = AD v-.....	69
1.2.2.1.3. Ön Seste b- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler	70
1.2.2.1.4. BV y- = AD y-.....	70
1.2.2.1.5. BV -f- = AD -p-.....	71
1.2.2.1.6. BV -g- ~ -v- =AD -g- ~ -v-	71
1.2.2.1.7. BV -g- = AD -g-	71
1.2.2.1.8. İç Seste g- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler.....	72
1.2.2.1.9. BV -ğ- = AD -h-	72
1.2.2.1.10. BV -k- = AD -h-	72
1.2.2.1.11. İç Seste -h Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler.....	73
1.2.2.1.12. BV -ğ- = AD -η-	73
1.2.2.1.13. BV -tt- = AD Ø.....	74
1.2.2.1.14. BV -ş = AD -ş.....	74
1.2.2.1.15. Son Seste -ş Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler	74
1.1.2.2. Eklerde Ünsüzlerin Kullanımındaki Farklılıklar.....	75
1.2.2.2.1. BV {+nIn} = AD {+Um}	75
1.2.3.1. Kelime Tabanlarında Ünsüzlerin Kullanılıp- Kullanılmaması	75

1.2.3.1.1. BV b- ~ ø- = AD ø-	75
1.2.3.1.2. BV y- = AD Ø-.....	77
1.2.3.1.3. BV y- ~ Ø- = AD y-	78
1.2.3.1.4. BV -l = AD -l	79
1.2.3.1.5. BV -l = AD Ø	79
1.2.3.1.6. BV -Ø- = AD -r-.....	80
1.2.3.1.7. BV-r- ~ -Ø- = AD -Ø-	80
1.2.3.1.8. BV-r ~ -Ø = AD -Ø.....	81
1.2.3.1.9. BV -g- = AD -Ø-	82
1.2.3.1.10. İç Seste -ğ- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler	82
1.2.3.1.11. BV Ø- = AD ş-	83
1.2.3.1.12. BV -ğ = AD -Ø.....	83
1.2.3.1.13. Son Seste -ğ Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler.....	83
1.2.3.1.14. Kelime Tabanlarında Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılmamasıyla İlgili Diğer Örnekler	84
1.2.3.2. Eklerde Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılması	84
1.2.3.2.1. Ek Başında Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılması.....	84
1.2.3.2.1.1. Yönelme Durumu Eki	84
1.2.3.2.1.2. Gelecek Zaman I ve İstek Kipi.....	84
1.2.3.2.1.3. Sıfat-Fiiller	85
1.2.3.2.1.4. Sıfat-Fiiller	85
1.2.3.2.1.5. Zarf-Fiiller.....	85
1.2.3.2.2. Ek Sonunda Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılmaması.....	85
1.2.3.2.2.1. Addan Sıfat Yapım Eki	85
1.2.4. Göçüşme.....	85
1.2.4.1. Yakın Göçüşme	85
1.2.4.2. Diğer Yakın Göçüşme Örnekleri	86
1.2.4.3. Uzak Göçüşme	86
1.2.5. İkiz Ünsüzlerin Kullanımı.....	86
1.2.5.1. BV'de Kullanılan İkiz Ünsüzler	86
1.2.5.2. İkiz Ünsüzlerle İlgili Diğer Örnekler	87
1.2.6. Zamir n'sinin Kullanımındaki Farklar	88

1.2.6.1.1. Yükleme Durumu Ekinde.....	88
1.2.6.1.2. Yönelme Durumu Ekinde.....	89
1.2.6.1.2.3. Bulunma Durumu Ekinde.....	89
1.2.6.1.4. Çıkma Durumu Ekinde.....	90
1.2.6.1.5. Eşitlik Durumu Ekinde.....	91
1.2.6.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekli Adlar ve Aitlik Ekinde Zamir n'si Konusu	91
1.2.6.3. Durum Eklerini Almış İşaret Zamirlerinde Zamir n'si Konusu	91
1.2.6.4. Durum Eklerini Almış Şahıs Zamirlerinde Zamir n'si Konusu	92
İKİNCİ BÖLÜM.....	93
EKLER	93
2.1. YAPIM EKLERİ.....	93
2.1.1. Addan Ad Yapım Ekleri.....	93
2.1.1.1. BV {+IXG} = AD {+IİK}	93
2.1.1.2. BV {+IXG} = AD {+IU}	94
2.1.1.3. BV {+GI} = AD {+GI}	95
2.1.1.4. BV {+(X)nçI} = AD [[+(I)ncI]]	96
2.1.1.5. BV {+slz} = AD {+sUz}	96
2.1.1.5.1. Arapça ve Farsça Biçimler.....	97
2.1.1.6. BV {+GA} = AD {+ge}.....	98
2.1.1.7. BV {+düz} = AD {Ø}.....	98
2.1.1.8. BV [+çak] = AD {+cak}	98
2.1.1.9. BV [çIIAy] = AD {+cIIAyIn}	99
2.1.1.10. Diğer Addan Ad Yapım Ekleri.....	99
2.1.2. Fiilden Ad Yapım Ekleri	101
2.1.2.1. BV {-(A)G} = AD {-(A)k}	101
2.1.2.2. BV {-(X)G} = AD {-(U)k}	102
2.1.2.3. BV {-GU} = AD {-gU}	102
2.1.2.4. BV {-(X)m} = AD {Ø}	103
2.1.2.5. BV {-U} = AD {-U}	103
2.1.2.6. BV [-(X)ş] = AD {-(I)ş}	103
2.1.2.7. BV {-I} = AD {-I}	104
2.1.2.8. BV {GU _n } = AD {Ø}	104

2.1.2.9. Diğer Fiilden Ad Yapım Ekleri.....	105
2.1.2. Fiilden Ad Yapım Ekleri.....	106
2.1.3. Addan Fiil Yapım Ekleri.....	106
2.1.3.1. BV {+IA} = AD {+IA}	106
2.1.3.2. BV {+A} = AD {+A}	107
2.1.3.3. BV {+ar} = AD {+ar} ~ {+ür}	107
2.1.3.4. BV {+re} = AD {+ra}	107
2.1.3.5. Diğer Addan Fiil Yapım Ekleri.....	108
2.2. ÇEKİM EKLERİ.....	109
2.2.1. Ad İşletme Ekleri	109
2.2.1.1. Çokluk Eki	109
2.2.1.1.1. Türkçe Çokluk BV {+IAr} = AD {+IAr}	109
2.2.1.1.2. Arapça ve Farsça Çokluk	109
2.2.1.2. İyelik Ekleri.....	110
2.2.1.3. Durum Ekleri.....	113
2.2.1.3.1. Yalın Durum BV -Ø = AD -Ø	113
3.1.1. Türkçe Yalın Adlar	113
3.1.2. Çokluk ve İyelik Ekini Almış Yalın Adlar	113
3.1.3. Arapça ve Farsça Yalın Adlar	114
3.1.4. Şahıs Zamirlerinin Yalın Kullanımı.....	114
2.2.1.3.2. Yükleme Durumu.....	115
3.2.1. BV {+nI} = AD {+(y)I}.....	115
3.2.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Yükleme Durumu Eki	116
3.2.3. BV -Ø = AD -Ø.....	117
3.2.4. Ünlü Uyumu Açısından Yükleme Durumu Eki.....	118
3.2.4.1. Türkçe Adlarda Yükleme Durumu Eki	118
3.2.4.2. Arapça Ve Farsça Adlarda Yükleme Durumu Eki.....	118
3.2.5. Şahıs Zamirlerinde Yükleme Durumu Eki.....	119
2.2.1.3.3. Yönelme Durumu.....	119
3.3.1. BV {+GA} / {+(y)A} = AD {+(y)A}	119
3.3.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Yönelme Durumu Eki	120
3.3.3. Ünlü ve Ünsüz Uyumu Açısından Yönelme Durumu Eki.....	120

3.3.3.1. Türkçe Adlarda Yönelme Durumu Eki	120
3.3.3.2. Arapça ve Farsça Adlarda Yönelme Durumu Eki.....	121
3.3.3.2.1. Ünlü Uyumundan Sapmalar	121
3.3.3.2.2. Ünlü Uyumunun Sağlanması	122
3.3.4. Şahıs Zamirlerinde Yönelme Durumu Eki.....	123
3.3.5. Yönelme Durumu Ekinin Zarf Göreviyle Kullanılması.....	123
2.2.1.3.4. Bulunma Durumu	124
3.4.1. BV {+(n)DA} = AD {+(n)dA}	124
3.4.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Bulunma Durumu Eki	125
3.4.3. Ünlü Uyumu Açısından Bulunma Durumu Eki	125
3.4.3.1. Türkçe Adlarda Bulunma Durumu Eki	125
3.4.3.1. Arapça ve Farsça Adlarda Bulunma Durumu Eki.....	125
3.4.4. Şahıs Zamirlerinde Bulunma Durumu Eki.....	125
2.2.1.3.5. Çıkma Durumu	126
3.5.1. BV {+(n)DIn} = AD {+(n)dAn}.....	126
3.5.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Çıkma Durumu Eki	127
3.5.3. Ünlü Uyumu Açısından Çıkma Durumu Eki	127
3.5.3.1. Türkçe Adlarda Çıkma Durumu Eki	127
3.5.3.2. Arapça ve Farsça Adlarda Çıkma Durumu Eki.....	128
3.5.4. Şahıs Zamirlerinde Çıkma Durumu Eki.....	128
3.3.5. Çıkma Durumu Ekinin Zarf Göreviyle Kullanılması.....	128
2.2.1.3.6. İlgi Durumu	129
3.6.1. BV {+nIn} = AD {+(n)UIn}	129
3.6.2. BV -Ø = AD -Ø.....	130
3.6.3. Ünlü Uyumu Açısından İlgi Durumu Eki	131
3.6.3.1. Türkçe Adlarla İlgi Durumu Eki	131
3.6.3.2. Arapça ve Farsça Adlarla İlgi Durumu Eki.....	131
3.6.4. Şahıs Zamirlerinde İlgi Durumu Eki.....	132
2.2.1.3.7. Eşitlik Durumu	132
3.7.1. BV {+çA} = AD {+CA}	132
3.7.1.1. Eşitlik Göreviyle Kullanılması.....	133
3.7.1.2. Kalıplaşmış veya İşlevini Yitirmiş Eşitlik Ekleri.....	133

3.7.3. Türkçe 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Eşitlik Durumu Eki	134
3.7.4. Ünlü Uyumu Açısından Eşitlik Durumu Eki	134
3.7.4.1. Türkçe Adlarda Eşitlik Durumu Eki	134
3.7.4.1. Arapça ve Farsça Adlarda Eşitlik Durumu Eki.....	134
3.7.5. Şahıs Zamirlerinde Eşitlik Durumu Eki.....	134
2.2.1.3.8. Vasıta Durumu	135
2.2.1.3.9. Yön Gösterme Eki.....	137
3.9.1. BV {+GARİ} = AD {+ArU}	137
3.9.2. BV {+rA} = AD {+rA}	137
2.2.2. Fiil İşletme Ekleri.....	138
2.2.2.1. Bildirme Kipleri	138
2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	138
2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu.....	140
2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Soru Biçimi.....	142
2.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman I	142
2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi	143
2.1.2.2. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu	145
2.1.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi.....	146
2.2.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman II	146
2.1.3.1. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Çekimi.....	147
2.1.3.2. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Olumsuzu	149
2.1.3.3. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi	151
2.1.3.4. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Rivâyeti.....	151
2.2.2.1.4. Geniş Zaman Kipi	152
2.1.4.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi	153
2.1.4.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu.....	157
2.1.4.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi.....	158
2.1.4.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi.....	158
2.1.4.5. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi	159
2.1.4.6. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti.....	160
2.1.4.8. Gelecek Zamana İşaret Etmesi.....	161
2.1.4.9. Şimdiki Zamana İşaret Etmesi	161

2.2.2.1.6. Şimdiki Zaman Kipi	162
2.1.6.1. Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi	162
2.1.6.2. Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu.....	164
2.1.6.3. Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi.....	165
2.2.2.1.7. Gelecek Zaman I	165
2.1.7.1. Gelecek Zaman I'in Çekimi	166
2.1.7.2. Gelecek Zaman I'in Olumsuzu	168
2.1.7.3. Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi	169
2.1.7.4. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi.....	170
2.1.7.5. Gelecek Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu	171
2.2.2.1.8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman).....	171
2.1.8.1. Kesin Gelecek Zamanın Çekimi	171
2.1.8.2. Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu.....	173
2.2.2.2. Tasarlama Kipleri.....	173
2.2.2.2.1. Emir Kipi.....	173
2.2.1.1. Emir Kipinin Çekimi.....	174
2.2.1.2. Emir Kipinin Olumsuzu	177
2.2.1.3. Emir Kipinin Soru Biçimi	179
2.2.2.2.2. İstek Kipi.....	179
2.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi	180
2.2.2.2. İstek Kipinin Olumsuzu.....	182
2.2.2.3. İstek Kipinin Soru Biçimi.....	183
2.2.2.4. İstek Kipinin Hikâyesi	183
2.2.2.5. Geniş Zamana İşaret Etmesi.....	184
2.2.2.5. Gelecek Zamana İşaret Etmesi	185
2.2.2.7. Şimdiki Zamana İşaret Etmesi	185
2.2.2.8. Gereklilik Kipine İşaret Etmesi.....	185
2.2.2.9. Emir Kipine İşaret Etmesi	186
2.2.2.10. Şarta İşaret Etmesi.....	186
2.2.2.2.3. Dilek Kipi.....	186
2.2.3.1. Dilek Kipinin Çekimi	187
2.2.3.2. Dilek Kipinin Olumsuzu	188

2.2.3.3. Dilek Kipinin Hikâyesi	189
2.2.2.2.4. Gereklilik Kipi	190
2.2.3. Gereklilik Kipinin Çekimi	190
2.2.2.3. Ek-Fiilin Çekimleri	191
2.2.2.3.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı	191
2.3.1.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi	192
2.3.1.2. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu	195
2.3.1.3. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi	197
2.2.2.3.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı	198
2.3.2.1. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanının Çekimi	198
2.3.2.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekiminin Olumsuzu	199
2.2.2.3.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I' i	199
2.2.2.3.4. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III' ü	200
2.3.4.1. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi	201
2.3.4.1.1. Adlara Gelebilmesi	201
4.1.1.1. Bağımsız Cümle Örnekleri	201
4.1.1.2. Yan Cümle Örnekleri	201
2.2.2.3.5. Ek-Fiilin Şartı	202
2.3.5.1. Ek-Fiilin Şart Çekimi	202
2.2.2.3.6. Ek-Fiilin -ken Zarf-Fiili ile Kullanılması	203
2.2.2.4. Karmaşık Fiiller ve Karmaşık Fiillerin Çekimi	203
2.2.2.4.1. BV -r / -Ar / -Ur bol- = AD Ø	203
2.2.2.4.2. BV -mAs bol- = AD -mAz ol-	204
2.2.2.4.3. BV -sA bol- = AD Ø	204
2.3. DİĞER EKLER	205
2.3.1. Çekimsiz Fiiller	205
2.3.1.1. Ad-Fiiller	205
3.1.1.1. BV {-mAk} = AD {-mAk}	205
3.1.1.2. BV {-mA} = AD {-mA}	206
3.1.1.3. BV {-(X)ş} = AD {-(y)Iş}	206
2.3.1.2. Sıfat-Fiiller	207
3.1.2.1. BV Ø = AD {-dUk}	207

3.1.2.2. BV \emptyset = AD {-mİş}	207
3.1.2.3. BV {-GAn} = AD {-(y)An}	208
3.1.2.4. BV {-r} / {-Ar} / {-Ur} = AD {-r} / {-Ar} / {-Ur}	209
3.1.2.5. BV {-mAs} = AD {-mAz}	209
3.1.2.6. BV \emptyset = AD {-(y)AsI}	210
3.1.2.7. BV {-GUçI} = AD {-(y)IcI}	210
3.1.2.8. BV {-GU} = AD \emptyset	211
2.3.1.3. Zarf-Fiiller	212
3.1.3.1. BV {-(X)p} = AD {-(y)Up}	212
3.1.3.2. BV {-bAn} = AD {-(y)UbAn(I)}	213
3.1.3.3. BV {-A} / {-y} / {-(y)I} / {-(y)U} = AD {-(y)A} / {-(y)U} / {-(y)I}	214
3.1.3.4. BV {-mAy(In)} = AD {-mAdIn}	215
3.1.3.5. BV {-GAlI} = AD {-(y)AlI} / {-(y)Al(I)dan} / {-(y)AldAn berü}	216
3.1.3.6. BV {-GUuçA} = AD {-(y)IncA}	217
3.1.3.7. BV {-sA} = AD {-sA}	218
3.1.3.7.1. Fiil Kök ve Gövdelerine Gelmesi	218
3.1.3.7.2. Zaman Eklerinden Önce Gelmesi	220
3.1.3.7.3. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesi	221
3.1.3.7.4. Adlardan Sonra Gelmesi	223
3.1.3.7.5. Kalıplaşmış Kelimelerde	224
3.8.1. Adlara Gelmesi	224
3.8.2. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesi	225
2.3.1.3.9. Diğer Zarf-Fiil Ekleri	225
2.3.2. Çatı Ekleri	229
2.3.2.1. Geçişlilik Ekleri	229
2.1.1. BV {-Ar} = AD {-Ar}	229
2.1.2. BV {-Ur} = AD {-Ur}	230
2.1.3. BV {-DUr} = AD {-dUr}	230
2.1.4. BV {-(X)t} = AD {-(I)t}	231
2.1.5. BV {-ter} = AD {-Der}	231
2.1.6. Diğer Geçişlilik Fiilleri	231
2.3.2.2. Edilgenlik Ekleri	233

2.2.1. BV $\{-(X)l\} = AD \{-(I)l\}$	233
2.2.2. BV $\emptyset = AD \{-(I)n\}$	233
2.3.2.3. Dönüşlülük Eki BV $\{-(X)n\} = AD \{-(I)n\}$	234
2.3.2.4. İşteşlik Eki BV $\{-(X)\text{ş}\} = AD \{-(I)\text{ş}\}$	234
2.4.1. İşteşlik Göreviyle Kullanılması	234
2.4.2. Dönüşlülük Bildirmesi	235
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	237
EKLER TABLOSU	237
3.1. YAPIM EKLERİ.....	237
3.1.1. Addan Ad Yapım Ekleri.....	237
3.1.2. Fiilden Ad Yapım Ekleri.....	238
3.1.3. Addan Fiil Yapım Ekleri.....	238
3.2. ÇEKİM EKLERİ.....	239
3.2.1. Ad İşletme Ekleri	239
2.1.1. Çokluk Eki	239
2.1.3. İyelik Ekleri	239
2.1.3. Durum Ekleri.....	239
3.2.2. Fiil İşletme Ekleri.....	240
3.2.2.1. Bildirme Kipleri	240
3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	240
2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi	240
2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu.....	240
2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Soru Biçimi.....	240
3.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman I	241
2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi	241
2.1.2.2. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu	241
2.1.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi.....	241
3.2.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman II.....	241
2.1.3.1. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Çekimi.....	241
2.1.3.2. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Olumsuzu	242
2.1.3.3. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi	242
2.1.3.4. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Rivâyeti.....	242

3.2.2.1.4. Geniş Zaman Kipi	242
2.1.4.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi	242
2.1.4.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu.....	243
2.1.4.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi.....	243
2.1.4.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi	243
2.1.4.5. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi.....	243
2.1.4.6. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti.....	243
2.1.4.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti	244
3.2.2.1.6. Şimdiki Zaman Kipi	244
2.1.6.1. Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi	244
2.1.6.2. Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu.....	244
2.1.6.3. Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi.....	244
3.2.2.1.7. Gelecek Zaman I	245
2.1.7.1. Gelecek Zaman I'in Çekimi	245
2.1.7.2. Gelecek Zaman I'in Olumsuzu	245
2.1.7.3. Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi	245
2.1.7.4. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi.....	245
2.1.7.5. Gelecek Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu	246
3.2.2.1.8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman).....	246
2.1.8.1. Kesin Gelecek Zamanın Çekimi	246
2.1.8.2. Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu.....	246
3.2.2.2. Tasarlama Kipleri	246
3.2.2.2.1. Emir Kipi.....	246
2.2.1.1. Emir Kipinin Çekimi	246
2.2.1.2. Emir Kipinin Olumsuzu	247
2.2.1.3. Emir Kipinin Soru Biçimi	247
3.2.2.2.2. İstek Kipi	247
2.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi	247
2.2.2.2. İstek Kipinin Olumsuzu	247
2.2.2.3. İstek Kipinin Soru Biçimi	248
2.2.2.4. İstek Kipinin Hikâyesi.....	248
3.2.2.2.3. Dilek Kipi.....	248

2.2.3.1. Dilek Kipinin Çekimi.....	248
2.2.3.2. Dilek Kipinin Olumsuzu	248
2.2.3.3. Dilek Kipinin Hikâyesi	249
3.2.2.4. Gereklilik Kipi	249
2.2.4. Gereklilik Kipinin Çekimi.....	249
3.2.2.3. Ek-Fiilin Çekimleri	249
3.2.2.3.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı	249
2.3.1.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi	249
2.3.1.2. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu	249
2.3.1.3. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi	250
3.2.2.3.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı.....	250
2.3.2.1. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanının Çekimi.....	250
3.2.2.3.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I' i	250
3.2.2.3.4. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü.....	250
2.3.4.1. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi	250
3.2.2.3.5. Ek-Fiilin Şartı.....	251
3.2.2.3.5.1. Ek-Fiilin Şart Çekimi	251
3.2.2.4. Karmaşık Fiiller ve Karmaşık Fiillerin Çekimi	251
3.3. DİĞER EKLER.....	251
3.3.1. Çekimsiz Fiiller.....	251
3.1.1. Ad-Fiiller.....	251
3.1.2. Sıfat-Fiiller	251
3.1.3. Zarf-Fiiller.....	252
3.3.2. Çatı Ekleri	253
3.2.1. Geçişlilik Ekleri	253
3.2.2. Edilgenlik Ekleri	253
3.2.3. Dönüştürme Eki	253
3.2.4. İşteşlik Eki	253
SONUÇ	255
KAYNAKÇA	261
ÖZGEÇMİŞ	267

ÖZET

Bu çalışma, Türk dilinin XV. yüzyıldaki biri doğu (Çağatay) diğeri güneybatı (Oğuz) koluna ait iki eserin ses bilgisi ve ekler açısından tahlil edilerek karşılaştırılmasını konu edinmektedir. Çağatay Türkçesini temsilen Ali Şir Nevâyî'nin üçüncü divanı olarak bilinen *Bedâyi' u'l-Vasat'ı*, Eski Anadolu Türkçesini temsilen ise Mahmud Paşa'nın *Adnî Divanı* adlı eseri kullanılmıştır.

Çalışma; Ön Söz, Giriş ve Sonuç bölümleri hariç 1. Ses Bilgisi, 2. Ekler ve 3. Ekler Tablosu olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Ses bilgisi ve ekler bakımından incelenen her iki eserin de XV. yüzyılda kendi kolunun karakteristik ses ve şekil özelliklerini taşıdığı görülmektedir.

Bedâyi' u'l-Vasat; Çağatay Türkçesinin belirleyici özelliklerinden iki heceli kelimelerin ilk hecesinde gerileyici; iki heceli kelimelerin ikinci hecesinde ilerleyici ünlü benzeşmesiyle meydana gelen yuvarlaklaşmaya, Arapça ve Farsça asıllı kelimelerde görülen ek uyumsuzluğuna, ön seste tonsuz ünsüzlerin hâkim olmasına, Türk dilinin tarihinde önemli bir ses olayı olarak kabul edilen “*bar, bar-, bir-*” kelimelerinde görülen ön seste *b-* ünsüzünün kullanılmasına, yardımcı fiil olan *bol-* ve *ol-* biçimlerinin birlikte kullanılmasına, ek başında ünsüz uyumuna bağlı olarak *G-* sesinin bulunmasına ve kimi kelimelerde son seste *-G* sesinin kullanılmasına, *p > f* değişmesine, zamir *n*'sinin genellikle kullanılmayışına, kendine has fiil çekimleri ve karmaşık fiillerin kullanımına tanıklık etmektedir.

Diğerk taraftan Eski Anadolu Türkçesiyle oluşturulan Adnî Divanı da yüzyıl döneminin özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Eser, Eski Anadolu Türkçesinin belirleyici özelliklerinden olan kelime tabanları ve eklerdeki yuvarlaklaşmaya, bünyesinde ince sıradan ünlü barındıran kelimelerde *k-* ve *t-* ünsüzlerinin ön seste tonlulararak *g-* ve *d-* seslerine dönüşmesine, Çağatay Türkçesinin aksine “*var, var-, vir-*” kelimelerinde ön seste *v-*'nin kullanılmasına, yine *bol-* yardımcı fiilinin *ol-* biçiminde kullanılmasına, zamir *n*'sinin kullanılmasına, Çağatay Türkçesinin aksine kimi eklerde görülen ek başı *G-*

ünsüzünün olmayışına ve çok heceli kelime tabanlarında Çağatay Türkçesinin aksine son seste **-G** sesinin kullanılmayışına tanıklık etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ali Şir Nevâyî, Mahmud Paşa, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Ses Bilgisi, Ekler.

ABSTRACT

This study aims to investigate the Turkish language XV. One of the twentieth century is about the comparison of two works belonging to the east (Çağatay) and the southwest (Oğuz) arc in terms of sound information and appendices. Bedāyi‘u‘l-Vasaṭ‘ı, known as the third divan of Ali Şir Nevâyî, representing Chagatay Turkish, and Adnî Divan, Mahmud Paşa, representing Old Anatolian Turkic.

This work is composed of three main part, except preface introduction and conclusion, 1. Phonetics 2. Appendixes and 3. Forms.

Both works studied in terms of sound information and annexes are belonging to XV. It appears that the Turkic people of the twentieth century carry the characteristic sound and figure features.

Bedāyi‘u‘l-Vasaṭ‘ı mediocre; The decisive features of Çağatay’s are regressive in the first sentence of two syllable words; in the second half of the two-syllable words; the rounding that takes place in a prosperous analogy, the affix disagreement found in the Arabic and Persian stock words; the dominance of the unvoiced consonants in the front sound; the usage of the front sound **b-** seen in the words “*bar, bar-, bir-*” which is accepted as an important sound event; the helping verb of *bol-* is phrase and the helping verb of *ol-* in poem; being the sound **G-** at the beginning of the affix depending on the vowel disagreement and the usage of the sound **-G** as a lost of some words; the changing of *p>f*; the pronominal n’s disuse in general; typical conjugations and the usage of complex verbs.

On the other hand, the Adnî Divan, formed by the Old Anatolian Turkic, also contains the characteristics of the century. Rounded adjuncts in words which include vowels such as **k-** and **t-** consonants **g-** and **d-** are used in front of the words. In contrast to the Chagatay Turkish in the words like “*var, var- vir-*” the first phono includes **v-**. the helping verb of *bol-* is used as *ol-*. In Çağatay Turkish adjuncts **G-** was used before the adjunct and also in the last phono. Of more syllable words **-G**

was used. It is seen that this used consonant was not Old Anatolian Turkic.

Key words: Ali Şir Nevâyi, Mahmud Paşa, Chagatay Turkish, Ancient Anatolian Turkish, Phonetic, Affixes.

KISALTMALAR

age.	Adı Geçen Eser
bk.	Bakınız
bs.	Baskı
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Hzl.	Hazırlayan
KSÜ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDED	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TOD	Tarih Okulu Dergisi
Yay.	Yayımları

GİRİŞ

Doğu Avrupa'dan Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan ve geniş bir bölgede konuşulan Türk dilinin XV. yüzyıldaki genel konumuna bakıldığında; doğuda Orta Asya ve Türkistan'da Çağatay Türkçesi, güneybatıda Oğuz Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi), kuzeybatıda Kıpçak Türkçesinin (Kuman Diyalekti, Mısır ve Suriye'de Memlük Kıpçakçası) hâkim olduğu görülmektedir. Ayrıca batıda *Ana Bulgarcadan gelen ve Tuna Bulgarcasının devamı niteliğindeki Volga Bulgarçası da yer almaktadır.

Bu çalışmanın malzemesini oluşturan her iki eser de XV. yüzyıla ait olup Bedâyi'ü'l-Vasat Çağatay Türkçesi, Adnî Divanı ise Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınmıştır.

Çağatay adı Cengiz Han'ın ikinci oğlu olan Çağatay Han'dan gelir. Cengiz Han ölümünden önce ülkeyi dört oğlu arasında paylaştırır ve Çağatay Han'a Doğu Türkistan'dan Maverâünnehir'e kadar uzanan bölgeyi verir. Çağatay Han'ın ölümünden sonra devlete Çağatay Devleti, Türk ve Türkleşmiş unsurların edebî diline ise Çağatay Türkçesi denilmiştir. Çağatay terimi, XIX. yüzyılda (özellikle de Vámbéry'nin çalışmalarıyla) Avrupa'da farklı bir anlam kazanarak Özbekçeyi de içine alan bir yazı dilini ifade etmektedir.¹

XV. ve XVII. yüzyıl tarihleri arasında Özbekler, Kazaklar, Uygurlar, Tatarlar, Başkurtlar gibi Türk boyları tarafından kullanılan Çağatay Türkçesi XIV. Yüzyılda oluşan Harezmi Türkçesinin devamı niteliğindedir. Ancak Çağatay Türkçesi, bazı önemli farklarla Harezmi Türkçesinden ayrılır.² XIX. yüzyılın başlarında Çağatay Türkçesi yerini Özbekçe ve Yeni Uygurcaya bırakmıştır.

Çağatay Türkçesinin de içinde yer aldığı doğu kolunun başlangıç ve bitiş sınırlarını çizme hususunda araştırmacılar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuda Alexandr Nikolay Samoyloviç ve Fuad Köprülü'nün görüş farkları dikkat çekmektedir. A.N Samoyloviç Orta Asya İslâmî-Türk yazı dilini,

¹ Zuhâl Ölmez, "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5., Sayı 9, 2007, s. 177.

² Talat Tekin, Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul 2003, s. 39.

1. Hakaniye Türkçesi ya da Kâşgar Dili (XI.-XII. yüzyıllar)
2. Kıpçak-Oğuz devri (XIII.-XIV. yüzyıllar)
3. Çağatay devri (XV.-XX. yüzyıl başları)
4. Özbek devri (XX. yüzyıl)

şeklinde dört döneme ayırmış ve Fuad Köprülü bu görüşe karşı çıkararak kendisi beş döneme ayırmıştır:

1. İlk Çağatay devri (XIII. ve XIV. yüzyıllar)
2. Klâsik Çağatay devrinin başlangıcı (XV. yüzyılın ilk yarısı- Nevâyî'ye kadar)
3. Klâsik Çağatay devri (XV. yüzyılın son yarısı- Nevâyî devri)
4. Klâsik devrin devamı (XVI. Yüzyıl- Babür ve Şeybanlılar devri)
5. Gerileme ve Çökme devri (XVII.- XIX. yüzyıllar) ³

Bununla birlikte XIX. yüzyılda Rus bilim adamlarından Wilhelm Radlof ve F. E. Kroş Çağatay kelimesinin anlamını daraltarak Uygur Türkçesi ve sonraki Orta Asya Türkçesi tespitlerine karşın Borovkov, Çağatayca'nın Eski Uygurcanın devamı olmadığını belirtir. Ahmet Caferoğlu XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar olan kısmı Müsterek Orta Asya Türkçesi olarak adlandırır. Ona göre Karahanlı Türkçesi de bu döneme dâhildir. Sovyet Türkologlar ise Eski Özbekçe terimini kullanırlar. Örneğin Sovyet Türkolog Şçerbak bu lehçeyi X. yüzyıldan başlatır.

Çağatay Türkçesi üzerine en çok araştırma yapan Macar bilim adamı János Eckmann bu lehçeyi,

1. Klâsik Öncesi Dönem (XV. yüzyılın başından 1465'e kadar)
2. Klâsik Dönem (1465-1600)
3. Klâsik Sonrası Dönem (1600-1921)

şeklinde dönemlerine ayırır. ⁴

³ Zuhâl Ölmez, "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5., Sayı 9, 2007, s. 179.

⁴ János Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaağaç), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1988.

Çağatay Türkçesinin klâsik devrine göz atıldığında Ali Şir Nevâyî, Hüseyin Baykara, Babür Şah, Şiban Han gibi önemli kalem ve düşünürlerin bu dönemi geliştirerek genişlettiği görülür. Özellikle Çağatay yazı diliyle pek çok alanda birçok eser veren Ali Şir Nevâyî çarpıcı bir şekilde öne çıkmaktadır. Türk edebiyatında geniş bir yelpazeye (divan, tarih, mesnevi, dil, aruz vb.) sahip ve ilkleri gerçekleştirilmesiyle bilinen Ali Şir Nevâyî'nin, *Bedâyi' u'l-Vasa'at* adlı eseri olgunluk çağının şiirlerini topladığı üçüncü divanıdır. Bunu da kendisi eserinin dibace kısmında açıklamıştır. Diğer divanları ise *Garâybü's-Sıgar*, *Nevâdirü'ş-Şebâb*, *Fevâyidül-Kiber* ve *Farsça Divânî*'dir. Bu divanlarının hepsini *Hazâyinü'i-Meânî* adı altında toplayarak ömrünün her dönemini bu divanlarıyla adlandırmıştır. Bunun dışında hamsesi (*Hayretü'l-ebrâr*, *Ferhâd u Şîrîn*, *Leylî vü Mecnûn*, *Seb'a-yı Seyyâre*, *Sedd-i İskenderî*), tezkireleri (*Mecâlisü'n-Nefâyis*, *Nesâimü'l-Mahabbe*), dil ve edebiyat eserleri (*Mizânu'l-Evzân*, *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, *Risâle-yi Muammâ*), tarihî eserleri (*Zübdetü't-Tevârih...*) vb. eserleri de bulunmaktadır. Ali Şir Nevâyî'nin 1469-1476 yılları arasında Hüseyin Baykara'ya sunduğu bu divanda 650 gazel, 1 müstezad, 2 muhammes, 1 terci-i bend, 1 kaside (*Sultan Hüseyin-i Baykara'ya*), 59 kıt'a, 10 lugaz, 13 tuyuğ bulunmaktadır.⁵

Doğuda bu gelişmeler yaşanırken batıda ise X. yüzyılda Oğuzlar Siriderya bölgesinde Yabgu devletini kurarlar. Daha sonra bazı Oğuzlar Buhara'ya geçerek Harezmi'nin Türkleşmesinde rol oynarlar. Böylece Aral Gölü ve Siriderya'dan Horasan'a kadar uzanan bölgede Büyük Selçuklu Devletini kurdular. Fakat Oğuzların siyasî varlığına eş zamanlı olarak XI. Yüzyılda ayrı bir yazı diline sahip olup olmadıkları henüz aydınlatılamamıştır. XI. yüzyılın sonlarında Anadolu'ya doğru büyük oranda göç dalgaları oluşmaya başlamıştır. Bu göç dalgalarıyla tek koldan ilerleyen Türkçe, Orta Asya dışına taşmış, çeşitli dallara ayrılarak ses, şekil ve cümle yapısı bakımından birbirinden farklı edebî yazı dilleri vücuda getirmiştir. Bu dalgalanmalar neticesinde oluşan çeşitli dallardan biri de XIII. yüzyılda Anadolu'da başlayarak günümüze kadar süregelen Türk edebî dilidir.⁶ Bu yazı dili, Eski Türkçeden izler taşımasına rağmen ondan bir bakışta ayrılacak karakteristik

⁵ Kaya Türkay, *Bedâyi' u'l-Vasa'at*, *Ali Şir Nevâyî*, Ankara, 2000 TDK Yay..

⁶ Mustafa Özkan, "Türkçe'nin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Gelişmesi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 24, Bahar 2014, s. 53-73.

özelliklere sahiptir. Bu konuyla ilgili Kâşgarlı Mahmud *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te Oğuzcayı “dillerin en yeğnisi...” biçiminde nitelendirerek Oğuzcayla ilgili bazı özelliklere değinmiştir.⁷ Bu lehçeye Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi ve Altosmanische yani Eski Osmanlıca (bu terimi Türkiyede ilk kez kullanan Saadet Çağatay'dır.) gibi adlar kullanılmışsa da genel kabul Eski Anadolu Türkçesi terimi üzerinedir.⁸ Eski Anadolu Türkçesinin Batı Oğuzcasının Anadolu dışındaki bölgelerde de kullanımı nedeniyle Eski Türkiye Türkçesi teriminin kullanılması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Bu konu da bir adlandırma da Ahmet Bican Ercilasun tarafından yapılmıştır. Ercilasun, Eski Türkiye Türkçesi teriminin Azerbaycan'ı dışarda bırakması nedeniyle Eski Oğuz Türkçesi terimini kullanmış, bu dönemin yazı dili olmadan önceki devirlerine de *Ana Oğuz Türkçesi denmesi gerektiğini savunmuştur.⁹ Eski Anadolu Türkçesi hususunda birçok çalışma yapmış olan Faruk Kadri Timurtaş'ın tasnifi şu şekildedir:

- I. Tarihi Türkiye Türkçesi (XIII.-XX. yüzyıllar).
 1. Eski Türkiye Türkçesi (XIII.- XX. yüzyıllar).
 - a) Eski Anadolu Türkçesi (XIII. yüzyıl).
 - b) Eski Osmanlı Türkçesi (XIV.-XV. yüzyıllar).
 2. Osmanlı Türkçesi (XVI.-XX. yüzyıllar).
 - a) Klâsik Osmanlı Türkçesi (XIV.-XIX. yüzyıllar).
 - b) Yeni Osmanlı Türkçesi (XIX.-XX. yüzyıllar).
- II. Yeni Türkiye Türkçesi (XX. yüzyıl).¹⁰

Bugünkü kullandığımız yazı dilinin temelini oluşturan bu Türkçe, Anadolu Selçuklular döneminde konuşma dili olarak varlığını sürdürmüş, beylikler döneminde de yazı dili hâline gelerek ayrı bir hüviyet kazanmıştır. Bu dönemin ilk yapıtları olan *Kitab-ı Gunya*, *Kıssa-ı Yusuf*, *Behçetü'l- Hadaik fi Mevzeti'l-Halaik*, *Kitab-ı Güzide* ve *Kitab-ı Feraiz* gibi eserler Eski Anadolu Türkçesinin hızla gelişmesine, bilim ve edebiyat dili olması yolundaki ilk kilometre taşları olmuşlardır.

⁷ *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi*, (Çev. Besim Atalay), 1, TDK, Ankara 1998, s. 30.

⁸ Ali Akar, *Eski Anadolu Türkçesi Ders Notları-1*, Muğla 2014.

⁹ Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Tarihi*, Akçağ yayını, Ankara 2004, s. 431.

¹⁰ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi (XV. yüzyıl Gramer- Metin-Sözlük)*, Akçağ yayını, 3. bs., Ankara 2005, s. 12.

Eski Anadolu Türkçesini tarihi ve sosyal unsurlar çerçevesinde üç döneme ayırmak mümkündür:

1. Selçuklu Dönemi Türkçesi: XI. yüzyıldan XIII. yüzyılın başlarına kadar olan bu döneme Sekçuklular Dönemi Türkçesi adı verilir. XI. yüzyılda Oğuların İran’da devlet kurmalarından sonra yazıldığı düşünülen eserler bulunmaktadır.¹¹ Bu dönemde Anadolu’da ilim dili olarak Arapça; edebiyat dili olarak da Farsçanın kullanılması, çeşitli savaşlar, Moğol ve Haçlı akınları eldeki eserleri tahrip etmiş veya günümüze kadar ulaşmasını engelleyerek Türk yazı dilinin oluşmasını geciktirmiştir. Bu sebeptendir ki Eski Anadolu Türkçesi, hakkında en az bilgi sahibi olunan dönemdir. Bu dönem Türk dili tarihinde başka bir tartışmanın da fitilini yakarak tanıklığını göğüslemiştir. İlk ürünlerin (Kıssa-ı Yusuf, Kitab-ı Güzide, Behçetü’l Hadaik, Kitab-ı Feraiz vb.) ortaya çıkışıyla birlikte kimi metinlerde Doğu Türkçesiyle ve Oğuzcanın özellikleri yan yana görülmüştür. Bu nedenle “iki dilli eserler” veya “olga-bolga” adı verilen tartışmalar başlamıştır.¹²

2. Beylikler Dönemi Türkçesi: Anadolu Selçuklularının yıkılışından Osmanlı Beyliği’nin diğer beylikleri bünyesine alarak güçlü bir devlet olmasına kadar geçen süreye verilen isimdir. XIII. yüzyıl sonu ile XV. yüzyılın başlarına kadar olan kısım Beylikler Dönemi Türkçesi olarak adlandırılmıştır. Anadolu’da Türkçenin müstakil bir yazı dili olmasında bu dönemin çok büyük bir payı vardır. Bu dönemde kurulan beyliklerin, Oğuz ve Türkmen beylerinin gayretleriyle Türkçe benimsenmiş, bu doğrultuda Arapça ve Farsçadan eserler çevrilmiş, uyarlamalar yapılarak çok sayıda nitelikli telif eserler peyda olmuştur.¹³ Bu eserlerin ortaya çıkmasında Türkçenin resmî dil olarak ilân edilmesinin de payı büyüktür. Bu dönemde mayalanan Türkçe, Türk dilinin gelişerek işlenmesine büyük katkı sağlamıştır.

3. Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi: XV. yüzyıldan XVI. yüzyılın ortalarına kadar olan süreye Osmanlı Türkçesine geçiş veya Kuruluş yılları Türkçesi adı verilmektedir. Beylikler döneminde Türkçe adına yaşanan olumlu gelişmeler bu dönemde Divan Edebiyatı’nın yerleşmesi ve benimsenmesi nedeniyle çürümeye

¹¹ Ali Akar, *Eski Anadolu Türkçesi Notları-I*, Muğla, 2014.

¹² Şinasi Tekin, “1346 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘olga-bolga’ Sorunu: 1974”, *TDAY-B Yoğun Diski*, TDK, 2007.

¹³ Zeynep Korkmaz, “Anadolu yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*: 419-423, TDK, Ankara 1995.

başlamıştır. Arapça ve Farsça kelime ve kelime grupları Türk yazı dilinde ağırlığını yavaş yavaş hissettirmeye başlamış, özellikle de yüksek zümre edebiyatında yığın hâline gelmiştir. Bu tabakalaşmış yapıdan dolayı Türkçenin gelişerek ilerleyişi sekteye uğramıştır. Kimilerine göre ise Türkçe yeni yurduna iyice yerleştiğinden dolayı tesir üst tabakada kalmış, alt tabakada gelişmeye devam etmiştir.¹⁴

Mahmud Paşa'nın Adnî Divanı Eski Anadolu Türkçesinin bu son döneminde, Kuruluş Yılları Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Osmanlının her açıdan en parlak dönemini yaşadığı bu devir (özellikle de İstanbul) sanat ve edebiyatın kalbi olmuştur. Bu devirde padişahlar, şehzadeler, sadrazamlar da şiir ve edebiyatla ilgilenmekteydi. Bunlardan biri de Fatih Sultan Mehmet Han'ın sadrazamı olan Mahmud Paşa'dır. Edirne Sarayı'nda bir süre eğitim görmüştür. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet'e vezir olmuş ve çeşitli görevlerde bulunmuştur.¹⁵ Fatih Sultan Mehmet'le olan yakınlığı, hayırseverliği, ilmi ve edebî kişiliğiyle döneme mührünü vurmuştur. Bu özellikleri nedeniyle adına menâkıbnâme bile yazılmıştır. Türkçe Divanı, Farsça Divanı ve Farsça kaleme aldığı nesirleri eserlerini oluşturmaktadır. Mahmud Paşa'nın bu eserinde 1 kaside, gazeliyyat başlığı altında 93 gazel bulunmaktadır.¹⁶

Eski Anadolu Türkçesine ses ve şekil bilgisi açısından yeterli malzeme sunan *Adnî Divanı* ile *Bedāyi 'u'l-Vasa't* neredeyse aynı yıllarda kaleme alınmıştır. Bu nedenle adı geçen eserlerin eş zamanlı karşılaştırma yöntemine de uygun olduğu açıktır.

Bedāyi 'u'l-Vasa't ile *Adnî Divanı* üzerinde daha önce yapılmış olan çeşitli araştırma ve incelemeler bulunmaktadır. YÖK'ün tez kataloğu, üniversitelerdeki tezler ve TDK yayınlarına ve yayınlanmış olan makalelere göz atıldığında şu çalışmalar bulunmaktadır:

Bedāyi 'u'l-Vasa't ile ilgili yapılan başlıca çalışmalar:

¹⁴ Mecdu Mansuroğlu, "Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi", *TDED IV*, İstanbul 1951, s. 215-229.

¹⁵ Ali Akyıldız, "Mahmud Paşa", *TDVİA.*, C. 27: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 376-378.

¹⁶ Bilâl nYücel, *Mahmud Paşa Adnî Divanı*, Ankara, 1992, Akçağ Yay..

János Eckmann, “Nevâyi’nin İlk Divanları Üzerine”, TDAY-1970, 252-269.

Bedâyi’u’l-Vasat hakkında kapsamlı araştırma ve incelemeyi Kaya Türkay yapmıştır.¹⁷ Türkay, *Bedâyi’u’l-Vasat*’ın yurt içi ve yurt dışındaki nüshalarını da inceleyerek eserin tenkitli metnini hazırlamıştır. Eserde *Bedâyi’u’l-Vasat*’ın çeviriyazılı metni bulunmaktadır ve metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak için notlara, terimlere ve nüsha farklarına da yer vermiştir.

Adnî Divanı ile ilgili yapılan başlıca çalışmalar:

Osman Kufacı, *Adnî Divanı ve Adnî Divanında Benzetmeler*, s. 235.
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Atilla Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Zehra Göre, “Adnî Divanı’nda Ahenk Unsurları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2 / 4 Fall 2007*, s. 405-422.

Mahmud Paşa’nın *Adnî Divanı* hakkında kapsamlı araştırma ve incelemeyi Bilâl Yücel yapmıştır.¹⁸ Yücel, *Adnî Divanı*’nın farklı nüshalarını da inceleyerek *Divanı’n* çeviriyazılı metnini hazırlamıştır. *Divan*’ın anlaşılmasını kolaylaştırmak için notlara, terimlere ve nüsha farklarına da yer vermiştir. *Divan*; “Birinci Bölüm (*Divan/31*), İkinci Bölüm (*Dil ve Üslûp Notları*), Üçüncü Bölüm (*ekler-sözlük-dizini-kaynakça-tıpkıbasım*)’den oluşmaktadır.

Yukarıda görüldüğü gibi, önemli çalışmalara malzeme olmuş bu iki eserden yola çıkarak Köktürk > Uygur > Karahanlı > Harezmi çizgisini takip eden ve XV. yüzyılda klâsik devrini yaşayan Çağatay Türkçesine, diğer yandan bu çizgiyi takiben Ana Oğuzca temelinden yeşererek Eski Türkçenin yanında yer alan ve XV. yüzyılda Osmanlı Türkçesine Giriş dönemini yaşayan Eski Anadolu Türkçesine ait ses bilgisi ve ekler üzerinde karşılaştırmalı yöntemle çalışarak; Türk dilinin bütünlüğü içinde benzeyen ve ayrılan yönlerini ortaya koyma bakımından önemli sonuçlar elde etmeye yardımcı olacaktır.

¹⁷ *Bedâyi’u’l-Vasat*, *‘Ali Şîr Nevâyi İ*, (Hzl. Kaya Türkay), TDK, Ankara, 2000.

¹⁸ *Adnî Divanı*, *MAhmud Paşa*, (Hzl. Bilâl Yücel), Akçağ yayını, Ankara 1992.

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1. ÜNLÜLER

1.1.1. Ünlülerin Düzlük-Yuvarlaklık Bakımından Kullanımları

1.1.1.1. Kelime Tabanlarında

1.1.1.1.1. Ön Seste Düzlük-Yuvarlaklık

1.1.1.1.1.1. BV ü- = AD i-

Ünlü uyumuna bağlı olarak BV’de ön seste yuvarlak ve dar *ü-* ünlüsüne AD’de düz ve dar *i-* ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>üçün</i>	<i>içün</i>
zād üçün: yiyecek için (14/3)	deryüze içün: dilencilik için (7/4)
hūr üçün: hurî için (22/77)	benefşe züfüne öykündügiçün:
rehn üçün: rehin için (24/5)	menekşe saçlarına özndiği için (5676)
	nişān olmağičün: hedef olmak için (61/2)
	ķāmetiñ görmeğičün: boyunu görmek için (61/6)
<i>uşbu</i>	<i>işbu</i>
uşbu: işte (21/4)	işbu: işte (63/7)
uşbu: işte (24/4)	işbu: işte (83/5)

1.1.1.1.1.2. BV ö- = AD e-

BV’de ön seste yuvarlak ve geniş *ö-* ünlüsünün bulunduğu birkaç kelimenin AD’de düz ve geniş *e-* ünlüsüyle karşılanmasıyla ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
öksük	eksük
zerredin öksük: zerreden eksik (334/1)	eksük degül: eksik değil (85/1-7)
öy	ev
könül öyi: gönül evi (168/4)	evde: evde (31/7)
cism öyin: beden evini (193/6)	evine varsa: evine gitse (41/3)

1.1.1.1.2. İç Seste Düzlük-Yuvarlaklık

1.1.1.1.1.2. BV -i- = AD -ü-

BV'de iç seste düz ve dar **-i-** ünlüsüne AD'de yuvarlak ve dar **-ü-** ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>kirpik</i>	<i>kirpük</i>
kirpikimdin: kirpiğimden (232/5)	kaşuḡla kirpüḡe: kaşınla kirpiğine (60/7)
kirpiklerim: kirpiklerim (44/5)	kirpügüm: kirpiğim (84/5)

1.1.1.2.2.1. BV -u- = AD -ı-

BV'de iç seste yuvarlak ve dar **-u-** ünlüsüne AD'de yuvarlak ve dar **-ı-** ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ķutul-</i>	<i>ķurtul-</i>
ķutulsan: kurtulsan (59/6)	ķurtulmadı: kurtulmadı (69/3)

1.1.1.2.2.2. BV -u- = AD -u-

İç seste her iki metinde de ortak bir kullanıma sahip olan yuvarlak ve dar **-u-** ünlüsü ile ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>altun</i>	<i>altun</i>
altun tāc: altın tac (69/5) altunni: altını (139/7) altun piyālede nergis: altın kadehte nergis (147/4)	altun leğen: altın leğen (1/5)
<i>Dur(ur)</i>	<i>Dur(ur)</i>
ni közlerdür: ne gözlerdir (263/3) ki Leylī derdidür Mecnūnga maḥşūş: Mecnun'a mahsus olan Leylā derdidür (275/1) şūretiñdür: yüzündür (269/1) besdür kılsa luḥf: lutfetse iyidir (277/5) ol perī hecrinde min dikedür: o peri gibi güzel sevilinin ayrılığında ben gibidir (293/2)	lāle vü şaḥrā nedür: lāle ve sahra nedir (77/5) minnet Ḥudā'yadur: minnet Allah'adır(78/1) bu ğonce-yi nev bir gül-i ḥandān olacaḫdur: bu yeni gül goncası bir gülen gül (açılmış gül) olacaktır (93/1) dildār ğuşına münāsibdür: sevgilinin kulağına uygundur (3/7)

1.1.1.1.2.4. İç Seste Düzlük-Yuvarlaklık Açısından Dikkat Çeken Diğer Kelimeler

Metinlerde iç seste sürekli olarak düz veya yuvarlak ünlü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer kelimeler:

1.1.1.1.2.4.1. Sürekli Düz Ünlü Taşıyan Kelimeler

Her iki metinde de iç seste sürekli olarak düz ünlü taşıyor olmasıyla dikkat çeken kelimelere örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>biyik</u> biyik şanınm: büyük şanınm (201/6) biyikrek meşrebiñni: daha büyük yaratılışını, tabiatını (602/6) biyik : büyük (676/1)</p> <p><u>kiçik</u> asru kiçik: çok küçük (329/1)</p>	<p><u>bulut</u> bulutdan nem kapar: buluttan nem kapar (50/2) bulutlı ola gün bārān yağar: bulutlu olduğu gün yağmur yağar (55/2)</p>

1.1.1.1.2.4.2. Sürekli Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler

Her iki metinde de iç seste sürekli olarak yuvarlak ünlü taşıyor olmasıyla dikkat çeken kelimelere örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>bulut</u> körgüzüp gül-gün bulut ister: göstererek gül yanaklı (sevgilli) bulut ister (608/1)</p> <p><u>bulutka:</u> buluta (602/5)</p>	<p><u>degül</u> cāyiz degül: caiz değil (8/2) taş degül: şaşılacak şey değil (65/5) yaşumdan özge degül kimse āhuma dem-sāz: ahıma gözyaşımından başka kimse dost değil (94/6)</p> <p><u>demür</u> çihresi āyīnenüñ demürdendir: aynanın yüzü demirdendir (74/6)</p> <p><u>yılduz</u> yılduz saçılır her yana: her tarafa yıldız saçılır (64/3) yılduzlar içinde: yıldızlar içinde (93/3)</p>

1.1.1.1.3. Son Seste Düzlük-Yuvarlaklık

1.1.1.1.3.4. BV -i = AD -ü

BV'de son seste düz ve dar *-i* ünlüsüne AD'de yuvarlak ve dar *-ü* ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
[<i>béri~biri</i>]	<i>-dAn berü</i>
Ø	görmeyelden berü: görmeyeli beri (1/11) tolşaldan berü: dolaşalı beri (10/2)

1.1.1.1.3.5. BV -U = AD -I~-U

Ünlü uyumuna bağlı olarak BV'de son seste yuvarlak ve dar *-U* ünlüsüne AD'de yuvarlak ve dar *-i* veya *-u* ünlülerinin karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>oķu-</i>	<i>oķu-</i>
oķudum allıda: karşısında okudum (660/T3/395/48) anı oķuğaç: onu okuyunca (120/7)	nażar kılup oķurdı: bakarak okurdu (1/10)
<i>yörü-</i>	<i>yöri-</i>
yörürge ayağı yoktur: yürüyecek ayağı yoktur (700/2) *Şu örneklerde <i>yürü-</i> ve <i>yögür-</i> şeklinde geçmektedirler: yürür: yürür (176/5) her dem yögürsem bî-ħaber: her zaman hebersiz koşsam (656/31)	yöri yan dirler: yürü yan derler (44/3)

1.1.1.1.3.3. BV -u = AD -u

Son seste her iki metinde de ortak bir kullanıma sahip olan yuvarlak ve dar -u ünlüsü ile ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ayru</i>	<i>ayru</i>
bīmārdın ayru: hastadan ayrı (521/1-7) tikendin ayru: dikenden ayrı (636/F577a/5)	gül yüzünden ayru düşdüm: gül yüzünden ayrı düştüm (77/1)

1.1.1.1.3.4. Son Seste Düzlük Yuvarlaklık Açısından Dikkat Çeken Diğer Kelimeler

Son seste düz veya yuvarlak ünlü taşıyor olmasıyla her iki metinde de dikkat çeken diğer kelimeler şunlardır:

1.1.1.1.3.4.1. Son Seste Düz Ünlü Taşıyan Kelimeler

BV'de son seste düz ünlü taşıyan örneğe rastlanırken AD'de bu duruma rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>iski</i>	Ø
bu iski deyr: bu eski meyhane (156/6) iski tonı: eski eski donu, elbisesi (655/21)	Ø

1.1.1.1.3.4.2. Son Seste Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler

Her iki metinde de son seste yuvarlak ünlü taşıyan kelimelere örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>asru</u> asru semizlik: çok besili (321/5) asru küçük: çok küçük (329/1) asru bî-vefâdur: çok vefasızdır (449/6)</p> <p><u>incü</u> tüşüptür dâne dâne incü: tane tane inci düşmüştür (542/5)</p> <p><u>uluğ~uluk</u> uluğ ot urmak için: büyük ateş yakmak için (333/2) uluğ işdür: büyük iştir (702/2) uluğ kazanğa: büyük kazana (715/1)</p>	<p><u>kamu</u> anda kamu cān olacağdur: onda hepsi can,sevgili olacaktır (93/4)</p> <p><u>kapu</u> ‘Adniyā gitse kapundan evvel öper āsitān: ey Adni kapından gitse önce eşliğini öper (24/7)</p> <p><u>karşu</u> yüzüğe karşu göz yayaşın akıtduğum: gözyaşını yüzüne karşı akıttığım (41/6)</p> <p><u>kendü</u> kendüye: kendine (51/5) kendü ocağına: kendi ocağına (89/4) kendüyi: kendini (91/6)</p> <p><u>denlü</u> ol değlü: o denli,kadar (1/12)</p>

1.1.1.2. *Eklerde Düzlük-Yuvarlaklık*

1.1.1.2.3. *BV Düz Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü*

BV’de düz ünlü taşıyan kimi eklerin AD’de yuvarlak ünlü taşıdığı görülmektedir:

1.1.1.2.3.3. *Yokluk Eki*

BV {+sIz} = AD {+sUz}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+sIz}	{+sUz}
ḥadsiz: sınırsız (263/2)	yüzünsüz: yüzünsüz (77/7)
ġamsız: dertsiz (412/8)	aṅsuzın: aniden, birden bire (6/6)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.6. BV {+sIz} = AD {+sUz} Yokluk Eki.)

1.1.1.2.3.4. İlgi Durumu Eki

BV {+nIḡ} = AD {+(n)Uḡ}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+nIḡ}	{+(n)Uḡ}
ey camāl iliniḡ ṣāhı: ey cemal (yüz) şehrini sultanı (426/3)	zülfinüḡ: saçının (26/4)
ay dik teniḡ: ay gibi tenin (542/7)	

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.3.6. İlgi Durumu Eki.)

1.1.1.2.3.5. Yön Gösterme Durumu Eki

BV {+GArl} = AD {+Aru}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+GArl}	{+Aru}
taşkarı: dışarı, dışarıya (563/4)	yuḡaru: yukarı, yukarıya (48/5)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.3.9. Yön Gösterme Durumu Eki.)

1.1.1.2.4. BV Düz Ünlü = AD Düz Ünlü

Bir kısım eklerin her iki metinde de sürekli olarak düz ünlü taşıdığı görülmektedir:

1.1.1.2.2.1. Üçüncü Şahıs İyelik Ekleri

BV {+sI} = AD {+sI}

BV {+lArl} = AD {+lArl}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {+(s)I} / {+(y)I}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {+(s)I} / {+(y)I}</i>
ḥayvān suyu: hayat suyu (548/5)	Ka'be'sine: Ka'be'sine (11/6) ayağunun tozu: ayağının tozu (35/7)
<i>Çokluk 3. Şahıs {+lArI}</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs {+lArI}</i>
başların: başlarını (350/2)	kan işleri: kan işleri (45/4)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.2. *İyelik Ekleri*.)

1.1.1.2.2.2. *Addan Ad Yapım Eki*

BV {+GI} = AD {+GI}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{+GI}</i>	<i>{+GI}</i>
soğrı künden: sonraki günden (377/6)	kankı dil tahtında: hangi gönül tahtında (16/1)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.3. BV {+GI} = AD {+GI}.)

1.1.1.2.2.3. *Addan Ad yapım Eki*

BV {+(x)nçI} = AD [+ (I)nçI]

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{+(X)nçI}</i>	<i>[+(I)nçI]</i>
bişinçi: beşinci (660/19)	∅

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.4. BV {+(x)nçI} = AD [+ (I)nçI].)

1.1.1.2.2.4. *Addan Ad yapım Eki*

BV [çIIAy] = AD {+çIIAyIn}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>[çIIAy]</i>	<i>{+çIIAyIn}</i>
∅	bencileyin: benim gibi (1/9)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.10. BV [çIIAy] = AD {+çIIAyIn}.)

1.1.1.2.2.5. Yükleme Durumu Eki

BV {+nI} = AD {+yI}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+nI}	{+yI}
kişini: kişiyi (568/7)	lâleyi: lâleyi (22/2)
başımni: başımı (640/4)	cināni: cenneti (77/7)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.3.2. Yükleme Durumu Eki.)

1.1.1.2.2.6. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi 3. Şahıs Eki

BV {-DI} = AD {-dl}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-DI}	{-DI}
kirdi: girdi (21/1)	aldı: gönlümü aldı (10/3)
kildi: geldi (23/6)	düşdi: kadehe düştü (40/1)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi.)

1.1.1.2.2.7. Emir Çekimi 2. Şahıs Pekiştirme Eki

BV {-GII} = AD {-gII}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-GII}	{-gII}
ot salıptur bādedin körgil cemāli	cevrile şabr éyleğil yāhūd sefer kıI
hürmenin: şaraptan ateş salmıştır	dāyimā: ya eziyetine sabret ya da daima
harmanın yüzünü gör (502/3)	sefer et (23/6)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.2.1. Emir Çekimi.)

1.1.1.2.2.8. Geçmiş Zaman Sıfat-Fül Eki, Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi Eki

BV {-mlş} = AD {-mlş}

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-mlş}</i>	<i>{-mlş}</i>
semūm-ı hecr anı kül iylemiş: ayrılığın zehri onu kül etti (250/6)	naẓardan düşmiş: gözden düşmüş (29/1)
tüşmiş başımğa zülf-i sevdāsı: başıma saçının sevdası düşmüş (581/5)	seni sevdüğüm mi olmuşdur günāh: seni sevdiğim günāh mı olmuştur (13/7)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.1.2. *Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi Eki*, 2.3.1.2.2. *BV* $\emptyset = AD\{-mlş\}$.)

1.1.1.2.2.9. Sıfat-Füller

$BV \{-GUçl\} = AD \{-(y)lcl\}$

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GUçl}</i>	<i>{-(y)lcl}</i>
bāde içküçi ilge: şarap içen ele (195/8)	yüzüğ bir nārdur āb aķıdıcı: yüzün su (ter) aķıtıcı bir ateştir (11-1-7)
bağrının kan tamğucu ‘uşşāk zahmın bilmegey: bağrından kan damlayan aşıkların yarasını bilmeyecek (149/2)	

(Örnekler için ayrıca bk. 2.3.1.2.8. $BV \{-GUçl\} = AD \{-(y)lcl\}$.)

1.1.1.2.2. *BV Düz Ünlü = AD Düz Ünlü ~ Yuvarlak Ünlü*

BV’de dudak uyumuna tabi olan kimi eklerin AD’de sürekli olarak yuvarlak ünlü taşıdığı görülmektedir:

1.1.1.2.3.1. Birinci ve İkinci Şahıs İyelik Ekleri

$BV \{+(X)m\} = AD \{+(U)m\}$

$BV \{+(X)\eta\} = AD \{+(U)\eta\}$

$BV \{+(X)mXz\} = AD \{+(U)mUz\}$

$BV \{+(X)\eta Xz\} = AD \{+(U)\eta Uz\}$

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {+(X)m}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {+(U)m}</i>
sünekimni: kemiğimi (262/5)	boynuma: boynuma (7/4)
<i>Teklik 2. Şahıs {+(X)η}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs {+(U)η}</i>
başın: başın (534/1)	odında: ateşinde (6/4)
<i>Çokluk 1. Şahıs {+(X)mXz}</i>	<i>Çokluk 1. Şahıs {+(U)mUz}</i>
başımızdın: başımızdan (697/2)	va' demüz: sözümüz (20/6)
<i>Çokluk 2. Şahıs {+(l)ηlz}</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs {+(U)ηUz}</i>
kanıңыз: kanınız (254/3)	Ø

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.2. *İyelik Ekleri*.)

1.1.1.2.3.2. Görülen Geçmiş Zaman Teklik 1. ve 2. Şahıs Ekleri

BV {-DXm} = AD {-dUm}

BV {-DXη} = AD {-dUη}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-DUm}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-dUm}</i>
sordum: sordum (105/5)	dédüm: dedim (4/4)
koydum: koydum (193/1)	saldum: saldım (18/2)
<i>Teklik 2. Şahıs {-DUη}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs {-dUη}</i>
eşkim rengini al iylediη: gözyaşımın rengini kırmızı yaptın (356/1)	bilmedüη: bilmedin (13/5)
cān birgil dediη: can ver dedin (475/7)	gönlüm alduη: gönlümü aldın (54/4)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.1.1. *Görülen Geçmiş Zaman Kipi* }.)

1.1.1.2.3.3. Emir Kipi Çokluk 2. Şahıs Eki

BV {-(X)η} = AD {-(U)η} / {-(U)ηUz}

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Çokluk 2. Şahıs {- (X)η} / {- (X)ηXz}</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs {- (U)η} / {- (U)ηUz}</i>
otka salıp örteben cānımnı andın kutqarıñ: ateşe salıp yakınca canımı ondan kurtarın (349/2) Nevāyī anlañız: Nevāyī ‘yi anlayınız (332/7)	eydüñ qolına kuvvet hoş vardı gāzā étدی: koluna kevvet eyledin hoş gitti savaştı (70/6) çok aşşı étدی şanmañuz anuñ ziyānı var: çok kazanç sağladı sanmayınız onun zararı var (54/2)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.2.1. *Emir Kipi.*)

1.1.1.2.3.4. Zarf-Füller

BV {- (X)p} = AD {- (y)Up}

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{- (X)p}</i>	<i>{- (y)Up}</i>
tofraққа batıp tirsekim: dirseğim toprağa batıp (409/5) köz yumup açқunça: göz yumup açınca (445/3)	zemzemle yuyup: zemzemle yıkayıp (1/13) güller kızarup: güller kızarıp, kızarak (40/6)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.3.1.3.1. *BV {- (X)p} = AD {- (y)Up}.*)

1.1.1.2.3.5. Addan Sıfat Yapım Eki

BV {+IXG} = AD {+IU}

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{+IXG}</i>	<i>{+IU}</i>
otluğ: ateşli (300/5) himmetlik ilge: himmetli ele (676/1) ol uzun tillik: o uzun dilli (727/1)	biñ başlu ejdehādur: bin başlı ejderhadır (86/4) қанлу gözüm: kanlı gözüm (89/21)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.2. *BV {+IXG} = AD {+IU}.*)

1.1.1.2.4. BV Düz Ünlü ~ Yuvarlak Ünlü = AD Düz Ünlü

BV'de düz ünlü taşıyan kimi eklerin AD'de yuvarlak veya düz ünlü taşıdığı görülmektedir:

1.1.1.2.4.1. Addan Ad Yapım Eki

BV {+IXG} = AD {+IIK}

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNÎ DĪVANI
{+IXG}	{+IIK}
ķulluđı: kulluğu (272/7)	gejezlikle: kolaylıkla (49/3)
bolsa merdümlük: insanlık olsa (314/5)	éylik éyle: iyilik yap (84/4)
yoķtur müsülmānlık: Müslümanlık yoktur (319/1)	

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.1. BV {+IXG} = AD {+IIK}.)

1.1.1.2.4.2. Edilgenlik Eki

BV {-(X)l} = AD {-(I)l}

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNÎ DĪVANI
{-(X)l}	{-(I)l}
köñli tapıldı: gönü bulundu (154/4)	dilber bulunur: sevgili bulunur (82/1)
nilüfer açıldı: nilüfer açıldı (268/3)	açılır: açılır (4/3)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.3.2.2.1. BV {-(X)l} = AD {-(I)l}, 2.3.2.2.2. BV \emptyset = AD {-(I)n}.)

1.1.1.2.4.3. Dönüşlülük Eki

BV {-(X)n} = AD {-(I)n}

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNÎ DĪVANI
{-(X)n}	{-(I)n}
körünse: görünse (146/4)	ķuşandı: kuşandı (81/2)
tiprenür: deprenür(175/2)	boyandı: boyandı (81/6)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.3.2.3. *Dönüştürülme Eki BV* $\{-(X)n\} = AD \{-(I)n\}$.)

1.1.1.2.4.4. *İşteşlik Eki*

$BV \{-(X)\} = AD \{-(I)\}$

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-(X)\}$	$\{-(I)\}$
İtler uluṣtu: köpekler uluṣtu (585/4) körüşti: görüştü (585/6)	ḳana bulaṣsun: kana bulaṣsın (39/3) depreşür: depreşir (42/5)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.3.2.4. *İşteşlik Eki BV* $\{-(X)\} = AD \{-(I)\}$.)

1.1.1.2.5. *BV Yuvarlak Ünlü = AD Düz Ünlü*

BV'de yuvarlak ünlü taşıyan kimi eklerin AD'de düz ünlü taşıdığı görülmektedir:

1.1.1.2.5.1. *Soru Ekleri BV* $mU = AD ml$

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
mU	ml
<u><i>Adlarda</i></u> belā taṣı mudur: bela taṣı mıdır (173/1) bar mu: var mı (209/6) Nevāyī mü: Nevāyī mi (214/7) kāfir mü: kafir mi (229/4) ḳan mu: kan mı (466/4)	<u><i>Adlarda</i></u> gözlerüḡ mi: gözlerin mi (10/6) nūṣ mı vardır: içki mi vardır (58/2) zaman mı var: zaman mı var (74/7) dem mi var: zaman mı var (75/7) gün mi var: güneş mi var (87/2)
<u><i>Fiillerde</i></u> bu iş bolur mu: bu iş olur mu (202/3) kiter mü: gider mi (213/4) almay mu: almaz mı (456/4) ister mü: ister mi (509/7) kildi mü: geldi mi (515/1)	<u><i>Fiillerde</i></u> ziyān éde mi: zarar etsin mi (33/6) érem mi: ereyim mi (59/2) yıḳduḡuḡ yétmedi mi: yıktığın yetmedi mi (92/3)

1.1.1.2.6. BV Yuvarlak Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü

Bir kısım eklerin her iki metinde de sürekli olarak yuvarlak ünlü taşıdığı görülmektedir:

1.1.1.2.6.1. Görülen Geçmiş Zaman Çokluk 1. Şahıs Eki

BV {-DUK} = AD [dUk]

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Çokluk 1. Şahıs {-DUK}</i>	<i>Çokluk 1. Şahıs [dUk]</i>
Ejdehā körmedük: ejderha görmedik (134/7) biz fenā tofrağı bolduk: biz yokluk toprağı olduk (217/6)	Ø

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki.)

1.1.1.2.6.2. Emir Çekimi 3. Şahıs Eki

BV {-sUn} = AD {-sUn}

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-sUn}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-sUn}</i>
cān fidā olsun saña: sana can feda olsun (106/5) yār bī-dilleriğa kayda köñül birsün kim: yâr gönülsüzlere neden gönül versin (272/4)	cān u başa kalmasun ‘ālemde cānān isteyen: dünyada canan isteyen can ve başa kalmasın (91/1) zülfinüñ küfrini dīn edinsün İmān isteyen: imān isteyen saçının siyahlığını dīn edinsin (91/2)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.2.1. Emir Çekimi.)

1.1.1.2.6.3. Geçişlilik Ekleri

BV {-Ur} = AD {-Ur}

BV {-DUr} = AD {-dUr}

BV {-GUr} = AD {-gUr}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-Ur}	{-Ur}
bâtil bolur: bâtil olur (280/2)	öğredür: öğretir (21/6)
{-DUr}	{-dUr}
sındurduḡ: kırdırdın (347/4)	yağdura nâz: naz yağdırsa (94/4)
{-GUr}	{-GXn}
yazḡur: ¹⁹ yazdır (438/7)	öykünürmiş: taklit edermiş, benzermiş (49/5)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.3.2.1. *Geçişlilik Ekleri*.)

1.1.1.2.6.4. Bildirme Eki
BV DUr(ur) = AD dUr(ur)

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-Dur(ur)}	{-dUr(ur)}
şüretiḡdür: yüzündür (269/1)	lâle vü şahrâ nedür: lâle ve sahra nedir (77/5)
besdür kılsa luḡf: lutfetse iyidir (277/5)	minnet Ĥudâ'yadur: minnet Allah'adır (78/1)

(Örnekler için ayrıca bk. 1.1.1.2.2.2. *BV -u- = AD -u-.*)

1.1.1.2.6.5. Füliden Ad Yapım Eki
BV {-U} = AD {-U}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-U}	{-U}
bîmardın ayru: hastadan ayrı (521/1-7)	biḡ ölüye: bin ölüye (33/5)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.2.5. *BV {-U} = AD {-U}.*)

1.1.1.2.6.6. Füliden Ad Yapım Eki
BV {-GU} = AD {Ø}

¹⁹ Eckmann, *age.*, s. 47.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GU_n}</i>	<i>{∅}</i>
uçkun: kıvılcım (648/2)	∅

1.1.1.2.7. *BV Yuvarlak Ünlü = AD Yuvarlak Ünlü*

1.1.1.2.7.1. *Fiilden Ad Yapım Eki*

BV {-GU} = AD {-gX}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GU}</i>	<i>{-gU}</i>
ıçküm: içkim (105/4) közüsi: aynası (253/3)	yine sevgüsiyiçün: tine sevgisi için (41/4)

(Örnekler için ayrıca bk.2.1.2.3. *BV {-GU} = AD {-gX}*.)

1.1.1.2.8. *Düzlük-Yuvarlaklık Açısından Dikkat Çeken Diğer Ekler*

1.1.1.2.8.1. *Sürekli Yuvarlak Olarak Kullanılan Ek Ünlüleri*

Metinlerde sürekli olarak yuvarlak ünlü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer ekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GU}</i>	<i>{-gU}</i>
ıçküm: içkim (105/4) közüsi: aynası (253/3)	sevgüsin anma: sevgisini anma (76/8)
<i>{-gUz}</i>	∅
körgüzmediñ: göstermedin (283/2)	∅

1.1.1.2.8.2. *Sürekli Düz Olarak Kullanılan Diğer Ek Ünlüleri*

BV'de *{+çI}* ve *{+(n)DIn}* ekleri sürekli düz ünlü taşıırken AD'de ise *{-(y)IsAr}* eki sürekli düz ünlü taşır. Örnekler ise şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>{+cl}</u> ıçküçi: ıçkici (195/8)	<u>{-(v)lsAr}</u> sinüm üzre bitiser mihr-i giyâh: göğsümün üzerinde sevgi oto bitecek, yetişecek (13/2)
<u>{+(n)Dln}</u> bâdedin: şaraptan (392/2)	
ümîdimdin: ümidimden (347/4)	

(Örnekler için ayrıca bk. *BV 2.1.1.10. Diğer Addan Ad Yapım Ekleri*, 2.2.1.3.5. *Çıkma Durumu Eki*; *AD 2.2.2.1.7. Gelecek Zaman I.*)

1.1.1.3. *Diş-Dudak Ünsüzü v'nin Etkisiyle Ortaya Çıkan Yuvarlaklaşmalar*

BV'de dudak uyumuna tabi olan kimi kelime ve eklerin /v/ ünsüzüyle kullanıldığında ünlü uyumundan çıkıp yuvarlaklaştığı görülmektedir:

1.1.1.3.1. *Kelime Tabanlarındaki Yuvarlaklaşma*

BV öy = AD ev

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>öy</i>	<i>ev</i>
könlüm öyin: gönlümün evini (100/2) aç öyi: beyaz, ak evi (594/2)	evine varsa: evine gitse (41/3) kendü evin: kendi evini (74/2)

(Örnekler için ayrıca bk. 1.1.1.1.1.2. *BV ö- = AD e-.*)

1.1.1.3.2. *Ekin Bağlayıcı Ünlüsünde Meydana Gelen Yuvarlaklaşma*

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u><i>Edilgenlik Ekinde</i></u> ivrülür: dolanır (486/3)	Ø
<u><i>İyelik ekinde</i></u> şevkuṇda: arzunda (478/7)	
<u><i>Yapım ekinde</i></u> bolsa savuḡ: soğuk olsa (322/2)	

1.1.1.4. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlarla

Kullanıldığında Ünlü Uyumundan Çıkan Ekler

BV'de bir kısım eklerin ince sıradan ünlü taşıyan Arapça ve Farsça adlarla kullanıldığında ünlü uyumundan çıktığı görülmektedir:

1.1.1.4.1. Yönelme Durumu Eki

BV {+(n)GA} = AD {+(n)A}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+(n)GA}	{+(n)A}
bezmîğa: meclise (271/7)	'āleme: dünyaya (7/3)
ecelğa: ecele (583/4)	benefşene: menekşeye (25/4)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.3.3.Yönelme Durumu Eki.)

1.1.1.4.2. Addan Ad Yapım Ekleri

BV {+IXG} = AD {+IİK}

BV {+IXG} = AD {+IU}

BV {+GI} = AD {+GI}

BV {+GInA} = AD {+gInA}

BV {+rAk} = AD {Ø}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+IXG}	{+IİK}
ķulluġı: kulluġu (272/7)	éylik éyle: iyilik yap (84/4)
{+IXG}	{+IU}
otluġ: ateşli (300/5)	ķanlı gözüm: kanlı gözüm (89/21)
{+GI}	{+GI}
soñġı kündin: sonraki günden (377/6)	ķankı dil tahtında: hangi gönül tahtında (16/1)
{+rAk}	{Ø}
yaķıraq: daha güzel (298/3)	
aġırraq: daha ağır (145/8)	

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.1. $BV \{+IXG\} = AD \{+IHK\}$, 2.1.1.2. $BV \{+IXG\} = AD \{+IU\}$, 2.1.1.3. $BV \{+Gl\} = AD \{+Gl\}$, 2.1.1.11. *Diğer Addan Ad Yapım Ekleri*.)

1.1.2. Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları

1.1.2.1. Kelime Tabanlarında Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları

1.1.2.1.1. Ön Seste Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları

1.1.2.1.1.1. $BV \text{ı-} = AD \text{a-}$

BV'de ön seste düz ve dar **ı-** ünlüsüne AD'de düz geniş **a-** ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yıġla-</i>	<i>aġla-</i>
yıġlaram: aġlarım (110/8) 'ışkdın her dem NevāyĪ gerçi yıġlar: NevāyĪ her zaman aşktan dolayı aġlarsa (110/9) ķan yıġlar-min: kan aġlarım (140/5)	cūřıla aġladuġım: cořkuyla aġladıġım (41/7) aġlar rūz u řeb: gece ve gündüz aġlar (50/2) bu derdile ķan aġlasa: bu dertle kan aġlasa (82/7) aġladuġum: aġladıġım (93/6)

1.1.2.1.2. İç Seste Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları

1.1.2.1.2.1. $BV \text{-a-} = AD \text{-i-}$

BV'de iç seste **-a-** ünlüsüne AD'de **-i-** olarak karşılık gelen örnekler:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yana</i>	<i>yine</i>
<p>yârsızlığın Nevâyîni yana</p> <p>korçutmañız: Nevâyî‘yi yine yârsızlıktan dolayı korkutmayınız (418/7)</p> <p>anı yana körsem: yine onu görsem (422/2)</p> <p>yana şu ‘leliğ köñülni ğamıñ itti päre</p> <p>päre: yine paralıtlı gönlünü ğamın parça parça etti (526/1)</p>	<p>қанлу yaşum yeterdi yine</p> <p>sevgüsiyiçün: yine sevgisi için kanlı gözyaşlarım yeterdi (41/4)</p> <p>dil oldı müşterî yine bir mäh-rüya: yine gönül bir ay yüzlüye müşteri (alıcı) oldu (46/4)</p> <p>gözün yine қomaz beni: gözün yine beni komaz (50/5)</p>

1.1.2.1.2.2. BV -a- = AD -A-

BV’de iç seste kurallı birleşik fiilin olumsuzunda görülen düz ve geniş **-a-** ünlüsüne AD’de ünlü uyumuna bağılı olarak **-A-** ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
-a-	-A-
<p>andın tapa alamas: ondan bulamaz (311/2)</p> <p>ayta-almas-min: söyleyemem (505/3)</p> <p>selb kıla-almas: zorlayamaz</p> <p>döstlar allıda atımnı tuta almasanız: dostlar karşıs4nda adımı almasanız (651/4)</p>	<p>keşf édemez: keşfedemez (8/5)</p> <p>eli boş varamaz: eli boş gidemez (54/7)</p> <p>zamān devrine zamān éremez: zaman devrine zaman ulaşamaz, erişemez (57/5)</p> <p>yérde dayanmayınca duramaz</p> <p>ayağına: yerde ayağına dayanmayınca duramaz (89/5)</p>

1.1.2.1.2.3. BV -i (-é-) = AD -a-

BV’de iç seste düz ve dar **-i (-é-)** ünlüsüne AD’de **-a-** ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Tiḡri (Téḡri)</i>	<i>Tanrı</i>
Tiḡrige: Tanrı'ya (280/3)	Taḡrı vére: Tanrı vere (18/3)
Tiḡrini: Tanrı'nı (280/8)	Taḡrı: Tanrı (33/4)

1.1.2.2. Eklerde Ünlülerin Genişlik-Darlık Bakımından Kullanımları

1.1.2.2.1. Çıkma Durumu Eki

Çıkma durumu ekinin BV'de düz ve dar olarak $\{+(n)Dln\}$ biçiminde olmasına karşılık AD'de ek ünlüsü düz ve geniş olarak $\{+(n)dAn\}$ şeklindedir:

(Örnekler için bk. 2.1.1.3.5. Çıkma Durumu.)

1.1.2.3. /e/ ve /i/ Ünlülerinin Kullanımındaki Farklılıklar

BV'de ön seste, iç seste ve son seste /e/ ve /i/ ünlülerinin kullanımı bakımından neredeyse tüm örneklerde /i/ ünlüsünün bulunduğu görülmektedir; AD'de ise bu ünlülerin kullanımı farklılık arz etmektedir. Bu konuyla ilgili metinlerin gösterdikleri özellikler şunlardır:

1.1.2.3.1. Ön Seste /e/ ve /i/ Ünlüleri

1.1.2.3.1.2. BV *i-(é-)* = AD *e-*

Kapalı /é/ sesi, Eski Türkçeden günümüze kadarki Türk dilinin dönemleri boyunca dokuzuncu ünlü olarak kabul edilmiştir. Bu ses her iki dönemde de kullanılmış ve y “*ع*” harfi ile gösterilmiştir. Bu gösterimden ötürü bazen /i/ bazen de /é/ şeklinde okunmuştur. Metinlerimizde ise BV'de yazıma bağlı kalınarak /i/ sesiyle okunmuş, ayraç içinde (é) sesiyle okunuşuna da yer verilmiştir. Bu ses AD'de ise /é/ sesiyle okunmuştur.

BV'de ön seste *i- (é-)* ünlüsüne AD'de *e-* ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ilig (élig)</i>	<i>el</i>
sürtsem her yan ilig köksümge ol taş ivrülür: elini göğsüme sürtsem o taş her yere dolanır (153/2) ilig çıkme tevekküldin: tevekkülden elini çekme (589/7) ilig birmes: elini vermez (626/1)	‘Adnî’nün eline: Adnî’nin eline (35/7) el uzadasın: el uzataasın (37/2) la’lüge el uzatdı: dudağına el uzattı (81/3)
<i>işik (éşik)</i>	<i>eşik</i>
ol işikdin kirküm: o eşikten gireceğim (615/2) her işikke: her eşiğe (656/33)	éy murğ-ı dil vaṭan kıl eşigini ol mehüñ: ey gönül kuşu o ay yüzlünün eşigini vatan say (22/4) varduqça dil eşigine: gönül eşigine gittikçe (41/3) ḳatl éylemiş it gibi ağıyārı eşiginde: ağıyārı eşiginde it gibi öldürmüş (70/6)
<i>ir- (ér-)</i>	<i>er-</i>
ḳalmağay irdi tirig bir kişi: bir kişi diri kalmayacaktı (379/3) irür maḳşüd rühsārığa ḥâyil: yanağına perde olmak ister (382/7)	ne hoş āzādelıḳ érđi esire: esire ne güzel serbestlik geldi (18/6) şerefde gün yüzüne mäh-ı āsmān éremez: gökteki ay şerefte gün yüzüne ulaşamaz (57/1)

1.1.2.3.1.2. *BV i- (é-) = AD i-*

Ön seste her iki metinde de ortak bir kullanıma sahip olan *i-* ünlüsü için örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ikki (ékki)</i>	<i>iki</i>
bir ikki kün: bir iki gün (452/6) ikki cihāndın: iki cihandan (473/1) ikki la ‘l-i nāb içre: iki (542/5) ikki otdurlar: iki ateştirler (531/2)	iki ‘ālem: iki dünya (9/3) iki cihānda: iki cihanda (19/6) iki pādişā gerek: iki padişah gerek (73/3) iki zāğ: iki karga (90/4)
<i>işit- (éşit-)</i>	<i>işit-</i>
ey Nevāyī pend işitmey: ey Nevâyî nasihat işitmiyor (390/7) işitse munça “yā Rab yā Rab”ıñnı: bunca “ya Rab ya Rab”ını işitse (602/7) nā-dān işitmese: bilgisiz işitmese (681 mensur kısım)	sinden işitdükde hıṭābuğ: hitabını senden işittiğinde (15/5) nā-gāh kimse işide yérünğ kulağı var: ansızın biri işitse yerin kulağı var: (30/4) işitmedi: işitmedi (94/3)
it- (ét-)	ét-
yār itmet iltifāt: yār iltifat etmiyor (426/7) terk ittiğ: terk ettin (430/6) tüz itti tağnı: dağını düz etti (454/3)	cemālünğ ta‘n éder: yüzün ayıp eder (18/1) nüş éderem: içki içerim (36/2) hışm édüp: kızarak (49/4)

1.1.2.3.1.3.Ön Seste e- ve i- Ünlüleriyle İlgili Diğer Örnekler

Metinlerde ön seste *i-* (*é-*) ünlüsünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer kelimeler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>itek (étek)</i>	∅
ol itekdin: o etekten (626/5)	∅

1.1.2.3.2. İç Seste -i- (-é-) ve -e- Ünlüleri

1.1.2.3.2.1.BV -i- (-é-) = AD -e-

BV’de iç seste *-i-* (*-é-*) ünlüsüne AD’de *-e-* ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>big (bég)</i>	<i>beg</i>
tutulmuş idi Mecd Barlas Bigge: Mecd Barlas Bey'e tutulmuştu (720/1) biglik: beylik (722/5)	begüm: beyim (56/7)
<i>çik- (çék-)</i>	<i>çek-</i>
çiker bâde-i nâb: halis, duru şarap çeker (42/1) çiktım âh-ı serd: haşin, hoyrat âh çektim (122/3) min çikkeli cefâsını: ben cefasını çekeli (274/6)	ağyar cefasın çekelüm: ağyar cefasını çekelim (82/2) çeker cevr ü cefâ: zulüm ve eziyet çeker (85/7) zahmet-i cevrin çeker: eziyet sıkıntısı çeker (91/5)
<i>kiç- (kéç)</i>	<i>geç-</i>
cândın kiçke-min: candan geçeceğim (473/2) kiçmeyin ol ihtiyârdım: o yaşlıdan geçmeyin (501/7)	geçdüginçe âb-ı çeşmümden: gözyaşımından geçtiğinde (4/6) zevkile geçer 'ömrüñ: ömrün zevkile geçer (57/5) deryâ geçer: deniz geçer (64/3)
<i>kil- (kél)</i>	<i>gel-</i>
vefasız kildi: vefasız geldi (454/9) kilse bir kün: bir gün gelse (496/2) boynuma zünnâr bağlap kilmişem: boynuma ip bağlayarak gelmişim (534/8)	Hayderi-veş kapuğa deryüze için gelmişem: Hayder gibi kapına dilencilik için gelmişem (7/4) âh eyleme 'Adnî dile geldükçe hayâli: ey Adnî (o sevgilinin) hayali gönle geldikçe âh eyleme (31/7) dil ü cân geldi: gönül ve can geldi (59/3)
<i>kirek (kérek)</i>	<i>gerek</i>
serv-i gül-endāmım kirek: gül gibi nazik boyum gerek (335/1) gül-fāmım kirek: gül renklim, sevgilim gerek (335/5) şeyhü'l-İslām digen kimsege İslām	'ışka nişan gerek: aşka nişan, iz gerek (41/4) rüz u şeb gerek: gece ve gündüz gerek (59/4) gönül gerek: gönül gerek (69/3)

kirek: şeyhülislâm diyen kimseye İslâm gerek (337/7)	
kiz- (kéz-)	gez-
kiziben yâr u diyâr: yâr ve diyar gezerek (49/3) kizse huld-ı ravzânı: cennet bahçeni gezse (573/6)	gezdürdiler bazarıda: pazarda gezdirdiler (3/4) müşki gezdürüp: miski gezdirip (46/5) bahreyni gezüp: iki denizi gezip (67/7)
siv- (sév)	sev-
sivgeli ol şehni: o şahı, sevgiliyi seveli (29/6) könli sivgen: gönlü seven (183/2) vefasız ilni siverdin: vefasız ilini severdin (190/2)	seni sevdüğüm mü olmuşdur günâh: seni sevdiğim günah mı olmuştur (13/7) bir hür-i dil-rübâyı yine 'Adnî sevdi: Adnî yine bir gönül kapan güzeli sevdi (25/5)

1.1.2.3.2.2. BV -i- = AD -i-

İç seste her iki metinde de ortak bir kullanıma sahip olan -i- ünlüsü için örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
bil-	bil-
ey Nevâyî bil: ey Nevâyî bil (626/7) bilmen: bilmen (659/25) kişi ni bildi: insan ne bildi (114/6)	bilürem kıanda durur: nerde durur bilirim (15/2) hacetinden toğru bil: utancından doğru bil (49/7) kimse beni bilmedi: beni kimse bilmedi (37/7)
kir-	gir-
ol elif kibi kirdi: o elif gibi girdi (21/1) ol perî könlüme pinhân kirgeç: o sevgili gönlüme gizlice girince (100/5) kirgil fenâ yolğa: yokluk yoluna gir (223/7)	hâk-i pâyun gire: ayağının toprağı girsin (4/7) zerrece girse gözine: gözüne zerre kadar girse (67/6) yâr ele girmez: yâr ele girmez (82/7)

kit-	gît-
könül kitti: gönül gitti (346/7) cevr ile kitmek: eziyetle gitmek (469/5) kitür piyâle: kadeh getir (505/5)	haṭṭı ḥayâli gitmedi dilden: gönülden yüzündeki tüylerin hayali gitmedi (79/6) hevâsı gitmeye: havası gitmesin (83/2) 'aḳluḡ nereye gitdi: aklın nereye gitti (93/8)

1.1.2.3.2.3. İç Seste -i- (-é-) ve -e- Ünlüleriyle İlgili Diğer Örnekler

Metinlerde iç seste görülen -i- (-é-) ve -e- ünlüsünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>birk (bérk)</u> birkit şurāḫī ağzını: sūrahi ağzını sıkılaştır (444/6)	<u>bezen</u> ḥüsnüḡ güli 'arūsı bezendükçe nāzıla: güzelliğinin gelinliği nazla süslendikçe (32/3)
<u>biş (bés)</u> biş kün: beş gün (393/6)	<u>sez-</u> sezerse şehd lebüḡ vaşfını şeker yérine: şeker yerine bal dudağının vashfını sezerse (35/1)
<u>siksen (séksen)</u> siksen yıl: seksan yıl (156/3)	<u>yet-</u> baḡa 'izz ü şeref yéterdi: bana izzet ve şeref yeterdi (28/4)
<u>kiy- (kéy)</u> tutup kiygey felek yir kisvetin: felek yer kisvetini tutarak giyecek (660/72)	yıḳduḡuḡ yetmedi mi: yıktığın yetmedi mi (92/3)

1.1.2.3.3. Son Seste -i (-é) ve -e Ünlüleri

1.1.2.3.3.1.BV -i (-é) = AD -e

BV'de son seste -i (-é) ünlüsüne AD'de -e ünlüsünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ni (né)</i>	<i>ne</i>
<p>ni ata vü ni ana peydā: ne baba ve ne ana meydanda (2/6)</p> <p>ni hācet durur: ne hacettir (17/1)</p> <p>tefāvüt nidür: tefāvüt (iki şey arasındaki fark) nedir (22/6)</p> <p>ni belādur: ne beladır (29/3)</p>	<p>‘aqil ne bilür: akıllı, olgun ne bilir (2/5)</p> <p>Tağrı ne ni met vérüp-durur: Allah niye nimet vermektedir (33/4)</p> <p>ne hoşdur resm ü āyünū: tören ve âdetin ne güzeldir (72/6)</p> <p>ne günāh eyledüm: ne günah işledim (87/4)</p> <p>*Ancak şu örneklerdeki son ses ünlüleri ek aldığı için iç ses durumuna gelmektedir ve darlaşmaktadır:</p> <p>zūlfūn niçe ‘aқilleri dīvāne kılup āh: ah saçların nice akıllıların deli ederek (27/1)</p> <p>nice kıan işleri zindānda biter: nice kan işleri zindanda biter (45/4)</p>
<i>niçe (néçe)</i>	
<p>niçe kılsağ beyān efsūn: nice büyüülü söz söyleyen (129/6)</p> <p>niçe enfāsıñ: nice nefeslerin (498/4)</p>	

1.1.2.3.3.2. BV -i (-é) = AD -é

Son seste her iki metinde ortak bir kullanıma sahip olan **-i (-é)** ünlüsü için örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>di- (dé-)</i>	<i>dé-</i>
<p>yār dirler: yār derler (284/5)</p> <p>dir irseñ: dersen (428/7)</p>	<p>‘aşık kıanın döker dēdüm: aşık kanını döker, akıtır dedim (4/4)</p>

niçe didim ol şanemğa barmağın: o put gibi parmağın nice dedim (743/1)	öldürem dédüğine āhır peşimān oldu āh: āh öldüreyim dediğine sonunda pişman oldu (34/2) cānı kırbān éderem dédükçe: canı kurban ederim dedikçe (77/6) nihāl-i tūbi vü kevşer dédükleri: tūba fidanı ve kevser dedikleri (80/4)
yi- (yé-)	yé-
ğam yimek: gam yemek (49/2) yimegey: yemeyecek (688/2)	ğam yéme: gam yeme (47/3), (61/7) ğam yémez: gam yemez (66/7)

1.1.2.3.4. BV'de /e/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler

BV'de birkaç örnekte iç ve son seste /e/ ünlüsünün kullanıldığı görülmektedir:

1.1.2.3.4.1. BV'de İç Seste -e- Ünlüsüyle İlgili Örnekler

BEDĀYĪ'U'L-VASĀT	ADNĪ DĪVANI
<i>beyle</i>	∅
beyle yirdin: böyle yerden (224/8) ışkım beyle: aşkım böyle (475/3) beyle cevruğe: böyle cefana (584/1)	∅

1.1.2.3.4.2. BV'de Son Seste -e Ünlüsüyle İlgili Örnekler

(Örnekler için ayrıca bk. 1.1.2.3.3.1. BV -i(-é) = AD -e.)

1.1.2.3.5. Şahıs Zamirlerinde /i/ (é) ve /e/ Ünlüleri

1.1.2.3.5.1. BV -i(-é) = AD -e-

BV min (mén) = AD ben / BV sin (sén) = AD sen

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.1.4. Şahıs Zamirlerinde Yalın Kullanımı.)

BV mindin (méndin) = AD benden / BV sindin (séndin) = AD senden

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.5.4. *Şahıs Zamirlerinde Çıkma Durumu Eki.*)

1.1.2.3.5.2. BV -i(-é-) = AD -e- ~ -i-

BV mini (méni) = AD beni / BV sini (séni) = AD seni ~ sini

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.2.5. *Şahıs Zamirlerinde Yükleme Durumu Eki.*)

1.1.3. Ünlülerin Kullanılıp Kullanılmaması Açısından Görülen Farklar

1.1.3.1. BV -y = AD -yU

Metinlerde hâl zarf-fiil eki olarak kullanılan ve BV’de -y, AD’de ise -yU biçiminde geçen bu yapının ünlü taşıyıp taşıyamaması açısından farklılık gösterdiği görülmektedir:

(Örnekler için bk. 2.3.1.3.3. BV {-A} / {-y} / {-(y)I} = AD {-(y)A} / {-(y)U} / {-(y)I}, 2.2.2.1.3.2. *Duyulan Geçmiş Zaman II’nin Olumsuzu*, 2.2.2.1.6.2. *Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu.*)

1.1.4. Kaynaşma

Farklı kelimelerdeki hece veya seslerin kaynaşması ile ilgili metinlerde geçen örnekler şunlardır:

1.1.4.1. Geçici Kaynaşmalar

Aşağıdaki örnekler vezin gereği geçici olarak kaynaşmış kelimelerden meydana gelmiştir. Bu örneklerin BV’de bulunduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ’U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ki’y yüzüṅ: ki ey yüzün (660/50)	Ø
k’ey hilāliḡ: ki ey hilalin (660/56)	
v’ey: ve ey (660/63)	

1.1.4.1.2. için ile

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ø	anuḡun: onun için (1/6) ḡaşd étdügiyün: kast ettiği için (54/3) zūlfüḡe öykündügiyün: saçına benzediği için (56/6)

1.1.4.1.3. ne ile

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ø	N'ola: ne ola (11/2), (66/7), (92/2) N'édem: ne edem, yapayım (15/1), (67/2) Niḡ'étsün: nasıl yapsın (54/7)

1.1.4.2. Kalıplaşmış Kaynaştırmalar

Aşağıdaki kelimelerin tamamen kalıplaşarak ayrı birer kelime hâline geldikleri görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
uḡbu: uḡ bu (402/3), (461/4), (495/7) andaḡ közüm ḡıldı ḡara: onun gibi gözümü kara yaptı (384/3), (433/5) mundaḡ: munıḡ dik (8/2), (657/12) niḡün: ni için (634/5) niḡük: niḡe ök (310/6) n'itti: ni itti (372/2) n'iylar: ni iylar (318/3) n'itey: ni itey (619/4) n'iylesün: ni iylesün (385/5)	kimesne: kim erse ne (8/6) nesne: ne erse ne (17/3), (36/2) niḡün: ne için (1/8), (29/3), (74/5) iḡbu: iḡ bu (63/7), (83/5) ḡol: uḡ ol (29/2), (40/7), (93/2) ḡimdi: ḡu imdi (44/2) (90/7) kendüzüḡe: kendü özüne (68/4) kendüzin: kendü özin (2/7)

1.1.5. Orta Hece Düşmesi

Her iki metinde de orta hece ünlüsünün düşme eğiliminde olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
şabr saldım könlüme: gönlüme sabır saldım (< köñül) (13/6)	göñli şafā degül: gönlü rahat değil (<göñül) (86/6)
ağzı tebessüm: ağzı tebessüm (<ağız) (45/2)	ağzuñuñ sırrın: ağzının sırrını (< ağız) (53/6)
iti bağrım yigendin: bağrım eti yiyenden (< bağır) (123/4)	bağrumuzı kan édesin: bağrımızı kan edesin (< bağır) (92/4)
ölgen oğlı: ölen oğlu (<oğul) (132/7)	cān boynına: can boynuna (< boyun) (83/1)
cevāb aytur: cevap söyler (< ayıt-) (138/5)	éylik eyle: iyilik et (< éyilik) (84/4)
felek ilgige: felek eline (< ilig) (593/5)	

1.1.6. Hece Yutulması

Bu konuyla ilgili örnekler *Dur-* fiili ve onun daha geniş biçimi *DUrur* ile ilgilidir. Her iki metinde de örneklerine rastlanmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>Dur-</u>	<u>dUr-</u>
ağzıñ hoqkasıdur: ağzın hokkasıdır (23/3)	yañağıdur: yanağıdır (58/5)
aña hayrādur: ona hayrandır (132/4)	ejdehādur: ejderhadır (62/5)
hār-ı miñnetdür: sıkıntı, eziyet dikenidir (145/5)	la'ı-ı ābdāruñdur: canlı ve taze dudağıdır (80/4)
miniñ cānımdadır: benim canımdadır (194/1)	köhne yāruñdur: eski sevgilidir (80/7)
<u>Durur</u>	<u>durur</u>
anıñ murādı murādım durur: onun dileği dileğimdir (147/9)	kefen durur: kefendir (25/2)
	dīvāne durur: delidir (42/3)
	sebze-yi Hızır durur: Hızır bahçesidir

ḳaddiḡ durur: boyundur (159/4) ḡavḡā durur: kavgadır (178/5) āteṣiḡ la‘li durur: ateşin la‘l taşı gibi kırmızıdır (194/2) cilve ḳılmaḡ ḡoş turur: cilve yapmak güzeldir (400/5) fahırım yoḡ turur: yüceliḡim yoktur (658/41)	(45/5) ḳābil-durur: yeteneklidir (50/3)
---	---

1.2. ÜNSÜZLER

1.2.1. Ünsüzlerin Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından Kullanımları

Ünsüzlerin tonluluk-tonsuzluk bakımından kullanımlarına bakıldığında BV’de az sayıdaki kelime hariç tonsuz ünsüzlerin yaygın olduğu, AD’de ise bu konunun farklılık arz ettiği görülmektedir. Metinlerin gösterdikleri özellikler şunlardır:

1.2.1.1. Ön Seste k- / g- Ünsüzleri

1.2.1.1.1. Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste k- / g- Ünsüzleri

1.2.1.1.1.1. BV ḳ- = AD ḳ-

Her iki metinde de kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste ḳ- kullanılmıştır:

BEDĀYİ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ḳaç-	ḳaç-
ḳaçıp il nezzāresidin: halkın bakışlarından kaçarak (483/4)	neyiçün ḳaçā ḡöḡül: gönül niçin kaçsın (42/4)
ḳaçar körse Mesīḡā mini: Mesih beni görse kaçır (642/5)	bühtāndan ḳaçar: yalandan kaçır (47/7)
ḳaçan	ḳaçan
ḳaçan ki: ne zaman ki (304/3)	ḳaçan ol teşne ḳana ḳanasıdur: o

Tiğri kaçan körgey revā: Tanrı ne zaman revā görecek (401/4) kaçan bu otlug efgānımğa yitti: o zaman bu ateş ızdırapla haykırmama yetti (634/2)	zaman o susuz kana doymuştur (9/6) başuma serv-ķāmeti sāye kaçan şalar: servi gibi boyunu başıma gölge saldığıında (43/2) āb-ı deryāda kaçan lāle vü reyhān dikilür: o zaman lāle ve reyhan deniz suyunda dikilir (61/5)
<i>ķanı</i>	<i>ķanı</i>
ķanı siniğ kibi: hani senin gibi (114/1)	ķanı dile: hangi dile (64/6)
∅	<i>ķanķı</i>
∅	ķanķı dil tahtında: hangi gönül tahtında (16/1)
<i>ķan</i>	<i>ķan</i>
ķan yaşım: kanlı gözyaşım (41/4) lebiğ hūkmi irür ķanımğa nāfiz: kanıma dudağının hūkmü tesir eder (130/1)	ķola ķan deheni: ağızı kan dolsun (1/27) ķanımı ķelāl ēdeyin: kanımı helal edeyim (35/5)
<i>ķal-</i>	<i>ķal-</i>
ķaldı itekimden: eteğimden kaldı (494/3) köz yumsa ķalur yoldın: göz yumsa yoldan kalır (517/6)	cān u dil ķāh-ı zenāhdānda ķalurdı: can ve gönül çene çukurunda kalırdı (20/4) nesnem ķalmadı: bir şeyim kalmadı (50/5)
<i>ķara</i>	<i>ķara</i>
aķ u ķarada yoķ fark: ak ve karada fark yok (249/6) ķara tofrağ: kara toprak (489/7)	rüsvāy-ı ķalķ ēdüpdür anı yüzi ķarası: yüzünün karası onu halka rezil etmiştir (28/3) yüzine ‘ālem ķara sürer: halk yüzüne kara sürer (46/5)
<i>ķaranğı</i>	<i>ķarañı</i>
tün bolsa ķaranğı: gece karanlık olsa (654/10)	ķarañı görünürmiş: karanlık görünürmüş (90/2)

kaş	kaş
közi kaşı karalardın: gözü kaşı karalardan (169/5) yüzün kaşıda kıyaş "lā ilāhe illā hū": yüzünün kaşında güneş "lā ilāhe illā hū" (509/1)	kaşı yayına kırbān olayın: kaşının yayına kurban olayım (53/3) kaşuḡa öykünem déyü: kaşına benzeyeyim diye (88/2)
kıl-	kıl-
kılur ḡodı üzre cilve: kendi üstüne cilve yapar (520/1) küyini kılgan vaṡan: köyünü, mahallesini vatan yapan (541/3)	cānumı pervāne kıldı: canımı pervane (ışık etrafında dönen gece kelebeği) yaptı (20/1) güm kılsa cānı: canı kaybetse (33/3)
koy-	ko-
ḡayāli kıoymasa ṡā'at: hayali güç bırakmasa (570/4) hecr ara kıoydı: ayrılığın arasında bıraktı (592/7)	gözüm yaşı elden kıoma: gözümün yaşını elden bırakma (67/7) elden kıomasun: elden bırakmasın (91/3)
kurban	kurbān
muḡ-bece kıurbānı bolsaq: meyhaneci kurbanı olsak (226/8) köḡül kıurbānı: gönül kurbanı (651/1) bir kıurbānda: bir kurbanda (657/10)	kaşı yayına kıurbān olayın: kaşının yayına kurban olayım (53/3) cānı kıurbān éderem: canı kurban ederim (77/6)
kulaḡ	kulaḡ
özriḡa salma kulaḡ: özrüne kulak asma (547/9)	yérün kıulaḡı var: yerin kulaḡı var (30/4) nā-geh kıulaḡına érişür: ansızın kulaḡına erişir (86/2)

1.2.1.1.2. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste k- / g- Ünsüzleri

1.2.1.1.2.1. BV k- = AD g-

BV'de ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste sürekli **k-** bulunmaktadır. AD'de ise birkaç kelime dışında **g-** bulunmaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>kibi</i>	<i>gibi</i>
sin kibi: sen gibi (443/4) gül yüzü kibi: gül yüzün gibi (573/6) Mecnūn kibi: Mecnūn gibi (587/4) ‘ummān kibi: deniz gibi (621/1)	gözün gibi: gözün gibi (19/5) zülfü kibi: saçın gibi (26/1) lāle- ḥaddūn gibi: lāle yanağın gibi (55/3) ney gibi: ney gibi (59/1)
<i>kiç-</i>	<i>geç-</i>
ikki cihāndın kiçke-min: iki cihandan geçeceğim (473/1-7) kiçmeyin ol ihtiyārdın: o ihtiyardan geçmeyin (501/7)	geçdüginçe āb-ı çeşmümden: gözyaşımın geçtiğinde (4/6) zevkile geçer ‘ömrün: ömrün zevkle geçer (57/5) deryā geçer: deniz geçer (64/3)
<i>kiçe</i>	<i>gece</i>
kiçe hicrāmda: gece ayrılığında (261/5) hecrim kiçesin: ayrılığımın gecesini (383/5) kiçe kūyünde: gece mahallende (585/4)	gece bād esse: gece rüzgâr esse (24/5) hüsn uğurlaya gece: güzelliğini gece uğurlasın (5/6) her gece: her gece (30/5)
<i>kil-</i>	<i>gel-</i>
serv-i revānım kildi mü: uzun boylu sevgilim geldi mi (515/1-7) kilmes allımğa: karşıma gelmez (518/3) kilmişem ey muğ-beçe: ey meyhaneci geldim (534/8)	dile geldükçe ḥayāli: hayali gönle geldikçe (31/7) kenāra geldügi: kenara, kıyıya geldiği (32/6) dil ü cān geldi: gönül ve can geldi (59/3)
<i>kir-</i>	<i>gir-</i>
ol elif kibi kirdi: o elif gibi girdi (21/1) kirgey ... yādıma: hatırama girer (547/1) kirmegey cennet içre: cennet içine girmez (664/1)	ḥāk-i pāyuḡ gire ‘Adnī destine: ayağının toprağı ‘Adnī’ nin eline geçerse (4/7) zerrece girse gözine: zerre kadar gözüne girse (67/6) biḡ kana girersin: bin kana girersin (76/3)

	bir yâr ele girmez: bir yâr, sevgili ele geçmez (82/1-7)
kirek	gerek
dil-ârāmım kirek: gönül huzurum (sevgilim) gerek (335/1-7) serv-i gül-endām kirek: gül gibi biçimli ve servi gibi buzun boylu gerek (337/1-7) cānımğa kirek ḥayvān suyu: canıma hayvan suyu gerek (579/2)	cihân gerek: cihân gerek (41/1-7) n' olsa gerek: ne olsa gerek (58/6) gönül gerek: gönül gerek (69/3)
kit-	git-
başıma āfet kitürür: başıma afet, bela getirir (32/2) ey ḥired kit: ey akıl git (45/3) kiter dāl ḥired: doğru yoldan ayrılmış akıl gider (121/5) kitkey kişi: gidecek kişi (213/9) könül kitti: gönül gitti (346/7)	‘Adniyā gitse ḳapudan: ey ‘Adnî kapıdan gitse (24/7) ḥaṭṭı ḥayāli gitmedi dilden: (O sevgilinin) yüzündeki ince tüylerin hayali gönülden gitmedi (79/6) hevāsı gitmeye: arzusu, isteği gitmesin (83/2) ‘aḳluḡ nereye gitdi: aklın nereye gitti (93/8) gécede derler uzaḳ gider āvāz: gecede ses uzak gider derler (94/3)
kiy-	gey-
ḳızıl ton kiydi: kırmızı elbise giydi (192/A52a/7) sin su kiyniçe: sen su giyinince (512/4)	gün geyüp cāme urınsaydı külāh: güneş elbise giyerek külâh taksaydı (13/4) tācıla ḳabā geydi: taç ile kaftan giydi (27/2)
kiz-	gez-
kiziben yâr u diyâr: yâr u diyâr gezince (49/3) kizse ḥuld-ı ravzānı: cennet bahçeni gezse (573/6)	gezdürdiler bāzārda: pazarda gezdirdiler (3/4) baḥreyni gezüp: iki denizi gezip (67/7)

könlü	gönlü
könlüñ kuşu: gönlün kuşu (51/2) könlüm: gönlüm (52/1) könlün: gönlün (53/3) ol perî könlüme pinhân kirgeç: o peri gönlüme gizlice girince (100/5)	toladı serv-ğaddine gönlü: gönül servi gibi uzun boyuna dolaştı (18/6) cân u gönlüde: can ve gönülde (30/1) şîrîn lebüñüñ rāzını cānla gönlüden: şîrin dudağının sırrını canla gönülünden (82/6) gönlü şafâ degül: gönlü huzurlu değil (86/6)
kör-	gör-
miniñ hâlim körüp: benim hâlimi görüp (118/4) körgeñ kişi: gören kişi (129/2) mihir körgeç: güneş görünce (132/2) âyñide körgil: aynada gör (144/8)	gör yâsemi: yasemini gör (1/2) görmeyelden berü sen gül-ruḥ u gonca-deheni: sen gonca gibi dudağını ve gül gibi yanağını görmediğinden beri (1/11) 'arağ gördükçe: ter gördükçe (4/5) gözüm gördi: gözüm gördü (24/3)
köz	göz
közüm eşkim: gözümün yaşını (143/5) közlerige ḥār-ı mihnetdür: gözlerine sıkıntı dikenidir (145/5) kâfir közüñ: kâfir gözün (148/6) közüme yaş ivrülür: gözüme yaş dolandır (153/1) közdin tökti: gözden döktü (157/1)	acılığla anı gözden ayağa şalmışam: hiddetle onu gözden ayağa salmışım (7/3) göz yaşın: göz yaşın (16/3) gözün gibi: gözün gibi (19/5) éy cān gözi: ey can gözü (23/4) gözde olmasa ḥaṭ u ḥaddi ḥayâli ne 'aceb: gözde yüzünün ince tüyü ve yanağının hayali olmasa şaşılmaz (61/5)
kül-	gül-
aḥvâlim cihân ehliğa külgü iylediñ: hâlimi dünya ehline güler eyledin (350/3)	zâhiren güler: görünüşte güler (17/7) lâle-ḥaddüñ gibi gülsüm: lâle gibi yanağın gibi gülsüm (55/3)
kün	gün
tün ü kün: gece ve gündüz (14/7) iş küni: iş günü (20/3)	bir gün érişe: bir gün kavuşa (20/2) dil-ḥastayam bu gün: bugün âşığım

künde bir: günde bir (148/8) her küñü: her günün (215/2)	(21/4) ‘âşık laruñ günin şeb-i tār eylemek diler: âşıkların gününü karanlık gece yapmak ister (69/4) maşşer güninde: maşşer gününde (79/7)
kündüz	güneş
kiçürdi küñdüzin: gündüzünü geçirdi (459/6) kündüz kıyaş közgüsıde: gündüz güneş aynasında (566/4)	güneş dutulduğın éy mäh görmek isterıseñ: ey sevgili güneşin tutulduğunu görmek istersen (68/3) güneş yüzi varıken: güneş yüzü varken (69/1) bı-vehdür öykünme güneş yüzine éy mihr: ey güneş (o sevgilinin) güneşe benzeyen yüzüne benzemeye çalışma, münasebetsizliktir (76/6)

1.2.1.1.2.2. BV k- = AD k-

AD’de ince sıradan ünlü taşıyan az sayıdaki kelımede ön seste *k-* kullanılmıştır:

BEDĀYİ‘U‘L-VASAŦ	ADNĪ DĪVANI
kim	kim
kimge cānımını esır itti: canımı kime esir ettim (437/1-5)	kim dēr: kim söyler (38/6) kimdür güneş yüzi varıken meyl-i mäh éden: güneş yüzü varken sevgi duyan kimdir (69/1) kime asa kıulağ: kime kulak assın (90/7)
kişi	kişi
her kişi: herkes (40/5) ol kişi iyler gālağ: o kişi hata eder (226/7)	yārı evine varsa kişi: kişi yārın evine gitse (41/3) meşeldür bu ki kişi az tama‘ dan çok ziyān eyler: bu atasözüdür ki az tamah, çok ziyān

	getirir (53/2)
<i>kimse</i>	<i>kimse</i>
kimsege köñlümnü mundın narı mu'tād iylemen: gönlümü bundan sonra kimseye vermem (488/7) cān kimsede alğay mu: can kimsede kalır mı (521/4)	yāruñ dehānı sırrın keşf édemez kimesne: kimse yārın dudağının sırrını keşfedemez (8/5) ki kimse kendü evin göz göre arāb étmez: çünkü kimse kendi evini göz göre göre yıkmaz (74/2)
<i>kirpik</i>	<i>kirpük</i>
kirpikde anlar dik: kirpikte kanlar gibi (435/5) kirpikni cellād iyledi: kirpiğini cellat etti (614/5)	aşuñla kirpüğüne öykünürmiş: kaşıla kirpiğine özenirmiş (60/7) kirpüğüüm üstinde yaşum: kirpiğim üstünde gözyaşım (64/3)

1.2.1.1.2.3. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste *k-* Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

İnce sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste *k-* ünsüzünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer kelimeler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>kündüz</i>	<i>kendü</i>
kündüz eṭfāl ilgidin: gündüz çocuklar elinden (257/3) kiçürdi kündüzin: gündüzünü geçirdi(459/6) kündüz uyaş közgüside: gündüz güneş aynasında (566/4)	kendüye derd ü amı dil ata vü ana şanur: gönül kendine dert ve gamı ata ve ana sanır (51/5) kendüden bĭ-hüş olup: kendinden geçerek (64/2) ki kimse kendü evin göz göre arāb étmez: çünkü kimse kendi evini göz göre göre yıkmaz (74/2) kendüyi bed-nām étmez: kendini kötü şöhretli etmez (87/7)
<i>közü</i>	<i>kendüzi</i>

cân közgüside: can aynasında (10/7) közü dik köplümüni: ayna gibi gönlümü (483/4) kündüz kıyaş közgüside: gündüz güneş aynasında (566/4)	kendüzin gün gibi: kendisini güneş gibi (2/7) var indi her kişiyi kendüziğe yâr eyle: git şimdi herkesi kendine yâr et (68/4)
	<i>kimesne</i>
	yâruğ dehâni sırrın keşf édemez kimesne: kimse yârın dudağının sırrını keşfedemez (8/5)

1.2.1.2.Ön Seste *t-* / *d-* Ünsüzleri

1.2.1.2.1. Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste *t-* / *d-* Ünsüzleri

Kalın sıradan ünlülerde BV’de çoğunlukla *t-* kullanılmıştır. AD’de ise bu konuda belli bir kural yoktur. Kimi kelimelerin *t-* ile kimi kelimelerin *d-* ile bazı kelimelerin *t-* / *d-* seslerinin her ikisiyle yazıldığı görülmektedir:

1.2.1.2.1.1. BV *t-* / AD *t-*

Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste her iki metinde de çoğunlukla BV *t-*, AD *t-* kullanılmıştır. BV’de *t* (ت), AD’de ise *ṭ* (ط) kullanılması dikkat çeken diğer bir özelliktir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>tam-</i>	<i>ṭam-</i>
tamar қатра қатра көзүм yaşı: gözyaşım damla damla damlar, akar (641/3)	қalem-i şun‘dan ṭamar: yaratılış kaleminden damlar (88/6)
<i>taş</i>	<i>ṭaş</i>
ol ay atқан taşı köksümge saldım: o sevgilinin attığı taşı göğsüme saldım (153/2)	şîşe-yi nāmusu ṭaşa çalmışam: namus şişesini taşa çalmışım (7/5)
ta‘n u melāmet taşıny yağdurmaңыз: ayıplama ve kınama taşıny yağdırmayın	ṭaş ḥod degülüz: taş bile değiliz (76/7)
	ṭaşdan ciger gerek: taştan ciğer gerek (79/2)

(207/2) ğam taşlarının: gam taşlarının (504/4)	
tofrağ	toprak
‘ışk küyide kara tofrağça yok cân kıymeti: aşk köyünde can kıymeti kara toprak kadar yok (134/5) tofrağça batıp tirsekim: dirseğim toprağa batıp (409/5) anı tofrağıdın: onun toprağından (443/3) bu tofrağ üstige: bu toprak üstüne (460/2)	ayağı toprağına: ayağının toprağına (68/6)
tol-	tol-
bāde-i ğam tolmuş: dert şarabı dolmuş (471/6) zülfüğ hayali könlüm öyi içre tolğalı: saçının hayali gönlümün evinin içine dolalı (492/2) toldı otluğ ahım: ateşli ahım doldu (543/5)	tol kan deheni: dudağı kan dola (1/27)

1.2.1.2.1.2. Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste t- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

Metinlerde kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste **t-** (**t-**) ünsüzünü taşıyor olması bakımından dikkat çeken diğer kelimeler şunlardır:

BEDĀYİ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>taşkarı</u> niçe ol ay itleri bar irse sandın taşkarı: o sevgilinin nice itleri (ağyarı) varsa (sen onları) dışarda sandın (563/4) bu nükteni mu‘āmeledin körme	<u>-A toğru</u> yüzüme toğru bak: yüzüme doğru bak (75/2) <u>toğru</u>

<p>taşkarı: bu sözünün davranışından dışarı görme (695/1)</p> <p><u>ton</u> kızıl ton: kırmızı elbise (41/3) ol tonı gül-gün: o elbisesi gül renkli (194/6)</p> <p><u>tamğa</u> yüzinde mey güli ol yārlıġ üzre al tamġadur: o ferman üstündeki al damga yüzündeki şarap gülüdür (196/1)</p> <p><u>tokkuz</u> toġsan ger toġkuz: doksan dokuz (212/8) toġkuzunĉı bār-geh: dokuzuncu divân (660/31) Nevāyī Ő'ri toġkuz beyt: Nevāyī Őiri dokuz beyt (699/1)</p> <p><u>toynak</u> koymaġka anıġ rahşı toynaġıġa yüz: onun güzel atının toynaġına yüz koymaya (211/1)</p>	<p>ġaddi gibi toġruydı va'demüz: sözümüz boyu gibi doġruydu (20/6)</p> <p><u>toġra-</u> tenüm toġradı: tenimi doġradı (37/3)</p> <p><u>toġan</u> murġ-ı zebūna toġan Őalar: hâlsiz kuşa doġan, Őahin salar (47/3)</p> <p><u>taġıl-</u> taġılur züfüġ gibi ol dem Őeb-i deycūrlar: o vakit karanlık geceler saçın gibi daġılır (26/1)</p>
---	--

1.2.1.2.1.3. BV t- ~ d- = AD d-

BV'de kalın sıradan ünlü taşıyan kimi kelimelerde ön seste *t-* ve *d-* birlikte kullanılırken AD'de *d-*'nin kullanıldığı örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>tur-</i>	<i>dur-</i>
ni turar-sin: ne dururdun (172/3) yoğtur tākatım: hâlim yoktur (477/3) yoğ turur Ferhād ile Mecnūn: Ferhat ile Mecnun yoktur (500/7) sebze-i bāğ-ı İremdür bu: bu İrem bağının sebzesidir (513/1) köp yahşı durur peymāne: şarap çok güzel durur (528/6)	öldürmege qavl étdüğine durmadı gerçi: öldürmek için söz verse de sözünde durmadı (31/2) biğ mürde olup zinde durur: bin ölü olarak canlı durur (67/4) belāya dur: belāya dur (78/3)
<i>tut-</i>	<i>dut-</i>
köz tutsa: göz atsa (184/6) cān kuşu hūn-ābıdın tutmuş: can kuşu (194/3) cāmı tutkıl: kadehi tut (203/5)	içinde duta la līn miceni: dudağının kalkanı içinde tuta (1/33) dut elini: elini tut (72/4) mātem dutar zülf: saç yas tutar (81/6)
<i>tağ-</i>	<i>dağ-</i>
boynumğa tağılmış: boynuma takılmış (263/9)	hağmi dağar: hatmi çiçeği takar (1/3) boynına dağup reseni: ipini boynuna takarak (1/14)

1.2.1.2.1.4. BV d- = AD d-

Her iki metinde kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön sesteki **d-** ünsüzünün kullanıldığı örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u><i>dağı</i></u> min dağı: ben dahi (115/6) anığ hayālin dağı: onun hayalini de (138/6) sözde dağı ayıla-alman: sözde dahi söylemeyin (221/5)	<u><i>dahı</i></u> dil dahı dīvāne olmuşdur: gönül dahi delli olmuştur (16/2) qanmaz dahı qan eyler: inanmaz da kan eyler (53/4) düter dahı duğānı: daha dumanı tüter (60/5)

1.2.1.2.2. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste *t-* / *d-* Ünsüzleri

İnce sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste *t-* / *d-* ünsüzlerinin kullanımı bakımından BV’de birkaç örnek hariç *t-*, AD’de ise sürekli *d-* ünsüzünün yazıldığı görülmektedir:

1.2.1.2.2.1. BV *t-* = AD *d-*

İnce sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste BV’de *t-* ünsüzüne AD’de *d-* ünsüzünün karşılık gelmesiyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>tök-</i>	<i>dök-</i>
tökülgen bādedin: dökülen şaraptan (51/5) қан төкүп: kan dökerek (99/2) tā Nevāyī tökti ol yüz furqatıdın baħr-ı eşk: Nevāyî o yüz ayrılığında dolayı denizleri andıran gözyaşı döküdü (156/7)	қанумı дөкер: kanımı doker (41/5) yaşlar dökem: yaşalar döküyüm (52/2) gözümnden dökdügi: gözümnden döküdüğü (84/4)
<i>tüş</i>	<i>düş</i>
tüşümge kirdi: düşüme, rüyâma girdi (161/1) bir perîşān tüş körüp: bir perişan rüyâ görüp (175/7) yüzüñni tüşte körer: yüzünü rüyâda görür (509/6)	zülfini düşde gördüğümü: saçını rüyâda gördüğümü (17/2)
<i>tüş-</i>	<i>düş-</i>
mey içre yüzüñ ‘aksi tüşse: şarap içine yüzünün aksi düşse (195/6) tüşkeli küyüñ ara: mahallenin arasına düşeli (544/4) tüşti: düşüdü (564/2)	yüzi ħayādan yere düşdi: yüzü hayādan, utanmadan yere düşüdü (40/3) gül yüzüñden ayru düşdüm: gül yüzünden ayrı düşdüm (77/1) tığuña düşse gönül: gönül kılıcına düşse (78/6)

<i>tiken</i>	<i>diken</i>
tikeni bağrım içre sanıldı: dikenini gğsümüm içine saplandı (597/4) tiken cān-gāhdür: diken can evidir (636/5)	uğurlamaya gülşen dikenini: gülşen dikenini uğurlamaya (1/6)
<i>til</i>	<i>dil</i>
tilge: dile (698 mensur kısım)	dil vird édinüpdür: dil vird edinmiştir (27/3)
<i>tile-</i>	<i>dile-</i>
iti üçün tiler: eti iin ister (188/2) közdin tileseğ: gözden dilesen (533/3) fikriğni tiley: fikrini diler (659/32)	yüzmek dilemez: yüzmek istemez (1/8) yazmak diledüğüme şıfāt-ı miyānuđı: dilediğim gibi belinin niteliklerini yazmak istediğimde (22/3)
<i>timür</i>	<i>demür</i>
birkligin timürge ođşatđan: sertliğini demire benzeten (719 mensur kısım)	ihresi āyinenüđ demürdendür: aynanın çehresi, yüzü demirlidir (74/6)
<i>türlük</i>	<i>dürlü</i>
ni türlük: ne türlü (258/7)	bezedi dürlü şüküfeyle ‘arūs-ı çemeni: gelin ayırını türlü şüküfeyle süsledi (1/1)

1.2.1.2.2.2. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste BV t- = AD d- Ünsüzleriyle İlgili Diğer Örnekler

İnce sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste BV’de *t-*, AD’de *d-* ünsüzlerini taşıyor olması bakımından dikkat çeken diğer kelimeler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<p><u>tūken-</u> tūkendi: tūkendi, bitti (491/5) yüz yılda tūkenmes defteri: defteri yüz yılda tūkenmez (649/5)</p> <p><u>tūzetür-</u> tūzetti ‘ışk mini: aşk beni düzltti (180/5) bu sūz tūzetür: (197/4)</p> <p><u>tīg-</u> hecr o‘ı köksige kim tīgdi: ayrılık oku göğsüne deđdiđinde (629/7)</p> <p><u>tüz-</u> tüzüp: düzerek (104/5) tüzdiler: düzdüler (449/5)</p> <p><u>tüz</u> tüz yolıdn: düz yolundan (121/4) tüz itti: düz yaptı (454/3)</p>	<p><u>ditre-</u> zūlfūñ ki la‘lūñi ‘olaşup ditrer üstine: dudađını dolaşarak üstüne titreyen saçıdır (89/3)</p> <p><u>diş</u> dür dişūñ: inci dişin (72/2)</p>

1.2.1.2.2.3. BV d- = AD d-

İnce sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ön seste **d-** ünsüzünün kullanılmasına BV’de ancak birkaç kelimedede rastlanmaktadır. AD’de ise ince sıradan ünlülerle sürekli **d-** ünsüzünün kullanıldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>di-</i> (<i>dé</i>)	<i>dé-</i>
dir-sin ‘ışk ara ölmek ziyandır: aşk arasında ölmek ziyandır dersin (15/6) diseñ ki: desen ki (202/10) didî: dedi (273/7) dip: deyip, diyerek (328/3)	lâyıķ olam déyü: lâyıķ olayım diye (2/2) dérler: derler, söylerler (4/2) ‘âşıķ kanın döker dédü: âşıķ kanını döker dedim (4/4) dér: der, söyler (38/6)
<i>düşmen</i>	<i>düşmen</i>
cāniğā cānāniğni düşmen iyeligil: canına cananını düşman eyle (386/1) oldı maña düşmen: bana düşman oldu (659/42)	düşmenüñ kalbini: düşmanın kalbini (1/17) düşmenüñ tıflını emzürdügi dem: düşmanın çocuğunu emzirdiği zaman (1/26)

1.2.1.2.2.4. BV’de İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Kelimelerde Ön Seste d-Ünsüzünün Kullanılması Bakımından Dikkat Çeken Diğer Kelimeler

BV’de ön seste ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde *d-* ünsüzünün kullanılması bakımından dikkat çeken diğer kelimeler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>dik</u> siniğ dik: senin gibi (13/1) peri dik: peri gibi (43/1) zülfî dik: saçı gibi (151/7) āb-ı hayvān dik: ölümsüzlük suyu gibi (660/27) <u>dürüst</u> ehli dürüst itken: ehli dürüst eden (660/10)	<u>dek</u> dédüm öldür rāziyam dek luṭfile bir büse vér: dedim öldür razıyım ama tek lutfile bir öpücük ver (49/4) ger murāduñ cānısa al dek yüzüme toğru baķ: eğer isteğın cansa al ama tek yüzüme doğru bak (75/2) <u>döy-</u> niçe döysün gözün atduğı tîre: gözün attığı oka nasıl dayansın (18/4)

1.1.2.4. İç Seste -k- / -ğ- Ünsüzleri

Her iki eserde de kalın sıradan ünlü taşıyan çok heceli kelime tabanlarında son seste -k- ünsüzü iki ünlü arasında sızıcılaşarak -ğ- olmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
devr ayağı: zaman ayağı (37/9) tofrağını: toprağını (38/1) bağrı ağrıgandı: bağrı ağrıdığından (133/3) oynağan: oynayan (185/1) gül yafrağıda: gül yaprağında (290/2) kulağım: kulağım (457/9)	mevc urmağı: dalgalanmayı, coşmayı (21/5) şuya bakmağıla: suya bakmak ile (22/7) yérüñ kulağı var: yerin kulağı var (30/4) leşker-i ğam ayağından: gam askerinin ayağından (65/3) ayağı toprağına: ayağının toprağına (68/6) ferāğat budağına: vazgeçme dalına (89/1) kendü ocağına: kendi ocağına (89/4)

İç seste ince sıradan ünlü taşıyan çok heceli kelime tabanlarında son seste iki ünlü arasında BV'de -k-, AD'de -g- yazılışının hâkim olduğu görülmektedir.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
yaş töker: yaş döker, ağlar (558/3) çiker: çeker (573/2) köymekimni: yandığımı(13/9) kanā'at iteki: kanaat eteği (177/6) yigitlikide: gençliğinde (222/1) yürekimdin: yüreğimden (494/2) ol ilekimdin: o eleğimden (494/5)	döker: döker (4/4) 'illet-i sevdā çeker: sevda illetini, hastalığını çeker (48/3) dikilür: dikilir (61/1-7) vérmege lâyıķ olam déyü: vermeğe lâyıķ olayım diye (2/2) yüregüme: yüreğime (8/3) libās eyledüğüm: elbise yaptığım (63/3)

1.1.2.5. İç Seste -t- / -d- Ünsüzleri

Kalın sıradan ünlü taşıyan tek heceli kelimelerin son sesindeki *-t-* iki ünlü arasında korunmaktadır. Çok heceli kelime gövdelerinde ise BV’de sürekli *-t-*, AD’de ise çoğunlukla *-d-* yazılışının hâkim olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ’U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>Tek Heceli Kelime Tabanlarında -t-</u> atar: atar (172/5) özni satar: özünü satar (242/7) ‘ışkıñ otıĝa: aşkının ateşine (294/2) ĝuşşa cāmını devran aña tutar köprek: devran ona keder kadehini çokça tutar (325/9) anıñ atı: onun adı (592/5) yatar: yatar (662/2)</p> <p><u>Çok Heceli Kelime Gövdelerinde -t-</u> ķanatınıñ uçıda: kanadının ucunda (724/1)</p>	<p><u>Tek Heceli Kelime Tabanlarında -t-</u> şu ķatında: su katında (8/2) dutar: tutar (21/3) yatup: yatıp, yatarak (42/5)</p> <p><u>Çok Heceli Kelime Gövdelerinde -d-</u> taĝıdup: dağıtıp (10/5) zencİR uzadup: zincir uzatıp (20/4) aķıdur yaĝmurlar: yağmurlar akıtır (26/5)</p>

İç seste ince sıradan ünlü taşıyan tek heceli ve çok heceli kelime tabanlarında son seste iki ünlü arasında BV’de *-t-*, AD’de *-d-* yazılışının hâkim olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>Tek Heceli Kelime Tabanlarında</u></p> <p>kiter: gider (121/5)</p> <p>bu yolda yiter: bu yolda kaybolur (306/6)</p> <p>hazm iter fikrin: fikrini sindirir, hazmeder (311/3)</p> <p>başımın itip: başımdan itip, iterek (490/2)</p> <p>başım üzre yitip: başımın üzerinde kaybolup (528/7)</p> <p>büstānda serv ü gül büter: bahçede serv ağacı ve gül yetişir (696/2)</p> <p><u>Çok Heceli Kelime Gövdelerinde</u></p> <p>yitişse: yetişse (304/4)</p> <p>reşk iltür-min: haset gönderirim (571/1)</p>	<p><u>Tek Heceli Kelime Tabanlarında</u></p> <p>yad édeliden: uzak tutarak (18/2)</p> <p>bīmār édüp durur: hasta etmiştir (19/5)</p> <p>uzak gider āvāz: ses uzak gider (94/3)</p> <p>*Ancak şu örneklerde son seste -t bulunmaktadır:</p> <p>itüñ gibi: itin, köpeğin gibi (36/6)</p> <p>gülşen-i cānda bitüp: can bahçesinde yetişip (48/1)</p> <p>yüzinüñ yaşuñ bitürdi: yüzünün yaşını bitirdi (65/7)</p> <p><u>Çok Heceli Kelime Gövdelerinde</u></p> <p>benzedürse ‘AdnĪ sünbül destesin: ‘AdnĪ sünbül destesini benzetirse (10/7)</p> <p>nā-gāh kimse işide: ansızın kişi işitsin (30/4)</p> <p>tuḥfe iledür: hediye iletir (54/7)</p>

1.1.2.6. İç Seste ve İki Ünlü Arasında -ç- Ünsüzü

BV’de kimi kelime kök ve gövdeleriyle eklerde sürekli olarak tonsuz karşılığıyla /ç/ ünsüzü kullanılmaktadır. İki ünlü arasında olması veya kendinden sonra ünlü alması durumunda değişmeden kalması dikkat çeken diğer bir özelliktir.

1.2.1.5.1. Kelime Tabanlarında /ç/ Ünsüzü

BEDĀYĪ'U'L-VASAT	ADNĪ DĪVANI
<i>kiçe</i>	<i>géce</i>
her kiçe: her gece (293/3) kiçe vü kündüz: gece ve gündüz (514/3) bir kiçe: bir gece (705/1)	géce niķābında: gece örtüsünde (12/4) géce bād esse: gece rüzgâr esse (24/5) her géce: her gece (64/4)
<i>açıl-</i>	<i>açıl-</i>
nĭlüfer açıldı: nilüfer açıldı (268/3)	açılır cān gülşeninde: can bahçesinde açılır (4/3)
<i>saç-</i>	<i>saç-</i>
gül saçar yıl: rüzgâr gül saçar (515/1)	yıldız saçılır: yıldız saçılır (67/3)
<i>üçün</i>	<i>içün</i>
ķatlim üçün: ölmem için (210/4) tıķmaķ üçün: tıķmak için (456/6)	deryūze içün: dilencilik için (7/4) anuņ içündür: onun içindir (84/4)
<i>iç</i>	<i>iç</i>
cism içinde: beden içinde (20/1) dehr içinde: zaman içinde (29/2)	gūr içi: mezar içi (1/28) gülsitān-ı hūsn içinde: güzellik bahçesinin içinde (20/5)

1.2.1.5.2. Eklerde /ç/ Ünsüzü

(Örnekler için ayrıca bk. 1.2.1.8.1. BV'de Sürekli Tonsuz Olarak Kullanılan Ek Ünsüzleri.)

1.1.2.7. Son Seste -ķ /-k ve -ġ /-g Ünsüzleri

Her iki metinde de kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde son seste **-ķ** ve **-ġ** ünsüzleriyle ilgili örnekler şunlardır:

1.1.2.7.1. *Kelime Tabanlarında*

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>Son Ses -k</u></p> <p>yaḥşırak: daha iyi (11/5)</p> <p>yıraqtın: uzaktan (13/3)</p> <p>ağırarak: daha ağır (145/8)</p> <p>başak: başak (224/7)</p> <p>aḳ u kızıl yafraḳ: beyaz ve kırmızı yaprak (320/1)</p> <p>tofraḳ: toprak (320/3)</p> <p>ıraḳ: uzak (367/7)</p> <p>uluḡraḳ: uluca (635/2)</p> <p>açuḳdur: açıktır (725/1)</p> <p><u>Son Ses -ḡ</u></p> <p>tırnaḡ: tırnak (129/2)</p> <p>ḳuruḡ rengini: kuru rengini (248/2)</p> <p>yaruḡ: yarık (366/3)</p> <p>ni asıḡ: ne fayda (589/6)</p> <p>uluḡ: ulu (702/2)</p>	<p><u>Son Ses -k</u></p> <p>yok: yok (8/5)</p> <p>ḳanum içmek diler: kanımı içmek ister (26/3)</p> <p>ḡuş étmek için: dinlenmek için (26/7)</p> <p>cihān gerek: cihan gerek (41/1-7)</p> <p>yégrekdür: daha iyidir (56/5)</p> <p>oda yaḳdı: ateşe verdi, saldı (60/5)</p> <p>şād olmaḳ: memnun olmak (73/1)</p> <p>uzak: uzak (94/3)</p> <p><u>Son Ses -ḡ</u></p> <p>bir ayaḡ üstine: tek ayak üstüne (61/6)</p>

Her iki metinde de ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde son seste **-k** ünsüzleriyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>Son Ses -k</u></p> <p>biyikrek: daha büyük (602/2)</p> <p>ösrükrek: daha sarhoş (252/4)</p> <p>köprek: daha büyük (389/5)</p>	<p><u>Son Ses -k</u></p> <p>ḳanum içmek diler: kanımı içmek ister (26/3)</p> <p>ḡuş étmek için: dinlenmek için (26/7)</p> <p>cihān gerek: cihan gerek (41/1-7)</p> <p>yégrekdür: daha iyidir (56/5)</p>

1.2.1.6.2. Addan Ad ve Addan Sıfat Yapım Eki {+IXG}

BV'de {+IXG} eki hem addan ad hem de addan sıfat yapım eki olarak kullanılır. AD'de ise addan ad yapım eki için {+IIK} eki kullanılırken addan sıfat yapım eki için de {+IU} eki kullanılır.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>Addan Ad Yapım Ekinde</u></p> <p><u>Son Ses -k/-k</u></p> <p>tilbelik saldı: delilik saldı (253/5)</p> <p>ayruluḡdur: ayrılıktır (266/7)</p> <p>bolsa merdümluḡ: insanlık olsa (314/5)</p> <p>bu mihmānlıḡ: bu misafirlik (319/7)</p> <p>aḡır yüklüкке: aḡır yüklüḡe (306/6)</p> <p><u>Addan Sıfat Yapım Ekinde</u></p> <p>ni özlük: ne özlü (436/4)</p> <p>otluḡ āhım: ateşli āhım (543/5)</p> <p>ol uzun tillik: o uzun dilli (727/1)</p> <p><u>Addan Ad Yapım Ekinde</u></p> <p><u>Son Ses -g-ḡ</u></p> <p>bi- ḡodluḡın: yokluḡunu (312/6)</p> <p>aḡzı yoḡluḡıdın: aḡzı yokluḡundan (381/4)</p> <p>ḡulluḡuḡ iylemese: kulluḡunu yapmasa (516/3)</p> <p><u>Addan Sıfat Yapım Ekinde</u></p> <p>Otluḡ yüznı: ateşli yüzünü (300/5)</p> <p>rişteḡa baḡlıḡ durur: ipe baḡlıdır (219/4)</p> <p>ḡanlıḡ köḡülde: kanlı göñülde (225/4)</p>	<p><u>Addan Ad Yapım Ekinde</u></p> <p><u>Son Ses -k/-k</u></p> <p>āzādelıḡ érđi esıre: esire serbestlik erdi (18/6)</p> <p>ḡüblıḡ menşürına: güzellik fermanına (48/4)</p> <p>geḡezlikle: kolaylıkla (49/3)</p> <p>dilberlik: gönül alıcılık (75/5)</p> <p>éylik éyle: iyilik yap (84/4)</p> <p><u>İki ünlü arasında son ses -k/-k'nin -g/-ḡ'ye dönüşmesi</u></p> <p>acıḡıla: hiddetle (7/3)</p> <p>sultānlıḡa: sultanlıḡa (12/5)</p> <p>nāzükliḡi: nazikliḡi (21/1)</p> <p>cihānuḡ varlıḡın: cihanın varlıḡını (44/6)</p> <p><u>Son Ses -ḡ</u></p> <p>insānlıḡ olur: insanlık olur (8/4)</p>

(Örnekler için ayrıca bk. 2.1.1.1. $BV \{+IXG\} = AD \{+IIK\}$, 2.1.1.2. $BV \{+IXG\} = AD \{+IU\}$.)

1.1.2.8. Son seste -t/-d Ünsüzü

BV'de her durumda kendini koruyan ve tonsuz kalan *at* ve *ot* kelimelerinin son ses ünsüzleri AD'de ünlü uzunluğu nedeniyle tonlu olarak bulunmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>at</i>	<i>ad</i>
dōst atı: dost adı (212/8) atıḡ: adın (242/1)	adı şanı var: adı, ünü var (54/7) adı çenār: adı çınar (66/3)
<i>ot</i>	<i>od</i>
ıṣḡıḡ otıḡa: aşkının ateşine (294/2) otluḡ yüzni: ateşli yüzünü (300/5) āh otıdın: āh ateşinden (397/3)	hevāḡ odıyla: aşk ateşiyle (18/2) hecr odına: ayrılık ateşine (40/2) od yakduḡı: ateş yaktığı (49/2)

1.1.2.9. Eklerde Ünsüz Uyumu

BV'de kimi eklerin kalıplaşmış imlâları nedeniyle, bazı ekler sürekli tonsuz ünsüzle kullanılır. Bu nedenle BV'de ünsüz benzeşmesi uyumu tam değildir. AD'de ise ünsüz benzeşmesi uyumunun olduğu görülmektedir:

1.2.1.8.1. BV'de Sürekli Tonsuz Olarak Kullanılan Ek Ünsüzleri

1.2.1.8.1.1. Eşitlik Durumu Ekinde

$$BV \{+çA\} = AD \{+(n)CA\}$$

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.7. Eşitlik Durumu.)

1.2.1.8.1.2. Addan Ad Yapım Eklerinde

$$BV \{+çI\} = AD [ÇI]$$

$$BV [+çAk] = AD \{+cAk\}$$

$$BV \{+(X)nçI\} = AD \{+(I)ncI\}$$

(Örnekler için bk. 2.1.1.11. Diğer Addan Ad Yapım Ekleri, 2.1.1.9. $BV \{+çAk\} = AD \{+cAk\}$, 2.1.1.4. $BV \{+(X)nçI\} = AD \{+(I)ncI\}$.)

8.1.2.2. Addan Zarf Yapım Ekinde

BV [çIIAy] = AD {+çIIAyIn}

(Örnekler için bk. 2.1.1.10. BV {Ø} = AD {+çIIAyIn}.)

1.2.1.8.1.6. Sıfat-Fiil Ekinde

BV {-GUçI} = AD {-(y)IcI}

(Örnekler için bk. 2.3.1.2.8. BV {-GUçI} = AD {-(y)IcI}.)

1.2.1.8.1.7. Zarf-Fiil Eklerinde

BV {-GUuçA} = AD {-(y)IncA}

BV {-GUçA} = AD {Ø}

BV {-GAç} = AD {Ø}

(Örnekler için bk. 2.3.1.3.6. BV {-GUuçA} = AD {-(y)IncA}, 2.3.1.3.9. Diğer Zarf-Filler, 2.3.1.3.9. Diğer Zarf-Filler.)

1.2.1.8.1.8. Geçişlilik Ekinde

BV {-ter} = AD {-Der}

(Örnekler için bk. 2.3.2.1.6. BV {-ter} = AD {-Der}.)

1.2.1.8.2. BV'de Ünsüz Uyumuna Tabi Olan Ekler

1.2.1.8.2.1. Yönelme Durumu Eki

BV {+GA } = AD {+(y)A}

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.3. Yönelme Durumu.)

1.2.1.8.2.1. Bulunma Durumu Eki

BV {+(n)DA} = AD {+(n)dA}

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.4. Bulunma Durumu.)

1.2.1.8.2.3. Çıkma Durumu Eki

BV {+(n)DIn} = AD {+(n)dAn}

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.4. Çıkma Durumu.)

1.2.1.8.2.4. Yön Gösterme Durumu Eki

BV {+GARİ} = AD {+ArU}

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.9. *Yön Gösterme Durumu*.)

1.2.1.8.2.5. Addan Ad Yapım Eklerinde

BV {+GA} = AD {+ge}

BV {+GInA} = AD {+gına}

(Örnekler için bk. 2.1.1.7. *BV {+GA} = AD {+ge}*, 2.1.1.5. *BV {+GInA} = AD {+gına}*.)

1.2.1.8.2.6. Fiilden Ad Yapım Eklerinde

BV {-GU} = AD {-gX}

BV {-GUn} = AD {-gUn}

BV {-GA} = AD {Ø}

(Örnekler için bk. 2.1.2.3. *BV {-GU} = AD {-gX}*, 2.1.2.8. *BV {-GUn} = AD {-gUn}*, 2.1.2.9. *Diğer Fiilden Ad Yapım Ekleri*.)

1.2.1.8.2.7. Geçişlilik Eklerinde

BV {-DUr} = AD {-dUr}

BV {-GUr} = AD {-gUr}

BV {-GAR} = AD {Ø}

(Örnekler için bk. 2.3.2.1.3. *BV {-DUr} = AD {-dUr}*, 2.3.2.1.5. *BV {-GUr} = AD {-gUr}*, 2.3.2.1.7. *Diğer Geçişlilik Ekleri*.)

1.2.1.8.2.8. Görülen Geçmiş Zaman Kipi Eki

BV {-D} = AD {-d}

(Örnekler için bk. 2.2.2.1.1. *Görülen Geçmiş Zaman Kipi*.)

1.2.1.8.2.9. Gelecek Zaman I ve İstek Kipi Eki

BV {-GA(y)} = AD {-(y)A}

(Örnekler için bk. 2.2.2.1.7. *Gelecek Zaman I* / 2.2.2.2.2. *İstek Kipi*.)

1.2.1.8.2.10. Emir Çekimi 2. Teklik Şahıs Pekiştirme Eki

BV {-GII} = AD {-gII}

(Örnekler için bk. 2.2.2.2.1. *Emir Çekimi*.)

1.2.1.8.2.11. Sıfat-Füller

BV {-GAn} = AD {-(y)An}

BV {-GU} = AD {Ø}

(Örnekler için bk. 2.3.1.2.3. *BV {-GAn} = AD {-(y)An}*, 2.3.1.2.9. *BV {-GU} = AD {Ø}*.)

1.2.1.8.2.12. Zarf-Füller

BV {-GAlI} = AD {-(y)AlI}

BV {-GUñA} = AD {-(y)IncA}

BV {-GAç} = AD {Ø}

BV {-GUçA} = AD {Ø}

BV {-GAndA} = AD {Ø}

(Örnekler için bk. 2.3.1.3.5. *BV {-GAlI} = AD {-(y)AlI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn berü}*, 2.3.1.3.6. *BV {-GUñA} = AD {-(y)IncA}*, 2.3.1.3.9. *Diğer Zarf-Füller*, 2.3.1.3.9. *Diğer Zarf-Füller*, 2.3.1.3.9. *Diğer Zarf-Füller*.)

1.2.1.8.2.13. Ek-Fiil Eki

BV Dur(ur) = AD dUr(ur)

(Örnekler için bk. 2.2.2.1. *Ek –Fiil Çekimi Teklik ve Çokluk 3. Şahıs Ekleri*.)

1.1.2. Ünsüzlerin Kullanımındaki Farklılıklar

1.2.2.1. Kelime Tabanlarında Ünsüzlerin Kullanımındaki Farklılıklar

1.2.2.1.1. BV m- = AD b-

BV'de ön sesteki **m-** ünsüzüne AD'de **b-** olarak karşılık gelen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>miḡ</i>	<i>biḡ</i>
miḡ otluḡ kārṽān irmiḡ: bin ateşli kervanmış (264/4) yüz miḡ cān: yüz bin can (277/2) yüz miḡ: yüz bin (660/31)	yüz biḡ 'aql: yüz bin akıl (12/1) biḡ ölüye: bin ölüye (33/5) biḡ zebānı: bin dili (60/6) biḡ: bin (61/6)
<i>mu</i>	<i>bu</i>
<u>Yalın Durum</u> budur: budur (240/5) bular vaşfın dimekte lāl imiḡ: bunlar vaşfını söylemekte lāl taşı gibiymiş (245/2) budur 'adâletim: adâletim budur (426/3) <u>Yükleme Durumuyla</u> munı: bunu (143/6), (202/8), (588/11), (596/3) <u>Yönelme Durumuyla</u> muḡa: 184/2) <u>Bulunma Durumuyla</u> munda: bunda, burada (172/3), (179/7) munda tâze dâḡ: burada taze yara (533/1) <u>Ayrılma Durumuyla</u> mundın: bundan (589/7), (715/3) mundındur: bundandır (592/5)	<u>Yalın Durum</u> budur: budur (8/2) bu: bu (61/4) <u>Ayrılma Durumuyla</u> bundan beter: bundan beter, kötü (79/5) <u>Eşitlik Durumuyla</u> bunca ziyān éylemek olmaz: bunca zarar etmek olmaz (31/1)

<p><u>İlgi Durumuyla</u> munuğ: bunun (646/4) munuğ dik: bunun gibi (742/2)</p> <p><u>Eşitlik Durumuyla</u> munça feryād: bunca feryât (125/7) munça fitne: bunca fitne (156/2)</p> <p><u>Kalıplaşmış Biçimiyle</u> mundağ: munuğ dik (330/7), (625/2)</p>	
min	ben
(Örnekler için bk. 2.2.1.3.1.4. <i>Şahıs Zamirlerinin Yalın Kullanımı / Diğer Şahıs Zamirlerinde Durum Ekleri.</i>)	(Örnekler için bk. 2.2.1.3.1.4. <i>Şahıs Zamirlerinin Yalın Kullanımı / Diğer Şahıs Zamirlerinde Durum Ekleri.</i>)

1.2.2.1.2. BV b- = AD v-

BV'de ön sesteki **b-** ünsüzüne AD'de **v-** olarak karşılık gelen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
bar	var
‘ışk bar irmiş: aşkı varmış (48/6) bardur: vardır (49/6)	h̄ile var: hile var (3/5) vechi var: yüzü var (32/2) mācerā var: macera var (34/3)
bar-	var-
barma kūyige: mahallesine varma, gitme (100/7) bardı ol: o vardı, gitti (193/1) ey cān u köñül barmağ: ey can ve gönül gitmeyin (204/3)	‘āma varam: ayak takımı olarak varayım (37/6) vardı ... dil: gönül vardı, gitti (40/4) varduğça dil eşiğine: gönül eşiğine vardıkça (41/3)
bir-	vér-
cān birsem: can versem (240/3)	cān vérmeyem: can vermeyim (47/2)

itlerige birseler: itlerine verseler (294/4)	cān vérüp: can verip (54/2)
könül birsün: gönül versin (272/4)	vérđi baş u cān: can ve baş verdi (57/2)
birdiñ: verdin (692/1)	
Ø	-IsArven
	rakībi öldüriserven ki bitmez iş olmaz: rakibi öldüreceğim zaman bütün işlerim hallolur (58/6)

1.2.2.1.3. Ön Seste b- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

Metinlerde ön seste **b-** ünsüzünü taşıyor olmaları bakımından dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>buş-</u> ni buştı: ne çekindi (585/3)	<u>barmak</u> barmağ tladılar: parmak doladılar (81/7)
<u>buz-</u> könülñi zulm ile buzduñ: gönlünü zulüm „le bozdun (135/5)	<u>bük-</u> bükersin belümi: belimi bükersin (37/1)
	<u>budak</u> budağına: dalına (89/1)

1.2.2.1.4. BV y- = AD y-

Metinlerde ön seste kullanılan **y-** ünsüzünü taşıyor olmaları bakımından dikkat çeken örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
yana	yine
yana tiprenmedi: yine deprenmedi (629/7)	yine sevgüsiyiçün: yine sevgisi için (41/4)
ey Nevâyî yana dem urma: ey Nevâyî yine dem vurma (651/7)	yine ... ‘Adnî sevdi: ‘Adnî yine sevdi (48/7)
yana dir-sin: yine dersin (710/1)	gözün yine komaz beni: gözün beni yine komaz (50/5)

1.2.2.1.5. BV -f- = AD -p-

BV'de iç seste **-f-** ünsüzüne AD'de **-p-** olarak karşılık gelen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>tofraḳ</i>	<i>topraḳ</i>
ḳara tofraḳça: kara toprak gibi (134/5) tofraḳça batıp: topraḳa batıp (409/5)	ayaḡı topraḳına: ayaḡının topraḳına (68/6)
<i>yafraḳ</i>	∅
aḳ u ḳızıl yafraḳ: beyaz ve kırmızı yaprak (320/1)	∅

1.2.2.1.6. BV -g- ~ -v- =AD -g- ~ -v-

Metinlerde iç seste kullanılan **-g-** ve **-v-** ünsüzleriyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
köḡliniḡ otını savutmuş: gönlünün ateşini soḡutmuş (250/4) yavutmuş: yaklaştırmış (250/7) savuçḳa: soḡuḡa (266/6)	gölşenin şuarmaḡa: bahçesini sulamaya (48/2)

1.2.2.1.7. BV -g- = AD -g-

İç seste her iki metinde ortak kullanıma sahip olan **-g-** ünsüzü için örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>toḡ-</i>	<i>doḡ-</i>
ol Mesīh toḡḳanda: o Mesih doğduğunda (10/4)	doḡalı miḡnet ü derdile: sıkıntı ve dert ile doğduğunda (51/5) doḡup: doğup (52/1)
<i>öḡren-</i>	<i>öḡren-</i>
öḡrendüḡi: öğrendiḡi (50/3)	hecrile öğrendi gönlüm: gönlüm ayrılıkla öğrendi (47/1)

1.2.2.1.8. İç Seste g- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

Her iki metinde de iç seste -g- ünsüzünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>ög-</u> müneccim ögse: müneccim övse (416/4) öger halk: halk över (559/5)	<u>ögret-</u> ruh-ı zibâsı ögredür: yanağının güzelliği öğretir (21/1-7)

1.2.2.1.9. BV -ğ- = AD -h-

BV'de iç seste -ğ- ünsüzüne AD'de -h- olarak karşılık gelen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>dağı</i>	<i>dağı</i>
bolsa ehl-i cihānga dağı: dnya ehline dahi olsa (107/2)	dağı niçe hîle var: daha nice oyun var (3/5)
min dağı: ben dahi (115/6)	dağı 'ışka nişân gerek: dahi aşka iz gerek (41/4)
işit sin dağı bir pend: sen dahi bir nasihat işit (123/7)	dağı 'illet-i sevdâ çeker: daha sevda hastalığını çeker (48/3)
zünnârı dağı boynumğa tağılmış: bağı da boynuma tağılmış (263/9)	gönlüm aldun étme dağı kaçd-ı cân u ser: gönlümü aldın daha da can ve başıma öldürme (54/4)

1.2.2.1.10. BV -k- = AD -h-

BV'de iç seste -k- ünsüzüne AD'de -h- olarak karşılık gelen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yoksa</i>	<i>yoksa</i>
yoksa boydaşı mudur: yoksa aynı boyda mıdır (173/5) yoksa āh-ı hazīn mü: yoksa hüzünlü ahı mı (519/7)	yoksa devā eksük degül: yoksa çare eksik değil (85/4)
uyku	Ø
uykudın köz açmaı: uykudan göz açmadın (464/7) uykuğa köz yumma: uykuya göz yummak (477/3)	Ø

1.2.2.1.11. İç Seste -h Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

Her iki metinde de iç seste **-h-** ünsüzünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>ahtar-</u> içimni ahtarı: içimi araştırm (349/1)	<u>kohu</u> dost koğusun alam: dost kokusunu alayım (1/9)
<u>ohsa-</u> serv ü gülünü oğşatadur: servi ve gülünü benzetir (143/8) özni maña oğşatma: kendini bana benzetme (292/4)	
<u>yahşı</u> ol yahşılar: o güzeller (289/5) ölsem yahşıra: güzelce ölsem (569/6)	

1.2.2.1.12. BV -ğ- = AD -η-

BV’de iç seste **-ğ-** ünsüzüne AD’de **-η-** olarak karşılık gelen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yalğuz</i>	<i>yaluğuz</i>
yalğuz anı siverem: yalnız onu severim (261/2) yalğuz ol otdın: yalnız o ateşten (629/3)	yaluğuz: yalnız (3/5) yaluğuz cān degül: yalnız can değil (16/2)

1.2.2.1.13. BV -tt- = AD Ø

BV'de iç seste ikiz olarak **-t-** ünsüzü kullanılırken AD'de bu kullanımın örneği yoktur. BV'de iç seste ikiz olarak **-t-** ünsüzüyle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yitti</i>	Ø
yitti beytdin: yedi beyitten (699/2)	Ø

1.2.2.1.14. BV -ş = AD -ş

Her iki metinde de son seste **-ş** ünsüzünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>koş-</i>	<i>koş-</i>
baş koşup efsün için: büyü için baş koşup (511/4)	yéle baş koşmuşız: yele baş koşmuşuz (23/2)
<i>aş-</i>	<i>aş-</i>
aştı şu le-i ışk: aşk ateşini aştı (129/3)	hadden aşma: sınırdan aşma (54/4)
<i>baş</i>	<i>baş</i>
baştın ayak: baştan ayağa (137/3) başımğa: başıma (179/6)	baş u cān gerek: baş ve can gerek (41/1)

1.2.2.1.15. Son Seste -ş Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

AD'de son seste **-ş** ünsüzünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
[Ø]	<i>güneş</i>
Ø	güneş dutulduğın: güneşin tutulduğunu (68/3) güneş yüzi variken: güneş yüzü varken (69/1) güneş yüzinde: güneş yüzünde (89/6)

1.1.2.2. Eklerde Ünsüzlerin Kullanımındaki Farklılıklar

1.2.2.2.1. BV {+nIη} = AD {+Um}

BV’de /n/ AD’de /m/ şahıs zamirlerine gelen ilgi durumu ekinde görülmektedir:

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.6. *İlgi Durumu.*)

1.2.2.2.2. BV {-mAs} = AD {-mAz}

BV’de geniş zaman kipinin olumsuzu /s/ AD’de /z/ olarak bulunmaktadır:

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.6. *Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu* / 2.2.2.3.1.2. *Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu*, 2.3.1.2.5. BV {-mAs} = AD {-mAz}.)

1.2.3. Ünsüzlerin Kullanılıp Kullanılmaması Açısından Görülen Farklar

Bazı kelime ve eklerdeki ünsüzlerin olup olmaması bakımından metinlerde şu özellikler görülmektedir:

1.2.3.1. Kelime Tabanlarında Ünsüzlerin Kullanılıp- Kullanılmaması

1.2.3.1.1. BV b- ~ ø- = AD ø-

BV’de *bol-* ve *ol-* biçimleri birlikte kullanılan yardımcı fiil AD’de *ol-* biçimindedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>bol- ~ ol-</i>	<i>ol-</i>
cūdā bolsam: ayrılısam (5/2)	ola va‘anı: vatani olsun (1/28)
la‘l bolup: kırmızı taş olup (6/6)	vérmeye lāyık olam: vermeye layık olayım (2/2)
boldı yüzi ‘ara: yüzü kara oldu (7/7)	nārında oldu: ateşinde oldu (11/7)
‘fitne bol‘an: fitne olan (12/4)	‘kurbān olayın: kurban olayım (54/6)
ma‘a bolmuş ra‘īb: bana rakip olmuş (49/5)	‘şekkerden olaydı: şekerden olsaydı (60/2)
pervāne bol‘ay: pervāne olacak (51/2)	‘şāh olalıdan: şāh olduğundan (72/6)
a‘a bolsun na‘īb: ona nasip olsun (105/13)	cān olalı: can olduğu (85/2)
oldı murād: murād oldu (114/3)	gül-i ‘handān olaca‘dur: açmış gül olacaktır (93/1-8)
sa‘a ‘ayd ol‘alı: sana avlanalı, vurulalı (117/4)	
‘kul ol‘ay Yūsuf: Yusuf kul olacak (143/7)	

BV’de *birle, bile, ile* olarak kullanılan edat, AD’de *ile*, az sayıdaki örnekte *bile* ve ekleşmiş olarak *{+(yI)IA}* biçiminde bulunmaktadır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>birle ~ bile ~ ile</i>	<i>ile ~ bile</i>
<p><u><i>birle</i></u> mihmān birle: misafir ile (234/2) ‘ışık birle: aşk ile (237/3) cāmı birle: kadeh ile (327/3) uykusu birle: uykusu ile (409/4) mey birle: şarap ile (534/7)</p> <p><u><i>bile</i></u> tün bile: gece ile (366/3) ol kül bile: o kül ile (385/1) ol şüret bile: o sūret ile (541/1-7) kuşūr bile: kusur, hata ile (570/5)</p> <p><u><i>ile</i></u> günāh ile: günah ile (288/4) küfr ile: küfür ile (301/1) ‘ışık ile: aşk ile (477/4) tāc ile: taç ile (688/1)</p>	<p><u><i>bile</i></u> ol-dem dili bile: o zaman gönlü ile (19/7)</p> <p><u><i>ile</i></u> derd ile hūn’in olmaya: dert ile kanlı olmaya (75/1) Hevāsı ile za‘if étidi: havasıyla güçsüz bıraktı (89/5)</p> <p><u><i>f+(yD)IAḷ</i></u> (Örnekler için bk. 2.2.1.3.8. <i>Vasıta Durumu.</i>)</p>

1.2.3.1.2. BV y- = AD Ø-

BV’de kimi kelimelerde ön seste bulunan y- ünsüzü AD’de bulunmamaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yıġla-</i>	<i>aġla-</i>
yıġlar: aġlar (110/9) yıġlaġay hâlimġa: hâlîme aġlayacak (133/3) yıġlaşurlar: aġlaşırar (205/2) yıġlap: aġlayıp, aġlayarak (206/2) yıġlar iki közüm: iki gözüm aġlar (659/34)	cüşıla aġladuġını: coşkuyla aġladığını (41/7) aġlasam: aġlasam (42/5) aġlar rüz u şeb: güzdüz ve gece aġlar (50/2) aġlasa ‘Adnî: ‘Adnî aġlasa (53/7) aġlayam bu süzıla: bu ateşle aġlayayım (94/6)
<i>yıraġ</i>	∅
sin yıraġ-sin: sen uzaksın (316/6) yıraġtın: uzaktan (431/4) hâbibimdin yıraġ: hâbibimden uzak (742/2)	∅
<i>yıġaç</i>	∅
ķuruķ yıġaç kibi: kuru aġaç gibi /300/4) uzun yıġaç: uzun aġaç (727/1)	∅

1.2.3.1.3. BV y- ~ ∅- = AD y-

BV’de ön seste y- ve ∅- olarak iki şekilde olan kimi örnekler AD’de y- olarak bulunmaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yüz</i>	<i>yüz</i>
yüzümdin: yüzümden (23/4) yüzi közġüsü: yüzünün aynası (253/3) yüzüġ: yüzün (290/6) arıtıp yüzni: yüzünü arıtarak, temizleyerek (294/3)	yüzün tırmaladı: yüzünü tırmaladı (1/4) yüz sürdüġüm: yüz sürdüġüm (3/3) göl yüzüġ: gül yüzün (7/2) yüzünüġ: yüzünün (65/7) gün yüzinde: güneş gibi yüzünde (94/2)

1.2.3.1.4. BV -l = AD -l

Her iki metinde de teklik 3. şahıs zamirinde bulunan *-l* ünsüzü bulunmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ol</i>	<i>ol</i>
oldur: odur (43/1) ol hem: o da, o bile (660/33) ol: o (664/1)	ol-dahı: o dahi (39/6) ol-ki: o ki (43/1) oldur: odur (93/6)

İşaret sıfatında da aynı özellik görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ol</i>	<i>ol</i>
ol perī: o sevgili (27/2) ol būstānga: o bahçeye (37/6) ol tıfl: o çocuk (38/6) ol ikki leb: o iki dudak (45/2) ol kuyaş: o güneş (45/4)	ol iki güher: o iki inci (1/35) ol gönül: o gönül (16/4) ol raķibile: o rakip ile (19/1) ol dilbere: o gönül alıcıya (21/3) ol mehüñ: o ay yüzlü sevgilinin (22/4)

1.2.3.1.5. BV -l- = AD Ø

BV'de iç seste iki örnekte görülen *-l-* ünsüzü AD'de görülmemektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>oltur-</i>	∅
olturğan: oturan (28/2) küyünde olturmaq: mahallende oturmak (572/7)	∅
<i>kiltür-</i>	∅
kiltürür: getirir (176/4)niler başımğa kiltürdüñ: başıma neler getirdin (347/5) ğadeh kiltür: kadeh getir (403/7) kiltürseñ mini: beni getirsen (615/5) *Ancak şu örneklerde iç ses <i>-l-</i> ünsüzünün olmadığı görülmektedir: yaqın kitür: yakın getir (17/3) başıma āfet kitürür: başıma āfet getirir (32/2) kitürgey-min anı: onu getireceğim (607/7)	∅

1.2.3.1.6. BV-∅- = AD-r-

AD'de iç seste tek örnekte görülen akıcı *-r-* ünsüzü AD'de kullanılmamıştır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ğutul-</i>	<i>ğurtul-</i>
cefāsıdın ğutulmaq: cefasından kurtulmak (183/6) ğutulmadı: kurtulmadı (199/6) ğutuldı ol: o kurtuldu (720/2)	ğurtulmadı: kurtulmadı (69/3)

1.2.3.1.7. BV-r- ~ -∅- = AD-∅-

BV'de *birle*, *bile*, *ile* olarak kullanılan edat, AD'de *ile*, az sayıdaki örnekte *bile* ve ekleşmiş olarak *{+(yI)IA}* biçiminde bulunmaktadır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>birle ~ bile ~ ile</i>	<i>ile ~ bile</i>
<p><u><i>birle</i></u> mihmān birle: misafir ile (234/2) ‘ışk birle: aşk ile (237/3) cāmı birle: kadeh ile (327/3) uykusu birle: uykusu ile (409/4) mey birle: şarap ile (534/7)</p> <p><u><i>bile</i></u> tün bile: gece ile (366/3) ol kül bile: o kül ile (385/1) ol şüret bile: o sûret ile (541/1-7) kuşūr bile: kusur, hata ile (570/5)</p> <p><u><i>ile</i></u> günāh ile: günah ile (288/4) küfr ile: küfür ile (301/1) ‘ışk ile: aşk ile (477/4) tāc ile: taç ile (688/1)</p>	<p><u><i>bile</i></u> ol-dem dili bile: o zaman gönlü ile (19/7)</p> <p><u><i>ile</i></u> derd ile hūnīn olmaya: dert ile kanlı olmaya (75/1) hevāsı ile za‘if étidi: havasıyla güçsüz bıraktı (89/5)</p> <p><u><i>f+(vD)LA}</i></u> (Örnekler için bk. 2.2.1.3.8. <i>Vasıta Durumu.</i>)</p>

1.2.3.1.8. BV-r ~ -Ø = AD -Ø

BV’de *ir-* ve *i-* biçiminde kullanımı olan ek-fildeki akıcı ünsüzün AD’de kullanılmadığı *i-* biçiminde olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ir- ~ i-</i>	<i>i-</i>
<p><u><i>ir-</i></u></p> <p>kılp irdi hayāl: hayâl ederdi (537/9)</p> <p>bar irkende: var olduğunda (616/7)</p> <p>ķutulmuş irdi: kurtulmuştu (617/2)</p> <p>köp irdi: çoktu (630/6)</p> <p>irdi merhemi: merhemiydi (639/4)</p> <p><u><i>i-</i></u></p> <p>iyler imiş: yaparmış (172/3)</p> <p>yok imiş: yokmuş (209/9)</p> <p>yaman imes idi: yaman değildi (299/7)</p>	<p>düşer m’idi: düşer miydi (63/4)</p> <p>zerre idügine: zerre olduğuna (83/7)</p> <p>hâşıl iken: olurken (84/6)</p> <p>zülfi iken: saçırken (85/5)</p> <p>demişidi: demişti (87/4)</p>

1.2.3.1.9. BV -g- = AD -Ø-

BV’de iç seste kimi kelimelerde görülen -g- ünsüzü AD’de kullanılmamıştır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yalğan</i>	<i>yalan</i>
<p>ol ‘ahdi yalğan: o sözü yalan (231/4)</p> <p>ol yalğança: o yalan gibi (378/6)</p> <p>‘ahdi yalğanlık: sözü yalanlı (628/5)</p>	<p>yalan eylemek olmaz: yalan söylemek olmaz (31/2)</p> <p>ķankımız yalan çıkar: hangimiz yalan çıkar (52/4)</p> <p>yalan édem: yalan çıkarayım (59/7)</p>

1.2.3.1.10. İç Seste -ğ- Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

BV’de iç seste -ğ- ünsüzünü taşıyor olmasıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>kaẓġan</i>	∅
güneh kaẓġandı: günah kazandı (233/5) köñül kaẓġanmadı: gönül kazanmadı (629/1)	∅

1.2.3.1.11. BV ∅- = AD ŝ-

BV'de bir örnekte ön seste bulunmayan ŝ- ünsüzü AD'de kullanımını yönünden ikilik arz etmektedir:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>imdi</i>	<i>şimdi ~ indi</i>
imdi: şimdi (150/5), (160/6), (195/5), (230/5), (265/3)	şimdi: şimdi (27/1), (44/2), (67/7), (90/7) ŝimdiden: ŝimdiden (93/2) indi: şimdi (68/4)

1.2.3.1.12. BV -ġ = AD -∅

BV'de son seste -ġ ünsüzünü taşıyan kimi kelimelerin AD'de bu ünsüzü taşımadığı görülmektedir:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ilig</i>	<i>el</i>
ilig çikme: elini çekme (589/7) 'ālem ilige: dünya eline (609/6) ilig birmes: elini vermez (626/1)	alsa ele: ele alsa (1/20) elden çıkup: elden çıkıp (24/3) el uzadasın: el uzatasın (37/2)
*Ancak şu örnekte son ses ünsüzünün olmadığı görülmektedir: eṭfāl ilidin: çocuklar elinden (744/1)	

1.2.3.1.13. Son Seste -ġ Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler

BD'de son seste -ġ ünsüzünü taşıyor olamsıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>ıssıġ</u> boldı ıssıġdın: sıcağdan oldu (711/1)</p> <p><u>accıġ</u> aççıġı kilse: öfkesi gelse (324/7)</p> <p><u>uluġ</u> uluġ işdür: büyük iştir (702/2) uluġ kazanğa: büyük kazana (715/1)</p>	Ø

1.2.3.1.14. Kelime Tabanlarında Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılmamasıyla İlgili Diğer Örnekler

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>ur-</i>	<i>ur-</i>
<p>urdum: vurdum (38/7)</p> <p>urula: vurulsun (108/5)</p> <p>bilge urup: bele vurup (125/4)</p> <p>hecr tıġ ursa: ayrılık kılıç vursa, çekse (474/2)</p> <p>anı uruşturmaġdın: onu savaştırmadan (728/2)</p>	<p>pençe ura: pençe atsa (1/28)</p> <p>sengile urdıġ: taşla vurdun (5/2)</p> <p>zahm urdı yüregüme: yüregüme yara açtı (8/3)</p> <p>zahm urur: yara açar (58/2)</p>

1.2.3.2. Eklerde Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılması

1.2.3.2.1. Ek Başında Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılması

1.2.3.2.1.1. Yönelme Durumu Eki

BV {-GA} = AD {-(y)A}

(Örnekler için bk. 2.2.1.3.3. Yönelme Durumu.)

1.2.3.2.1.2. Gelecek Zaman I ve İstek Kipi

BV {-GAy} / {-GAy} / {-(y)A} = AD {-(y)A}

(Örnekler için bk. 2.2.2.1.7. *Gelecek Zaman I* / 2.2.2.2.2. *İstek Kipi*.)

1.2.3.2.1.3. *Sıfat-Füller*

BV {-GAn} = AD {-(y)An}

(Örnekler için bk. 2.3.1.2.3. *BV {-GAn} = AD {-(y)An}*.)

1.2.3.2.1.4. *Sıfat-Füller*

BV {-GUçI} = AD {-(y)IcI}

(Örnekler için bk. 2.3.1.2.8. *BV {-GUçI} = AD {-(y)IcI}*.)

1.2.3.2.1.5. *Zarf-Füller*

BV {-GAlI} = AD {-(y)AlI}

BV {-GUnçA} = AD {-(y)IncA}

(Örnekler için bk. 2.3.1.3.5. *BV {-GAlI} = AD {-(y)AlI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn}*
berü, 2.3.1.3.6. *BV {-GUnçA} = AD {-(y)IncA}*.)

1.2.3.2.2. *Ek Sonunda Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılmaması*

1.2.3.2.2.1. *Addan Sıfat Yapım Eki*

BV {+IXG} = AD {+IU}

(Örnekler için bk. 2.1.1.2. *BV {+IXG} = AD {+IU}*.)

1.2.4. *Göçüşme*

1.2.4.1. *Yakın Göçüşme*

Metinler arasında bazı kelimelerdeki yan yana bulunan ünsüzlerin yer değiştirdiği görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yamğur</i>	<i>yağmur</i>
<i>yamğur</i> suydın: yağmur suyundan (623/3)	<i>zemîne aqıdur yağmurlar</i> : zemine yağmurlar akıtır (26/5)
<i>örge-</i>	<i>ögre-</i>
<i>mindin örgeür</i> : benden öğrenir (171/1), (375/3), (633/1)	<i>öğrendi</i> : öğrendi (47/1) <i>öğrendügi</i> : öğrendiği (50/3)

1.2.4.2. Diğ er Yakın Göçüşme Örnekleri

Metinlerdeki kullanımıyla dikkati çeken diğ er örnekler ş unlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>İskender</i>	<i>Edirne</i>
Sikender: İskender (178/3)	Edrine: Edirne (38/7)

1.2.4.3. Uzak Göçüşme

Metinler arasında birbirine uzak duran bazı ünsüzlerin yer değı štirdiğı görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>kibi</i>	<i>gibi ~ bigi</i>
tağ kibi: dağ gibi (177/6)	gül-gonca gibi: gonca gül gibi (11/5)
gül kibi: gül gibi (185/2)	gün gibi: güneş gibi (17/1)
min kibi: ben gibi 187/1)	gözün gibi: gözün gibi (19/5)
sin kibi: sen gibi (443/4)	baħrī bigi: bahri (bir cins deniz ördeğı) gibi (1/8)
	pervāne bigi: pervane gibi (9/7)
	kehrübā bigi: kehribar gibi (13/6)

1.2.5. İkiz Ünsüzlerin Kullanımı

1.2.5.1. BV’de Kullanılan İkiz Ünsüzler

İkiz ünsüzlerin kullanımıyla ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, BV’de ikiz ünsüzlerin daha çok sayı adlarında kullanılmış olmasıdır. BV’de ikiz ünsüzler daha ziyade *l,s,t* ünsüzlerinde görülmektedir. AD’de ise *s* ünsüzünün ikiz olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>ikki (ékki)</i>	<i>iki</i>
<p>ikki ‘ālemde: iki dünyada (41/7)</p> <p>ikki közüm: iki gözüm (54/5)</p> <p>ikki cihān: iki dünya (114/3)</p> <p>*Ancak şu örnekte aynı kelimenin tek ünsüzle yazıldığı görülmektedir:</p> <p>iki üç saġar: iki üç içki dağıtıcısı (319/8)</p>	<p>iki ‘ālem: iki dünya (16/4)</p> <p>iki cihānda: iki dünyada (19/6)</p> <p>iki padişā: iki padişah (73/3)</p> <p>iki ‘illet: iki hastalık (86/3)</p>

1.2.5.2. İkiz Ünsüzlerle İlgili Diğer Örnekler

Metinlerdeki kullanımıyla dikkat çeken diğer örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<p><u>tokkuz</u></p> <p>toġkuz beyt: dokuz beyit (699/1)</p> <p><u>yitti</u></p> <p>yitti beytdin: yedi beyitten (699/2)</p> <p><u>ıssıġ</u></p> <p>ıssıġdın: sıcaktan (711/1)</p> <p>*Şu örnekte ıstıġ:</p> <p>ıstıġ köñlümdin: sıcak gönlümden (115/3)</p> <p><u>all</u></p> <p>allıda: karşısında (279/2)</p> <p>allında yalbardım: karşısında yalvardım (282/3)</p>	<p><u>assı</u></p> <p>çoġ aşşı étdi: çok kazanç elde etti (54/2)</p> <p>aşşılı bāzār: kazançlı Pazar (82/3)</p>

allında cān birmedim: karşısında can vermedim (644/3)	
<u>accıg</u> aççıg: öfke (110/3)	

1.2.6.Zamir n'sinin Kullanımındaki Farklar

Teklik 3. şahıs iyelik ekini almış kelimelerin durum ekleri ve aitlik ekiyle kullanılmasıyla 3. şahıs zamirlerinin çekimlenmesi esnasında arada zamir n'sinin olup olmaması bakımından metinler arasında farklar bulunmaktadır. AD'de bahsi geçen bir örnek kelimeye zamir n'sinin kullanımına rastlamak mümkün iken BV'de kesin bir kural yoktur:

1.2.6.1. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekli Adlar ve Durum Eklerinde Zamir n'si Konusu

1.2.6.1.1. Yükleme Durumu Ekinde

Teklik 3. Şahıs iyelik ekini almış adın ardından yükleme durumu eki her iki metinde de **+sInI** ve **+sInI** veya **+In** ve **+InI** biçiminde bulunabilmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
+sInI / +InI	+sInI / +InI
ayağını öpmekke: ayağını öpmeğe (180/2)	ömrüni: ömrünü (1/35)
alduruban köğlini: gönlünü aldırınca (180/7)	göğlini 'aşıklarun: âşıkların gönlünü (23/5)
қыуаş көзгүсини: güneş aynasını (415/2)	dehānı sırrını: ağzının sırrını (57/3)
+In	+In
anıñ ağızın: onun ağızını (241/2)	sünbül destesin: sünbül destesini (10/7)
vaşlıñ sözün: kavuşmanın sözünü (262/2)	şirin lebin: şirin dudağın (16/5)
Meryem yüzün: Meryem yüzünü (479/2)	ağyār cefāsın: rakip cefasını (82/2)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.1.3.2.2. *Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Yükleme Durumu Eki.*)

1.2.6.1.2. Yönelme Durumu Ekinde

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra yönelme durumu eki **+IgA**, **+sInA**, **+InA**; AD’de ise **+sInA**, **+InA** biçimindedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Nevāyī kıatlıġa: Nevāyī ölümüne (329/7)	ābına: suyuna (6/2)
‘ışk bezmiġa: aşk meclisine (339/3)	aġzına öykündi: aġzına benzedi (14/5)
cihān ehliġa: cihan ehline (350/3)	ayaġına: ayaġına (16/3)
hüsniġa: güzelliġine (368/6)	odına: ateşine (40/2)
ruhsarıġa: yanaġına (382/7)	nesīm-i kūyına: mahallenin rüzârına (43/4)
cemāliġa: yüzüne (392/1)	bir kılına: bir kılına (75/6)
‘ömriġa: ömrüne (398/4)	budaġına: dalına (89/1)

1.2.6.1.2.3. Bulunma Durumu Ekinde

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekini almış adların bulunma durumu ekiyle kullanımı esnasında kimi örneklerde araya zamir n’si gelirken kimi örneklerde gelmemektedir. AD’de her durumda zamir n’sinin kullanıldıġı görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>Zamir n’sinin kullanılması</u>	lāle haddünde: lāle yanaġında (4/5)
şaleb yolında: istek yolunda (123/6)	gün yüzünde: gün yüzünde (17/4)
yār yādında: sevgili anmasında (141/7)	şu içinde: su içinde (32/2)
yüzünde: yüzünde (262/1)	öñinde: önünde (40/2)
ġam-ı hecrinde: ayrılıġın sıkıntısında (289/1)	eşigünde: eřiġinde (44/7)
kaşında: kaşında (433/5)	şeb-i hecründe: ayrılıġın gecesinde (50/7)
<u>Zamir n’sinin kullanılmaması</u>	zülfindе: saçında (51/1)
içide: içinde (42/10)	kirpügüm üstinde: kirpiġim üstünde (64/3)

<p>‘ışk kũyide: aşk mahallesinde (155/7)</p> <p>bezmide: meclisinde (178/2)</p> <p>deyride: meyhanesinde (212/8)</p> <p>ķafes ũstide: kafes ũstünde (227/5)</p> <p>secdeside: secdesinde (291/3)</p> <p>*Bazı kelimeler metin iķerisinde kimi yerlerde zamir n’si alırken kimi yerlerde almamaktadır:</p> <p>işiki allıda: eşiği karşısında (42/5)</p> <p>pĩr-i deyr allında: meyhane pirlерinin karşısında (45/7)</p> <p>öz iķidin: kendi iķinden (144/1)</p> <p>bezmim iķinde: meclisim iķinde (195/4)</p>	
---	--

1.2.6.1.4. Ćıkma Durumu Ekinde

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekini almış adların Ćıkma durumu ekiyle kullanımını esnasında genellikle araya zamir n’si gelmemektedir. AD’de her durumda zamir n’sinin kullanıldığı grlmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAĞ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>Zamir n’sinin kullanılması</u></p> <p>znđin: kendinden (43/6)</p> <p>cemāliđin: yznden (181/4)</p> <p>raĥmetiđin: rahmetinden (242/5)</p> <p><u>Zamir n’sinin kullanılmaması</u></p> <p>la‘liğ nktesidin: dudağının incesinden, zarifliğinden (39/2)</p> <p>‘arbedesidin: arbedesinden (42/1)</p> <p>ehlidin: ehlinden (45/5)</p> <p>lebidin: dudağından (51/4)</p>	<p>ĥasretinden: hasretinden (5/7)</p> <p>sırr-ı cānı lebinden: can sırrı dudağından (21/3)</p> <p>mihrinten: gneşinden, sevgilisinden (26/1)</p> <p>đam elinden: sıkıntı elinden (59/1)</p> <p>eşerinden: eserinden (67/5)</p> <p>cevrinden: eziyetinden (86/8)</p>

tofrağın: toprağınan (52/6)	
bādesidin: şarabından (101/6)	
deryāsıdın: deryasından (118/9)	

1.2.6.1.5. Eşitlik Durumu Ekinde

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekini almış adların eşitlik durumu ekiyle kullanımını esnasında araya zamir n’si gelmemektedir. AD’de her durumda zamir n’sinin kullanıldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ’U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ağzının mikdāriça: ağzının miktarınca (546/3)	yazmağ diledüğümce: yazmak istediğim gibi (22/3)
ḥammāriça: meyhaneci gibi (546/5)	bād esdüğinçe: rüzgâr estiğine göre (65/5)
	zerrece girse: zerre kadar girse (67/6)

1.2.6.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekli Adlar ve Aitlik Ekinde Zamir n’si Konusu

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekini almış adların aitlik ekiyle kullanımını esnasında kimi örneklerde araya zamir n’si gelirken kimi örneklerde gelmemektedir. AD’de ise bu durumun örneği görülmemektedir:

BEDĀYĪ’U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>Zamir n’sinin kullanılması</u>	Ø
könlüm eṭrāfındağı: gönlümün etrafındaki (259/2)	
<u>Zamir n’sinin kullanılmaması</u>	
fenā deyrıdağı: yokluk meyhanesindeki (653/8)	

1.2.6.3. Durum Eklerini Almış İşaret Zamirlerinde Zamir n’si Konusu

İşaret zamirlerinin durum ekleriyle kullanılışı tablodaki gibidir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yalın durum</i>	<i>yalın durum</i>
bular: bunlar (245/2)	Ø
<i>yükleme durumu</i>	<i>yükleme durumu</i>
muni: 588/11), (596/3)	Ø
<i>yönelme durumu</i>	<i>yönelme durumu</i>
muḡa: buna, buraya (390/5)	Ø
<i>bulunma durumu</i>	<i>bulunma durumu</i>
munda: bunda, burada (26/4), (533/1)	Ø
<i>çıkma durumu</i>	<i>çıkma durumu</i>
mundın: bundan (376/6), (488/7)	bundan: bundan (79/5)
<i>ilgi durumu</i>	<i>ilgi durumu</i>
munuḡ: bunun (408/1), (418/4)	Ø
<i>eşitlik durumu</i>	<i>eşitlik durumu</i>
munça: bunca (379/6), (384/6)	bunca: bunca (31/1)
<i>kalıplaşmış örnekler</i>	Ø
mundaḡ: munıḡ dik (387/5)	Ø
andaḡ: anı dik (571/5)	

1.2.6.4. Durum Eklerini Almış Şahıs Zamirlerinde Zamir n’si Konusu

(Şahıs zamirlerinin durum ekleriyle kullanımı ve örnekleri için bk. 2.2.1.3.

Durum Ekleri / Şahıs Zamirlerinin Durum Ekleriyle Kullanımı.)

İKİNCİ BÖLÜM

EKLER

2.1. YAPIM EKLERİ

2.1.1. Addan Ad Yapım Ekleri

2.1.1.1. BV {+IXG} = AD {+IJK}

Addan ad yapan bu ek, genellikle soyut bazen de somut adlar yapmaktadır. Bir durum bildirdiği gibi, mekân ifadesinde de kullanılmaktadır. Bazı kelimelerde sıfat eki işlevindedir.²⁰ BV’de dudak uyumuna tabi olduğu, ancak ince sıradan ünlü taşıyan Arapça ve Farsça adlarla kullanıldığında genellikle ünlü uyumundan saptığı görülmektedir. Ekin BV için dikkat çeken başka bir özelliği de ek sonu ünsüzünün tonluluk-tonsuzluk bakımından karışık hâlde bulunuyor olmasıdır. AD’de ise ek ünlüsü sürekli olarak düzdür ve ek sonu ünsüzü tonsuz olmakla birlikte kendinden sonra ünlü gelmesi durumunda tonlulaşmaktadır.

BEDÂYİ‘U’L-VASAṬ	ADNÎ DİVANI
{+IXG}	{+IJK}
kişisizlikdin: kimsesizlikten (215/4)	acılığıla: hiddetle (7/3)
zülfün igrilik kadın tüzükdedür iyle	ayrılığun: ayrılığın (20/7)
kim / sünbül irmes munça igri serv	cihānuğ varlıgın: cihanın varlığını (44/6)
irmes ança tüz: saçın eğri, boyun ise öyle dümdüzdür ki sünbül bile bu kadar eğri, servi ağacı bu kadar düz değildir (219/2)	gezezlikle: kolaylıkla (49/3)
Nevâyî itti yiğitlik: Nevâyî yiğitlik etti (222/7)	éylik eyle: iyilik yap (84/4)
Allāh tilbelik saldı: Allah delilik saldı (253/5)	<i>İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlar:</i>
bolmas insānlık: insanlık olmaz (319/7)	āzādelik: serbestlik (18/6)
biyik himmetlik: büyük (676/1)	nāzükliki: nâzikliği (21/1)
āzādelik: serbestlik (272/7)	şürîdeliki: âşıklığı (21/2)
	hūn-rîzlik: kan dökücülük (50/3)

²⁰ Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK, Ankara 2003, s. 14.

<p>ķulluęuñ iylemese: kulluğun yapmasa (516/3)</p> <p>dōstluę: dostluk (543/1)</p> <p>hoşluğı: hoşluğu, gūzellięi (544/7)</p> <p><i><u>İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlar:</u></i></p> <p>ādemilęda: insanlıkta (298/5)</p> <p>bī-ħodluęumdın: çılgınlığımdan (369/7)</p> <p>reh-nümūnluę: kılavuzcu (548/7)</p> <p>dil-sāzluę: gönül yapıcı (716 mensur kısım)</p> <p>*İnce sıradan ünlü taşıyan bazı Arapça ve Farsça adlarda bu ekin ünlü uyumuna girdiği görölmektedir. Bu örneklerde genellikle son seste -g veya -k seslerinden biri vardır:</p> <p>pāklikde: temizlikte (298/5)</p> <p>bī-keslikke: kimsesizliğe (614/6)</p>	
--	--

2.1.1.2. BV {+IXG} = AD {+IU}

Addan “sahip olan” manasında sıfatlar yapan ektir.²¹ Ekin dikkat çeken özelliği, BV’de bulunan ek sonu ünszünün AD’de olmayışdır. BV’de bu ekin dudak uyumuna tabi olduğu, ince sıradan ünlü taşıyan Arapça ve Farsça adlarla kullanımı esnasında ünlü uyumundan çıktığı görölmektedir. AD’de ek ünlüsü sürekli yuvarlak kullanımıyla dikkati çekmektedir:

²¹ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, TDAD: 9, İstanbul 2003, s. 83.

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+IXG}	{+IU}
<p>şuḥluḡ lāzimesi kiydi: şuhluk elbisesi giydi (38/6)</p> <p>serv boyluḡ: servi boylu (173/5)</p> <p>ol otluḡ çihre: o ateşli yüz (295/6)</p> <p>‘ahdı yalğanlıḡ: sözü yalanlı (628/5)</p> <p><i>İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlar:</i></p> <p>pīç ü tāblıḡ: ıztıraplı, sıkıntılı (9/1)</p> <p>şāhıdın ḥırmānlıḡ: seviliden nazlı ve edalı yürüyüşlü (628/9)</p>	<p>dürlü şüküfeyle: türlü şüküfeyle (1/1)</p> <p>bulıtlı ola: bulutlu olsun (55/3)</p> <p>kanlı gözine: kanlı gözüne (73/7)</p> <p>aşşılı bāzār: kazançlı Pazar (82/3)</p> <p>biḡ başlu ejdehādur: bin başlı ejderhadır (86/4)</p>

2.1.1.3. BV {+GI} = AD {+GI}

Aitlik bildiren sıfatlar yapar.²² Ekin BV’de ince sıradan ünlü taşıyan Arapça ve Farsça adlarla kullanımı esnasında ünlü uyumundan çıktığı; ancak diğer örneklerde uyuma tabi olduğu görülmektedir. AD’de ise kalın sıradan ünlü taşıyan Türkçe adlarda ekin ünlü uyumuna girdiği görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+GI}	{+GI}
<p>soḡḡı kündin: sonraki günden (377/6)</p> <p>ya soḡraḡı: ya sonraki (591/5)</p> <p>burunḡı mihr ü peyvend: önceki güneş ve bağlanma (659/28)</p> <p>baḡrımdaḡı peykānḡa: baḡrımdaki okun ucuna (253/4)</p> <p><i>Kalın Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlar:</i></p> <p>könlüm eṭrāfındaḡı: gönlüm etrafındaki (259/3)</p> <p>cāndaḡı: candaki (352/5)</p>	<p>kanḡı dil taḡtında: hangi gönül tahtında (16/1)</p>

²² Eckmann, *age.*, s. 44.

2.1.1.4. $BV \{+(X)ncI\} = AD \{[(I)ncI]\}$

Sıra sayı sıfatları yapmaktadır.²³ BV’de araya gelen bağlama ünlüsünün dudak uyumunua tabi ve ek ünlüsünün sürekli tonsuz olarak ç biçiminde olduğu, ek sonu ünlüsünün sürekli düz ve dar olduğu görülmektedir. AD’de ise bu ekin bir örneğine rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{+(X)ncI\}$	$[(I)ncI]$
ikkinçi meskenin: ikinci meskenin, mekânın (660/10) üçünçi gül-şen içre: üçüncü gül bahçesi içinde (660/13) törtünçi menzilniç: dördüncü alanın (660/6) bişinçi: beşinci (660/19) altınçi: altıncı (660/22) yittinçi deyr: yedinci meyhâne (660/25) sikkizinçi: sekizinci (660/27) toğkzunçu: dokunzu (660/31)	Ø

2.1.1.5. $BV \{+slz\} = AD \{+sUz\}$

Yokluk sıfatları türeten ektir.²⁴ Ayrıca eklendiği adın yokluğunu bildiren yeni sıfatlar yapar.²⁵ Ek ünlüsünün BV’de sürekli düz ve dar; AD’de ise kimi kelimelerde düz ve dar, kimi kelimelerde ise yuvarlak ve dar olduğu görülmektedir:

²³ Gülsevin, *age.*, s. 118.

²⁴ Tekin, *age.*, s. 84.

²⁵ Gülsevin, *age.*, s. 119.

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+sIz}	{+sUz} / {+sIz}
cānānsız ölseḡ: sevgilisiz ölsem (468/5) yüzsizlik: yüzsüzlük (479/7) ol yüz ü ḡadsiz: o yüzsüz ve boysuz (510/3) susızlıḡ tābıdn: susuzluk parlaklığından (512/2) rengsiz ḡālīḡ: renksiz benin (536/1) sinsiz: sensiz (563/7) ḡāresiz didi: ḡāresiz dedi (619/7)	aḡsuzın: ansızın (6/6) sensiz: sensiz (77/1) ḡül yüzüḡsüz: ḡül yüzünsüz (77/7)

2.1.1.5.1. Arapça ve Farsça Biçimler

Arapça ve Farsça kelimelerde yokluk sıfatıyla ilgili dikkat çeken örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
nā-	nā-
nā-geḡ: ansızın, aniden (100/3) nā-būd: yok olan, perişan olmuş (126/6) nā-tüvān cismim: güçsüz cismim (650/5)	nā-ḡāḡ: ansızın, aniden (30/4)
bī-	bī-
bī-nām: namsız (458/4) bī-ihtiyār: elde olmayarak (618/2) bī-ḡāre: ḡāresiz (623/7)	bī-ḡāre: ḡāresiz (23/3) bī-sitāre: bahtsız (43/3) bī-derd: dertsiz (51/4) bī-riyā: riyāsız, samimi (73/5) bī-cān: cansız (84/5)

2.1.1.6. BV {+GA} = AD {+ge}

Az sayıdaki kelime de görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+GA}	{+ge}
bir özge hâli bar: bir başka hâli var (181/1) âh u feryâd özge: âh ve feryattan başka (292/4)	lebinden özge: dudağından başka (36/5) yaşumdan özge görmedi: gözyaşımından başka görmedi (89/2)

2.1.1.7. BV {+düz} = AD {Ø}

BV'de yalnızca zaman zarfı yapan bir kelime de (BV kündenüz = AD ø) görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+düz}	{Ø}
kiçürdi kündenüzin: gündüzünü geçirdi (459/4) kündenüz: gündüz (544/1)	Ø

2.1.1.8. BV [+çak] = AD {+cak}

Küçültme ve alet adı yapmaktadır.²⁶ AD'de ek başı ünsüzü tonsuz olup BV'de örneğine rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+çak}	{+cak}
Ø	câna zaḥm urducağı hoşça midur: cana yara açtıcağı güzel midir (51/2)

²⁶ Mustafa Argunşah, "Çağatay Türkçesi" *Yeni Türkiye*, sayı 55, Kasım-Aralık 2013, s. 357-373.; Eckmann, *age.*, s. 37.

2.1.1.9. BV [çIIAy] = AD {+cIIAyIn}

Ek başı ünsüzü AD'de tonlu olarak görülürken BV'de örneğine rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
[çIIAy]	{+cIIAyIn}
Ø	bencileyin: benim gibi (1/9) sencileyin: senin gibi (37/6) buncılayın: bunun gibi (58/7)

2.1.1.10. Diğer Addan Ad Yapım Ekleri

Metinlerde geçen diğer addan ad yapım ekleri şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>{+ak}</u> Küçültme bildirmektedir: ²⁷ ķıraķ tut: sınır tut (176/9) bařaķ: ok başı (224/7) <u>{+cII}</u> Meslek mensubu veya bir işi sürekli yapan anlamında adlar türetir: ²⁸ nārencidin: nārenciden (28/7) içküci: içkici (195/8) <u>{+er}</u> birer durur ķanadı: birer kanadı durur (724/1) <u>{+ev}</u>	<u>{+den}</u> *Şu örnekteki çıkma durumu eki, sıfat yapma eki görevindedir: ķihresi ayinenüķ demürdendür: aynanın çehresi, yüzü demirlidir (74/6)

²⁷ Eckmann, *age.*, s. 31.

²⁸ Tekin, *age.*, s. 81.; Eckmann, *age.*, s. 32.

birev durur: biridir (108/7)

birevni: her birini (299/2)

ikevlen: ikisiyle (464/2)

{+rak}

Karşılaştırma için kullanılan bu ek, işlek olarak sıfat ve zarflar türetir. ²⁹Ekin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında ünlü uyumundan saptığı görülmektedir:

yağşırak: daha güzel (298/3)

ağırarak: daha ağır (145/8)

burunarak: daha önce (155/2)

öksükrek: daha eksik (252/4)

köprek: daha çok (432/6)

uluğarak: daha yüce (635/2)

kalınarak: daha kalın (673/2)

Arapça ve Farsça Adlarda:

bī-miḳdārrak: daha miktarsız, az (313/6)

ḡaddārrak: daha gaddar (375/6)

ḥoşarak: daha hoş (417/7)

cāhilarak: daha cāhil (531/6)

{+dAş}

boydaşı midur: boydaşı mıdır (172/5)

sırdaş itmegil: sırdaş yapma (368/1)

ḳılsa ḥidmetḳa ḳoldaşlık: hizmete koldaşlık yapsa (692/1)

²⁹ Gülsevin, *age.*, s. 116.

<p><u>{+sI}</u></p> <p>Bir örnekte bulunmaktadır:</p> <p>maña artuqsıdur aǵyar eleme: rakip derdi bana fazladır (451/2)</p>	
--	--

2.1.1. Addan Ad Yapım Ekleri

BEDĀYĪ'U' L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+IXG}	{+IİK}
{+IXG}	{+IU}
{+GI}	{+GI}
{+(X)ñçI}	[+(D)ñçI]
{+sIz}	{+sUz}
{+GA}	{+ge}
{+düz}	{ Ø }
[+çak]	{+cAk}
[çIIAy]	{+çIIAyIn}
<u>{+ak}</u>	<u>{+dIn}</u>
<u>{+çl}</u>	
<u>{+er}</u>	
<u>{+ev}</u>	
<u>{+rak}</u>	
<u>{+dAş}</u>	
<u>{+sl}</u>	

2.1.2. Fiilden Ad Yapım Ekleri

2.1.2.1. BV {-(A)G} = AD {-(A)k}

BV'de ek sonu ünsüzünün tonluluk-tonsuzluk bakımından karışık olduğu görülmektedir. AD'de ise ek sonu ünsüzünün tonsuz olduğu ancak kendinden sonra ünlü alması durumunda tonluluştığı görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-(A)G}</i>	<i>{-(A)k}</i>
sin yıraḡ-sin andın: sen ondan uzaksın (316/6) bī-çäre tüşmiştür yıraḡ: çâresiz uzak düşmüştür (314/7) bu yargâgıma: (530/4) fırâkıñ bulğâğı: (592/2)	dileği: dileği (87/3) budağına: dalına (89/1) almış kucağına: kucağına almış (89/3) uzaḡ gider âvâz: ses uzak dider (94/3)

2.1.2.2. $BV \{-(X)G\} = AD \{-(U)k\}$

BV'de ek sonu ünsüzünün tonluluk-tonsuzluk balımından karışık olduğu bağlayıcı ünlünün dudak uyumuna tabi olduğu görülmektedir. AD'de ise ek ünsüzünün tonsuz, bağlayıcı ünlünn ise sürekli yuvarlak olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-(X)G}</i>	<i>{-(U)k}</i>
zerredin öksük: zerreden eksik (334/1) olsa çürük: çürük olsa (334/5) ol artuğraḡ: o fazlaca (336/3) buzuḡ köñlümde: bozuk gönlüme (550/4) köp bilig ehli: çok bilgili ehli (660/10) köñli buzuḡunıñ: gönlü bozuḡunun (624/1)	biñden artuḡ durur: binden fazladır (66/2) kirpügüm: kirpiğim (84/5) éksük degül: eksik değil (85/1-7)

2.1.2.3. $BV \{-GU\} = AD \{-gU\}$

Her iki metinde de ek ünlüsünün yuvarlak olduğu görülmektedir. Dikkati çeken diğer bir özellik ise ek ünsüzünün BV'de ünsüz uyumuna tabi, ancak AD'de sürekli tonlu oluşudur:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-GU}	{-gU}
içküm: içkim (105/4)	koḥusın: kokusunu (1/9)
közüsi: aynası (253/3)	yine sevgüsiyiçün: tine sevgisi için (41/4)
şubḥ uyku: sabah uyku (397/4)	
uykudın: uykudan (464/7)	sevgüsin aḡma: sevgisini anma (76/8)

2.1.2.4. BV {-X)m} = AD {Ø}

Bu ekle birlikte kullanılan bağlayıcı ünlü BV’de dudak uyumuna tabidir ve görülmektedir. AD’de ise örneğine rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)m}	{Ø}
ölüm ḡavfi: ölüm korkusu (474/2)	Ø
ölüm serdābesi: ölüm odası (630/4)	

2.1.2.5. BV {-U} = AD {-U}

Ek ünlüsünün her iki metinde de yuvarlak olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-U}	{-U}
ayru ḡānumānıdın: evinden ayrı (52/3)	şarābıla ṭolu: şarapla dolu (30/3)
bīmardın ayru: hastadan ayrı (521/1-7)	zülfinden aşlu: saçından asılı (30/6)
	biḡ ölüye: bin ölüye 33/5)
	ayru düşdüm: ayrı düştüm (77/1)

2.1.2.6. BV [-(X)ş] = AD {-(I)ş}

Eldeki örneklere göre bu ekle birlikte kullanılan bağlayıcı ünlünün BV’de dudak uyumuna tabi; ancak AD’de sürekli düz olduğu anlaşılmaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$[-(X)ṣ]$	$\{-(I)ṣ\}$
∅	biliş olmaz: tanıdık olmaz (58/3)

2.1.2.7. BV $\{-l\} = AD \{-l\}$

Birer örnekte görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-l\}$	$\{-l\}$
yasalur külbe: ³⁰ külbe düzene girer (100/2)	kıızıl kıan: ³¹ kırmızı kan (56/2)

2.1.2.8. BV $\{GUn\} = AD \{\emptyset\}$

BV’de sınırlı sayıdaki örnekte görülmektedir. AD’de ise örneğine rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-GUn\}$	$\{\emptyset\}$
uçkun: kıvılcım (648/2)	∅

³⁰ Eckmann, *age.*, s. 41.

³¹ Clauson, *age.*, s. 683.

2.1.2.9. Diğer Fiilden Ad Yapım Ekleri

Metinlerde geçen diğer fiilden ad yapım ekleri:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>{-(A-l)n}</u> bulut birler yağın irmes: bulutla yağmur yağmaz (508/2) ayāğımğa tiken sançap: ayağıma diken saplanıp (653/6)</p>	<p><u>{-A}</u> yaraya: yaraya (50/), (85/4) çevresini: çevresini (53/7)</p>
<p><u>{-ğur}</u> Aynı kelimedede görülmektedir:</p>	<p><u>{-mA}</u> degme 'ākıl ne bilür: rast gele akıllı ne bilir (2/5) sürme déyü: sürme diye (48/7)</p>
<p>tınmağur ağyar: ³²huzursuz rakip (210/4)</p>	<p><u>{-me}</u> Aynı kelimedede geçmektedir:</p>
<p><u>{-ka}</u> Bir örnekte geçmektedir: yumurtka: ³³yumurta (728 başlık)</p>	<p>yemiş olmaz: meyve olmaz (58/5)</p>
<p><u>{-mur}</u> Yakın göçüşme olayının olduğu aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir: yamğur suydın: yağmur suyundan (623/3)</p>	<p><u>{-mur}</u> yağmurlar: yağmurlar (26/5)</p>
<p><u>{-t}</u> İki kelimedede görülmektedir: uyağlığdur: ³⁴mahcubiyettir (653/8) unutmağlığ: ³⁵unutmaklık, unutmak (533/7)</p>	

³² Eckmann, *age.*, s. 43.

³³ Eckmann, *age.*, s. 40.

³⁴ Eckmann, *age.*, s. 43.

³⁵ Eckmann, *age.*, s. 43.

2.1.2. Fiilden Ad Yapım Ekleri

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(A)G}	{-(A)k}
{-(X)G}	{-(U)k}
{-GU}	{-gX}
{-(X)m}	{∅}
{-U}	{-U}
[-(X)ş]	{-(I)ş}
{-l}	{-l}
{-GUn}	{∅}
<u>{-(A-l)n}</u>	<u>{-a}</u>
<u>{-gur}</u>	<u>{-mA}</u>
<u>{-ka}</u>	<u>{-miş}</u>
<u>{-mur}</u>	<u>{-mur}</u>
<u>{-t}</u>	

2.1.3. Addan Fiil Yapım Ekleri

2.1.3.1. BV {+IA} = AD {+IA}

Aldardan hem geçişli hem de geçişsiz fiiller yapabilen en işlek ektir. ³⁶Her iki metinde de yaygın olarak bulunmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+IA}	{+IA}
yıġlap: ağlayarak (206/2)	zer ü la'lüñ uġurlamaya: altın ve la'l taşını çalmaya, çalmak için (1/6)
añlaġıl: anla (311/5)	sana baġıřlaya: sana baġıřlasın (1/35)
baġladım: baġladın (322/5)	ġamzesi yaraladı: bakışı yaraladı (42/2)
avladın: avladın (469/5)	niyāza başlaya: duaya başlasın (94/1)

³⁶ Gülsevin, age., s. 120.

2.1.3.2. BV {+A} = AD {+A}

Yaygın olarak kullanılan başka bir addan fiil yapma ekidir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+A}	{+A}
örtediñ: yaktın (33/2) oynar: oynar (38/6), (166/1-7) köp söz yaşadı: çok söz yaşadı (604/3) yaşattı: yaşattı (630/4)	yüzmek dilemez: yüzmek istemez(1/8) oynayup mādan geçer: oynayarak sudan geçer (4/6) zülfüne beñzer: saçına benzer (5/1) çok yaşasun: çok yaşasın (46/1) dayanmayınca: dayanmayınca (89/5)

2.1.3.3. BV {+ar} = AD {+ar} ~ {+ür}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+ar}	{+ar} / {+ür}
ķararġan rüzġârım: kararın rüzġârım (421/4) ķararġan tāze daġ: kararın taze yara (543/2)	yaşarup: yeşerip (1/23) baş u ayaġı belürmeye: baş ve ayaġı belirmesin (1/27) karardı: karardı (39/2) ķızarup yüzi: yüzü kızarıp (40/3)

2.1.3.4. BV {+re} = AD {+ra}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+re}	{+ra}
örġenür: öġrenir (171/1) tilberep: delirerek (431/7)	māhı ditreten: ayı, sevgiliyi titreten (38/3) depreşür: depreşir, yeniden ortaya çıkar (42/5)

2.1.3.5. Diğer Addan Fiil Yapım Ekleri

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>{+da}</u> Bir örneğine rastlanmaktadır:</p> <p>aldaban: aldatarak (457/5)</p> <p><u>{+et}</u> tüzetür: düzenlenir (197/4)</p> <p><u>{+(X)k}</u> cānāṅa yoluḡtı: canana rastladı (623/1-7)</p>	<p><u>{+(il)}</u> dirildüḡini: canlandığıını, dirildiğini (67/9)</p> <p><u>{+sa}</u> Bir örnekte geçmektedir: şuşamışdı: susamıştı (9/6)</p>

2.1.3. Addan Fiil Yapım Ekleri

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+lA}	{+lA}
{+A}	{+A}
{+ar}	{+ar} / {+(ü)r}
{+re}	{+ra}
{+da}	{+(i)l}
{+et}	<u>{+sa}</u>
<u>{+(X)k}</u>	

2.2. ÇEKİM EKLERİ

2.2.1. Ad İşletme Ekleri

2.2.1.1. Çokluk Eki

2.2.1.1.1. Türkçe Çokluk BV {+lAr} = AD {+lAr}

Her iki metinde de çokluk eki **-lAr** biçimindedir. Ekin metinlerde ünlü uyumuna tabi olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+lAr}	{+lAr}
közi kaşı karalardın: gözü kaşı karalardan (sevgililerden) (169/5) tağlar: dağlar (176/5) müslmānlar: Müslümanlar (187/2) tünlerde: gecelerde (206/8) yıllar: yıllar (223/6) tıflar: çocuklar (244/1) dōstlar: dostlar (216/8) yağşılar: güzeller (289/5) çeşmelerde: çeşmelerde (322/2) kanatlar: kanatlar (389/1) atalarğa: atalarına, babalarına (396/6) dimağlarğa: beyinlere, düşüncelere (412/2)	gözlerüm: gözlerim (2/6) yollar: yollar (20/2) eserlerin: eserlerin (21/4) meh nurlar: ay yüzlü sevgililer (26/1) nazarlar: bakışlar (28/5) yıllar: yıllar (48/3) acı sözler: acı sözler (54/6) kızıl kanlara boyandı: kızıl kanlara boyandı (56/2) yılduzlar içinde: yıldızlar içinde (93/3)

2.2.1.1.2. Arapça ve Farsça Çokluk

-lAr ekiyle çokluk yapılan adlar dışında her iki metinde de Arapça ve Farsça çokluk bildiren adlar da kullanılmıştır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
eṭrāf: yanlar (19/4)	ezhārıla: çiçeklerle (1/31)
esrārını: sırlarını (595/8)	āfākı: ufukları (19/3)
aḥvālide: hâllerinde (729/2)	‘uṣṣaḡ-ı cihān: dünyanın âşıkları (40/1)
	eṭıbbadan: hekimlerden (44/3)
	esrār: sırlar (82/6)

2.2.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleriyle ilgili olarak metinler arasında dikkat çeken özellik, BV’de dudak uyumuna giren 1. ve 2. şahıs iyelik eklerindeki bağlayıcı ünlülerin AD’de sürekli yuvarlak kalmasıdır. Bunlardan çokluk 2. şahısla ilgili örneklerin BV’de düz ünlü taşıdığı görülmektedir. Teklik ve çokluk 3. şahıs iyelik eki ünlüleri ise her iki metinde de düzdür:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {+(X)m}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {+(U)m}</i>
<u>Ünlü+İyelik</u>	<u>Ünlü+İyelik</u>
yüz yaram bar: yüz yaram var (579/6)	nālem: iniltim (4/2)
uyḡumrı: uykumu (166/3)	yoḡ hıç nesnem: hiç nesnem yok (18/3)
	sīnemde: göğsümde (31/4)
<u>Ünsüz+İyelik</u>	<u>Ünsüz+İyelik</u>
közüm eṭrāfıda: gözüm etrafında, yanlarında (19/4)	āhum: ahım (4/1)
köḡlüm: gönlüm (20/3)	vücüdüm: vücudum (6/4)
ḡānumānım: evim (21/3)	gözlerümden: gözlerimden (7/1)
her ḡatre ḡanıḡa: her damla kanıma (23/2)	boynuma: boynuma (7/4)
tenimḡa: tenime (133/2)	yüregüme: yüreğime (8/3)
boynuma: boynuma (158/5)	dostum: dostum (9/1-7)
ḡolumrı: kolumu (176/3)	ḡanuma: kanıma (9/6)
	bu cānumrı: bu canımı (19/5)

<p>köksüm: göğsüm (182/3)</p> <p>miniñ cānım: benim canım (259/1)</p> <p>süñekimni: kemiğimi (262/5)</p> <p>aḥvālim: hâllerim (265/3)</p> <p>başımını: başımı (273/5)</p>	<p>umduğum: umduğum (39/3)</p> <p>yolumda: yolumda (59/7)</p> <p>kirpügüm: kirpiğim (64/3)</p> <p>seyl-i yaşum: gözyaşı selim (71/1)</p> <p>yārumız: yârımız, sevgilimiz (90/6)</p>
<p>Teklik 2. Şahıs {+(X)η}</p>	<p>Teklik 2. Şahıs {+(U)η}</p>
<p><u>Ünsüz+İyelik</u></p> <p>ğamıñ: üzüntün (465/1)</p> <p>la‘liñ: dudağın (467/3)</p> <p>‘ıyş-ı furḫtıñ: ayrılık yemeğin (468/1)</p> <p>köñlüñdin: gönlünden (469/7)</p> <p>zülf ü ruḥsārıñdın: saçın ve yanağından (470/3)</p> <p>deşt-i ‘ışkıñ: aşk çölün (474/3)</p> <p>cemāliñ: yüzün (531/2)</p> <p>başıñ: başın (534/1)</p> <p>ḳanatıñda: kanadında (541/5)</p>	<p><u>Ünlü+İyelik</u></p> <p>nişter-i ğamzeñ: neşter bakışın (4/4)</p> <p>odıñda: ateşinde (6/4)</p> <p>ḳapuña: kapına (7/4)</p> <p>zülf-i beneḫşeñe: menekşe saçına (25/4)</p> <p><u>Ünsüz+İyelik</u></p> <p>ayağunḫda: ayağında (5/1)</p> <p>‘izāruñ: örtün (6/2)</p> <p>derd ü ğamuñla: dert ve üzüntünle (9/3)</p> <p>āşiyānuñı: evini (22/4)</p> <p>oda şalma cānuñı: canını ateşe gönderme (22/5)</p> <p>ağzuñ: ağzın (31/3)</p>
<p>Teklik 3. Şahıs {+(s)l} / {+(y)l}</p>	<p>Teklik 3. Şahıs {+(s)l} / {+(y)l}</p>
<p><u>Ünlü+İyelik</u></p> <p>secdeside: secdesinde (291/3)</p> <p>ḫayvān suyu: hayat suyu (548/5)</p> <p>nāmesini: mektubunu (599/3)</p> <p>bir devresidin: bir devresinden (705/1)</p> <p><u>Ünsüz+İyelik</u></p> <p>āhım: âhım (226/5)</p> <p>anıñ ḳanığa: onun kanına (578/5)</p> <p>vaşl cāmıdın: kavuşma kadehinden (580/6)</p>	<p><u>Ünlü+İyelik</u></p> <p>zülfünüñ dīvānesidür: saçının delisidir. (9/1)</p> <p>‘ışkınuñ vīrānesidür: aşkının viranesidir (9/5)</p> <p>muhabbet riştesin: sohbet ipliğini(10/2)</p> <p>sünbül destesin: sünbül destesini (10/7)</p> <p>Ka‘be’sine: Ka‘be’sine (11/6)</p> <p>Zühre’si yoḫ: Zühre’si yok (62/4)</p> <p><u>Ünsüz+İyelik</u></p>

<p>dīvānenin zencīrini: delinin zincirini (603/3)</p> <p>Tiğriniñ taqdīrini: Tanrı'nın takdīrini (603/6)</p> <p>Leylī vü Mecnūn sözide: Leylâ ve Mecnūn sözüde (604/3)</p>	<p>dilegi: dileği (1/3)</p> <p>bu kamer devrinde: bu ay devrinde (13/3)</p> <p>belā bezminde: belâ meclisinde (14/7)</p> <p>gün yüzi 'aksin: gün yüzünün yansımısını (23/4)</p> <p>ğam leşkeri: üzüntü askeri (33/6)</p> <p>ayağunuñ tozu: ayağının tozu (35/7)</p> <p>gözüm merdümi: gözümün gözbebeği (42/2)</p>
<p>Çokluk 1. Şahıs {+(X)mXz}</p>	<p>Çokluk 1. Şahıs {+(U)mUz}</p>
<p><u>Ünlü+İyelik</u></p> <p>yıkılğan külbemiz: 293/6)</p> <p><u>Ünsüz+İyelik</u></p> <p>başımızdın: başımızdan (697/2)</p>	<p><u>Ünlü+İyelik</u></p> <p>va 'demüz: sözümüz (20/6)</p> <p>kanşımız: hangimiz (52/4)</p> <p><u>Ünsüz+İyelik</u></p> <p>âhumuz dutdı: âhımız tuttu (71/4)</p> <p>bağrumuzı: bağrımız (92/4)</p>
<p>Çokluk 1. Şahıs {+(l)ηlz}</p>	<p>Çokluk 1. Şahıs {+(U)ηUz}</p>
<p>yārıñız: yârınız, sevgiliniz (140/9)</p> <p>kanıñız: kanınız (254/3)</p>	<p>Ø</p>
<p>Çokluk 3. Şahıs {+lArI}</p>	<p>Çokluk 3. Şahıs {+lArI}</p>
<p>başağlarıñ: başakların (180/4)</p> <p>gülşen gülleriniñ: bahçe güllerinin (347/7)</p> <p>başların: başlarını (350/2)</p> <p>ösrük közleriñniñ: sarhoş gözlerinin (454/6)</p> <p>müşkilleriñi: zorlarını (703/1)</p>	<p>kıyāmet eserlerin: kıyamer eserlerini (21/4)</p> <p>dost itleriñüñ: dost itlerinin (28/4)</p> <p>kan işleri: kan işleri (45/4)</p> <p>öldürürse gözleri: gözleri öldürürse (54/3)</p>

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{+(X)m}	{+(U)m}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{+(X)ŋ}	{+(U)ŋ}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{+(s)I} / {+(y)I}	{+(s)I} / {+(y)I}
<i>Çokluk 1. şh.</i>	{+(X)mXz}	{+(U)mUz}
<i>Çokluk 2. şh.</i>	{+(I)ŋIz}	{+(U)ŋUz}
<i>Çokluk 3. şh.</i>	{+lArI}	{+lArI}

2.2.1.3. Durum Ekleri

2.2.1.3.1. Yalın Durum BV -∅ = AD -∅

Adların eksik hâlidir. Metinlerden seçilmiş örnekler şunlardır:

3.1.1. Türkçe Yalın Adlar

Türkçe olan yalın durumundaki adlar için seçilen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	∅
biş kün: beş gün (393/6)	ay: ay (2/7)
leb ü yüz: dudak ve yüz (458/3)	yüz: yüz (3/3)
ot: ateş (493/2)	göŋül: gönül (4/5)
Tiğri: Tanrı (495/1)	gün: güneş (12/4)
köz: göz (512/5)	aşşı: fayda (54/2)
kiçe vü kündüz: gece ve gündüz (514/3)	yél: yel, rüzgâr (87/1)
köŋül: gönül (577/4)	

3.1.2. Çokluk ve İyelik Ekini Almış Yalın Adlar

Adın iyelik ve çokluk ekleri ile genişletilmiş biçimleri de yalın durum sayılır. ³⁷Metinlerden seçilen örnekler şunlardır:

³⁷ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK, Ankara 2003.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	∅
belālar: belalar (156/3) könlüm: gönlüm (226/4) bī-vefālar: vefasızlar (226/6) yüzün: yüzün (304/1) saçın: saçın (304/1) sünekler: kemikler (593/4)	dīvānesidür: divanesidir (9/1) ķanķımız: hangimiz (52/4) gözleri: gözleri (54/3) yārımız: yārımız (90/6)

3.1.3. Arapça ve Farsça Yalın Adlar

Metinlerden seçilen yalın durumundaki Arapça ve Farsça adlar şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	∅
insān: insan (303/5) dost: dost (306/2) ey meh-veş: ey ay yüzlü sevgili (306/4) bī-günāh: günahsız (659/52)	günāh: günah (1/24) Ādem: Ādem, insan (1/30) dil: gönül (3/5) tuḥfe: hediye, armağan (33/7) sāyebān: gölgelik (53/1)

3.1.4. Şahıs Zamirlerinin Yalın Kullanımı

Metinler arasında teklik 1. şahıs zamirlerinde ön seste **b-** = **m-** ve iç seste **-i-** = **-e-** ses denkliklerinin, teklik 2. şahıs zamirlerinde iç seste **-i-** = **-e-** ses denkliklerinin olduğu görülmektedir. Teklik 3. şahıs zamirinde BV'de son ses ünsüzünün olmasına karşın AD'de kimi örneklerde bu ünsüzün olmadığı görülmektedir. Çokluk 3. şahıs zamirinde BV'de zamir n'sinin kullanılmamasına karşılık AD'de kullanılmıştır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
min: ben (15/5) min esġri: ben tutsağı (495/2)	ben ġaribile: ben garip ile (19/4) ben: ben (29/6)
<i>Teklik 2. Şahıs</i>	<i>Teklik 2. Şahıs</i>
sin kibi: sen gibi (109/2) sin i: sen i (117/6)	sen Őre: sen arslana (1/28) sen: sen (8/5)
<i>Teklik 3. Şahıs</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
ol: o (159/9) ol ki: o ki (183/3)	ol-dahı: o dahi (39/6) oldur: odur (93/6)
<i>okluk 1. Şahıs</i>	<i>okluk 1. Şahıs</i>
biz fenā tofrağı bolduğ: biz yokluk toprağı olduk (217/6) biz: biz (292/6)	biz aluruz: biz kalırız (93/6)
<i>okluk 2. Şahıs</i>	<i>okluk 2. Şahıs [siz]</i>
siz: siz (502/7)	Ø
<i>okluk 3. Şahıs</i>	<i>okluk 3. Şahıs</i>
alar: onlar (360/6) alar āvāre boldı: onlar avāre oldu (387/4)	anlar: onlar (44/1)

2.2.1.3.2. Yükleme Durumu

3.2.1. BV {+nI} = AD {+(y)I}

Metinlerde kullanılan asıl yükleme durumu eki BV’de ünlü ve ünsüzlerden sonra **-nı / -ni**, AD’de ise ünlülerden sonra **-ı / -i**, ünsüzlerden sonra **-yı / -yi** biçimindedir. Ancak AD’de seyrek olarak **-ı / -i** biçimine de rastlanmaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+nI}	{+(y)I}
<u>nl+Yükleme</u>	<u>nl+Yükleme</u>
kişini: kişiyi (568/7)	Őiveyi: iŐveyi (21/3)

<p>bu maṭla‘nı: bu matlayı (660/55) Nevāyīni: Nevāyī’yi (654/13)</p> <p><u>Ünsüz+Yükleme</u></p> <p>ḳadehni: kadehi (212/8) ḫālīmni: hâlimi (457/6) köḡlümni: gönlümü (487/4) başımni: başımı (640/4) ḳuluḡni: kulunu (659/17) yādıḡni: hatıranı (659/32)</p> <p><u>Mensur Kısımlarda</u></p> <p>özi dik melāmetflerni: kendi gibi kınamayı, ayıplamayı (675) su‘alni: soruyu (676) ‘arz-ı ḫālni: arzı hâlini (676)</p>	<p>lāleyi: lâleyi (22/2) kendüyi: kendini (87/7)</p> <p><u>Ünsüz+Yükleme</u></p> <p>ḳāfiri: kâfiri (39/7) dili zülfüḡde bulan: gönlü saçında bulan (51/1) cihāni: cihanı (71/1) cināni: cenneti (77/7)</p>
--	--

3.2.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Yüklem Durumu Eki

Her iki metinde de teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra yüklem durumu ekinin genellikle $\{+n\}$ biçiminde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte daha az örnekte $+nI$ biçimi de görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{+n\}$	$\{+n\}$
<p>kākūlin: saçını (230/3) peykānların: oklarını, kirpiklerini (226/4) vefāsın: vefasını (227/2) ḡamze oḡın: bakış okunu (260/1)</p> <p><u>Mensur Kısımlarda</u></p> <p>keremin: cömertliğini (661)</p>	<p>ḫayālin: hayâlini (12/5) ‘ışḡın: aşkını (43/7) ḳaddin: boyunu (49/7) niḳābın: peçeni (94/1)</p>

<p>dānā nüktesin: âlim espirisini (681)</p> <p>kerem-i deryâsın: cömertlik denizini (682)</p> <p>pāyesin: derecesini (699)</p>	
{+nI}	{+nI}
<p>âhım dūdını: âhımın dumanını (264/4)</p> <p>kıldı tün zengisini: gecsiyah adamı gece yaptı (266/3)</p> <p>anıñ naqşını: onun resmini (269/2)</p> <p>perdeniñ esrârını: perdenin sırlarını (595/8)</p> <p><i>Mensur Kısımlarda</i></p> <p>pād-şâhını: padişahını (668)</p> <p>kara medhî terkini: kara şöhretinin terkini (714)</p>	<p>‘ışk nārını: aşk ateşini (25/3)</p> <p>lebün vaşfını: dudağının özelliğini (35/1)</p> <p>‘âlemüñ zevk u şafâsını: halkın zevk ve sefâsını (48/6)</p> <p>hâl-i siyahını anuñ: onun siyah benini (51/3)</p>

3.2.3. BV-∅ = AD -∅

Metinlerde teklik 1. ve 2. şahıs iyelik eklerini almış adlardan sonra yükleme durumu ekinin bazen kullanılmadığı görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
-∅	-∅
<p>ni ğamım: ne üzüntümü (5/2)</p> <p>nesim-i gül-şeniñ iyler şahîh: gülbahçesinin rüzgârını hâlis, kusursuz yapar (103/6)</p> <p>ğamzesi kanım içti: bakışları kanımı içti (249/3)</p> <p>bâğ irür vaṭanıñ: vatanını bağ yapar (273/</p>	<p>ṭapuñ yād édeliden: zâtını hatırladığımdan (18/2)</p> <p>ğamzesin tîz eylerimiş cānum almağa</p> <p>gözün: gözün, canımı almak için bakışlarını çabuk atarmış (39/4)</p>

3.2.4. Ünlü Uyumu Açısından Yükleme Durumu Eki

BV'de kimi eklerin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında ortaya çıkan ünlü uyumsuzluğu yükleme durumu eki için söz konusu değildir.

3.2.4.1. Türkçe Adlarda Yükleme Durumu Eki

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
tilimni kömekimdin: ensemden dilimi (494/1)	dost қоһусин: dost kokusunu (1/9)
sözümni: sözümü (500/2)	kendüzin gün gibi: kendisini güneş gibi (2/7)
özümni: kendimi, özümü (500/2)	tozin қарса: tozunu kapsa (50/6)
köñlümni: gönlümü (507/4)	'āşıklarun günin: âşıkların gününü (69/4)
yüzüñni tüşte körer: yüzünü rüyâda görür (509/6)	kendüyi: kendini (87/7)
közgüni: aynanı (518/6)	

3.2.4.2. Arapça Ve Farsça Adlarda Yükleme Durumu Eki

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ğam-ı işkımnı: aşkımın üzüntüsünü (494/1)	sünbül destesin: sünbül destesini (10/7)
nağmeni: ezgini (498/2)	cānın ağına almağ: canını ağzına almak (16/5)
isterem ol gülni: o gülünü isterim (512/3)	dāğ-ı ğamın: üzüntü yarasını (31/5)
'alemni melalim bu kiçe: derdim halkı bu gece (537/5)	vuşlat merhemın: kavuşma ilâcını (20/7)
hālirmi ilge iyledi rüşen yana: yine hālirmi ele ışık yaptı (543/4)	zevğin bilen: zevkini bilen (47/1)
bu şiveni: bu cilveni (543/7)	vefāsın uman: vefasını bekleyen, uman (66/2)

3.2.5. Şahıs Zamirlerinde Yükleme Durumu Eki

Şahıs zamirlerinde yükleme durumu eki ile metinler arasında dikkat çeken özellik, BV’de teklik 1. ve 2. şahıs zamirlerinin iç ses ünlüsünün *-i-* biçiminde olması buna karşılık AD’de *-e-* ve *-i* biçiminde olmasıdır. Teklik 1. şahıs zamirinde ön seste *m-* = *b-* denkleğinin olduğu görölmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
mini: beni (549/6)	beni: beni (37/7)
<i>Teklik 2. Şahıs</i>	<i>Teklik 2. Şahıs</i>
sini: seni (565/4)	seni: seni (47/3)
<i>Teklik 3. Şahıs</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
anı: onu (567/7)	anı: onu (7/3)
<i>Çokluk 1. Şahıs</i>	<i>Çokluk 1. Şahıs</i>
bizni: bizi (627/1-7)	bizi: bizi (56/1)
<i>Çokluk 2. Şahıs</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs</i>
sizni: sizi (650/2)	Ø
<i>Çokluk 3. Şahıs</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs</i>
alarnı: onları (155/3)	Ø

2.2.1.3.3. Yönelme Durumu

3.3.1. BV {+GA} / {+(y)A} = AD {+(y)A}

BV’de ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra *-ġA*, tonsuz ünsüzlerden sonra *-kA* biçimindedir. Ancak seyrek olarak *-A* biçimlerine de rastlanmaktadır. AD’de ise ünlülerden sonra *-yA* ünsüzlerden sonra *-A* şeklindedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+GA} / {+A}	{+(y)A}
<p><u>{+GA}</u></p> <p><u>Ünlü+yönelme</u></p> <p>anağa: anaya (2/6)</p> <p>deryāsiğa: denizine (4/7)</p> <p>kuşlarığa: kuşlarına (6/4)</p> <p>beyāniğa: sözüne (7/9)</p> <p><u>Ünsüz+yönelme</u></p> <p>dehrğa: zamana (6/1)</p> <p>mu' cizātiğa: mucizelerine (7/4)</p> <p>ayağığa: ayağına (8/7)</p> <p>āb-ı hayvānğa: hayat suyuna (22/2)</p> <p>қанımğa: kanıma (23/2)</p> <p>tenimğa: tenime (374/2)</p> <p><u>{+A}</u></p> <p><u>Ünlü+yönelme</u></p> <p>boynuma: boynuma (158/5), (578/3)</p> <p><u>Ünsüz+yönelme</u></p> <p>cānıma: canıma (577/1)</p> <p>könlüme: gönlüme (577/1)</p>	<p><u>Ünlü+yönelme</u></p> <p>temāşāya: izlemeye (1/10)</p> <p>şuya: suya (22/7)</p> <p>belāya: belaya (43/1)</p> <p>yaraya: yaraya (50/4)</p> <p>қарaya: siyaha (81/6)</p> <p><u>Ünsüz+yönelme</u></p> <p>cān u göñüle: can ve gönüle (6/5)</p> <p>bu hayra: bu hayıra (17/6)</p> <p>güle: güle (21/1)</p> <p>yāra: sevgiliye (38/4)</p> <p>gülşene: bahçeye (61/6)</p> <p>ğavğāya: kavgaya (84/6)</p>

3.3.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Yönelme Durumu Eki BV {+GA} / {+(n)A} = AD {+(n)A}

(Örnekler için bk. 1.2.7.1.2. Yönelme Durumu Ekinde.)

3.3.3. Ünlü ve Ünsüz Uyumu Açısından Yönelme Durumu Eki

3.3.3.1. Türkçe Adlarda Yönelme Durumu Eki

Her iki metinde de bu ekin Türkçe adlarla kullanıldığında ünlü uyumuna tabi olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ayağıḡa: ayağına (8/7)	yüzüḡe: yüzüne (1/12)
қанımḡa: kanıma (23/2)	ayaḡa: ayaḡa (7/3)
başıḡa: başına (29/9)	yüregüme: yüreḡime (8/3)
tenimḡa: tenime (30/6)	қанума: kanıma (9/6)
қолумḡa: koluma (40/6)	суя: suya (22/7)
тофраḡıḡa: topraḡına (47/2)	ol güne: o güne (59/2)
oḡulḡa: oḡula (670/1)	

BV'de yönelme durumu ekinin Türkçe adlarda kullanımı esnasında bu ek ünsüzünün uyuma girdiği görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Tonlu biçimleriyle</i>	Ø
oḡka: ateşe (204/2)	
öpmeḡke: öpmeḡe (538/5)	
tüzmeḡke: düzmeḡe (578/1)	
işikke: eşiḡe (655/33)	
tüzlükke: düzlüḡe (666/1)	
<i>Tonsuz biçimleriyle</i>	
kemḡe: kime (437/4)	
ilḡe: eline (676/1)	
tılḡe: dile (698 mensur kısım)	
yilḡe: yele (712/2)	

3.3.3.2. Arapça ve Farsça Adlarda Yönelme Durumu Eki

3.3.3.2.1. Ünlü Uyumundan Sapmalar

BV'de yönelme durumu ekinin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında ünlü uyumundan saptığı görülmektedir. AD'de bu durum söz konusu değildir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>İnce Sıradan Ünlülerle</i>	<i>İnce Sıradan Ünlülerle</i>
bezmîğa: meclise (271/7)	ğonceye: goncaya (1/6)
şehğa: şâha (400/1)	'âleme: dünyaya (7/3)
ecelğa: ecelr (583/4)	benefşene: menekşeye (25/4)
ehliğa: ehline (676/2)	ğam u derde: üzüntü ve derde (19/6)
<i>Kalın Sıradan Ünlülerle</i>	<i>Kalın Sıradan Ünlülerle</i>
Hindistâğa: Hindistan'a	âbma: suyuna (6/2)
vaşlığa: kavuşmaya (40/2)	baħrma: denizine (7/1)
yârlıķķa: fermana (554/7)	yâra: sevgiliye (38/4)
aħbâbğa: habiblere (564/1)	ten-i ar'ara: ardıç gövdesine (40/6)

3.3.3.2.2. Ünlü Uyumunun Sağlanması

BV'de özellikle son seste **-k** ünsüzünü taşıyan az sayıdaki Arapça ve Farsça adda ünlü uyumunun olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
tu'meliķķa: azıklığa, lokmaya (532/3)	Ø
bî-keslikke: kimsesizliğe (554/5)	

2.2.1.3.3.3.2.3. Ünsüz Uyumundan Sapmalar

BV'de sun seste **-d** ünsüzünü taşıyan Arapça ve Farsça adlarda kelime bünyesindeki ünlü önemli olmaksızın yönelme durumu ekinin **-ķa** biçiminde olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ferhâdķa: Ferhât'a (496/4)	derde: derde, belaya (91/1)

3.3.4. Şahıs Zamirlerinde Yönelme Durumu Eki

Şahıs zamirlerinde yönelme durumu ekiyle ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik tekilik 1. şahıs zamirinde ön seste *m-* = *b-* ve iç seste *-ŋ-* = *-ŋ-* ses denkliklerinin, teklik 2. ve 3. şahıs zamirlerinde iç seste yine *-ŋ-* = *-ŋ-* ses denkliklerinin olmasıdır. Çokluk 3. şahıs zamirinde BV’de zamir n’si görülmemektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
maṅa: bana (11/1-7)	baṅa: bana (8/3)
<i>Teklik 2. Şahıs</i>	<i>Teklik 2. Şahıs</i>
saṅa: sana (242/1)	saṅa: sana (1/35)
<i>Teklik 3. Şahıs</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
aṅa: 325/4)	aṅa: (1/13)
<i>Çokluk 1. Şahıs</i>	<i>Çokluk 1. Şahıs</i>
bizge: bize (279/6)	bize: bize (76/7)
<i>Çokluk 3. Şahıs</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs [aṅlar]</i>
alarga: onlara (707/1)	Ø

3.3.5. Yönelme Durumu Ekinin Zarf Göreviyle Kullanılması

BV’de yönelme durumu ekinin zarf göreviyle kullanılmasına rastlanırken AD’de böyle bir duruma rastlanmamaktadır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>yönelme durumu eki</i>	<i>yönelme durumu eki</i>
perī- rūyumḡa yitmekke: peri yüzüme ulaşmak için (413/7)	Ø

2.2.1.3.4. Bulunma Durumu

3.4.1. BV {+(n)DA} = AD {+(n)dA}

Bulunma durumu eki, BV’de ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra **-dA** biçimindedir. Tonsuz ünsüzlerden sonra ise ikili bir durum söz konusu olup hem **-tA** hem de **-dA** şekillerinin kullanıldığı görülmektedir. AD’de ise ek tek şekilli tonlu olarak **-dA** bulunmaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+(n)DA}	{+(n)dA}
<u>Ünlü+Bulunma</u> uykuda: uykuda (27/1) közüde: aynada (27/3) ıayguda: kaygıda (27/5) şuda: suda (27/6) utruda: (27/7)	<u>Ünlü+Bulunma</u> arada: arada (44/2) āb-ı deryāda: deniz suyunda (61/5) hevāda: havada (65/2)
<u>Tonlu Ünsüz+Bulunma</u> yüziñde: yüzünde (114/2) közlerde: gözlerde (157/3) ilide: elinde (273/6)	<u>Tonlu Ünsüz+Bulunma</u> sinemde: göğsümde (31/4) zülfüñde: saçında (51/1) lezzet-i kevşerde: kevser tadında (75/3)
<u>Tonsuz Ünsüz+Bulunma</u> kökte: gökte (48/5) *Şu örneklerde ünsüz uyumunun olmadığı görülmektedir: yügürmekde: yürümekte (8/7) tofrağdadur: topraktadır (28/5) uçmağda: cennette (160/6) ıışkda: aşkta (205/1) tüzlükdedürler: düzlüktedirler (219/2) tiriglikde: dirilikte (494/4) örtemekde: örtmekte (610/5)	<u>Tonsuz Ünsüz+Bulunma</u> felekde: felekte (30/4) şerefde: şerefte (57/1) fürkatde: ayrılıkta (71/3)

3.4.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Bulunma Durumu Eki
BV {+(n)DA} = AD {+(n)dA}

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekşnden sonra ikili bir durum söz konusu olup hem **-dA** biçimlerine hem de **-ndA** biçimlerine rastlanmaktadır. AD’de ise teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra bulunma durumu eki sürekli **-ndA** şeklindedir:

(Örnekler için bk. 1.2.7.1.3. *Bulunma Durumu Eki*.)

3.4.3. Ünlü Uyumu Açısından Bulunma Durumu Eki

BV’de kimi eklerin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında görülen ünlü uyumsuzluğu bulunma durumu eki için söz konusu değildir:

3.4.3.1. Türkçe Adlarda Bulunma Durumu Eki

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
közüde: aynada (27/3)	düşde: rüyâda (17/2)
ayağıda: ayağında (293/2)	cān u gönülde: can ve gönülde (30/1)
közde: gözde (590/2)	arada: arada (44/2)

3.4.3.1. Arapça ve Farsça Adlarda Bulunma Durumu Eki

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ıztırābdadur: ızdıraplıdır (188/1)	ḥaddünde: yanağında (4/5)
cānda: canda (310/1)	‘ālemde: dünyada (41/2)
aḥvālide: hâllerinde (729/2)	āb-ı deryāda: deniz suyunda (61/5)

3.4.4. Şahıs Zamirlerinde Bulunma Durumu Eki

Bulunma durumu ekini almış şahıs zamirleri şunlardır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. Şahıs	Teklik 1. Şahıs [bende]
bende: bende (624/2)	Ø
Teklik 3. Şahıs	Teklik 3. Şahıs
anda: onda (6/4)	anda: onda (58/2)

2.2.1.3.5. Çıkma Durumu

3.5.1. BV {+(n)DIn} = AD {+(n)dAn}

Çıkma durumu eki BV'de ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra **-dIn** biçimindedir. Tonsuz ünsüzlerden sonra ise ikili bir durum söz konusu olup ekin **-DIn** biçimleriyle kullanıldığı görülmektedir. AD'de ise ek ünsüzünün sürekli tonlu olarak **-dAn** şekliyle kullanıldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+(n)DIn}	{+(n)dAn}
<u>Ünlü+Çıkma</u> çihredin: çehreden, yüzden (368/2) hulledin: cennet elbisesinden (381/3) bādedin: şaraptan (392/2) tübüdin: tûbâ ağacından (416/5) pervānedin: pervaneden (420/3)	<u>Ünlü+Çıkma</u> seng-i hārādan: mermer taşından (4/2) aradan: aradan (26/4) hayādan: utanmadan (40/6) eṭibbādan: hekimlerden (44/3) kapudan: kapıdan (24/7)
<u>Tonlu Ünsüz+Çıkma</u> ümüdimdin: ümidimden (347/4) kārvāndın: kervandan (347/8) közdin: gözden (350/4) servdin: serviden (351/2) nihānımdın: gizlimden, saklımdan (352/5) Behrāmdın: Merih Yıldızı'ndan(375/6) cefāsıdın: eziyetinden (422/5) melāletidin: sıkıntıdan, usanmadan (426/1)	<u>Tonlu Ünsüz+Çıkma</u> gamuḡdan: sıkıntından (33/4) cigerden: ciğerden (44/4) dermāndan: dermandan (47/1) canāndan: canandan (47/1) iḡsāndan: bağıştan (47/2) bühtāndan: yalandan (47/7) gözümnden: gözümnden (84/4)
<u>Tonsuz Ünsüz+Çıkma</u> reṣkdin: kıskanmadan, hasetten (374/4) eṣkdin: gözyaşından (375/2) hāṣākdın: çöpten (420/6)	<u>Tonsuz Ünsüz+Çıkma</u> başdan: baştan (38/6) bulhtdan: buluttan (50/2) sa'ādetden: mutluluktan (62/3) uçdan: uçtan (71/1)

<p>*Şu örneklerde ünsüz uyumunun olmadığı görülmektedir:</p> <p>köpdin: çoktan (9/6)</p> <p>ölmekdin: ölmekten (13/1)</p> <p>‘ışkdin: aşktan (17/1)</p> <p>şafağdin: şafaktan (41/2)</p> <p>cihetdin: savaştan (118/7)</p>	
---	--

3.5.2. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekinden Sonra Çıkma Durumu Eki

BV {+(n)DIIn} = AD {+(n)dAn}

BV’de teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra zamir n’sinin bulunup bulunmaması konusunda ikili bir durum söz konusudur. AD’de ise teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra sürekli olarak zamir n’si kullanılmaktadır:

(Örnekler için bk. 1.2.7.1.4. Çıkma Durumu Ekinde.)

3.5.3. Ünlü Uyumu Açısından Çıkma Durumu Eki

BV’deki kimi eklerin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında görülen ünlü uyumsuzluğu çıkma durumu eki için söz konusu değildir:

3.5.3.1. Türkçe Adlarda Çıkma Durumu Eki

BEDÂYİ’U’L-VASA’	ADNÎ DÎVANI
közdin: gözden (12/4)	gölerümden: gözlerimden (7/1)
ölümdin: öllümden (14/2)	yüzinden: yüzünden (46/3)
ğandın: kandan (26/2)	ğandan: kandan (47/3)
özdin: kendinden (27/6)	uçdan: uçtan (71/1)
yandın: yandan (120/1)	

3.5.3.2. Arapça ve Farsça Adlarda Çıkma Durumu Eki

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
firākıñdın: ayrılığından (1/3)	ruhuñdın: ruhundan (3/6)
endūhıdın: sıkıntıdan, kederden (1/4)	şeydādan: çılgından (4/3)
ṭākıdın: (343/9)	lebinden: dudağından (18/3)
eceldin: ölümden (346/6)	devāsındın: devâsından (56/5)
cānımdın: canımdan (352/1)	du'āsındın: duâsından (56/7)
yārdın: sevgiliden (355/7)	

3.5.4. Şahıs Zamirlerinde Çıkma Durumu Eki

Çıkma durumu ekinin şahıs zamirleriyle kullanımıyla ilgili olarak metinler arasında dikkat çeken özellik, teklik 1. şahıs ön seste **m-** = **b-** ve iç seste **-i-** = **-e-** ses denkliklerinin, teklik 2. şahısta iç seste **-i-** = **-e-** ses denkliklerinin olmasıdır. Çokluk 3. şahısta BV'de **alar** kullanılırken AD'de ise **olar** kullanımına ise örnek yoktur:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
mindin: benden (367/2)	benden: benden (10/2)
<i>Teklik 2. Şahıs</i>	<i>Teklik 2. Şahıs</i>
sindin: senden (359/6)	senden: senden (30/7)
<i>Teklik 3. Şahıs</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
andın: ondan (345/7)	andan: ondan (38/2), (63/4)
<i>Çokluk 3. Şahıs</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs</i>
alardın: onlardan (313/4)	Ø

3.3.5. Çıkma Durumu Ekinin Zarf Göreviyle Kullanılması

Her iki metinde de çıkma durumu ekinin zarf görevinde kullanılmasıyla ilgili dikkat çeken örnekler şunlardır:

<i>çıkma durumu eki</i>	<i>çıkma durumu eki</i>
tîğî yüzidin: kılıcı nedeniyle (135/2) bu cihetdin dişe: bu nedenle söylerse/-yince (143/5)	ne yüzden étdi: niçin, hangi nedenle yaptı (17/5) âhım yüzden açmadı: âhım nedeniyle açmadı (46/3) ne yüzden oldı: hangi sebeple oldu (47/6)

2.2.1.3.6. İlgi Durumu

3.6.1. BV {+nIη} = AD {+(n)Uη}

İlgi durumu eki BV’de gerek ünlülerden sonra gerekse ünsüzlerden sonra sürekli olarak düz ve dar ünlüyle **-nIη** şeklinde kullanılmaktadır. AD’de ise ek ünlüsü sürekli olarak da yuvarlak biçimde ünlülerden sonra **-nUη**, ünsüzlerden sonra **-Uη** biçimindedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+nIη}	{+(n)Uη}
<u>Ünlü+İlgi</u> Nevâyiniğ ... kı̄l ü kı̄li: Nevâyî’nin dedikososu (181/7) ‘ayyâreniğ ... mekr ü feni: dolandırıcının çeşitli hîlelerini (590/6) perdeniğ esrârını: perdenin sırlarını (595/8) şu‘leniğ te‘sîrini: ateşin etkisini (603/2) divâneniğ zencîrini: delinin zincirini (603/3)	<u>Ünlü+İlgi</u> ‘Adnî’nüñ: Adnî’nin (1/37) ğoncenüñ: goncanın (62/1) <u>Ünsüz+İlgi</u> ayağunuñ: ayağının (35/7) başunuñ: başımın (37/2) cevr-i felegüñ: feleğin eziyeti (37/3) mihrüñ: güneşin (40/3) ‘akrebüñ: akrebin (47/6) itünüñ izi: itinin izi (50/6) ağzunuñ: ağzının (53/6) ayunç: ayın (54/1)
<u>Ünsüz+İlgi</u> itiniğ çulıdın: köpeğinin çulundan (32/1) kanı köñlümnüñ: gönlümün kanı (376/2) közlerimniğ bağ-ı sîr-âbıda: gözlerimin körpe bağında (370/4)	

<p>ğam u derdi yok ilniğ: halkın üzüntü ve derdi yok (451/1)</p> <p>yağası ... mecnünniğ: Mecnûn'un yakası (461/3)</p> <p>ilniğ sözin: halkın sözünü (500/2)</p> <p>gülniğ eṭrāfıda: gülünün yanlarında (559/2)</p> <p><i>Mensur Kısımlarda</i></p> <p>naẓmınığ rütbesini: şiirinin derecesini (699)</p> <p>anığ içinde: onun içinde (711)</p> <p>eşhebniğ tuvağı: eşarbinin duvağını (719)</p>	
--	--

3.6.2. BV-∅ = AD-∅

Her iki metinde de bazen teklik 1. ve 2. şahıs iyelik ekini almış adlardan sonra ilgi durumunun eksiz sağlandığı görülmektedir:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNÎ DİVANI
-∅	-∅
<p>âhım dūdınığ: âhımın dumanının (267/3)</p> <p>könlüm hâlini: gönlümün hâlini (267/4)</p> <p>başım üze: başımın üzerine (326/3)</p> <p>âhım otınığ: âhımın ateşinin (451/4)</p> <p>libâsım eşkniğ: elbisemin gözyaşının (464/1)</p> <p>şabrım öyini: sabrımın evini (492/4)</p> <p>hayâtım gül-şeniniğ: hayatımın gül bahçesinin (579/2)</p>	<p>gözüm nūrı: gözümün nuru (3/3)</p> <p>kaşuğ kemanına: kaşının yayına (6/7)</p> <p>yüzüğ nūrı: yüzünün nuru (11/6)</p> <p>eşigüğ Ka'be'sine: eşığının Kâbe'sine (11/6)</p> <p>dişüğ naẓmıyla: dişinin sırasıyla (72/2)</p> <p>izüğ tozına: izinin tozuna (73/7)</p>

3.6.3. Ünlü Uyumu Açısından İlgi Durumu Eki

BV’de kimi eklerin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında görülen ünlü uyumsuzluğu ilgi durumu eki için söz konusu değildir:

3.6.3.1. Türkçe Adlarla İlgi Durumu Eki

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
tırnağlarını zahmıdın: tırnaklarının yarasından (144/7)	vaşfiyla dūr dişinü: inci dişinin özellikleriyle (21/7)
başını: başının (175/9)	ayağunu tozı: ayağının tozu (35/7)
közümni merdümi: gözümün gözbebeği (192/1)	başumu: başımın (37/2)
ilini şāhı: şehrinin sultanı (426/3)	gönlümü: gönlümün (44/2)
Tiğrini tağdırini: Tanrı’nın takdirini (603/6)	ağzunu sırrın: ağzının sırrını (53/6)
	Türk’ün ne balsa verdüğü oğıla yayadur: Türk’ün eline ne geçerse geçsin harcadığı yer ok ve yay içindir (78/7)

3.6.3.2. Arapça ve Farsça Adlarla İlgi Durumu Eki

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
muḥabbetni nihālin: muhabbetinin gizlisini (133/6)	‘ışkını vīrānesidür: aşkının viranesidir (9/5)
encümni temāşası: izlemesi (152/3)	gönlini ‘āşıklarū: âşıkların gönlünü (23/5)
ehlini tārihidür: ehlinin tarihidir (281/7)	raķibū nişini: rakibin zehrini (56/3)
rūḫı Mecnūni: Mecnûn’un ruhu (426/3)	serv-i āzādunu esiri: uzun boylu sevgilinin esiridir (66/3)
servni refārını: uzun boylu sevgilinin yürüyüşünü (595/2)	vaķtidür āminü: âminin zamanıdır (72/7)

3.6.4. Şahıs Zamirlerinde İlgi Durumu Eki

Şahıs zamirlerinin ilgi durumu ekleriyle kullanımı esnasında iki metin arasında dikkat çeken en büyük özellik, BV’de teklik 1. şahıs zamirlerine ilgi durumu ekinin *-iḡ*, AD’de ise *-üm* biçiminde, BV’de çokluk 1. şahıs zamirine ilgi durumu ekinin *-iḡ* ve *-niḡ*, AD’de ise yine *b-* = *m-* ve iç seste *-i-* = *-e-* ses denklikleri, teklik 2. şahısta iç seste *-i-* = *-e-* *~-i-* denklikleri görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
miniḡ ... cānım: benim ... canım (188/3)	benüm bigi: benim gibi (6/6), (52/4),(70/5)
miniḡ dik: benim gibi (318/1)	benüm: benim (74/4)
<i>Teklik 2. Şahıs</i>	<i>Teklik 2. Şahıs</i>
siniḡ dik: senin gibi (13/1), (209/5)	senüḡ emrüḡe: senin emrine (1/29) senüḡ ḡüsnüḡ: senin güzelliḡin (12/1)
<i>Teklik 3. Şahıs</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
anıḡ cemālide: onun yüzünde (47/7)	anuḡçun: onuniçin (1/6)
anıḡ āvāresi: onun başıboş gezeni (154/7)	anuḡ zehrini: onun zehrini (2/4) anuḡ baḡrına: onun baḡrına (6/7)
<i>Çokluk 1. Şahıs</i>	<i>Çokluk 1. Şahıs</i>
biziḡ deyr: bizim zaman (321/8)	Ø
biziḡ şāh: bizim sultan (686/1)	
<i>Çokluk 2. Şahıs</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs</i>
Ø	sizüḡile: sizin ile (64/6)
<i>Çokluk 3. Şahıs</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs</i>
aḡvālin alarıḡıḡ: onların hāllerini (172/1)	anlarıḡ biḡānesidür: onların yabancısidir (9/3)

2.2.1.3.7. Eşitlik Durumu

3.7.1. BV {+çA} = AD {+CA}

Eşitlik durumu eki ünsüzü BV’de gerek ünlülerden sonra gerekse ünsüzlerden sonra sürekli tonsuz olarak kullanılmaktadır. AD’de ise ünlülerden sonra tonlu

olarak **-cA** fakat kalıplaşmış olarak **niçe** kelimesi hariç, tonlu ünsüzlerden sonra **-cA**, tonsuz ünsüzlerden sonra **-çA** olarak kullanılmaktadır:

3.7.1.1. Eşitlik Göreviyle Kullanılması

Eşitlik durumu eki aşağıdaki örneklerde bu göreviyle kullanılmıştır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+çA}	{+CA}
<u>Ünlü+Eşitlik</u> niçe: nice, nasıl (498/4) özgeçe: başka, başkaca (551/4)	<u>Ünlü+Eşitlik</u> niçe: nice, nasıl (1733), (18/4), (24/4) zerrece: zerre kadar (67/6)
<u>Ünsüz+Eşitlik</u> kara tofraçça yok: kara toprak kadar yok (134/5) anca kazdı: anca, o kadar kazdı (313/5) yalgança: yalan gibi (378/6) aşamgaça: akşama kadar (405/1) gül-ruhumça: gül yanağım gibi (588/7)	<u>Ünsüz+Eşitlik</u> gördüğümce: gördüğüm zaman (3/1) geçdüğünce ... hayâl-i zülf-i dost: dost saçının hayâli geçtiği zaman (4/6) diledüğümce: dilediğim kadar (22/3) bunca: bu kadar (31/1) hoşça: hoşça (51/2)

3.7.1.2. Kalıplaşmış veya İşlevini Yitirmiş Eşitlik Ekleri

Aşağıdaki örneklerde bulunan eşitlik durumu ekleri kalıplaştığı için işlevlerini yitirmişlerdir. AD’de **niçe** kelimesinde yaşayan eşitlik ekleri sürekli tonsuz olarak kullanılmaktadır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
anca zâhirdür: anca açıktır (302/3) tutaştı barçağa ot şu‘li ‘ışkım şerâridin: aşk ateşimin şerrinden her ateş tutuştu (466/6) niçe enfâsın bile: nice nefeslerin ile (498/4) çeşmesidin barça nemdür bu: çeşmesinden başka bu neyimdir (513/3)	niçe hîle var: nice hîle var (3/5) niçe kim: nasıl ki (22/5) niçeler vârdi: nice kimseler verdi (57/2)

3.7.3. Türkçe 3. Şahıs İyelik Ekinde Sonra Eşitlik Durumu Eki

BV {+çA} = AD {+CA}

Eşitlik durumu ekinin teklik 3. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılması durumunda BV’de zamir n’sinin olmadığı görülmektedir. AD’de araya zamir n’si gelmektedir:

(Örnekler için bk. 1.2.7.1.5. Eşitlik Durumu Ekinde.)

3.7.4. Ünlü Uyumu Açısından Eşitlik Durumu Eki

BV’deki kimi eklerin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanılışı esnasında görülen ünlü uyumsuzluğu eşitlik durumu eki için söz konusu değildir:

3.7.4.1. Türkçe Adlarda Eşitlik Durumu Eki

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
munça: bunca, bu kadar (427/7)	niçe: nice, nasıl (1/33)
yılçadur: yıl kadardır (442/1)	ķılca: kıl kadar (17/3), (72/4)
niçe: nice, nasıl (498/4)	bunca: bunca, bu kadar (31/1)
özgeçe: başka, başkaca (551/4)	

3.7.4.1. Arapça ve Farsça Adlarda Eşitlik Durumu Eki

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
cihānça: dünya kadar (463/10)	hoşça: hoşça (51/2)
ruhsāriça: yanağı gibi (546/2)	zerrece: zerre kadar (67/6)
İrem gül-zāriça: İrem bahçesi gibi (546/4)	

3.7.5. Şahıs Zamirlerinde Eşitlik Durumu Eki

BV’de ekin kullanılmasıyla ilgili dikkati çeken özellik, teklik 3. şahıs zahirinin *a* ve *ol* biçiminde bulunabilmesidir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
ança: öylesine, o derece (479/7), (638/5)	∅
*Şu örnekte <i>olça</i> kullanımı görülmektedir:	
olça imkân: o kadar imkân (608/4)	

2.2.1.3.8. Vasıta Durumu

$$BV \{+(X)n\} = AD \{+(yI)IA\}$$

BV’de kullanılan asıl vasıta durumu eki $\{+(X)n\}$ şeklindedir, ancak bu ekin yanında edatlardan ve diğer durum eklerinden de yararlanılmıştır. AD’de ise vasıta durumu eki $\{+(yI)IA\}$ biçimindedir. Ek ünlüsünün yer yer düştüğü ve araya bir bağlayıcı ünsüzünün geldiği görülmektedir. Bunun yanında *ile*’nin ayrı yazıldığı da görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{+(X)n\}$	$\{+(yI)IA\}$
otun sünekler irür: ateşinle kemikler erir (21/5)	$\{+IIA\}$
yaşurun hâlimni: gizlice hâlimi (543/4)	yārıla: sevgiliyle (17/6)
	hevān odıyla: arzun ateşiyle (18/2)
	yüzüñile: yüzünle (22/2)
	bakmağıla: bakmakla (22/7)
	$\{+sI(y)IIA\}$
	sevdāsıyla: sevdasıyla (42/3)
	göz karasıyla: göz karası ile (87/5)
	qaddüh hevāsıyla: boyun arzusuyla (90/3)

	<p>{+IA}</p> <p>derd-i ʿışkuḡla: aşkının derdiyle (16/4)</p> <p>dehānuḡla: dudaḡımla (24/3)</p> <p>ruḡuḡla: yanaḡında (30/5)</p> <p>āb-ı tıḡuḡla: kılıç suyunla (51/6)</p> <p>kaşuḡla kirpüḡüḡe: kaşınla kirpiḡine (60/7)</p> <p>ferāgatle: vazgeçmeyle (76/4)</p>
--	--

BV’de *birle*, *bile*, *ile* olarak görülen edatın AD’de {+(y)IA} olarak eklediḡi, ancak bunun yanında *ile* ve *bile* olarak da bulunduḡu görölmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>birle</i>	∅
<p>cān riştesi birle: can ipliḡi ile (191/5)</p> <p>mihman birle: misafir ile (234/2)</p> <p>ʿışk birle: aşk ile (237/3)</p> <p>cāmı birle: kadehi ile (327/3)</p> <p>uykusu birle: uykusu ile (409/4)</p>	∅
<i>bile</i>	<i>bile</i>
<p>rüsvāḡ bile: rezillik ile (477/2)</p> <p>cür’et bile: cesaret ile (541/1)</p> <p>şiddet bile: şiddet ile (541/3)</p>	<p>dili bile: gönlü ile (19/7)</p>
<i>ile</i>	<i>ile</i>
<p>hecr ile: ayrılık ile (110/3)</p> <p>ʿışk ile: aşk ile (111/1)</p> <p>zühd ile tevbe: zühd ile tövbe (570/5)</p> <p>cāh ile deyr: makam ile meyhane (627/6)</p>	<p>derd ile: dert ile (75/1)</p> <p>hevāsı ile za‘if: arzusu ile zayıf (89/5)</p>

2.2.1.3.9. Yön Gösterme Eki

3.9.1. BV {+GARİ} = AD {+ARU}

Ekin BV'de ünsüz uyumuna bağlı olarak ön seste taşıdığı *g-* ~ *k-* ünsüzünün AD'de kullanılmadığı, ek sonu ünsüzünün ise BV'de düz dar, AD'de yuvarlak dar olduğu görülmektedir:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+GARİ}	{+ARU}
taşkarı: dışarı, dışarıya (563/4) ilgeri: ileri, ileriye (594/6)	yuḡaru: yukarı, yukarıya (48/5)

3.9.2. BV {+rA} = AD {+rA}

Her iki metinde de ortak bir kullanıma sahip olan bu ekle ilgili örnekler şunlardır:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+rA}	{+rA}
andın soḡra: ondan sonra (357/1) 'ışık iḡre: aşk içinde (390/4) sitem üzre: eziyet üzerinde (401/4) köñül iḡre: gönül içinde (535/3)	bahār iḡre: bahar içinde (1/1) sini üzre: mezarı üzerinde (5/7) yüzüñ üzre: yüzün üstünde (7/2) 'ālem iḡre: dünya içinde (16/4)

	BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Yalın D</i>	∅	∅
<i>Yükleme D</i>	{+nI} / {+n} / {+I} / ∅	{+(y)I} / {+(n)I} / {+n} / ∅
<i>Yönelme D</i>	{+GA} / {+A} / {+(n)A}	{+(y)A} / {+(n)A}
<i>Bulunma D</i>	{+(n)DA}	{+(n)dA}
<i>Çıkma D</i>	{+(n)DIn}	{+(n)dAn}
<i>İlgi D</i>	{+nIn} / {+nUn} / ∅	{+(n)Un} / ∅
<i>Eşitlik D</i>	{+çA}	{+(n)CA}
<i>Vasıta D</i>	{+n}	{+(y)lA}
<i>Yön G D</i>	{+rA} / {+GARİ}	{+rA} / {+ARU}

2.2.2. Fiil İşletme Ekleri

2.2.2.1. Bildirme Kipleri

2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman **-DI** ekine şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Bu yapı için metinler arasında dikkati çeken özellik, BV’de çoğunlukla ünsüz uyumuna tabi olan ek üzsüzünün AD’de sürekli tonlu olarak **-d** biçiminde yazılması, BV’de dudak uyumuna tabi olan teklik 1. ve 2. şahıs ek ünlülerinin AD’de sürekli yuvarlak oluşudur. 3. şahısların ek ünlüsü her iki metinde de düzdür:

2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. Şahıs {-DXm}	Teklik 1. Şahıs {-dUm}
‘ışğdım sordum didi: aşktan sordum dedi (105/5) mest oldum: kendimden geçtim (105/9) cevrünge koydum köñül: eziyetine gönül koydum (193/1) sivdüm per’ni ey köñül: ey gönül o peri gibi sevgiliyi sevdim (226/6) ilge vefā iyledim cefā kördüm: ele vefā gösterdim eziyet gördüm (472/6) çiktım yolıda intizār: yolunda intizār çektim (611/2) maṭla‘ı bu irdi kördüm: gördüm şiiri buydu (660/36) ‘arz ittim ‘Uṭārid ḥālını: Utarit hālını arz ettim (660/47) oḳudum allıda: karşısında okudum (660/48)	‘āşıḳ ḳanın döker dēdüm: âşık kanını döker dedim (4/4) ṭapuṅ yād édeliden beni saldum: zâtını hatırlayınca beni saldım (18/2) şordum nihānī: gizlice sordum (60/4) teşbīh éyledüm: benzettim (81/2) bildüm ki ḳaraṅu körinürmiş bün-i çerağ: bildim çünkü mum dibi karanlık görünürmüş (90/2)
Teklik 2. Şahıs {-DXḡ}	Teklik 2. Şahıs {-dUḡ}

<p>buzuğ ten āşiyānını şu 'le-i hecrinğa yandurduğ: bozuk ten evini ayrılığın ateşiyle yandırdın (347/3)</p> <p>eşkim rengini al iylediğ: gözyaşımın rengini kırmızı yaptın (356/1)</p> <p>anığ sırrını ifşā kılmadığ: onun sırrını ortaya çıkarmadın (357/7)</p> <p>ger körmediğ şafağ üze hürşid ey köñül: ey gönül eğer şafak üzerinde güneşi görmedinse (471/2)</p> <p>cān birgil dediğ: can ver dedin (475/7)</p>	<p>sengile urduğ: taşla vurdun (5/2)</p> <p>yapduğ bu dil-i vīrānemi: bu gönül harābemi yaptın (5/2)</p> <p>bezm-i belāda bilmedüğ: bela meclisinde bilmedin (13/5)</p> <p>'Adnī'yi yād étdüğ: Adnī'yi hatırladın (13/7)</p> <p>perişān eyledüğ: perişan ettin (14/1-7)</p> <p>göñlüm alduğ: gönlümü aldın (54/4)</p>
<p><i>Teklik 3. Şahıs {-DI}</i></p>	<p><i>Teklik 3. Şahıs {-DI}</i></p>
<p>hiç raħm itmedi: hiç rahmet etmedi (11/1)</p> <p>köñül tīr-i bārān-ı ğamıñdın ğaldı peykānlar ara: gönül gam yağmurunun oklarından dolayı peykanlar arasında kaldı (20/2)</p> <p>ol elif kibi kirdi: o elif gibi girdi (21/1)</p> <p>ol ay külbemğa kildi: o ay (sevgili) evime geldi (23/6)</p> <p>şūħluğ lāzimesi kiydi şabā: sabā rüzgārı şuhluk elbisesi giydi (38/6)</p>	<p>bezedi dürlü şükūfeyle 'arūs-ı çemeni: türlü çiçeklerle gelin bahçesini süsledi (1/1)</p> <p>göñlüm aldı: gönlümü aldı (10/3)</p> <p>dédi yakında saña bir uzun sefer görünür: sana yakında bir uzun sefer görünür dedi (17/2)</p> <p>tācıla ğabā geydi: taç ile kaftan giydi (27/2)</p> <p>sāgara düşdi: kadehe düştü (40/1)</p> <p>ümīd-i zūlfünile ğılca ğaldı göñlümün cānı: gönlümün canı saçının ümidiyle kıl kadar kaldı (72/4)</p>
<p><i>Çokluk 1. Şahıs {-DUK}</i></p>	<p><i>Çokluk 1. Şahıs [-dUK]</i></p>
<p>körmedük ikki ğoyun: iki koyun görmedik (56/2)</p> <p>köp istep tapmaduğ: çok isteyerek bulmadık (140/8)</p> <p>biz fenā tofrağı bolduk: biz yokluk toprağı olduk (217/6)</p>	<p>Ø</p>

Çokluk 3. Şahıs {-DİAr}	Çokluk 3. Şahıs {-dİAr}
firākında bildiler: ayrılığında bildiler (155/1)	aşdılar düzd bigi boynma dağup
ıldılar güyā ki yūsuf suretin zindanda	reseni: boynuna hırsız gibi ipi takıp astılar (1/14)
naş: öyleki Yusuf suretini zindanda resmettiler (257/4)	gezdürdiler bāzārda: pazarda gezdirdiler (3/4)
āšnālar maña boldılar ise bī-gāne: tanıdıklar bana yabancı oldular ise (543/3)	barmağ toladılar: parmak doladılar (81/7)
kaçtılar ehl-i cünun her yandın: deliler her taraftan kaçtılar (543/5)	

	BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-DXm}	{-dUm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-DXŋ}	{-dUŋ}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-DI}	{-dI}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-DUk}	[-dUk]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-DİAr}	{-dİAr}

2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mAdXm}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-mAdUm}</i>
andın bilmedim nārı nedür: ateşi nedir ondan bilmedim (186/5)	érişmedüm kılca: kıl kadar ulaşamadım (17/3)
yol tapmadım: yol bulmadım (307/5)	
yüz cefāsın körmedim: yüz eziyetini görmedim (437/1-7)	
bī-çāre iylemedim: çâresiz bırakmadım (438/4)	
bir kadeh mey içmedim: bir kadeh şarap içmedim (569/1)	

Teklik 2. Şahıs {-DXη}	Teklik 2. Şahıs {-dUη}
zulm tîğidin tenimni kılmadıñ mu bend bend: zulüm kılıcınla bedenimi iplik iplik yapmadın mı (359/3) bañr-ı ‘ışk içre Nevâyî āšnāhğ tapmadıñ: Nevâyî aşk denizinde tanıdık bulmadın (359/7) uykudın köz açmadıñ: uykudan gözünü açmadın (464/7)	hiç étmedüñ terahhüm: hiç merhamet etmedin (8/1) bezm-i belāda bilmedüñ: bela meclisinde bilmedin (13/5) farğ étmedüñ: fark etmedin (22/6)
Teklik 3. Şahıs {-DI}	Teklik 3. Şahıs {-DI}
yaraşmadı bu su birle hevā aña: bu suyla hava ona yakışmad, lâyük değildi (10/3) anı hağ bile kılmadı tîre kâtib: onu kalem bile oka kâtip etmedi (50/3) kıutulmadı: kurtulmadı (199/6) iç ü taşkı kalmadı: içi ve dışı kalmadı (322/5) şem örtemedi: mum yanmadı (528/2)	kimse beni bilmedi: kimse beni tanımadı (37/7) nesnem kıalmadı: nesnem, hiçbir şeyim kalmadı (50/5) cāna hişşe vérmedi: cana pay vermedi (58/4) keşf étmedi hiç: hiç keşfetmedi (60/4) yaşumdan özge görmedi: gözyaşımından başka görmedi (89/2) ‘Adnîyā kıymetüñi bilmedi: ey Adnî kıymetini bilmedi (92/7)
Çokluk 1. Şahıs {-mAdUk}	Çokluk 1. Şahıs [-mAdIk]
körmedük: görmedik (134/7) köp istep tapmaduk: çok isteyip bulamadık (140/6)	Ø

	BEDĀYİ‘U‘L-VASAṬ	ADNÎ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAdXm}	{-mAdUm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAdXη}	{-mAdUη}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mADI}	{-mAdI}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-mAdUk}	[-mAdIk]

2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Soru Biçimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. Şahıs {-DXŋ mU}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [-Dlŋ mI]</i>
zŭlm tġıdın tenimni kılmadıŋ mu bend bend: zulüm kılıcınla bedenimi iplik iplik yapmadın mı (359/3)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-DI mU}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-DI mI}</i>
tġ ile yardı mu köksüŋni: göğsünü kılıçla yardı mı (4556/2) boldı mu: oldu mu (511/7)	yıkduŋuŋ yétmedi mi: yıktıŋın yetmedi mi (92/3)

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-DXŋ mU}	[-Dlŋ mI]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-DI mU}	{-dI mI}

2.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman I³⁸

Duyulan geçmiş zaman I'in kuruluşunda **-mIş** eki görev almaktadır. Bu yapı ile ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, ek ünlüsünün her iki eserde de sürekli düz oluşudur. Bu zamanın teklik ve çokluk 1. şahıs çekimleri çoğunlukla görülen geçmiş zamana işaret etmektedir. Teklik 3. şahıs çekimlerinde görülen **-mIş dUr(ur)** yapısı anlatımı belirginleştirmekte ve fiil görülen geçmiş zamanın yerini tutmaktadır:

³⁸ Çığatayca El Kitabı'nda Öğrenilen Geçmiş Zaman: Eckmann, *age.*, s. 133.

2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mİşAm} / {-mİş-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-mİşAm}</i>
<p>nümū-dār olmuşam: örnek oldum (420/3)</p> <p>bir meh-veş yigit sevdāsı bolmuş-min: bir ay gibi gencin (ay yüzlü sevgilinin) sevdası oldum (499/1-7)</p> <p>boynuma zünnār bağlap kilmişem: boynuma ip bağlayarak geldim (534/8)</p>	<p>‘işkuḡ baḡrına ġavvāş oluban ṭalmışam:</p> <p>Aşkın denizine dalgıç olarak daldım (7/1)</p> <p>devr içinde bī- ser ü pā ḡalmışam: zaman içinde baş ve ayaksız kaldım (7/2)</p> <p>anı gözden ayaġa salmışam: onu gözden ayaġa saldım (7/3)</p> <p>ḡapuḡa deryūze için gelmişem: kapına dilencilik için geldim (7/4)</p> <p>şīşe-i nāmūsı ṭaşa ḡalmışam: namus şişesini taşa ḡaldım (7/5)</p>
<i>Teklik 2. Şahıs {-mİş-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [-mİş-sIn]</i>
<p>almış-sin ucuz: ucuz almışsın (219/8)</p> <p>dimiş-sin öltüreyin ‘işḡ ehlin iylep cem’: âşıkları toplayarak öldüreyim demişsin (301/4)</p>	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-mİş}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-mİş} / {-mİşdUr(ur)}</i>
<p><i>{-mİş}</i></p> <p>Ḳaysı şūh almış: Kays’ı sevgili almış (109/5)</p> <p>ḡalḡa ḡalḡa boynuma salmış ṭnāb-ı zūlfini: saçının telini boynuma halka halka salmış (158/5)</p> <p>Semūm-ı hecr anı kül iylemiş: ayrılığın zehri onu kül etti (250/6)</p> <p>cilve-ger olmuş māḡım: sevgilim cilveli olmuş(402/2)</p>	<p><i>{-mİş}</i></p> <p>naḡardan düşmiş: gözden düşmüş (29/1)</p> <p>ḡan étdüġüme ḡanḡerini dilde gücenmiş: gönülde hanḡerini kan ettiğim için gücenmiş (63/2)</p> <p>ḡatlı éylemiş it gibi aġyārı eşiġinde: rakibi eşiġinde it gibi öldürmüş (70/6)</p> <p>‘İsā’yı almış kucaġına: İsā’yı kucaġına almış (89/3)</p>

<p>anda su inmiş: orda su inmiş (464/3)</p> <p>rüzgârım zülf ü hâl ü hatırdın bolmuş</p> <p>ķara: rüzgârım saçın, benin ve yüzündeki tüylerden kara olmuş (500/3)</p> <p>tüşmiş başımğa zülf-i sevdâsı: başıma saçının sevdası düşmüş (581/5)</p> <p><i>{-mİşdUr}</i></p> <p>peykânların könlümde tapmışdur</p> <p>şebât: gönlümde okların yer bulmuştur (595/7)</p>	<p>aşmış başı aşğa ayağından iki zâğ: iki kargayı ayağından baş aşğı asmış (90/4)</p> <p><i>{-mİşdUr}</i></p> <p>meşşâta olmuşdur şabâ: rüzgâr gelini süsleyen kadın olmuştur (5/1)</p> <p>seni sevdüğüm mi olmuşdur günâh: seni sevdiğim günâh mı olmuştur (13/7)</p> <p>dil dağı dīvâne olmuşdur yalunuz cân</p> <p>degül: yalnız can değil gönül bile deli olmuştur (16/7)</p> <p><i>{-mİşdUr(ur)}</i></p> <p>zülf-i müşkînüñ bigi olmuş-durur: misk kokulu saçın gibi olmuştur (24/6)</p>
--	---

	BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mİşAm}	{-mİşAm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mİş-sin}	[-mİş-sIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mİş}	{-mİş} / {-mİş-dUr(ur)}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	[-mİşlAr]	{-mİşlAr}

2.1.2.2. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. Şahıs {-mAmIş-sin}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-mAmIş-sIn]</i>
cuğd-ı nālān körmemiş-sin zaḥmı köp: yarası çok inleyen baykuş görmemişsin (382/2)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAmIş}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-mAmIş]</i>
‘ışk kişveriga tüşmemiş güzārı anıḡ: aşk ülkesine onun geçişi düşmemiş (344/4) il körmemiş: halk görmemiş (592/2)	Ø
<i>Çokluk 3. Şahıs {-mAmIşlAr}</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs [-mAmIşlAr]</i>
körmemişler şu‘le-i hicran: ayrılık ateşini görmemişler (224/4)	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAmIş-sin}	[-mAmIş-sIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAmIş}	[-mAmIş]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-mAmIşlAr}	[-mAmIşlAr]

2.1.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-mİş irdi}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-mİş(I)dI} / {-mİşdI}</i>
‘ışk deştide körüngen yirde tüşmiş irdi ot: ateş aşk ovasında görünen yere düşmüştü (186/5) tüşmemiş irdi maña bu iş: bu iş bana düşmemişti (202/2) minde bir cān naḫdi ḳalmış irdi: bende bir can parası kalmıştı (433/7)	<i>{-mİş IdI}</i> luṭf édem demişidi durmadı peymānına āh: āh lütfedeyim demiştii ama sözünde durmadı (87/4) <i>{-mİşdI}</i> ḳanuma ḡamzeḡ şuşamışdı: bakışın kanıma susamıştı (9/6)

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mİş irdi}	{-mİş IdI} / {-mİşdI}

2.2.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman II³⁹

-p zarf-fiili ve *dur-* fiilinin bir araya gelerek oluşturdukları duyulan geçmiş zaman yapısıdır. AD'de yalnızca teklik 3. şahıs örneği vardır. BV'de 1. şahısların *dur-* olmadan da kullanıldıkları görülmektedir. 1. şahıslar yine çoğunlukla görülen geçmiş zamana işaret etmektedir. Teklik 3. şahıs çekiminde görülen -p *Dur(ur)* yapısı -*mıştır* anlamını vermektedir.⁴⁰ Bu yapının teşkili şimdiki zaman yapısının teşkiline benzemektedir.⁴¹ Bu yapıda ayrıca sürmekte olan, devam edegelen bir geçmiş zaman işlevi de hissedilmektedir:⁴²

³⁹ Çağatayca El Kitabı'nda Öğrenilen Geçmiş Zaman II: Eckmann, age., s. 138.

⁴⁰ Bilâl Yücel, *Mahmud Paşa Adnî Divanı*, Akçağ Yayını, Ankara 1992, s. 98-100.

⁴¹ Çaştegin Turgunbayev, “-a turur Şimdiki Zaman ve -p turur Geçmiş Zaman Eklerinin Yapısı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8: 497-505, TDK, Ankara 1999.

⁴² Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK, Ankara 2007, s. 83.

2.1.3.1. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Çekimi

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {- (X)p- (Dur)-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
<p><u>{-(X)p-min}</u> min ölüp-min: ben öldüm (122/4) didi cefasını kılp-min fülân için taḥşîş: filan için eziyetini ayırdım dedi (273/7) ışık tábıdın olup-min min-i bîmâr za'if: aşk sıkıntısından bin hastalıkla zayıf düştüm (308/1) ey müsülmânlar bolup-min kâfiristândın melûl: ey Müslümanlar kâfir ülkesinden bıktım (367/4)</p> <p><u>{-(X)p-min}</u> tüşüptür-min yıraḳıḡa: uzaḡına düştüm (538/8)</p>	Ø
<i>Teklik 2. Şahıs {- (X)p- (Dur)-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs</i>
<p>anı kılp-sin âzād: onu serbest bıraktın (125/3) körüp-sin mü: gördün mü (263/8)</p>	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {- (X)p-Dur} / {- (X)p Durur}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {- (U)p-dUr(ur)} / {- (U)pdUr}</i>
<p><u>{-(X)p Durur}</u> lâ'liḡa yitip ḡare egerçi uşatıpdur: aslında yiyecekler dudaḡında kaybolarak ufalmıştır, küçülmüştür (6/6) yüzge iyleptür ḡicâb: yüzüne utanmıştır (41/1) kim körüptür şem'din pervâne bolḡay</p>	<p><u>{-(U)p-Durur}</u> bilmez ki aḡa Tanrı ne ni'met vérüpdurur: ona Tanrı niçin nîmet vermiştir bilmez (33/4) Kevşer lebüḡe ḡaḡ ne kerâmet vérüpdurur: Kevser dudaḡına Allah niçin kerâmet vermiştir (33/5)</p>

<p>müctenib: mumdan sakınacak olan pervâne görmüştür (51/2)</p> <p>‘ışk esrârın yazıp boynıg asıptur: aşk sırlarını yazarak boynuna asmıştır (129/7)</p> <p>yir yüzidin köz yaşım hûn-âbı taşıptur: kanlı gözyaşlarım yeryüzünden taşmıştır (148/5)</p> <p>Leylî iti her yan kıtuz cismimni kaşıptur: ey Leylâ'nın köpeği kuduz bedenimin her yerini kaşımıştır (148/7)</p> <p>ğam taşı yağduruftur: üzüntü taşı yağırdırıştır (189/1)</p> <p>ğam taşıdın neşâtım câmını sındıruftur: üzüntü taşıyla neşe kadehini kırmıştır (189/7)</p> <p><i>{-(X)p-Dur}</i></p> <p>kılp turur mini allıda nâledin maħcûb: beni iniltisiyle karşısında mahcûb etmiştir (43/2)</p> <p>ergavânî tün üze iylep turur âlev güli: ergavâni gece üstünde alev güli olmuştur (693/1)</p> <p>ķamer devride şaf tartıp durur seyyâreler: ay zamanında gezegenler sıra sıra çekilmiştir (744/2)</p>	<p>ğamzeñ oķını cāna ‘alāmet vērūp-durur: kirpiklerini cana nişân, damga vermiştir (33/6), (33/7)</p> <p><i>{-(U)pdUr}</i></p> <p>yüzünğ gülzāriyıçun āb-ı çeşmüm / olupdur mişl-i dülāb aķıdıcı: gözyaşlarım yüzünün gülbahçesi için akıtan dolap gibi olmuştur (11/3)</p> <p>olupdur şeyhile şāb aķıdıcı: ihtiyârla genç ağlamıştır (11/6)</p> <p>göstermez olupdur gözūme yüzini h̄ābuğ: uykun gözūme yüzünü göstermez olmuştur (15/1)</p> <p>cānā göreli yüzünğ dil vird edinūpdür: ey sevgili yüzünü gördüğümden beri dilim seni durmadan tekrar edip söylemiştir (27/3)</p> <p>dil zūlfünūğ olupdur cānıla mübtelāsı: gönül canla saçının âşığı olmuştur (28/1)</p>
Çokluk 1. Şahıs {-(X)p-biz}	Çokluk 1. Şahıs
biz bolup-biz zehr-i hecr içmekke mu ‘tād: biz ayrılık zehrini içmeğe alıştık (292/6)	Ø
Çokluk 3. Şahıs {-(X)p-DurlAr }	Çokluk 3. Şahıs

<p>ol ki diptürler beden bustānıda rūh u revān: beden bahçesinde can olduğunu söylemişlerdir (279/2)</p> <p>anıñ atını diptürler: onun adını demişlerdir (719/2)</p>	Ø
--	---

	BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-(X)p-(Dur)-min}	Ø
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-(X)p-(Dur)-sin}	Ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-(X)p-Dur} / {-(X)p Durur}	{-(U)p-dUr(ur)} / {-(U)pdUr}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-(X)p-biz}	Ø
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-(X)p-DurlAr }	Ø

2.1.3.2. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Olumsuzu

-mA olumsuzluk eki ve *dur-* fiilinin bir araya gelerek oluşturdukları duyulan geçmiş zamanın olumsuz yapısıdır. Bu yapı BV'de hem duyulan geçmiş zaman II'nin hem de şimdiki zamanın olumsuz şekliyle aynıdır.⁴³ AD'de ise kullanımı görülmemektedir:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mAy(dur)-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
<p>körgeli kıddini sevsen sarı tüz</p> <p>bağmay-min: boyunu gördüğümden beri sevsene doğru düz bakmadım (bakmıyorum) (402/3)</p>	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAydUr(ur)}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
<p><i>{-mAydUr}</i></p> <p>benefşeî durur ammā henüz açılmaydur: menekşesi durur ama daha açılmamıştır (154/1)</p>	Ø

⁴³ Çağatayca El Kitabı'nda Öğrenilen Geçmiş Zaman II Olumsuz Yapı: Eckmann, *age.*, s. 139.

<p>siniñ cemālije gūsyā nezāre qılamaydur: galiba senin yüzüne bakmamıştır (154/3)</p> <p>lîk anıñ āvāresi tapılmaydur: lâkin onun başıboş gezeni bulunmamıştır (154/7)</p> <p>añlamaydur bî -ğam-ı gāfil ki köksüm çāk imiş: gamsız gāfil kişi göğsümü yırttığımı anlamamıştır (270/2)</p> <p>ki bolmaydur qamer devride hergiz eyle bir hāle: çünkü ay görüldüğü zaman herkese ay ağılı, ışığı vurmamıştır (525/5)</p> <p>bir ser-i mü anda qalmaydur selāmetdin nişān: onda selâmetten, sâlimlikten az bir iz bile kalmamıştır (567/3)</p> <p><u>{-mAy durur}</u></p> <p>kişi salmay durur vîrānga yağmā: kişi, insan yıkılmış yere yağma salmamıştır (37/2)</p>	
---	--

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAy(dur)-min}	Ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAyUr(ur)}	Ø

2.1.3.3. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {- (X)p irdim}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
nāvekidin cān tapıp irdim ki çıktın ey reflîk: ey yoldaş oktan can bulmuştum ki (sen onu) çekip aldın (380/3)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {- (X)p irdi}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
kılıp irdi hayâl: hayâl etmişti (537/9)	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-(X)p irdim}	Ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-(X)p irdi}	Ø

2.1.3.4. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Rivâyeti

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {- (X)p irmiş}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
dip imiş her kimde bar zaḥmī atay merhem bir oḳ: “her kimde (bir ok) yarası var (ona) bir okla merhem atar” demişmiş (13/4)	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-(X)p irmiş}	Ø

2.2.2.1.3.4. Şimdiki Zamana İşaret Etmesi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
Ø	<p><u>{-UpdUr}</u></p> <p>mār-ı müşk-efşān yatupdur şanuram gülzārda: gül bahöesinde misk kokulu yılan yatmakata sanırım (3/2) baḥreyni gezüp şimdi gelüpdür seferinden: denizi gezerek şimde seferinden gelmektedir (67/7)</p> <p><u>{-Up durur}</u></p> <p>Zarf-fiil ekiyle birlikte kullanılan durur bildirme şekli duyulan geçmiş aman yanı sıra şu örnekte şimdiki zaman anlamıyla karşılanabilmektedir:</p> <p>ḳaddüñ ḥırāmı tūbiye ḥayret vérüp- durur: boyunun salınarak yürüyüşü tūba ağacını hayrete düşürmektedir (33/1)</p>

2.2.2.1.4. Geniş Zaman Kipi

Her iki metinde de geniş zaman için kullanılan ek **{-r}**, **{-Ur}**, **{-Ar}**'dur. AD'de geniş zaman, şimdiki zaman için de kullanılmış ortak ektir. Bunlardan **-r** ünlü ile biten fiillerde; **-ur / -ür** al-, bil-, bit-, gel- (kil-), gir- (kir-), giy- (kiy-), ḳal-, ḳıl-, ol- (bol-), san-, dur- (tur-), ur-, var-(bar-), vir- (bir-), yat- gibi tek hece fiillerde; **-ar / -er** ise diğer tek heceli bazı fiillerde kullanılmıştır. Geniş zamanın başka zamanların yerine de kullanıldığı görülmektedir:

2.1.4.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-r-min} / {-Ur-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-rAm} / {-UrAm} / {-ArAm} / {-ArIn}</i>
<u>{-r}</u> özni asrar-min ü köñlüm çiker âh: gönlüm âh çeker ve kendisini, özünü korurum (100/3) hecride vaşln isteбен iyler-min ıztırâb: ayrılıkta kavuşmayı isteyerek acı çekerim (274/2) dir-min öz özüm birle anıñ bir bir sözün: kendi kendime birer birer onun söylediklerini söylerim, tekrarlarım (459/3) ister-min anıñ na‘lını şavus peridin: o periden onun (sevgilinin) tavus kuşlu papucunu isterim (493/1) <u>{-Ur}</u> řara çırmap yaş tóküp efgân şılur-min řâme dik: karalar bağlayıp gözyaşları dökerek kalem gibi inlerim (12/5) her şaraf kim barur ağıyâr ile cānān talaşır-min: her yere giden canan ve rakiple kavga ederim (474/1-7) ot salur-min āh ile ‘ālemğa min kim zühd kim: dünyaya çektiğim âhlarla ateş salarım ben kim sofı kim (622/6)	<u>{-rAm}</u> şimşād u lâleyi göricek yād eylerem: şimşād ağacı gibi lâleyi görünce hatırlarım (22/2) şem‘-i cemāliñe yakılır niçe kim dērem: mum yüzünün güzelliğine yakılır nasıl da söylerim (22/5) <u>{-UrAm}</u> mār-ı müşk-efşān yatupdur şanuram: misk kokulu yılan yatmıştır sanırım (3/1) yā yāra érürem yā vürürem ğamıla cān: ya sevgiliye kavuşurum ya da üzüntüyle can veririm (38/4) cān vérürem küdüreti zāyil ola dēyü: üzüntüsü son bulsun diye can veririm (86/6) <u>{-ArAm}</u> şanuma ğamzeñ şuşamışdı lebüñden şoraram: balışların kanıma susamıştı dudağından sorarım (9/6) ne düñlü nüş éderem hiç nesne kem olmaz: ne kadar içerim hiçbir şeyim kalmaz (36/2) gül yüzüñden ayru düşdüm gülsitānı n’eylerem: gül yüzünden ayrı düştüm

<p><u>{-Ar-min}</u></p> <p>kan yutar-min la'li gül-bergiğe isse tağ yili: kırmızı gül yaprağına tan yeli esse kan yutarım (201/2)</p> <p>yüz ü zülfi yādıdın meclis tüzzer-min ey refik: ey arkadaş (onun) yüz ve saçının hatırasından mezlis düzerim (341/5)</p> <p><u>{-rAm}</u></p> <p>küç birle özni asraram: güçle kendisini korurum (98/8)</p> <p>siyāset iyelerem müjgān sinān birle: mızrak gibi kirpiklerinle siyaset ederim (254/7)</p> <p>cilve-gāh-ı hüsnode bir dem temāşā isterem: (seni) güzelliğinin cilvesiyle bir an izlemek isterim (istiyorum) (224/3)</p>	<p>gülbahçesini ne yapayım (77/1-7)</p>
<p>Teklik 2. Şahıs {-Ur-sin}</p>	<p>Teklik 2. Şahıs {-UrsIn} / {-ArsIn}</p>
<p><u>{-r}</u></p> <p>şūhluğdın bu ki bāğ içre tiler-sin oynamak: şuhluğundan dolayı bahçe içinde oynamak istersin (370/4)</p> <p><u>{-Ur}</u></p> <p>'ışığıa ey kim her nefes bizni kıılır-sin müttehem: her nefes, her an bizi aşkına karşı suçlu çıkarırsın (401/3)</p> <p><u>{-Ar}</u></p> <p>hecr tīgi niçe bağırmğa urar-sin āhir: ayrılık kılıcını niçin bağırma vurursun (vuruyorsun) (172/2)</p>	<p><u>{-ArsIn}</u></p> <p>dest-i cevriale bükersin belümi nāme miyem: eziyet elinle belimi bükersin mektup muyum (37/1)</p> <p>tīg-ı derdile dilersin dilümi hāme miyem: dert kılıcınla dilimi dilersin kalem miyim (37/1)</p> <p><u>{-UrsIn}</u></p> <p>yüz bulduñsa itine hem-ser dérilürsin: eğer yüz bulursan köpeğine arkadaş gibi davranırsın/olursun (63/7)</p>

<p>munda ey ŧifte knlm ni tutar-sin hir: ey dŧkn burada gnlm niin tutarsın (172/3)</p>	
<p>Teklik 3. ŧahıs {-r} / {-Ur} / {-Ar}</p>	<p>Teklik 3. ŧahıs {-r} / {-Ur} / {-Ar}</p>
<p><u>{-r}</u> dst ydı tirig asrar u Nevy knlin: dost hatırası canlı gibi Nevy'nin gnln korur (276/9) ŧnlar a 'n-ı 'ıŧda helk iyer mini: tanıdıklar aŧkımı ayıplamada beni yok eder (497/2) yaŧŧı yaman rencidin ferg ister: gzel yiğit genlerden serin rzgr ister (557/8)</p>	<p><u>{-r}</u> ŧekern zehresini ŧehd-i lebn k eyler: ŧekerin zehrini bal dudağın yırtar, paralar (2/1-7) mey yrine anum imek diler ol mamrlar: mahmurlar ŧarap yerine kanımı imek ister (26/3) leblern cnlar bağıŧlar: dudakların canlar verir (39/2)</p>
<p><u>{-Ur}</u> u ol bk salur meydnĝa yaĝm: ortaya yaĝmayı o kadar hızlı salar (37/4) ni alır nki kiter dl hred: (121/5) ol ay ilgige sprg alur ey er: ey ark, zaman o ay (sevgili) eline sprge alır (246/5)</p>	<p><u>{-Ur}</u> ŧu kenrında durur baŧa ŧarup prezeni: su kenarında gmleĝini baŧına sararak bekler (1/8) olur pervne ol ŧem 'i mnre: o parlayan muma pervne olur (18/7) aĝılır zlfn gibi ol dem ŧeb-i deycrlar: o zaman gece karanlıkları saın gibi daĝılır (26/1)</p>
<p><u>{-Ar}</u> an ytar elbette: elbette kan yutar (195/4) her cerhat kim urar n-mihr-bnım baĝrıma: sevgilimsiz baĝrıma her yarayı vurduĝu zaman (639/4)</p>	
<p>okluk 1. ŧahıs {-r-biz}</p>	<p>okluk 1. ŧahıs {-rUz} / {-UrUz} / {-ArUz}</p>
<p>tiler-biz ŧif bir Mes nefesdin: bir</p>	<p><u>{-UrUz}</u></p>

Mesih nefesliden şifâ dileriz (203/3)	sizüñile biz aluruz: sizinle biz kalırız (64/6)
<i>Çokluk 2. Şahıs {-r-siz}</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs [-Ursiz]</i>
serv ikin ger oyma ister-siz mezārım üzre mīl: eğer mezarımın üzerine mil koymak isterseniz serv dikin (374/1)	Ø
<i>Çokluk 3. Şahıs {-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs {-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}</i>
<u><i>{-rlAr}</i></u> bilip ölmekni ‘arz iyerler ĩmān: ölecekleri bilerek imān ederler (449/4)	<u><i>{-rlAr}</i></u> anun içindür ki dērler éylik eyle māye sal: onun içindir ki “iyilik yap maya sal” derler (84/4)
<u><i>{-UrlAr}</i></u> tilbeler māyil bolurlar körseler ot birle su: deliler ateş ve suyu görseler māyil olurlar (511/3)	<u><i>{-UrlAr}</i></u> dédi géce bād esse şem ‘i ılurlar nihān: gece rüzgār esse mumu gizli tutarlar, dedi (24/5)
ikkisi düşmen bolurlar cānıma anlı daı: kanlı canıma ikisi bile düşman olurlar (628/4)	gūlistan-ı cennet içre cān vérürler hūrlar: hūriler cennet bahçesinde can verirler (26/7)
nā-madūr alurlar: güçsüz alırlar (709/1)	
<u><i>{-ArlAr}</i></u> gonce diktür kim aarlar küç ile berglerin: gonca gibidir çünkü güçlkle yapraklarını aarlar (11/2)	
sorarlar anı ki bolay birev bile anlı : her biriyle kanlı olacaını sorarlar (301/3)	

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-r-min} / {-Ur-min}	{-rAm} / {-UrAm} / {-ArAm} / {-ArIn}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-Ur-sin}	{-UrsIn} / {-ArsIn}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-r} / {-Ur} / {-Ar}	{-r} / {-Ur} / {-Ar}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-r-biz}	{-rUz} / {-UrUz} / {-ArUz}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-r-siz}	[-Ursiz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}	{-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}

2.1.4.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu

Geniş zamanın olumsuz yapısı hakkında metinler arasında dikkati çeken özellik, ek sonu ünsüzünün BV’de *-s*, AD’de ise *-z* biçiminde olmasıdır. BV’de teklik 1. şahıs için *-mAn* yapısının da kullanılması dikkati çeken diğer bir özelliktir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mAs-min} / {-mAn}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-mAzAm]</i>
ni belādur kim kütulmas-min belādın bir nefes: nasıl bir beladır ki bir an bile beladan kurtulamam (29/3)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAs}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-mAz}</i>
vefā kılmas ol bī-vefā āşkārā: o vefāsız âşıklara vefā göstermez (35/6) rūḥ ʿiṣyān tofrağın evc tapmas: can ısyân toprağını yüce bulmaz (52/6) salṭanat taḥtî üze yatқан uyumas reşkdin: saltanat tahtında yatan ağlamaktan uyuyamaz (171/1-7) ğamıñdın ey perī dīvāne bolmas: ey perī üzüntünden deli olamam (237/1-7) birev anıñ leb-i cān- baḥşıdın nişān birmes: her biri onun can veren dudağından iz veremez (241/1-7)	Ka‘be’yi her kim ṭavāf eylerse yanmaz nārda: kim Kâ’be’yi tavaf ederse ateşte yanmaz (3/3) yāruñ dehānı sırrın keşf édemez kimesne: kimse yârın dudağının sırrını keşfedemez (8/5) bilmez ki aña Tağrı ne ni‘met vérüp durur: onu Allah niçin nimet vermiştir bilmez (33/4) kār éylemez éy vā‘iz-i bārid bize pendüñ: ey soğuk tavırlı vaiz bize nasihatlerin fayda vermez (76/7)

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAs-min} / {-mAn}	[-mAzAm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAs}	{-mAz}

2.1.4.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><i>[-Ar mU]</i></p> <p>su birle řu ‘le řab ‘ıdn kiter mü táb u teb hergiz: suyla sıtma ateři ateř tabiatından gider mi (213/4)</p> <p>bolur mu zühd ile tevbe bu nev ‘ umūr bile: sofu ile tövbe bu yeni işlerde olur mu (570/5)</p>	<p>[-Ar mI]</p>

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>[-Ar mU]</i>	[-Ar mI]

2.1.4.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şahıs -r / -Ar / -Ur i(r)dim</i>	<i>Teklik 1. şahıs [-r / -Ar / -Ur IdUm]</i>
<p>yârni köñlümde cân yañlıđ nihân iyler idim: yârni gönlğümde can gibi gizlerdim (134/4)</p> <p>sindin dir idim ki çäre bolğay: senden çäre olacağını söylerdim (659/11)</p> <p>her luř ki min tutar idim köz: her lütufta ben bakardım (659/12)</p>	<p>Ø</p>

Teklik 3. Şahıs -r / -Ar / -Ur i(r)di	Teklik 3. Şahıs -r / -Ar / -Ur (I)dI
maña men-i cünün iyler idi: bana deliliği yasaklardı (160/4) kim aytur idi kim bu yañlıg kütulğay: bu şekilde kurtulacağını kim söylerdi (720/1) maña men-i cünun iyler idi: (160/4) cān birür irdi: can verirdi (655/11)	cān u dil çāh-ı zenaħdānda alurdu ekmese: can ve gönül ekmese ene ukurunda kalırdı (20/4) ‘Adnġ baup yūzūne bilürdi dehānuđı: Adnġ yüzüne bakıp ağzını bilirdi (22/7) iki cihānda baqa ‘izz ü şeref yēterdi: iki dünyada bana kıymet ve şeref yeterdi (28/4) ekerdi gözlerine sürme-yi başar yērine: gözlerine göz sürmesi yerine ekerdi, sürerdi (35/7)
okluk 3. Şahıs -r / -Ar / -Ur irdiler	okluk 3. Şahıs [-r / -Ar / -Ur (I)dUk]
dir irdiler: söylerler (532/8)	Ø

	BEDĀYĲ‘U‘L-VASA	ADNĲ DĲVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	-r / -Ar / -Ur i(r)dim	[-r / -Ar / -Ur IdUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	-r / -Ar / -Ur i(r)di	-r / -Ar / -Ur (I)dI
<i>okluk 3.şh.</i>	-r / -Ar / -Ur irdiler	[-r / -Ar / -Ur (I)dUk]

2.1.4.5. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikāyesi

BEDĀYĲ‘U‘L-VASA	ADNĲ DĲVANI
Teklik 1. Şahıs {-mAs irdim}	Teklik 1. Şahıs [-mAz(I)dUm]
yūzyıl olsa vařl devri ılmas irdim ih̡tiyār: kavuřma zamanı yūzyıl (da) olsa katlanmazdım(133/5)	Ø
Teklik 3. Şahıs {-mAs irdi}	Teklik 3. Şahıs {-mAzdI}
bu fetġ-i deyrde ötmes idi: bu fetih meclisinde ötmezdi (21/6) Mecnūn bařını secdedin almař idi ařla:	kim anı bilmezdi kimse āh u efgān olmasa: ünkü āh ve ığlıkları olmasa onu bilmezdi, tannımazdı (34/7)

mecnun asla başını secdeden kaldırmazdı (32/1) başımğa yağmas irdi çerhdin belā: başıma felekten bela yağmazdı (202/1) emān birmes idi devrān cefāsı: devran cefası korkusuzluk vermezdi (428/6)	görmezdi kūsūfuñ sebeli zaḥmeti gün: güneş güneş tutulmasının perdesinin sıkıntısını görmezdi (67/6)
--	---

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAs irdim}	[-mAz(I)dUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAs irdi}	{-mAzdI}

2.1.4.6. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-r / -Ur / -Ar ırmış}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs -r / -Ur / -Ar (I)mİş</i>
ol ay āşūftelerin iylerimiş dil-cūluḡ: o sevgili perişanlarını gönül çekicilik yaparmış(172/5)	dérmiş yolumda cānını ‘Adnĭ dirĭḡ éder: Adnĭ yolumda canını yazık eder, dermiş (59/7)
bolur imiş beni Ādemğa munça nā-dānlıḡ: insanoḡluna bu kadar bilgisizlik olurmuş (301/6)	kaşuḡla kirpūḡuñe öykünürmiş: kaşınla kirpiḡine benzermiş, taklit edermiş (60/7)
<i>Çokluk 3. Şahıs [-r / -Ur / -ArlAr ırmış]</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs -r / -Ur / -ArlAr(I)mİş</i>
Ø	benümçün dérlerimiş yāri terk étdi ne çārem var: benim için yāri terk etti, derlermiş ne çārem var (56/4)

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-r / -Ur / -Ar ırmış}	-r / -Ur / -Ar (I)mİş
<i>çokluk 3. şh.</i>	[-r / -Ur / -ArlAr ırmış]	-r / -Ur / -ArlAr(I)mİş

2.2.2.1.4.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAs irmiş}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-mAz (I)mIş]</i>
kim sini körse yana körmes imiş hergiz özin: seni gören herkes başkasını görmezmiş (459/2)	Ø

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAs i(r)miş}	[-mAz (I)mIş]

2.1.4.8. Gelecek Zamana İşaret Etmesi

Aşağıdaki geniş zaman yapılarının gelecek zaman yerinde kullanıldığı düşünülebilir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ey Nevâyî kim sorar bolsa min-i dīvāneni: Ey Nevâyî ben deliyi kim soracak olursa (162/9)	dilberâ ger hâk-i pâyun gire ‘Adnî destine / cân u yâ devrân nedür Firdevs-i a‘lâdan geçer: ey dilber eğer Adnî bahçesine ayağının toprağı girecek olsa can veya dünya ne demek Firdevs-i alâdan geçecek (4/7)

2.1.4.9. Şimdiki Zamana İşaret Etmesi

Aşağıdaki geniş zaman yapılarının şimdiki zaman yerinde kullanıldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
ey köñül özni yasap mest tiler-min her kün: ey gönül kendini süsleyerek her gün mest olmak istiyorum (108/2)	yok yere soraram lebüñe varduğını dil: gönlün gittiğini boş yere dudağına sormaktayım (15/2)
yana aḥvāliñ alarnıñ ni sorar-sin āhir: yine onların hâllerini niçin sormaktasın āhir (172/1)	yağında saña bir uzun sefer görünür: yakında sana bir uzun sefer görünüyor (17/2)

(Örnekler için ayrıca bk. 2.2.2.1.6. *Şimdiki Zaman Kipi*.)

2.2.2.1.6. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman yapısı için BV’de ayrı bir çekim olmasına karşın AD’de geniş zamandan yararlanılmıştır. Şimdiki zaman BV’de ünsüz ile biten fiillerde *{-A}*, ünlü ile biten fiillerde ise *{-y}*, zarf-fiilinin kullanılması ve bundan sonra *-dur* fiiliyle birlikte şahıs eklerinin getirilmesiyle yoluyla yapılmaktadır. AD’de şimdiki zamanın kuruluşu geniş zamanla aynıdır. Ancak AD’de *-mAkda* şekli de görülmektedir.⁴⁴ Bu yapının kurulmasında zarf-fiillerin önemi kadar tasviri fiilin de önemi vardır.⁴⁵

2.1.6.1. Şimdiki Zaman Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. Şahıs [-r/ -Ar/ -Ur min]	Teklik 1. Şahıs {-rAm} / {-UrAm} / {-ArAm}
Ø	қанума ğamzen suşamışdı lebüñden soraram: bakışların kanıma susamıştı dudağından sormaktayım (9/6) yok yere soraram lebüñe varduğını dil: gönlün gittiğini boş yere dudağına sormaktayım (15/2)

⁴⁴ Yücel, *age.*, s. 101.

⁴⁵ Turgunbayev, *age.*, s. 504.

<i>Teklik 3. Şahıs {-AdUr} / {-ydUr}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-r} / {-Ur} / {-Ar}</i>
<p><u><i>{-AdUr}</i></u></p> <p>belādur köñül perdelikleriġa rāġib: rakip gönül perdeliklerine beladır (50/6)</p> <p>leb ki ĥandān kılıban kaş u közin oynatadur: dudakaları güldüġü zaman kaş ve gözünü oynatmaktadır (143/1)</p> <p>min-i bī-çāreni ħan yıġlatur: çaresiz beni kan ağlatmaktadır (143/1)</p> <p>yana oġ her nefes anıġ yanıġa ornatadur: her an ok yine onun yanına gitmektedir, yerleşmektedir (143/3)</p> <p>geh anı sınduradur gāh munı butratadur: gāh onu kırmaktadır gāh bunu perişan etmektedir (143/6)</p> <p>ĥüsn bāzārıda her niçe ki özin satadur: niçin güzellik pazarında kendisini satmaktadır (143/7)</p> <p>serv-i gül-rüyuma serv ü gülünü oġşatadur: servi gülü gibi olan yanaġıma serv ve gülü benzetmektedir (143/8)</p> <p><u><i>{-ydUr}</i></u></p> <p>tende küyüġ isteydür: bedeninde mahalleni istemektedir (605/3)</p> <p>kilġil ey ārām-ı cānım kim tileydür cān sini: ey gönül rahatlıġı gel çünkü can seni istemektedir (656/4)</p>	<p>başına ĥāk koyup yaġasını çāk eyler: başına toprak koyup yakasını parçalamaktadır (2/8)</p> <p>yaġında saña bir uzun sefer görünür: yakında sana bir uzun defer görünmekte, görünüyor (17/2)</p> <p>raġīb özünü görüp yārıla arama girer: rakip kendisini (sevgiliyi) görüp arama girmekte (17/6)</p>

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	[-r/ -Ar/ -Ur min]	{-rAm} / {-UrAm} / {-ArAm}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-AdUr} / {-ydUr}	{-r} / {-Ur} / {-Ar}

2.1.6.2. şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu

şimdiki zamannın olumsuzu BV’de *-mAy* şeklindedir. AD’de geniş zamanın olumsuzuyla aynıdır:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şahıs {-mAy}</i>	<i>Teklik 2. şahıs [-mAzsIn]</i>
<p>şayda bir sormay min zār-ı řayrāndın şaber: ne zamandır inleyen hayranından (âşığından) bir haber sormuyorsun (162/3)</p> <p>dime ey nāřih ki şılmay-sin sözüm birle ‘amel: ey nasih söyleme. Ćünkü sözünle amel etmiyorsun (355/6)</p>	∅
<i>Teklik 3. şahıs {-mAydUr}</i>	<i>Teklik 3. şahıs [-mAz]</i>
<p>dem-be-dem yitmeydür irse ‘ıřķ zulmi köñlüme: aşk zulmü her an her saniye gönlüme yeetmiyorsa (163/4)</p> <p>añlamaydur bī-ğam-ı ĝāfil ki köksüm çāk imiş: gamsız ĝāfiller göğsümü yırttığımı anlamıyor (270/2)</p> <p>ger köñüller bend şılmaydur ser-ā-ser kākülün: eğer gönüller saçını baştan ayağa bağlamıyorsa (358/3)</p>	∅

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAy}	[-mAzsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAydUr}	[-mAz]

2.1.6.3. şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şahıs [-AdUr irdi / -ydUr irdi]</i>	<i>Teklik 3. şahıs {-Ur(I)dI}</i>
∅	ol temāşāya nazar kırup oğurdu gördüm: o manraraya bakarak okuyordu gördüm (1/10)

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	[-AdUr irdi / -ydUr irdi]	{-Ur(I)dI}

2.2.2.1.7. Gelecek Zaman I

BV’de gelecek ve istek bildiren bu çekim, fiil kök ve gövdelerine {-GA(y)} eki geldikten sonra şahıs eklerinin eklenmesi yoluyla yapılmaktadır. Ek sonu ünsüzünün sık sık düştüğü görölmektedir. AD’de gelecek zaman için üç ayrı kip bulunmaktadır. Genellikle {- (y)IsAr} az sayıdaki örnekte ise {- (y)AcAk} ve {-AsI} şekilleri görölmektedir.

2.1.7.1. Gelecek Zaman I'in Çekimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-GA(y)-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-IsArven}</i>
<p><u>{-GA(y)-min}</u></p> <p>ey Nevāyī her dem ol ay za'fdın bī-ḥāl irür/ Hiç bilmen kim ni kılğay-min 'aceb hāl oldu bu: ey Nevāyī her zaman o sevgili gönül isteyinden hâlsizleşir hiç bilmezsin bu acayip bir hâl oldu ne yapacağım (512/7)</p> <p><u>{-GA-min}</u></p> <p>'ārızın naḫşın köñül levḥide taşvīr itke-min: yanağının güzelliğini gönül levhasına tasvir edeceğim (475/1-7)</p>	<p>rakībi öldüriserven ki bitmez iş olmaz: rakibi öldüreceğim zaman bütün işlerim hallolur (58/6)</p>
<i>Teklik 2. Şahıs {-GA(y)-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [-IsArsIn]</i>
<p>ḥār-ı hierān teniḡe çun tigilür anlağā- sin: ayrılığın dikenini tenine kadar dikilir, anlayacaksın (265/5)</p> <p>ay u yılını niçe mest ötkerge-sin: ay ve yılını niçin mest geçireceksin (385/6)</p> <p>dişey ki kılğā-sin āsān özünge tut āsān: desen ki kendine kolay tut kolay olacaksın (452/7)</p>	<p>Ø</p>
<i>Teklik 3. Şahıs {-GA(y)}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-IsAr(dur)} / {- (y)AcAk(dur)} / {-AsI(dur)}</i>
<p>ma'ni olğay çāšnīsizlik aḡa pergār lafz: pergel söz manası ona çeşitsizlik olacak (285/6)</p> <p>tā bolğay aḡa meş'aleniḡ çerḥidin ferāḡ: ona meşâlenin çarkından</p>	<p><u>{-IsAr(dur)}</u></p> <p>dilā gül-ğonce gibi öldüriser: ey gönül (seni) gonca gül gibi öldürecek (11/5)</p> <p>sinüm üzre bitiser mihr-i giyāh: göğsümün üzerinde sevgi oto bitecek,</p>

<p>vazgeçene kadar olacak (300/4)</p> <p>her kişi kim ğayr-ı ‘ışkıñ ħarfi yazğay</p> <p>her varağ: herkes her yaprağā aşktan başka harfi yazacak olsa (324/1)</p> <p>bir ışık bağlansa ‘ışk içre açılğay yüz</p> <p>ışık: aşk içinde bir eşik bağlansa yüz eşik açılacak (329/6)</p> <p>ümîd ol kim ayırğay Tiğri anı nā-güzîridin: ümidvâr ol çünkü onu çaresizliğinden Allah kurtaracak (495/1)</p> <p>cāñ eyle ki tüşkey beden-i zârdın ayru: sanıyorum ki can inleyen bedenden ayrı düşecek (521/1)</p>	<p>yetişecek (13/2)</p> <p>öldüriser ‘Adnî’yi şevğ-i ruğ-ı zibâ-yı</p> <p>dost: Adnî’yi sevgilinin güzel yanağının arzusu öldürecek (20/7)</p> <p>öldüriser yaşuñā raħm eyleyüp cānān</p> <p>seni: seni canan gözyaşlarına merhamet ederek öldürecek (47/3)</p> <p><i>{-(y)AcAk(dur)}</i></p> <p>bu ğonce-yi nev bir gül-i ħandān</p> <p>olacağdur: bu yeni gonca gülen gül (açmış gül) olacaktır (93/1-7)</p> <p><i>{-AsI(dur)}</i></p> <p>‘ākıbet pervâne bigi yanasıdur</p> <p>dostum: dostum sonunda pervâne gibi yanacaktır (9/7)</p>
<p>Çokluk 3. Şahıs {-GAylAr}</p>	<p>Çokluk 3. Şahıs [-IsArlAr]</p>
<p>tabîbler bu belāğā ni çāre kılğaylar: doktorlar bu belaya ne çāre bulacaklar (190/4)</p> <p>na‘şıma ol kūy tofrağını kılğaylar</p> <p>ħarîm: cesedime o köy torağını haram edecekler (657/22)</p>	<p>Ø</p>

	BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GA(y)-min}	{-IsArven}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-GA(y)-sin}	[-IsArsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GA(y)}	{-IsAr(dur)} / {-(y)AcAk(dur)} / {-AsI(dur)}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-GAylAr}	[-IsArlAr]

2.1.7.2. Gelecek Zaman I’in Olumsuzu

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mAgAy-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-mA(y)IsArAm]</i>
billāh ölsem turmağay-min ravza-ı Rızvān ara: Rıdvan’ın bahçesinde ölsem de billāh durmayacağım (18/9)	∅
<i>Teklik 2. Şahıs {-mAgAy-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs[-mA(y)IsArsIn]</i>
ey Nevāyī köymekimni ılmağay-sin men’ eger: ey Nevāyī güldüğü için men edeceksin (13/7)	∅
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAgAy}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-mA(y)IsAr]</i>
dehr bustānıda andağ bolmağay bir bü’l-heves: dünya bahçesinde onun gibi çok hevesli, istekli olmayacak (230/1) ey Nevāyī kaçmağay dīvāneler zūlānedin: ey Nevāyī deliler zulaneden kaçmayacak (497/7) almağay kāmı niçe sorsan yiğitlik tevsenin: arzusunu sorduğunda yiğitlik atını almayacak (502/6)	∅
<i>Çokluk 3. Şahıs {-mAgAylAr}</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs [-mA(y)IsArlAr]</i>

<p>mey iç ki anlamayağaylar bu deyrdin remzī: şarap iç, çünkü bu meyhaneden bir işaret anlamayacaklar (190/6)</p> <p>selâtiñ koymayağaylar qatlı üçün yağığa yüz: sultanların öldürmek için yüz yağmuruna (gözyaşlarına) koymayacaklar (211/5)</p>	Ø
--	---

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVAN
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAgAy-min}	[-mA(y)IsArAm]
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAgAy-sin}	[-mA(y)IsArsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAgAy}	[-mA(y)IsAr]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-mAgAylAr}	[-mA(y)IsArlAr]

2.1.7.3. Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-GAy mU}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-IsAr mI]</i>
<p>sin kibi bolğay mu şūḥ: o şūh senin gibi olacak mı (109/2)</p> <p>barğaç ol serv-i revān cismimde cān qal-ğay mu kim: o serv-i revan geldiği zaman bedenimde cn kalacak mı (414/4)</p>	Ø
<i>Çokluk 2. Şahıs {-GAy mU-siz}</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs [-IsAr mI-sIz]</i>
<p>bāde istep zūhd terki iyledim alğay mu-siz: şarap isteyerek sofuyu terk ettim alacak mısınız (342/6)</p>	Ø

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GAy mU}	[-IsAr mI]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-GAy mU-siz}	[-IsAr mI-sIz]

2.1.7.4. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-GAy irdim}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-IsAr IdUm]</i>
*Şu örnekte gelecek zaman eki şimdiki zaman anlamı vermektedir: oyğay irdim közni tırnağ birle bilsem irdi kim / bir nazardın başıma munça belālar kiltürür: bir bakıştan başıma bunca belalar getirdiğini bilseydim gözünü tırnakla oyardım (176/6)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-GAy irdi}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-IsAr IdI]</i>
közlerim kūr ü köñül nā-būd bolğay irdi: kör gözlerim ve gönlüm varlıksız olacaktı (244/5) ķutķarğay irdi küfrdin olsa Ħaķ allıda: Allah karşısında küfürden olsa kurtaracaktı (291/3)	Ø

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GAy irdim}	[-IsAr IdUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GAy irdi}	[-IsAr IdI]

2.1.7.5. Gelecek Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAgAy irdi}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-mA(y)IsAr IdI]</i>
könlün alğan bolmağay irdi bu yañlıg asru şūh: bu şuhlar gibi gönlünü çok alan olmayacaktı (109/7)	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAgAy irdi}	[-mA(y)IsAr IdI]

2.2.2.1.8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman)

Yalnızca BV'de kullanımı olan bir gelecek zaman yapısıdır. Fiil kök ve gövdelerinden sonra *{-Gu}* sıfat-fiili, şahıs ekleri ve *DUr(ur)* getirilmesiyle yapılmaktadır. Bunlardan teklik ve çokluk 3. şahıslara iyelik eki *{+sI}* gelebilmektedir. Çekim sırasında *dur-* fiili kullanılmayabilir. Bu çekimle ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

2.1.8.1. Kesin Gelecek Zamanın Çekimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-GUm(dUr)}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
dip idiñ cānānsız ölseñ cāniñ algum ey ecel: ey ecel canansız ölsem canını alacağım demiştin (468/5) büt allıda çu sücūd iylegüm içip bāde: put gibi olan sevgilinin karşısında şarap içip secde edeceğim için (529/1) ol işikdin kirküm öy taşını it dik aylayıp: köpek gibi ev taşını dönerek o eşikten gireceğim (615/2)	Ø

<i>Teklik 3. Şahıs {-GU} / {-GUsI(dUr)}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
<p><u><i>{-GU}</i></u></p> <p>benddin ayırġu diktür kılsa nā-kenār küç: sonsuz, uçsuz güç gösterse bağdan, yulardan ayıracak gibidir (98/5)</p> <p>şevķ otı kül kılgı diktür bolġalı peydā ümīd: ümit ortaya çıktığında arzu ateşi kül olacak gibidir (118/2)</p> <p><u><i>{-GUsI(dUr)}</i></u></p> <p>cünūnum bu bolsa ġamım bolġusıdur: deliliġim buysa kederim olacaktır (35/5)</p> <p>ni būd kılgıusıdur āħir saņa ni nā-būd: sana ne varlık ne de saħizhizlik kalacaktır ahir (126/6)</p> <p>ħayāt bağıda tā serv ü lāle bolġusıdur: hayat bağında, bahçesinde servi ve lāle gibi olacaktır (195/1-8)</p>	<p>∅</p>

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAŦ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GUm(dUr)}	∅
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GU} / {-GUsI(dUr)}	∅

2.1.8.2. Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-GUm(dUr)}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs</i>
içmegüm hayvān suyın ey Hızır tapķum tā kadeḥ: ey Hızır hayat suyunu kadeh gibi bulacağım (ama) içmeyeceğim (105/8) tapmağum yüz sa'y ile ol nā- müslmān dik enīs: o müslüman olmayanlar gibi yüz emekle dost bulmayacağım (231/3) bolmağum nevmīd: ümitsiz olmayacağım (745/7)	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAGUm(dUr)}	Ø

2.2.2.2. Tasarlama Kipleri

2.2.2.2.1. Emir Kipi

Metinlerde görülen emir çekimleri aşağıdaki tabloda olduğu gibidir. Teklik 2. ahısta ek ünsüzü BV'de ünsüz uyumuna tabi, ancak AD'de sürekli tonlu olarak yer almaktadır. Teklik 2. şahısta BV'de farklı olarak ayrı bir emir şekli görülmektedir: -**U**. Teklik 3. şahıs ek ünlüsünün her iki metinde de yuvarlak olduğu, AD'de çokluk şahıslardaki bağlayıcı ünlülerin veya ek ünlülerinin sürekli yuvarlak kullanıldığı görülmektedir:

2.2.1.1. Emir Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-y} / {-Ay} / {-AyIn}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-AyIn} / {-AyIm}</i>
<p><u>{-y}</u></p> <p>könlüni istey Nevâyî: Nevâyî gönünü isteyeyim (459/7)</p> <p><u>{-Ay}</u></p> <p>kılay tişlep anı pergend pergend: onu dişleyerek parça parça edeyim (116/1)</p> <p>hecr ara canıñ alay dip: canını ayrılığında alayım dedi (137/4)</p> <p>niçe tartay hecr çun yoq minde yâr ey döstlar: ey dostlar yârı olmayan ayrılığı nasıl çekeyim (140/1)</p> <p>didim aytay hüsni vaşfı birle ‘ışkıım hurqatin: huyunun güzelliğiyle aşkıımın ateşini söyleyim dedim (245/2)</p> <p><u>{-AyIn}</u></p> <p>‘ışkıñ ihfâsığa ni yañlıg bolayım mürtekib: gizli aşkıına ne gibi bekleyen olayım(51/1)</p> <p>yüzünge yüz koyayım hañ ara kim: yüzünle tüyün arasına yüz koyayım (261/4)</p>	<p><u>{-AyIn}</u></p> <p>kapayın germiyyetile mişl-i kâh: saman gibi sıcaklıkla kapayım (13/6)</p> <p>kaşı yayına qurbân olayın ol türk-i hün-rizûñ: o kan döken güzelin kaşının yayına kurban olayım (53/3)</p> <p><u>{-AyIm}</u></p> <p>yâ rab ne çâre eyleyeyim ol raqîbile: yâ Rab o rakiple ne çâre edeyim (19/1)</p> <p>zenburdân şehd alayım déyin duhân eyler: arıdan bal alayım diyerek duman tutar (53/5)</p>
<i>Teklik 2. Şahıs {-GI} / {-U} / -ø</i>	<i>Teklik 2. Şahıs {-gII} / -ø</i>
<p><u>{-GI}</u></p> <p>fidâ cânım saña qaddinga birgil cilve yüz körgüz: sana canım feda yüz cilve göster boyuna ver (212/6)</p>	<p><u>{-gII}</u></p> <p>‘Adniyâ şirîn lebün alğil dehānuña müdām: ey Adnî sürekli ağzına şirin dudağını al (16/5)</p>

<p>devr ilide ger vefā yok sin vefā kılgıl velik: ey arkadaş dünya hakkında vefa yoksa sen vefa ver, göster (373/6)</p> <p>kim didi mihriğini ol meh-veşka rüşen iyeligil: ışığını o meh-veşe ışık et (diye) kim söyledi (386/1)</p> <p>ot salıptur bādedin körgil cemāli hırmenin: şaraptan ateş salmıştır harmanın yüzünü gör (502/3)</p> <p><u>{-U}</u></p> <p>nişān bir gül yüzidin ayturu bir haḡ gubāridim: gül yüzünden nişān ver bir yazı tozundan söyletir (466/7)</p> <p><u>-ø</u></p> <p>çu bağ irür vaḡanıḡ şād-mān bol ey bülbül: ey bülbül vatanına bağ olur mutlu ol(273/4)</p> <p>ḡadeḡ kiltür: kadeh getir (403/7)</p> <p>kıl vefā va‘deḡa yāhūd burnaḡı ya soḡraḡı: önceki veya sonraki sözüne vefa göster (591/5)</p> <p>kör ḡudānı: Allah’ını gör (659/9)</p>	<p>cevriile şabr éyleḡil yāhūd sefer kıl dāyimā: ya eziyetine sabret ya da daima sefer et (23/6)</p> <p>éy ḡūr ‘Adnī’nüḡ şımaḡıl göḡli şışesin: ey hūri Adnī’nin gönül şışesini kırma (38/7)</p> <p><u>-ø</u></p> <p>ḡo beni zār olayım zülfün ucunda niḡe bir: beni saçının ucuna koy bir nice inleyen olayım (37/2)</p>
<p>Teklik 3. Şahıs {-sUn}</p>	<p>Teklik 3. Şahıs {-sUn}</p>
<p>ḡusrev-i Ġazī ki cām-ı cem aḡa bolsun naşīb: Cem’in kadehi Gazi Hüsrev’e nasip olsun (105/13)</p> <p>cān fidā olsun saḡa: sana can feda olsun (106/5)</p> <p>yār bī-dilleriḡa ḡayda köḡül birsün kim: yār gönülsüzlere neden gönül</p>	<p>yüzünle gözleriḡe eylesün nazār: yüzünle gözlerine baksın (36/4)</p> <p>çıksun ol göz kim yaşı derd ile ḡünin olmaya: o göz kanlı gözyaşı ile dertli olmak için çıksın (75/1)</p> <p>cān u başa kalmasun ‘ālemde cānān isteyen: dünyada canan isteyen can ve</p>

<p>versin (272/4)</p> <p>tünüş huceste tanış kutluğ olsun ey meh-veş: ey meh-veş gündüzün uğurlu gecen kutlu olsun (366/5)</p> <p>Nevâyî aytsun öz derdini: Nevâyî kendi derdini söylesin (505/6)</p>	<p>başa kalmasın (91/1)</p> <p>zülfinüş küfrini dîn edinsün îmân isteyen: imân isteyen saçının siyahlığını din edinsin (91/2)</p>
Çokluk 1. Şahıs	Çokluk 1. Şahıs {- (y)AlUm}
Ø	<p>imtihan eyle görelüm kanşımız yalan çıkar: hangimiz yalan çıkar imtihan et görelim (52/4)</p> <p>ağyâr cefâsın çekelüm yâr için éy dil: ey gönül yâr için rakip eziyetini çekerim (82/2)</p>
Çokluk 2. Şahıs {- (X)η} / {- (X)ηXz}	Çokluk 2. Şahıs {- (U)η} / {- (U)ηUz}
<p>körüş ki rûh u revân içre iyledi mahfûz: canı içinde sakladığını görün(287/2)</p> <p>aytınız şeh nevbeti dârığa kim kûs-i rahîl: ölüm davulunun dar ağacına doğru çaldığını söyleyiniz (314/6)</p> <p>otğa salıp örteben cânımını andın kutşarıñ: ateşe salıp yakınca canımı ondan kurtarın (349/2)</p> <p>kilse bu cânib sinânlar birle sançıp şaytarıñ: bu yancı mızraklarla gelse saplayıp geri dönün (349/3)</p> <p>baş yalañ iylep koyup tofrağ üze yüz yalbarıñ: başı yalın edip yüzü toprak üzerine koyup yalvarın (349/4)</p> <p>bir nefes Tiğri için her şaysınız bir yan barıñ: Allah için bir an her biriniz bir tarafa gidin (349/6)</p>	<p><u>{-(U)η}</u></p> <p>eydüş kolına kuvvet hoş vardı gâzâ étdi: koluna kevvet eyledin hoş gitti savaştı (70/6)</p> <p><u>{-(U)ηUz}</u></p> <p>çok aşşı étdi şanmañuz anuş ziyânı var: çok kazanç sağladı sanmayınız onun zararı var (54/2)</p>

Çokluk 3. Şahıs {-sUnlAr}	Çokluk 3. Şahıs {-sUnlAr}
şabā digil ki Nevāyīga tartsunlar haṭ: saba rüzgârı söyle ki Nevāyî'ye çizgi çeksinler (190/7)	servden tābūt u gülden bana étsünler kefen: bana serviden tabut, gülden (ise) kefen yapsınlar (20/3)

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-y} / {-Ay} / {-AyIn}	{-AyIn} / {-AyIm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-gII} / {-U} / -ø	{-gII} / -ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-sUn}	{-sUn}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	Ø	{-(y)AIUm}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-(X)η}	{-(U)η} / {-(U)ηUz}
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-sUnlAr}	{-sUnlAr}

2.2.1.2. Emir Kipinin Olumsuzu

Emir kipinin olumsuz çekiminde metinler arasında dikkati çeken özellik, BV'de çokluk 2. şahısta olumsuzluk ekinden sonra şahıs ekinin *{-mAηXz}* biçiminde, AD'de ise *{-mAη}* şeklinde olmasıdır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mAyIn}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-AyIn/-AyIm]</i>
bolmayın hüsn köñül tapmadı 'ışk içre ṭarab: güzel gönül bulamadı aşk içinde sevinçli olmayın (46/1) hoş ol ki yâr Nevāyîni kılmayın mezkûr: hoş o yâr olan Nevāyî'yi anılmış etmeyin (273/7)	Ø
<i>Teklik 2. Şahıs {-mAgII} / - ø</i>	<i>Teklik 2. Şahıs {-mAgII} / - ø</i>
<i>{-mAgII}</i>	<i>{-mAgII}</i>
dime minsiz olmadıñ vaşlımda köp yir öpmeğil: bensiz olmadın deme kavuşmamda çok yer öpersin (298/7)	yéle baş koşmuş müselsel zülfine ṭolaşmağıl: yele baş koşmuş zincir gibi birbirine bağlı saçına dolaşma (23/2)

<p>yürekni sal dimeğil 'ışk kūyiniñ itige: aşk köyünün köpeklerine yüreğini sal deme (325/4)</p> <p>ey muşavvir 'arızın kör mihr-i rahşān çikmeğil: ey ressam (onun) yanağını gör parlayan güneş çizme (380/1)</p> <p>- ∅</p> <p>dime tenimde yañı dağlar ki 'ışkıñ otı: bedenimde yeni yaralar açan aşk ateşi deme (478/3)</p> <p>cüdā kılma esirin andın u anı esiridin: onu esirinden ve esiri ondan ayırma (495/2)</p>	<p>éy hūr 'Adnî'nüñ şımağıl gönli şışesin: ey hûri Adnî'nin gönül şışesini kırma (38/7)</p> <p>- ∅</p> <p>nergisleyin çemende elünđen koma ayağ: nergiz gibi çimenlikte elinden kadehi koyma (90/5)</p>
<p><i>Teklik 3. Şahıs {-mAsUn}</i></p>	<p><i>Teklik 3. Şahıs {-mAsUn}</i></p>
<p>şabr u şikībim mülki vīrān bolmasun: tahammül ve sabrımın mülkü yıkılmasın (141/3)</p> <p>kılmasun āzürde yā rab nev-cüvānımnı maraz: yā Rab incinmiş genç delikanlıyı hasta etmesin (278/6)</p> <p>cān kuşu örtenmesün: can kuşu yanmasın (328/3)</p> <p>hīç kimni sin kibi bu fende mahīr körmesün: bu ilimde hiç kimseyi senin gibi hünerli görmesin (443/5)</p>	<p>göñlüm aldı kaçd-ı ĩmān etmesün: gönlümü aldı imanıma zarar vermesin (10/3)</p> <p>iki 'ālem içre ma'mūr olmasun olsun harāb: iki dünya içinde bakımlı olmasın harap olsun (16/4)</p> <p>göñül 'imāretni yıķmasun gamuñ hazer ét: bakışların gönül imaretini yıkmasın sakın (74/2)</p> <p>cān u başa kalmasun 'ālemde cānān isteyen: dünyada canan isteyen can ve başta kalmasın (91/1)</p>
<p><i>Çokluk 2. Şahıs {-mAnIz} / {-mAn}</i></p>	<p><i>Çokluk 2. Şahıs [-mAn]</i></p>
<p>cihān gamı vü üzüm bādesi gümān kılman: dünya kederi ve üzüm şarabı sanmayın (197/5)</p> <p>salman şabr evrāķıģa köz: sabır</p>	<p>∅</p>

yaprağına göz atmayın (226/5) cennet-i vaşl istemeñ: cennete kavuşmayı istemeyin (463/5)	
---	--

	BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAyIn}	[-AyIn/-AyIm]
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAgII} / - ø	{-mAgII} / - ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAsUn}	{-masUn}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-mAñIz} / {-mAñ}	[-mAñ]

2.2.1.3. Emir Kipinin Soru Biçimi

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-AyIn mU}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-AyIn/-AyIm mI]</i>
n'iyley kara nergisni başımğa urayın mu: ne yapayım kara nergisini başıma vurayım mı (32/2)	Ø

	BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-AyIn mU}	[-AyIn/-AyIm mI]

2.2.2.2. İstek Kipi

BV'de gelecek ve istek için kullanılan $\{-GA(y)\}$ yapısı aşağıdaki örneklerde istek belirtmektedir. Ekin ünsüz uyumuna bağlı olarak $\{-GA(y)\}$, $\{-GA\}$, $\{-(y)A\}$ şekilleri görülmektedir. AD'de ise bu kipin ünlü ile biten tabanlarda araya bağlayıcı ünlü aldığı ve ekin $\{-(y)A\}$ biçiminde kullanıldığı görülmektedir:

2.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-GA(y)-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-(y)Am}</i>
<p>salsalar külbemğa has yañlıg süpürgey-min: evime çöp de salsalar süpüreyim (607/1)</p> <p>niçe tağ u deştdin istep kitürgey-min: nice dağ ve çölden isteyip getireyim (607/7)</p>	<p>dost koğusın alam deyü tolaşur semeni: dost kokusunu alayım diye yasemini dolaşır (1/9)</p> <p>n’edem ki hayāl-i nemek-i şekkeri nābuğ: saf şekerinin tuzunun hayalini ne yapayım (15/1)</p> <p>lebbeyk deyem sinden işitdükde hıtābuğ: senden hıtabımı duyduğumda buyur diyeyim (15/5)</p> <p>қанlularından anı diler kim nihān édem: onu dileyen kanlılarından gizleyeyim (59/3)</p> <p>қаşуна öyküneyim déyü lā-büd hilāl olur: elbette kaşına benzeyeyim diye hilāl olur (88/2)</p>
<i>Teklik 2. Şahıs {-GA(y)-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs {-(y)AsIn}</i>
<p>taşavvur kıлмаğay-sin ey refik-i mihr- bān ta‘vīz: ey sevgili arkadaş muska düşünmeysin (129/7)</p>	<p>sanavber üzre çıkup sanasın қamer görinür: sanavbere çıkınca ay görünür sanasın (17/1)</p> <p>ne revādur yine ağıyārı saña yār édesin: ne revadır yine ağıyarı sana yār edesin (92/1)</p>
<i>Teklik 3. Şahıs {-GAy}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-(y)A}</i>
<p>amma қalem süre- almağay ve ārzū қılğay velī tilge kiltüre-almağay: (698 nesir kısım)</p> <p>tā anıñ birle bolğay Nevāyī siniñ / na‘t u ҳамdiñ beyānıға destān-serā: senin</p>	<p>қаşуғ кемānı ne deñlü kim ata ғамzen оқın: neden kaşın kemanı bakış oklarını atsın (35/2)</p> <p>neyiçün қаça gönül şeh-r-i şeh-i şādīden: gönül sevinş şahının şehrinden</p>

<p>naat ve hamdinin beyanına destan söyleyen onunla Nevâyî ola (7/9)</p> <p>munça oğ bolğay tefävüt ‘âlim ü câhil</p> <p>ara: bu kadar ok âlim ve câhil arasındaki fark ola (19/7)</p> <p>her kişide bu sıfat yoktur aña bolğay</p> <p>şeref: herkes de bu sıfat yoktur ona şeref ola (702/1)</p>	<p>niçin kaçsın (42/4)</p> <p>cân vérürem kudreti zâyil ola deyü:</p> <p>kudretin son olmasın diye can veririm (86/6)</p> <p>ķamet ü zülf ü ruħuñ her yere kim</p> <p>saye şala: her tarafa boyun, saçın ve yanağın gölge salsın (65/1)</p>
Çokluk 2. Şahıs {-}(y)A-siz}	Çokluk 2. Şahıs [-}(y)AsIz]
<p>bezm ara yādım bile tofrağķa gāhī</p> <p>mey tōküñ / kim irür ol hem yakın kim</p> <p>tōkke-siz tofrağıma: mecliste hatırlandığımda ara sıra da olsa toprağıma şarap dökün. Toprağıma yakın dökünüz (530/2)</p>	Ø
Çokluk 3. Şahıs {-}(y)A-lAr}	Çokluk 3. Şahıs {-}(y)AlAr}
<p>na‘şıma ol kūy tofrağını kılğaylar</p> <p>ħarīm: o köy toprağını ölüme haram kılsınlar (657/22)</p>	<p>cân dirġ eder dēyeler dēyü bühtāndan</p> <p>ķaçar: can eyvah eder derler diye yalandan kaçır (47/7)</p>

	BEDĀYİ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GA(y)-min}	{-(y)Am}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-GA(y)-sin}	{-(y)AsIn}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GAy}	{-(y)A}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-(y)A-siz}	[-(y)AsIz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-GAylAr}	{-(y)AlAr}

2.2.2.2. İstek Kipinin Olumsuzu

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs [-mAgAy-min]</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-mAyAm}</i>
Ø	ölem kıomayam anı ben āhır yalan édem: öleyim ben onu koymayayım sonunda yalan edeyim (47/2) fîgān edüp ağlamayam bu sūzıla: bu acıyla gigan edip ağlamayayım (94/6)
<i>Teklik 2. Şahıs {-mAgAy-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [-mAyAsIn]</i>
ey Nevāyī köymekimni kıılmağay-sin men‘: ey Nevāyī yandığımı önlemeyesin (13/9) taşavvur kıılmağay-sin ey refik-i mihr- bān ta‘vīz: ey sevgili arkadaş muska düşünmeyesin (129/7)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAgAy}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-mAyA}</i>
minin dik ‘aql u dīnim yilge birgen tapmağay hergiz: herkes benim gibi aklını ve dinini yele veren bulmasın (572/4)	baş u ayağı belürmeye tōla kıan deheni: baş ve ayağı belirmesin ağzı kan dolsun (1/27) bāğ-ı hūsn içre boyuñ teg serv-i dil-cū bitmeye : güzel bahçen içinde boyun gibi gönlün istediği servi yetişmesin (49/1-7) hevāsı gitmeye āsānlıgıla gönlümden: gönlümden havası kolaylıkla gitmesin (83/2)

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	[-mAgAy-min]	{-mAyAm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAgAy-sin}	[-mAyAsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAgAy}	{-mAyA}

2.2.2.3. İstek Kipinin Soru Biçimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şahıs [-A mU]</i>	<i>Teklik 3. şahıs {-A mI}</i>
∅	ğam leşkeri ziyān éde mi: üzüntü askeri zarar etsin mi (33/6) hiç ateş üzere diñlene mi cāygāh éden: hiç ateş üzerinde oturan dinlenir mi (69/2)

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	[-A mU]	{-A mI}

2.2.2.4. İstek Kipinin Hikâyesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şahıs</i>	<i>Teklik 1. şahıs {- (y)A(y)dUm}</i>
∅	güni éy meh yüzüne beñzedeydüm: ey sevgili güneşi yüzüne benzedeydim (60/3)
<i>Teklik 3. şahıs</i>	<i>Teklik 3. şahıs {- (y)A(y)dI}</i>
∅	raħmuñ olaydı eger ol zülf-i dil-keřüñ: eğer o sevgilinin saçı merhametin olsaydı (19/4)

	dil ü cāndan edeydi men ' yāruḡ tīrini: yârin okunu gönül ve candan yasaklayaydı (39/3)
--	---

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	Ø	{-(y)A(y)dUm}
<i>Teklik 3. şh.</i>	Ø	{-(y)A(y)dI}

2.2.2.5. Geniş Zamana İşaret Etmesi

Aşağıdaki gelecek-istek yapılarının geniş zaman yerinde kullanıldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
yağmağan bolsa tenimğa tīr-i bārān-ı fīrāk / bir bedende kimge bolğay bu qadar bāver yara: tenime ayrılık oklarının yağmuru yağmamış olsa bir bedende kime bu kadar baver olur bir bir āhım dūdınıḡ medd ü sevādın körgeñ il / zūlf-i hecrinde saḡıñğaylar ki bir yeldā imiş: saçının ayrılığı nedeniyle ahımın dumanından yayılan karaltıyı görenler (bunu) uzun bir gece sanarlarmış (267/3)	ehl-i diller çemen-i ' Ālem içinde niçe kim / qadd-i cānāneye teşbīh édeler nārveni: gönül ehilleri dünya bahçesindeki karaağacı sevgilinin boyuna nasıl benzetirler (1/32) ey gönül olmaya kim başuḡa bir kār édessin: ey gönül başına olmayan bir kazanç elde edersin (92/5)

2.2.2.5. Gelecek Zamana İşaret Etmesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
könlüğ alğan bolmağay irdi bu yanlıg asru şūh: ey sevgili gönlünü bu kadar çok alan olmayacaktı (109/7)	ne revādur yine agyārı sana yār édesin / niçe bir ey büt-i āzer beni āzār édesin: ey put gibi güzel sevgili yine rakibi kendine yār edersin. Beni niçin inciteceksin bu revâ mı (92/1)

2.2.2.7. Şimdiki Zamana İşaret Etmesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ø	niçe bir bağrumuzı kıan édesin cānuniçun / demidür hasta göñül derdine tīmār édesin: canın için bağrımızı kanatmaktasın. zamanıdır hasta gönlün derdini tedavi edesin (92/4)

2.2.2.8. Gereklik Kipine İşaret Etmesi

İstek eki, *gerek* kelimesiyle birlikte bu ek için kullanılır.⁴⁶

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ø	āteş içinde bitmeye reyḥān-ı ter gerek: ateş içinde taze reyhan yetişmemeli, yetişmeye (79/6)

⁴⁶ Yücel, *age.*, s. 109.

2.2.2.9. Emir Kipine İşaret Etmesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
minin dik 'aql u dīnim yilge birgen tapmağay hergiz: herkes benim gibi aklını ve dinini yeke veren bulmasını (572/4)	bāğ-ı hüsn içre boyuñ teg serv-i dil-cū bitmeye : güzel bahçen içinde boyun gibi gönlün istediği servi yetişmesin (49/1-7)

2.2.2.10. Şarta İşaret Etmesi

Farsça ger, eger edatları istek kipiyle birlikte kullanıldığında ait oldujkalrı cümleye genellikle şart anlamı katmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
	eger itiyile yāruñ olaydum yār bābında: eğer yār kapısında köpeğiyle yārın olsaydım (12/3) ger dost itlerünüş olaydum āşināsı: eğer dost köpeklerinin tanıdığı olsaydım (28/4)

2.2.2.2.3. Dilek Kipi

{-sA} ekinin bir dilek belirtecek şekilde cümledeki yargıları sonlandırdığı örnekler şunlardır:

2.2.3.1. Dilek Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-sAm}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs{-sAm}</i>
niçe kim yaşursam yana aşkâra: ortada olan bir şeyi yine nasıl gizlesem (35/5) mest bolsam âstânıñ bes maña baş koygalı: bana baş koyalı eşiğinin, dergahının mseti olsam 56/3)	dil meyl-i zülf éder yüzi yādına étsem âh: gönül saçına meyleder yüzününün hatırasına âh etsem (78/2)
<i>Teklik 2. Şahıs {-sAñ}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs {-sAñ}</i>
könülde sin olsañ tefāvüt nidür: iki şey arasındaki fark nedir gönülde sen olsan (22/6)	görmek dilesen müرده dirildüğünü yārâ: ey sevgili ölünün dirildiğini görmek istersen (67/9)
<i>Teklik 3. Şahıs {-sA}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-sA}</i>
şehrim içre dağı gam bolsa naşîbim yâ Nâşîb: yâ Nasip şehrimin içinde gam dağı olsa (49/2) bolsa merdümlük bile mihmānım ol köz rüşeni: o göz ışığı gözbebeğiyle misafirim olsa (314/5)	ejder dirilse zülfi ‘izārında vechi var: saçında ejder dirilse yanağında (ejder) yüzü var (32/2) cānı n’eylerdi dil-i bî-çāre cānān olmasa: çaresiz gönül canan olmasa canı ne yapardı (34/1-7)
<i>Çokluk 1. Şahıs {-sAk}</i>	<i>Çokluk 1. Şahıs [-sAvUz]</i>
muğ-beçe kırbānı bolsañ yok ‘acab kim pîr-i deyr: meyhane pirllerinden olan çırağa kurban olsak şaşılacak şey değil (226/8)	Ø
<i>Çokluk 2. Şahıs {-sAñIz}</i>	<i>Çokluk 2. Şahıs [-sAñUz]</i>
nefhî yitkürseniz müşgîn gazālimdin gehî: ey rüzgâr arasına misk kokulu ahudan güzel kokular yetirseniz, yetiştirseniz (652/3)	Ø

dōstlar allıda atımnı tuta almasaңыз: dostlar karşısında adımı tutamasanız (651/4)	
Çokluk 3. Şahıs {-sAlAr}	Çokluk 3. Şahıs [-sAlAr]
könül zahmıda yaǵşı baǵsalar her katre kanımğa: gönül yarasında her damla kanıma güzel baksalar (23/2) ki her taş ursalar eǵfāl cismimğa çıkar gerdim : bedenime her taşı atan çokcuklar olsalar gerdim çıkar (407/1)	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-sAm}	{-sAm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-sAη}	{-sAη}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-sA}	{-sA}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-sAķ}	[-sAvUz]
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-sAηIz}	[-sAηUz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-sAlAr}	[-sAlAr]

2.2.3.2. Dilek Kipinin Olumsuzu

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-mAsAm}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-mAsAm]</i>
yüz fġān ger bolmasam hürsend vaşlıǵ yādıdım: eǵer gözü tok olmasam kavuşmanın hatırasından yüz fiġan ederdim (468/1)	Ø
<i>Teklik 2. Şahıs {-mAsAη}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [-mAsAη]</i>
ey Nevâyî yār vaşlıǵ tapmasan yoǵtur 'acab: ey Nevâyî yār kavuşmasını bulamasam şaşılmaz (49/7)	Ø

Teklik 3. Şahıs {-mAsA}	Teklik 3. Şahıs {-mAsA}
ni tağ közin ki şem‘i hidâyet yarutmasa: gözün hidâyet mumunu aydınlatmasa şaşılmaz (300/6) ey Nevâyî ‘ışk eger ‘âlemğa rüsvâ kılmasa min hod özni : ey Nevâyî eğer aşk aleme kendi özümü rezil etmese (485/7)	cân u dil çâh-ı zenâhdânda alurdı çekmese: çekmese can ve gönül çene çukurunda kalırdı (20/4) cânı n‘eylerdi dil-i bî-çâre cânân olmasa: çaresiz gönül canan olmasa canı ne yapardı (34/1-7)
Çokluk 2. Şahıs {-mAsAηIz}	Çokluk 2. Şahıs [-mAsAηUz]
döstar allıda atımnı tuta almasaηız: dostlar karşısında adımı tutamasanız (651/4)	Ø

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAsAm}	[-mAsAm]
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAsAη}	[-mAsAη]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAsA}	{-mAsA}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-mAsAηIz}	[-mAsAηUz]

2.2.3.3. Dilek Kipinin Hikâyesi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. Şahıs {-sAm irdi}	Teklik 1. Şahıs [-sA(y)dUm]
olğay irdim közni tırnağ birle bilsem irdi kim / bir nazardın başıma munça belâlar kiltürür: başıma bu kadar belalar getireceğini bilseydim gözünü oyardım (176/6)	Ø
Teklik 3. Şahıs {-sA irdi}	Teklik 3. Şahıs {-sA(y)dI}
ölüp idim ğam-ı hecriñde bolmasa irdi: ayrılığın üzüntüsünde olmasaydı	gün geyüp câme urunsaydı külâh: güneş elbise giyip külâh giyinseydi

ölmüştüm (21/2)	(13/4)
olğay irdim közni tırnağ birle bilsem irdi kim / bir nazardın başıma munça belālar kiltürür: başıma bu kadar belalar getireceğini bilseydim gözünü oyardım (176/6)	ayağınun tozu girseydi ‘Adnî’nün eline: ayağının tozu Adnî’nin eline geçseydi (35/7)

	BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-sAm irdi}	[-sA(y)dUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-sA irdi}	{-sA(y)dI}

2.2.2.2.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi için BV’de **-mAk gerek** ve **-sA gerek**, AD’de ise **-mAk gerek**, **-sA gerek** ve **-A gerek** yapılarından yararlanıldığı görülmektedir. Kip ekiyle **kirek (gerek)** arasına başka kelimeler gelebilmektedir:

2.2.3. Gereklilik Kipinin Çekimi

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {-mAk kirek} / {-sA kirek}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-A gerek} / {-mAk gerek} / {-sA gerek}</i>
<u>{-mAk kirek}</u> faqr kūyide burun qılmağ kirek sin özni hāk: fakir mahallesinde sen önce özünü toprak etmelisin (328/6)	<u>{-A gerek}</u> *İstek eki, <i>gerek</i> kelimesiyle birlikte kullanıldığında gereklilik anlamı vermektedir:
<u>{-sA kirek}</u> Nevâyî olsa kirek pîr-i deyr bezmide hāş: Nevâyî meyhane pirlерinin meclisinde seçkin(lerden) olmalı (531/7)	tuħfedür od yakduğı yerde gerek mü bitmeye: hediyedir ateş yaktığı yerde kıl bitmemelidir (49/2) āteş içinde bitmeye reyħān-ı ter gerek: ateş içinde taze reyhan bitmemeli, bitmeye (79/6)

	<p><i>{-mAk gerek}</i></p> <p>perde-yi Mekke'den étmek gerek aña kefeni: ona kefeni Mekke'nin perdesinden, örtüsünden etmeli (1/13)</p> <p><i>{-sA gerek}</i></p> <p>*Şu örnekte <i>-sA gerek</i> yapısı anlam bakımından gelecek zamana işaret etmektedir:</p> <p>‘Adnî bigi muhibleri ol mäh-çihrenüñ / maşşer güninde bî-dil ü cān kıopsalar gerek: maşşer gününde o ay yüzlünün Adnî gibi sevenleri cansız ve gönülsüz (olarak) ortaya çıkacaklar (79/7)</p>
--	---

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAk kirek} / {-sA kirek}	{-A gerek} / {-mAk gerek} / {-sA gerek}

2.2.2.3. Ek-Fiilin Çekimleri

2.2.2.3.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı

Ek-fiilin şimdiki ve geniş zaman çekimleri aşağıdaki tabloda olduğu gibidir. Metinler arasında dikkati çeken en büyük özellik, BV’de teklik 3. şahısta *{-irür}* yapısının görülmesidir:

2.3.1.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi

BEDĀYĪ‘U‘L-VASA‘	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-min}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-(y)Am}</i>
<p>eyle rüsvā-min: öyle rezilim (224/2)</p> <p>ey müsülmānlar çu bir kāfir esīri-min</p> <p>ni tağ: ey Müslümanlar kāfir esiri gibiyim şaşırmayın (235/6)</p> <p>za‘īf cismni tā tīğı yardı nālān-min: zayıf bedenimi kılıcıyla yardı inlerim (260/5)</p> <p>imdi kim ‘ışk içre rüsvālīg bile meşhur-min: şimdi aşk içinde rezilliğimle ünlüyüm (477/2)</p> <p>min dāğı Mecnūn bile Ferhādka emşāl-min: ben yaralı Mecnūn ile Ferhad’a örneğim (496/4)</p>	<p>zerre-veş ser-geşteyem: zerre gibi sersemim (10/4)</p> <p>dil-ħastayam bu gün: bugün gönül hastasıyım (21/4)</p>
<i>Teklik 2. Şahıs {-sin}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [-sIn]</i>
<p>anda Mecnūn-min bu yan Leylī-sin</p> <p>itkeç ictima‘: toplanınca, biraraya gelince orda Mecnūn’sun bu tarafta Leylā’sın (744/5)</p> <p>perī-sin ay dik imes irdi āħir mes‘ūd: (sen) peri gibisin ay gibi mutlu değildi (114/5)</p>	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {-Dur(ur)} / {-irür} / -ø</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-Dur(ur)} / -ø</i>
<i>durur</i>	<i>-Dur</i>
<p>ağa ħağdın taleb-i ‘ışk durur ħüsn-i taleb: ona Hak’dan aşkının isteği (ni güzel yapan) isteğinin güzelliğidir (46/1)</p> <p>anıñ muradı muradım durur: onun isteği (benim de) isteğimdir (147/9)</p> <p>cānımğa elif dik durur ol nāvek-i dil-</p>	<p>‘Adniyā dildār ġuşına münāsibdür hemīn: ey Adnî sevgili sadece kulağına uygundur (3/7)</p> <p>cān cemālün şem‘inün pervānesidür dostum / dil müselsel zülfünün dīvānesidür dostum: can yüzünün</p>

<p>düz: o gönle batan ok yüreğimde elif gibidir (214/2)</p> <p>tārīk-i ʿışk ara kâmil durur köjül: aşkın karanlığında gönül tam, eksiksizdir (260/4)</p> <p>Ḥudāyā ʿafv āsānraḳ durur: ey Allah'ım affetmek çok kolaydır (717/2)</p> <p><u>turur</u></p> <p>her cihetdin yoḳ turur andın maḳa illā ümīd: ondan bana her tarafta umut yoktur (118/7)</p> <p>laʿli her lafzıda maʿnī köp turur: dudağından her dökülenler çok anlamlıdır (285/3)</p> <p>servā bāḡ içre her yan cilve ḳılmaḳ hoş turur: sevgiliye bahçenin her tarafında cilve, naz etmek hoştur (400/5)</p> <p>sultān-sin ü yoḳ turur saḳa hükm: (sen) sultansın ve sana hüküm yoktur (659/22)</p> <p><u>-Dur</u></p> <p>tuʿme yārem ḳanıdur: yârimin azığı nerdedir (30/3)</p> <p>közümge ejderīdür ṣekl-i ḳullāb: kancanın şekli gözüme ejderhadır (44/4)</p> <p>ol bir cevherīdür: o bir cevherdir (44/9)</p> <p>muḳabbet secdesidür: muhabbet secdesidir (45/9)</p> <p>aḳa vācībdür ibtilāda rūsūḳ: ona düşkünlükte sağlamlık vâciptir (112/2)</p>	<p>aydınlığının pervanesidir dostum. Gönül birbirine geçmiş saçının divânesidir dostum (9/1)</p> <p>iki ʿālem anlaruḳ bīḡānesidür dostum: iki dünya onların yabancısıdır dostum (9/3)</p> <p>bana cevr etdüḡüḡüḡ şükrānesidür dostum: bana eciyet ettiḡinin şükran alâmetidir dostum (9/4)</p> <p>yüzüḡ bir nābdur āb akıdıcı: yüzün bir saf su akıtıcıdır (11/1)</p> <p><u>durur</u></p> <p>ol serv-i lâle-çihre ki ḡonce-dehen durur: ağzı gonca gibi olan o yüzü lâle sevgili (25/1)</p> <p>şorduḡı dehr dāḡıla hūnīn kefen durur: zaman yarasıyla sorduḡu kanlı kefendir (25/2)</p> <p>bālīn gülile lâle vü pister semen durur: yastıḡın gül ile lâle dōşeḡin yasemindir (25/4)</p> <p>Ḥulḳı Ḥüseyn- cān bigi ḡüsni Ḥasen durur: yaratılışı Hz. Hüseyin'in canı gibi güzelliḡi Hz. Hasan gibidir (25/5)</p> <p><u>-Ø</u></p> <p>lālenüḡ benzemege gül yüzüḡe çihresi yoḳ: lâlenin gül yüzüne benzemeye yüzü yok (62/1)</p> <p>rāstı sehm-i saʿādetden anuḡ behresi yoḳ: doğrusu onun saadet oklarından</p>
---	---

<p>kāmetiñ bendesidür serv: serv ağacı boyunun kuludur, kölesidir (125/3)</p> <p>ṭurreñ ki tābı yüzde otumğa vesiledür: yüzde perdenin aydınlığı olan ateşime vesîledir (146/1)</p> <p><i>irür</i></p> <p>mağa bî-dād irür: bana zulümdür (163/1)</p> <p>her dem ol mazlüm-ı mihnet-keşke ni feryād irür: her an sürekli sıkıntı çeken mazluma bu ne feryattır (163/49)</p> <p>ki il közidin aña bu ḥarâb irür ḥâyil: ona bu el gözünden harâb olan perdedir (392/7)</p> <p><i>-ø</i></p> <p>tefāvüt lîk bar: ikisi arasında fark var (442/2)</p> <p>yaḥşî yârı bar: güzel sevgilisi var (458/5)</p> <p>bizge küyüñ içre bar ol ḳadd ü ruḥsâr ârzü: mahallende bizde boy ve yanağının arzusu var (514/6)</p> <p>köz uçıdın nezāre yoḳ: göz ucundan bakış yok (619/4)</p>	<p>nasibi yok (62/3)</p> <p>anuñ zehri çoğ u mühresi yoḳ: onun zehri çok ve mühresi yok (62/5)</p>
Çokluk 2. Şahıs {-siz}	Çokluk 2. Şahıs [-sIz]
Sākin-i deyr-i fenādur-siz: (siz) yokluk meyhanesinin sakinlerisiniz (204/6)	Ø
Çokluk 3. Şahıs {-Dur(ur)lAr}	Çokluk 3. Şahıs [-lArdUr]
<i>-DUrAr</i>	Ø
‘ışḳ şehri muntazırdurlar Nevāyî	

<p>katliĝa: aşk ehilleri Nevâyî'yi öldürmek için muntazırdılar, hazırđırlar (157/7)</p> <p>zamān ehli zamāne rengi birle bī-vefādurlar: zaman sahipleri zamanın rengiyle birlikte vefasızđırlar (2556/8)</p> <p>iki otdurlar ki tüşmişdürler ikki yanıma: iki yanıma düşen iki otturlar (561/2)</p> <p><u>-DUrurlAr</u></p> <p>ikkisi düşmen dururlar cānıma ıanlıĝ daĝı: kanlı canıma ikisi de düşmandırlar (628/4)</p>	
--	--

	BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-min}	{-(y)Am}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-sin}	[-sIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-Dur(ur)} / {-irür} / -ø	{-Dur(ur)} / -ø
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-siz}	[-sIz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-Dur(ur)lAr}	[-lArdUr]

2.3.1.2. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu

Ek-fiilin şimdiki ve geniş zaman çekiminin olumsuzunda metinler arasında dikkati çeken özellik, BV'de ek-fiille birlikte olumsuzluk ekinin kullanılması, AD'de ise olumsuzluk edatı *degül'*in kullanılmasıdır:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-imen}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [degülem]</i>
Meryem kibi ana idi toĝķanda ol Mesĥ / tersā imen disem ki kim irdi ata aĝa: o Mesĥ doğduğunda Meryem	Ø

<p>gibi anaydı. ona baba kimdi (10/4)</p> <p>min koyun mişli imen ser-geşte sevdā deştide: ben sevda çölünde koyun gibi başı boşum (151/4)</p>	
<p>Teklik 3. Şahıs {i(r)mes(tür)}</p>	<p>Teklik 3. Şahıs {degül(dür)}</p>
<p><u>İmes</u></p> <p>pîr-i deyr allında müstaşsen imes her bî-edeb: meyhane pirlерinin karşısında her edepsiz beğenilmiş değildir (45/7)</p> <p>gūyiyā kısmet imes günbed-i devvārgā iş: ey söyleyici dünya kümbetine iş kısmet değildir (255/7)</p> <p>sālikke hîç mezheb ara hırş hūb imes: sâliğin mezhebinde azgınlık hoş değildir (274/7)</p> <p>imes inşāf öpmek istesem la‘l-i şeker-hāyın: şeker dudağını öpmek istesem insaf değildir (453/2)</p> <p><u>irmes</u></p> <p>sehāb irmes kıyaşnıj pertevidin her taraf gül-gūn: güneşinin ışığından her taraf gül renkli bulu değildir (454/4)</p> <p>mümkin irmes bolmağ ol şūh-ı sitem-ger köñli dik: o sitemkâr şuhun gönlü gibi olmak mümkün değildir (340/1)</p> <p>zahmı köp bağırmı tikmek mümkün irmes ey refik: ey arkadaş yarası çok bağırmı dikmek mümkün değildir (431/3)</p> <p><u>i(r)mestür</u></p>	<p>māh öykünürse gün yüzüne hîç edep degül: ay güneş gibi olan yüzüne benzemeye çalışırsa (bu) edep değildir (38/1)</p> <p>kim Edrine diyarı durur bu Halep degül: çünkü burası Edirne şehridir, Halep değildir (38/7)</p> <p>kişiyе terk-i vatan şek degül ki müşkildür: kişiyе zor olan vatan terki şüphe değildir (83/2)</p> <p>milki cihāna mālİK ise pādīşa degül: dünya malına sahipse padişah değildir (86/1)</p> <p>yāruj cefāsı mihr ü vefādur cefā degül: yârın eziyeti sevgi ve vefadır, eziyet değildir (86/8)</p>

<p>işit nālemni kim mühlik imestür bu terennüm dik: iniltirimi işit çünkü bu şakılama gibi öldürücü değildir (327/4)</p> <p>kim imestür kıadd ü ra'nālıkıda boydaşın siniq: çünkü boy ve güzellikte senin boydaşın değildir (355/1)</p> <p>gerçi ağıyārdın almağlıq imestür sini mümkün: seni rakipten almak mümkün değildir (474/5)</p>	
<i>Çokluk 3. Şahıs {imestürler}</i>	<i>Çokluk 3. Şahıs [degül(dür)lAr]</i>
<p>egerçi itçe imestürler ādemīlıqda bu tūrfedür: insanlıkta bu garip ise de it gibi değıllerdir (673/2)</p>	∅

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-imen}	[degülem]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)mes(tür)}	{degül(dür)}
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{imestürler}	[degül(dür)lAr]

2.3.1.3. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-mU dUr} / {-mas mU}</i>	<i>{-mI dUr}</i>
<p><i>{-mU dUr}</i></p> <p>vefālīq digil gül müdür yāsemīn mü: gül müdür yasemin mi vefa değildir (519/3)</p>	<p>cāna zaḥm urducağı hoşca mıdur ya ne sanur: cana yara açtığı hoş mudur yoksa ne sanır (51/2)</p>
<p><i>{-mas mU}</i></p> <p>köyerge köñül la'liq irmes mü otluq: gönül yangınına ateşli dudağın değil mi</p>	

(519/3) könül genciğa kılfl imes mü başağın: gönül gencine başağın kilit, sürgü değil mi (519/4)	
--	--

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-mU dUr}	{-mI dUr}

2.2.2.3.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

Görülen geçmiş zaman kip ekiyle ilgili olan bu çekimde metinler arasında dikkati çeken özellik, ek-fiilin BV'de *ir-* ve *i-* şeklinde kullanılmasına karşılık AD'de ek-fiil ünsüzünün olmayışdır:

2.3.2.1. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanının Çekimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {irdim}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [-IdUm]</i>
kiçe asru mużtar irdim veh ki şeydā- min bu kün : bugün çok deliyim öyle ki gece çok zorda kaldım (500/1)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {i(r)di}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {-(y)IdI}</i>
<i>irdi</i> Murād irdi sinin dik turfe ferzend: senin gibi garip oğul Murat'tı (116/4) yaşsı irdi ey gönül katliq hod anıq tığdın: ey gönül onun kendi kılıcından ölümün güzeldi (294/4) veh ni hāl irdi ikin hāme-i noqqāsında: ikişer kalem noktasında ne hāldi vah (535/5) ışkım irdi: aşkımdı (543/3)	qaddi gibi toğruydı va'demüz: sözümüz boyu gibi doğruydu (20/6) kısmet ezelde buyıdı minnet Hudā'yadur: ezelde kısmet buydu şükran Allah'adır (78/1) cān dahı istese āsānıdı teslīm velī: arkadaş canı dahi istese ölüm kolaydı (87/3)

<i>idi</i> ‘ışk mesh iyledi gerçi bar idi: vardı ama aşk yok etti, sildi (121/3)	
--	--

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{irdim}	[-IdUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)di}	{-(y)IdI}

2.3.2.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekiminin Olumsuzu

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs fi(r)mes irdi}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-mAz IdI]</i>
<i>irmes irdi</i> perī-sin ay dik imes irdi āhir mes‘ūd: ay gibi olan sevgilin mutlu değildi (114/5)	Ø
<i>imes irdi</i> yaman imes idi Mecnūnda ‘ışk ıavrı velik: ey dost Mecnūn’daki aşk hāli yaman değildi (299/7)	

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)mes irdi}	[-mAz IdI]

2.2.2.3.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I’i

-mIş ekiyle ilgili olan bu çekimde metinler arasında dikkati çeken özellik, ek-fiilin BV’de **ir-** ve **i-** şeklinin birlikte kullanılmasına karşılık AD’de ek-fiildeki akıcı ünsüzün olmayışdır. AD’de ek-fiilin ünlü ile biten adlara eklenişi esnasında araya bağlayıcı ünsüz aldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {i(r)miş}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [-(y)ImIş]</i>
<p><i>imiş</i></p> <p>bu işte yok imiş bî- ihtiyâri min kibi hergiz: herkes bu işte benim gibi yokmuş (209/9)</p> <p>vaşlı ara kördüm ting imiş boyu vü saçı: kavuşmada gördüm boyu ve saçı seçilmiş (214/3)</p> <p>dime ey ra'nâ-yı gül-ruḥ kim gül-i ra'nâ imiş: ey yanağı gül renkli olan sevgili gülü renkliymiş deme (267/2)</p> <p><i>irmiş</i></p> <p>vefâğa hem yok imiş üstüvârî min kibi hergiz: vefaya benim gibi güçlü, dayanaklı kimse yokmuş (209/4)</p> <p>beliyyet kuşları vü zaḥm alarga âşiyân irmiş: keder kuşları ve yara onlara evmiş (259/5)</p>	Ø

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)miş}	{-(y)ImIş}

2.2.2.3.4. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü

Duyulan Geçmiş Zaman III yapısında görev alan *{-GAn}* sıfat-fiili ve *Dur(ur)* yapıları ek-fiilin yardımıyla adlara gelebildiği gibi kiplerden sonra da gelebilmektedir. *-mIş* ekiyle çevrilebilecek ve BV'ye özgü bu yapı için örnekler şunlardır:

2.3.4.1. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi

2.3.4.1.1. Adlara Gelebilmesi

4.1.1.1. Bağımsız Cümle Örnekleri

Bu yapının adlara eklenerek onları yüklem yaptığı bağımsız cümle örnekleri şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĀ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {i(r)kendür}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
hadeñ-i ğamze vü aşıfte zülfüñdin yoğ irkendurur: ok gibi kirpiklerin ve aşıfte saçından yok imiş (209/2) yoğ irkendür cefā-keşlikde bārī min kibi hergiz: cefa çekmekte benim gibi üstün kimse yok imiş (209/5)	Ø

4.1.1.2. Yan Cümle Örnekleri

Bu yapı aşağıdaki örneklerde yan cümle göreviyle bulunmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĀ DĪVANI
<i>Teklik 3. Şahıs {i(r)kendür}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs</i>
bu fenā deyrin bekāsız irkenin tā aṅladım: bu yokluk meyhanesinin bekāsız olduğunu anladım (15/8) örter irdi hecr nevmīd irkenimde vāy kim: ayrılık ümitsizliğinde yanardı vah (118/2) munça anıñ va'desi yalğan ikenni bilmedim: onun bunca sözünün yalan olduğunu bilmedim (439/5) yüz açup bildürdi qad birle saçı tıñ irkenin: boyu ve saçının ruh olduğunu yüz açıp söyledi (469/2)	Ø

ḥaḳḳiat resmi bar irkende ‘ışkıḳını mecāz itkey: hakikat resmi olduğunda aşkını mecaz edecek (616/7)	
---	--

	BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. ṣh.</i>	{i(r)kendür}	Ø

2.2.2.3.5. Ek-Fiilin Şartı

Şart eki **-sA** ek-fiilin yardımıyla isimlere eklenip o isme şart anlamı katabilmektedir:

2.3.5.1. Ek-Fiilin Şart Çekimi

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. Şahıs {i(r)seḳ}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [IsAḳ]</i>
ṭālib irseḳ ḳatlime cānā saḳa cānım fīdā: ey sevgili eğer (beni) öldürmeye talipsen sana canım feda (317/5)	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {irse}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs [IsA]</i>
yoḳ irse gül yüzige müşg-nāb irür ḥāyil: gül yüzüne saf misk yoksa perde(den)dir (392/2) yaḳşı irse ni üçün pes her iki üç künde: öyleyse her iki üç günde ne için güzelse (710/2) yoḳ irse bilide küç ger anı digil Rüstem: eğer belinde güç yoksa onu değil Rüstem (727/4)	ṭop-veş yıḳar eger burcisa daḳı bedeni: eğer bedeni burç ise de top gibi yıkar (1/21) cān vérnek ile vaşlına érmek murādısa: sana erişmek can vermekle muradsa, mümkünse (32/7) ger cürmise muḥabbetün ey ḥūr: ey hûri eğer sohbetin günah ise (69/8) ger murāduḳ cānise al dek yüzüme ṭoḳru baḳ: eğer isteḳin cansa al tek yüzüme doḳru bak (75/2) ‘Adniyā her ḳanda ise bir belā eksük degül: Adnî her nerdeyse bir bela eksik

	değil (85/7) milk-i cihāna mālīk ise pādīšā degül: cihan mülküne sahipse padişah değil (86/1)
--	---

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 2. şh.	{iseñ}	[IsAñ]
Teklik 3. şh.	{irse}	{IsA}

2.2.2.3.6. Ek-Fiilin -ken Zarf-Fiili ile Kullanılması

-ken zarf-fiili isimlere ve çekimli fiillere eklenebilmektedir. Yalnızca AD'de kullanımı olan bir yapıdır:

$$BV \emptyset = AD \{-ken\}$$

(Örnekler için bk. 2.3.1.3.8. $BV \emptyset = AD \{-ken\}$.)

2.2.2.4. Karmaşık Fiiller ve Karmaşık Fiillerin Çekimi

Öncelik, alışkanlık, niyet gibi fiillerin zaman ve tarz ile ilgili özelliklerini gösteren ve **olmak** fiilinin bazı sıfat-fiillere getirilmesiyle kurulan birleşik fiillere karmaşık fiil denir.⁴⁷ Karmaşık fiillerle ilgili metinlerdeki örnekler şunlardır:

2.2.2.4.1. $BV -r / -Ar / -Ur bol- = AD \emptyset$

Alışkanlık ve niyet bildiren bu yapının metinlerdeki örnekleri şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
-r / -Ar / -Ur bol-	[-r / -Ar / -Ur ol-]
mesken çü tiler bolsa ni baṭhā ni buḥārā: ne Batha'da ne de Buhara'da mesken tutacak olsa (6/7) tün kün ting iken zāhir olur boldı çü nev-rüz: yeni gün gibi gece gündüz çınlama olduğu ortaya çıkacak oldu	∅

⁴⁷ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara 2007, s. 139.

(214/3) ger tiler bolsañ münāsibtür bu çāk olğan yürek: eğer bu parçalanmış yüreği isteyecek olsan uygundur (330/3) baş koyar bolsañ şifāliñni başıñğa yastağil: baş koyacak olsan şifalığını başına yaslan (370/7)	
---	--

2.2.2.4.2. *BV -mAs bol- = AD -mAz ol-*

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>-mAs bol-</i>	<i>-mAz ol-</i>
istememes bolsa şabā bir bir köñül cem' iylemek: rüzgâr birer birer gönül bir araya getirmek istemez olsa (158/2) körünmes bolsa köksüm yöresidin dāğ-ı pinhānım: gizli yaram gönül tarafından görünmez olsa (404/1)	göstermez olupdur gözüme yüzini ḥ'ābuḡ: uykun gözüme yüzünü göstermez olmuştur (15/1)

2.2.2.4.3. *BV -sA bol- = AD Ø*

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>-sA bol-</i>	<i>[-sA ol-]</i>
Mesīḥçe dise bolğay anıñ risāleti bar: Mesīh gibi diyebilmekte (çünkü) onun elçiliği var (135/4) kılsa bolğay mihrni yüzünde yaşunğan kıyas: güneşini yüzünde saklayan kıyas olmalıdır (232/1) veh dise bolğay mu anı meh-veşim ruhsāriça: onu ay gibi sevgilim yanağı gibi diyebilse (546/2)	Ø

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
-r / -Ar / -Ur bol-	-r / -Ar / -Ur ol-
-mAs bol-	-mAz ol-
-sA bol-	-sA ol-

2.3. DİĞER EKLER

2.3.1. Çekimsiz Fiiller

Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak şahıs eklerini alarak çekime girmediği için yargı nildirmeyen bitmemiş fiillerdir.⁴⁸ Çekimsiz fiillerin teşkilinde kullanılan ekler şunlardır:

2.3.1.1. Ad-Fiiller

3.1.1.1. BV {-mAk} = AD {-mAk}

Her iki eserde de ad fiil **-maḳ** / **-mek**'tir. Ek sonu ünsüzden sonra ünlü gelmesi durumunda BV'de kalın sıradan ünlü taşıyan fiillerde tonlulaşma olmakta, ancak ince sıradan ünlü taşıyan fiillerde tonlulaşma olmamaktadır. AD'de ise ek sonu ünsüzü kendinden sonra ünlü alması durumunda tonlulaşmaktadır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-mAk}	{-mAk}
ölmeklik nişāni: ölmeli izi, belirtisi (15/1)	naḳar ḳılmaḡıçun: bakmak için (1/2)
öpmeḳke: öpmeḡe (116/2)	ḡamzesin tiz eylerimiş cānum almaḡa
mini yād iylemekni çun unuttuḡ: beni hatırlamayı unuttuḡun gibi (117/2)	gözüḡ: gözün canımı alamak için kırpiklerini çabuk atarmış (39/4)
tartmaḳ mümkün imes: tartmak mümkün deḡil (143/3)	yolında dilberüḡ cān vėrmeḡiçün: gönül alan sevgilinin yolunda can vermek için (29/7)
ölmekimni bilmeyin: öldüḡümü bilmeyin (226/2)	ḳametüḡ görmeḡiçün: boyunu görmek için (61/6)
olmaḡdın: olmadan (298/2)	yüzmeḳ dilemez: yüzmeḳ istemez (1/8)

⁴⁸ Korkmaz, *age.*, s. 59.

ot almakça: ateş almaya (385/3) saçmak bile: dağıtma ile (433/2) munça asramakınga: bu kadar korumasına (538/9)	
--	--

3.1.1.2. $BV \{-mA\} = AD \{-mA\}$

Metinlerde $-mA$ ad-fiiliyle ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-mA\}$	$\{-mA\}$
<u>Kalıplaşmış Örnekler</u>	<u>Kalıplaşmış Örnekler</u>
uçmağı: cenneti (245/3)	sürme: sürme (48/7)
beyle yağmalarda yok hâcet: böyle yağmalarda ihtiyaç yok (342/5)	

3.1.1.3. $BV \{-(X)ş\} = AD \{-(y)Iş\}$

Bu ad-fiille ilgili metinlerde kalıplaşmış şekliyle ayrı birer kelime durumuna gelmiş örnekler şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-(X)ş\}$	$\{-(y)Iş\}$
kılmağ oynashlık: arkadaşlık etmek (692/2)	biliş olmaz: tanıdık olmaz (58/3)
anı uruşturmağıdın ister: onu savaştırmadan ister (728/2)	

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-mAk\}$	$\{-mAk\}$
$\{-mA\}$	$\{-mA\}$
$\{-(X)ş\}$	$\{-(y)Iş\}$

2.3.1.2. Sıfat-Fiiller

3.1.2.1. BV Ø = AD {-dUk}

Geçmiş zaman ifade eden ve BV’de kullanımı olmayan bir sıfat-fiil ekidir. AD’de ekin kullanımıyla ilgili dikkati çeken özellik ek ünlüsünün yuvarlak oluşu ve ek sonu ünsüzünün kendinden sonra ünlü alması durumunda tonlulaşıyor olmasıdır. Bu sıfat-fiil ekinin AD’de iyelik ekleriyle birlikte kullanılması ve bazı örneklerde isim-fiil yerine geçmesi de başka bir özelliğidir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ø	{-dUk}
Ø	emzürdügi: emzirdiği (1/26) yüz sürdügüm: yüz sürdüğüm (3/3) şorduğı: sorduğu (25/2) çevürdigiçün: çevirdiği için (28/3) göz yaşım akıtduğum: göz yaşımı akıttığım (41/6) cüşıla ağladuğımı: coşkuyla ağladığımı (41/7) şakınduğum: sakındığım (49/3) yaşlar dökdüğüm: yaşlar döktüğüm (65/5)

3.1.2.2. BV Ø = AD {-mIş}

Geçmiş zaman grubundaki başka bir sıfat-fiil ekidir. BV’de kullanılmamıştır. AD’de ise ek ünlüsünün yalnızca düz şekliyle bulunduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	{-mIṣ}
∅	<p>yéle baş koşmış müselsel zülfüne tolaşmağıl: yele baş koşmuş birbirine geçmiş saçına dolaşma (23/2)</p> <p>bend ü zencire çekilmiş anı dīvāne şanur: onu bağ ve zincire bağlanmış deli sanır (51/7)</p> <p>yemiş olmaz: yemiş olmaz (58/5)</p>

3.1.2.3. BV {-GAN} = AD {-(y)An}

Şimdiki ve geçmiş zaman ifade eden bu sıfat-fiille ilgili metinler arasında dikkati çeken en büyük özellik, BV’de ek başı ünsüzünün ünsüz uyumuna bağlı olarak d- / k- biçimlerinde bulunuyor olmasıdır. AD’de ise bu ünsüzün olmadığı görülmektedir. Ekin ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine eklenirken AD’de araya bağlayıcı ünsüzün geldiği görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-GAN}	{-(y)An}
<p>ķuruğan cism: kuruyan bedenim, cismim (28/5)</p> <p>köñlüñ alğan: gönlünü alan (109/7)</p> <p>şu‘le-i ‘ışķ u cünun yazğan: aşk ateşini ve deliliği yazan (129/3)</p> <p>bağrı ağığandın: bağrı ağrıyandan (133/3)</p> <p>buzulğan köñlüme: bozulan gönlüme (138/1)</p> <p>körüngeñ yirde: görünen yerde (186/5)</p> <p>‘ışķın istegen il: aşkını isteyen el (208/5)</p> <p>körgeñ kişi: gören kişi (545/5)</p>	<p>véren ayağı tozını: ayağının tozunu veren (22/6)</p> <p>secde kılan: secde eden (32/4)</p> <p>‘aşık olanlaruñ: âşık olanların (41/7)</p> <p>derdüñüñ zevķin bilen: derdinin zevkini bilen (47/1)</p> <p>bal isteyen kişi: bal isteyen kişi (56/3)</p> <p>vefāsın uman: vefasını bekleyen ümit eden (66/2)</p>

<p>bu iş bolğan zamān: bu iş olduğu zaman (244/5)</p> <p>tofraḳqa yüz koyğan kişi: toprağa yüz koyan kişi (253/6)</p> <p>esir olğanı: esir olanı (406/4)</p> <p>ḳararğan rüzgārım dik: kararın rüzgārım gibi (421/4)</p> <p>külüp turğan zamānı: gülüp duran zamanı (457/3)</p> <p>fitne bolğan közge: fitne olan göze (507/2)</p> <p>kūyini ḳılğan vaṭan: mahallenin vatan eden, sayan (541/3)</p>	
--	--

3.1.2.4. $BV \{-r\} / \{-Ar\} / \{-Ur\} = AD \{-r\} / \{-Ar\} / \{-Ur\}$

Geniş zaman ifade eden bu ek için metinlerdeki örnekler şunlardır:

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-r\} / \{-Ar\} / \{-Ur\}$	$\{-r\} / \{-Ar\} / \{-Ur\}$
<p>ḳaṭra ḳanlar ki tamar tīğidin: kılıcından damlayan damla kanlar (99/3)</p> <p>it ṣayd ḳılır vaḳtda: köpek avlandığı zamanda (166/6)</p> <p>ḳıçma köñlümdin öler vaḳt: öldüğüm zaman gönlümden çıkma (221/2)</p> <p>ol ḳuyaş sarı barurda: o güneşe doğru gittiğinde (648/4)</p>	<p>güne beñzer āhumuz dutdı: güne benzer āhımız tuttu (71/4)</p> <p>olur du 'ā degül: olacak duâ değil (86/7)</p>

3.1.2.5. $BV \{-mAs\} = AD \{-mAz\}$

Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir. Metinler arasında dikkat çeken özellik, ek sonu ünsüzünün BV'de -s, AD'de -z şeklinde olmasıdır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-mAs}</i>	<i>{-mAz}</i>
yaramaşığını iřbāt kılar: yaramazlığını ispat eder (710 nesir kısım)	olmaz taşavvur éyleme: olmayacak hayâllere kapılma (32/7) bitmez iş olmaz: bitmeyecek iş olmaz, kalmaz (58/6)

3.1.2.6. BV $\emptyset = AD \{-y)AsI\}$

BV'de kullanımı olmayan gelecek zaman sıfat-fiil ekidir. Ek sonnu ünsüzü kendinden sonra ünlü alması durumunda tonlulaşmaktadır. AD'deki örnekleri şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
\emptyset	<i>{-(y)AsI}</i>
\emptyset	bu şayra érmeyesinüř gözine řer görinür: bu şayra eremeyesinin gözüne řer görinür (17/6) çok yaşayasinuş dahu gönli şafâ degül: çok yaşayasının dahi gönlü safa değil (86/6)

3.1.2.7. BV $\{-GUçI\} = AD \{-y)IcI\}$

Eyleyici ad yapan ve geniş zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir.⁴⁹ İlgili metinler arasında dikkati çeken özellik, BV'de kullanılan ek başı ünsüzünün AD'de olmayışıdır. BV'de ek ünlülerinden ilki sürekli yuvarlak, ikincisi sürekli düz, AD'de ise ek ünlülerinden her ikisi de sürekli düzdür. BV'de ekteki iç ünsüzün sürekli tonsuz olarak /ç/ biçiminde bulunduğu görölmektedir:

⁴⁹ Yücel, *age.*, s. 113.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GUçI}</i>	<i>{-(y)IçI}</i>
<p>nâz itküçidin: nâz edenlerden (43/3)</p> <p>bağrıdın kan tamğuçı 'uşşâk zaḥmın bilmegey: bağrıdan kan damlayan aşıkların yarasını bilmeyecek (149/2)</p> <p>bâde içküçi ilge: şarap içen ele (195/8)</p>	<p>yüzün bir nârdur âb ağıdıcı: yüzün su (ter) akıtıcı bir ateştir (11-1-7)</p> <p>ber yérine 'ışk nârın vérici bir servdir: yemiş yerine aşk ateşini verici bir servidir (20/5)</p> <p>vérici 'ışk nârını bir nârven durur: aşk ateşini verici bir nârven ağacıdır (25/3)</p>

3.1.2.8. BV {-GU} = AD Ø

Yalnızca BV'de kullanımı olan, gelecek zaman ve gereklilik ifade eden bir sıfat-fiil ekidir⁵⁰. Ek ünlüsünün sürekli yuvarlak olduğu, ek ünsüzünün ise ünsüz uyumuna tabi olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GU}</i>	Ø
<p>benddin ayırğú diktür: bağdan, ipten ayıracak gibidir (98/5)</p> <p>kül kılgú diktür: kül edecek gibidir (118/2)</p> <p>güllerin savurğú dik: güllerini savuracak gibidir (326/1)</p> <p>cism öyin her sarıdın sındurğú dik: beden evini her taraftan kırarak gibidir (326/4)</p> <p>köñlini aldurğú dik: gönlünü aldırarak gibidir (326/7)</p>	Ø

⁵⁰ Mustafa Argunşah, *age.*, s. 371.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	{-dUk}
∅	{-mİş}
{-GAn}	{-(y)An}
{-r} / {-Ar} / {-Ur}	{-r} / {-Ar} / {-Ur}
{-mAs}	{-mAz}
∅	{-(y)AsI}
{-GUçI}	{-(y)IcI}
{-GU}	∅

2.3.1.3. Zarf-Fiiller

3.1.3.1. BV $\{- (X)p\}$ = AD $\{- (y)Up\}$

Bu zarf-fiilin iki fiil arasında bağlama görevi ve tarz bildirme işlevi vardır.⁵¹

Bunun dışında her iki metinde de değişik zamanların kurulmasında görev alan bu zarf-fiil BV'de ünlüyle biten fiil kök ve gövdelerine doğrudan **-p** şeklinde eklenmekte, AD'de ise araya bağlayıcı ünsüz almaktadır. Ekteki yardımcı ünlünün BV'de dudak uyumuna tabi, AD'de ise sürekli yuvarlak olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{- (X)p\}$	$\{- (y)Up\}$
<u>Ünlü+Zarf-Fiil</u>	<u>Ünlü+Zarf-Fiil</u>
yıġlap: ağlayıp (206/2)	zemzemle yuyup: zemzemle yıkayıp (1/13)
yip itiņ: etini yeyip, yiyerek (332/4)	oynayup: aynayıp, oynayarak (4/6)
furkat istep: ayrılık isteyip (384/4)	zencirin toplayup: zincirini toplayıp, toplayarak (7/4)
yād iylep: hatırlayıp (425/2)	rahm eyleyüp: rahmet edip, ederek (47/3)
ilig yup: elini yıkayıp (473/1)	gözleyüp ġamze okın: bakışlarının okunu gözleyip (61/2)
zunnār baġlap: kemer, kuşak bağlayıp (534/8)	
mecnūn dip: deliler deyip, diyerek (565/2)	

⁵¹ Eckmann, *age.*, s. 113.

<p><u>Ünsüz+Zarf-Fiil</u></p> <p>yād itip: hatırlayıp (171/6)</p> <p>tüş körüp: rüyâ görüp, görerek (175/7)</p> <p>‘ışk ‘âlemdin sürüp: aşk âleminde sürüp (207/7)</p> <p>āhengi tüzüp: şiiri, ahengi düzüp, düzerek (220/2)</p> <p>köz yumup açkunça: göz yumup açınca (245/5)</p> <p>anıñ atın körüp: onun adını görüp (257/2)</p> <p>korqup: korkup, korkarak (468/6)</p> <p>mey tutup: şarap tutup, tutarak (618/6)</p>	<p><u>Ünsüz+Zarf-Fiil</u></p> <p>қанlı yaşun ақıdup: kanlı yaşını akıtıp (8/4)</p> <p>dīvāne қıdup: deli edip (27/1)</p> <p>güller қızарup: güller kızarıp, kızarak (40/6)</p> <p>şu şanup: su sanıp (51/6)</p> <p>dīvālenelüp ғолаşma: delirerek dolaşma (62/5)</p> <p>yād edüp: hatırlayıp (65/2)</p> <p>bahreyni gezüp: iki denizi gezip (67/7)</p> <p>la ‘lūni ғолаşıp: dudağını dolaşıp (89/3)</p>
---	---

3.1.3.2. BV {-bAn} = AD {-(y)UbAn(I)}

-p zarf-fiilinin genişletilmiş biçimidir. ⁵² **-ArAk** anlamıyla yüklem gerçeğe tarzını açıklamakta, **-p** anlamıyla da yüklem ile daha önce işlenmiş fiil arasında bağ kurmaktadır. ⁵³ Ekin BV’de yalnızca ünlülerden sonra gelen örneklerine rastlanmakta, AD’de ise ünlülerden sonra araya ünsüz aldığı ve da da genişleyerek sonuna ünlü aldığı görülmektedir:

⁵² Gülsevin, *age.*, s. 133.

⁵³ Yücel, *age.*, s. 122.

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-bAn}</i>	<i>{-(y)UbAn(I)}</i>
tartıban salğıl: tartarak sal (4/7) perī kibi çıķıban: peri gibi çıkararak (111/2) dıben: diyerek (138/4) taķlıd iyleben: taklit ederek (139/2) uķuban: uķarak (180/4) ot saķıban: ateş saķarak (199/9) yaş aķıban: yaş akarak (297/2) terk itıben: terk ederek (301/6) tıleben: isteyerek, dileyerek (588/11)	oluban: olarak (1/9) ķuvvet buluban: kuvvet bularak (1/22) dırahta şaruban: ağaķta sararak (3/4) ķop �d�ben: top ederek (42/7) ķoyuban: koyarak (37/2)

3.1.3.3. $BV \{-A\} / \{-y\} / \{-(y)I\} / \{-(y)U\} = AD \{-(y)A\} / \{-(y)U\} / \{-(y)I\}$

H l zarf-fiil ekidir. Tasvir fiili ve tekrar grubu kurmaktadır. Bunun dışında BV’de çeşitli zamanların yapılmasında da bu zarf-fiil kullanılmaktadır. BV’de ünlülerden sonra **-y**, **-yU**  ns zlerden sonra ise **-A** biçiminde kullanılmaktadır. AD’de ünlülerden sonra araya bağlayıcı  ns z  n geldiği ve **-(y)A / -(y)U** olduğu, ünsüzlerden sonra ise **-A / -I** Şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bu zarf-fiille ilgili metinler arasında dikkati çeken özellik, **-(y)U** biçimde kullanılan ekin BV’de ünlülerden sonra **-y** biçiminde kullanılıyor olmasındır:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-A\} / \{-y\} / \{-(y)I\} / \{-(y)U\}$	$\{-(y)A\} / \{-(y)U\} / \{-(y)I\}$
<p>$\{-A\}$ ite-almaz: edemez, yapamaz (395/4) yaşura-almay: gizleyemeyip (708/1)</p> <p>$\{-y\}$ tiley: dileyerek (490/4) tenezzül iyley almaş: tenezzül ederek almaz (699/2)</p> <p>$\{-(y)I\}$ tüşer koyı: düşer aşağı (426/2)</p> <p>$\{-(y)U\}$ yığlayu: ağlayarak (454/2)</p>	<p>$\{-(y)A\}$ göz göre: göz göre göre (74/2)</p> <p>$\{-(y)U\}$ déyü: diyerek (47/7), (72/7), (86/6)</p>

3.1.3.4. $BV \{-mAy(In)\} = AD \{-mAdIn\}$

Bu zarf-fiil ekleri durum veya zaman ifadeli zarf tümleçleri kurmaktadır. ⁵⁴

madan,-maksızın, -madan önce anlamlarından birini taşıyabilir:

⁵⁴ Yücel, *age.*, s. 122.

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-mAy(In)}</i>	<i>{-mAdIn}</i>
<i>{-mAy}</i> yaşura-almay: gizleyemeyip (708/1)	ölmedin müş bigi gür içi ola vaṭanı: fare gibi ölmeden önce mezar içi vatani olsun (1/28)
<i>{-mAy'n}</i> nükteî aytılamayın: ince sözü, espiriyi söyleyemediğinden (657/13)	öykünürmiş zülf-i ‘anber-bāruṭa utanmadın: utanmadan güzel koku yayan saçına benzermiş (49/5)
naṣar açılmayın: bakmadan (657/14)	görmedin: görmeden (60/8)
tınmayın aḡar ḡan: kan durmaksızın akar (659/26)	durmadın sen va ‘de-yi ferdaya ṣal: sen durmaksızın yarının sözüne sal (84/7)

3.1.3.5. BV {-GAI} = AD {-(y)AI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn berü}

Bu zarf-fiil eki yüklemdeki oluş veya kılışın başladığı zaman noktasını belirten zarf-tümleci kurar. ⁵⁵Metinler arasında dikkati çeken özellik, BV’de ek başında ünsüz uyumuna bağlı olarak **-g / -k** biçimlerinde bulunan ünsüzün AD’de olmayışıdır. AD’de ekin ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine eklenirken araya bağlayıcı ünsüz aldığı görülmektedir. AD’de dikkati çeken başka bir özellik ise ekin diğer bazı ekler ve edatlarla daha da genişletilmesidir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GAI}</i>	<i>{-(y)AI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn berü}</i>
baş ḡoyḡalı: baş koyalı (56/3)	<i>{-(y)AI}</i>
ot salḡalı: ateş salalı (199/5)	dest-i ḡaruḡ bükeli ya bigi ḡadd-i
ṣād itkeli: ṣād, mutlu edeli (226/1)	fiteni: kahır elin yay gibi boyunun fitnelerini bükeli (1/25)
könüller alḡalı: gönüller almak için (274/5)	helāk edeli: yok edeli (25/2)
riyāzet ḡikkeli: riyāzet çekmek için	‘aḡlumı sevdā alalı: aklımı sevda alalı

⁵⁵ Yücel, *age.*, s. 119.

<p>(295/9) ayağın öpkeli: ayağını öpmek için (329/2) derd ü ğamrı başıma yağdurğalı: dert ve gamı başıma yağdıralı (332/6) mini mest itkeli: beni mest etmek için (528/6) kaşı yayın kuralı: kaşı yayını kuralı (536/4) yaram tikkeli: yaramı dikmek için (637/4)</p>	<p>(37/4) ‘anber saçına öyküneli: anber saçına öyküneli (46/5) bārānı cevr yağduralı: zulün yağmuru yağdıralı (81/4) <i>{-(y)AlldAn}</i> āşinā olalıdan: tanıdık olalı (9/3) yād edeliden: hatırlayalı (18/2) şāh olalıdan: şāh olalı (72/6) <i>{-(y)AldAn}</i> boynuma tolaşaldan: boynuma dolaşalı (28/1) boynuma zülfün şalaldan: boynuma saçımı salalı (39/1) <i>{-(y)AldAn berü}</i> görmeyelden berü: görmediğimden beri (1/11) tolaşaldan berü: dolaştığından beri (10/2)</p>
--	--

3.1.3.6. BV {-GUnçA} = AD {-(y)InçA}

Gelecek zaman sıfat-fiili ve zamir n'sini taşıyan eşitlik ekinin birleşmesinden oluşmuş zaman zarfı türeten bu zarf-fiil ekiyle ilgili olarak metinler arasında dikkati çeken özellik, BV'de ünsüz uyumuna bağlı olarak -G şeklinde bulunan ek başı ünsüzünün AD'de olmayışı ve BV'de ekin sürekli olarak /ç/ ünsüzüyle yazılışdır. Yine BV'de ilk hece ünlüsünün sürekli yuvarlak olmasına karşın AD'de bu ünlü sürekli düzdür. Ekin AD'de ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine eklenirken araya bağlayıcı ünsüz aldığı görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-GUNÇA}</i>	<i>{-(y)Inca}</i>
<p>nazar şalgunça: bakış salarken (148/8)</p> <p>tañ atkunça: tan atıncaya kadar (203/4)</p> <p>allında bargunça: karşısına varınca, çıkınca (569/6)</p> <p>ayağı tofrağı öpkünçe: ayağının toprağını öpünceye kadar (626/2)</p> <p>ölgünce uşbu infi'âl kaçımdadır: ölünceye kadar şu gücenme, darılma önümdedir (745/2)</p>	<p>étmeyince süzıla efgân u âh: âh ve çılgılkateşiyle etmeyince (13/5)</p> <p>yérde dayanmayınca duramaz ayağına: yerde ayağına dayanmayınca duramaz (89/5)</p> <p>göz yumunca: göz yumunca (94/4)</p>

3.1.3.7. BV {-sA} = AD {-sA}

Şahıs eklerini alması, fiil kök ve gövdeleri dışında isimlerden ve zaman eklerinden sonra da *i-* fiilinin yardımıyla gelmesi gibi kendine has özellikleri olan bu zarf-fiil, cümledeki başka unsurların yardımıyla temel cümlenin yüklemine şart, tarz ve zaman bakımlarından belirten zarf-tümleci kurmaktadır.⁵⁶ Ekin yapısı her iki metinde de aynıdır. Ekin kullanımını ile ilgili başlıca özellikler şunlardır:

3.1.3.7.1. Fül Kök ve Gövdelerine Gelmesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {-sAm}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs {-sAm}</i>
<p>niçe açığ yığlasam bir lebni şîrîn</p> <p>iylemes: nice acıyla ağlasam bir tatlı dudağını vermez (225/1)</p> <p>'ārızın vaşfıda köp sorsam kıyaş lafzın</p> <p>ni tañ: aydınlık sözünü yanağına çokça sorsam şaşılmaz (285/4)</p> <p>hicrânıda bolsam hāmūş: ayrılığında suskun olsam (425/2)</p>	<p>ağlasam hasta yatup gün yüziğe karşı</p> <p>ne tañ: gün yüzüne karşı hasta yatıp ağlasam şaşılmaz (42/5)</p> <p>lâle haddün gibi gülsem éy keman-</p> <p>ebrü ne tañ: ey keman kaşlı sevgili lâle yanağın gibi gülsem (55/1)</p> <p><i>Olumsuz Yapılarda</i></p>

⁵⁶ Yücel, age. s. 121.

<p>tirik kalsam elif dik: elif gibi diri, canlı kalsam (453/7)</p> <p>aytsam hoştur köñül bāğı giyāh-ı mihr ile: söylesem gönül bahçesi taze güneşle (sevgiliyle) hoştur (539/4)</p> <p><i>Olumsuz Yapılarda</i></p> <p>körmesem: görmesem (479/7)</p> <p>bu ğussağa ıapmasam u tedbİR: bu tasaya önlemi bulmasam (659/2)</p>	<p>ne ‘aceb olmasa sinemde hayali rŭhınuğ: göğsümde yanağının hayali olmasa şaşılmaz (45/6)</p>
<p>Teklik 2. Şahıs {-sAğ}</p>	<p>Teklik 2. Şahıs {-sAğ}</p>
<p>her kaçan bakşan kıyaş ‘aksi anığ yaşındadır: her ne zaman baksan onun güneşinin aksi gözyaşındadır (156/7)</p> <p>zıyāfet ħānı yaysanğ: ziyafet sofrası, yemeğİ versen (660/70)</p> <p><i>Olumsuz Yapılarda</i></p> <p>ey muşavvir tapmasanğ Mecnŭn u Leylİ çihresin: ey ressam Mecnŭn ve Leylâ’nın yüzünü bulmasan (9/5)</p> <p>ey melek ger bolmasanğ vākıf kanatığ çörkenŭr: ey melek eğer vākıf olmasan kanadını çökertir (171/2)</p>	<p>bilseğ ne müşkİL işler éder ben ğarİbile: benim gibi gariple ne işler eder (bir) bilsen (19/4)</p>
<p>Teklik 3. Şahıs {-sA}</p>	<p>Teklik 3. Şahıs {-sA}</p>
<p>cŭnŭnım bu bolsa: deliliğim bu olsa (35/5)</p> <p>salsa Nevāyİ kŭyŭnde ğırİv: Nevāyİ mahallesinde çıkmaz sokağā salsa (39/9)</p> <p>tenimdin ıkşsa cān: can benimden ıkşsa (106/4)</p> <p>ger namāzım sehv bolsa her dem ey zāhid ni tağ: ey zahid eğer namazım her</p>	<p>rezm-i Rŭstem edicek alsa ele tİR u kemān: Rŭstem gibi savaştığİ zaman ele ok ve yayı alsa (1/20)</p> <p>ıarasa zŭlfin göğŭller yere çŭn bārān yağar: (o sevgili) saçlarını tarasa yere yağmur yerine gönŭller yağar (55/1)</p> <p><i>Olumsuz Yapılarda</i></p>

<p>zaman yanlış olsa sıkıntı değil (109/6)</p> <p><i>Olumsuz Yapılarda</i></p> <p>tutmasa ārām tañ yoğ: dinlenmese şaşılmaz (109/4)</p> <p>‘aceb imestür eger bolmasa qararı anın: eğer onun kararı olmasa şaşılmaz (344/2)</p>	<p>cān u dil çāh-ı zenāhda kalurdu çekmese: can ve gönül çekmese çene çukurunda kalırdı (20/4)</p> <p>cānı n‘eylerdi dil-i bī-çāre cānān olmasa: çaresiz gönül canan olmasa ne yapardı (34/1)</p>
Çokluk 3. Şahıs {-sAlAr}	Çokluk 3. Şahıs [-sAlAr]
<p>tutsalar salıp şafāğ-gün mey sipihr-āsā kadeh: kızıl şarap salıp talih kadehini tutsalar (105/105/4)</p> <p>‘ışk ehli ta ‘līm alsalar dīvāneliğ mindin: âşıklar delilik (konusunda) benden ders alsalar (499/5)</p> <p>salsalar külbemge has yañlığ süpürgey-min: evime doğru çöp salsalar süpüreceğim (607/1)</p>	Ø

3.1.3.7.2. Zaman Eklerinden Önce Gelmesi

-sA zarf-fiili fiil kök ve gövdelerine doğrudan eklendikten sonra üstüne ek-fiille çekimli görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman kiplerini alabilmektedir. AD’de bu ek-fiilin kimi yerlerde eridiği görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. Şahıs {-sAm}	Teklik 1. Şahıs [-sAydUm]
<p>yādıñdın olsam irdi mañv: hatarandan mahv olsaydım (534/4)</p> <p><i>Olumsuz Yapılarda</i></p> <p>Ger olmasam irdi ol ayğa āšnā hergiz: eğer herkes (gibi) o sevgiliye tanıdık</p>	Ø

olmasaydım (202/1)	
Teklik 2. Şahıs {-sAη}	Teklik 2. Şahıs [-sAydUη]
küyini körseñ irdi yoluñ kışkarur idi: mahallesini görseydin yolun kısalırdı (573/4)	Ø
Teklik 3. Şahıs {-sA}	Teklik 3. Şahıs {-sAydI}
meskenim hicrānda bolsa irdi merd-i şāh- cān: 487/1) <i>Olumsuz Yapılarda</i> ölüp idim ğam-ı hecriñde bolmasa irdi: ayrılığın üzüntüsünde olmasaydı ölmüşüm (21/2)	gün geyüp cāme urınsaydı külāh: güneş elbise giyip külāh giyinseydi (13/4) ayağınuñ tozu girseydi ‘Adnî’ nün eline: ayağının tozu Adnî’nin eline geçseydi (35/7)

3.1.3.7.3. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesi

-sA zarf-fiili zaman eklerinden sonra ek-fiilin yardımıyla gelmektedir. AD’de ek-fiilin yer yer eridiği görülmektedir:

BEDĀYİ‘U’L-VASAṬ	ADNÎ DĪVANI
Teklik 1. Şahıs [-dXm irse]	Teklik 1. Şahıs {-dUm(I)sA}
Ø	yüzünü ger şem‘a teşbîh eyledümise günāh: eğer yüzünü muma benzettiysen günahtır (5/4)
Teklik 2. Şahıs {-r irseñ}	Teklik 2. Şahıs {-r(I)sAη} / {-dUη(I)sA}
dir irseñ kim yetişsün yirge yanım: yerde yanıma yetişsin dersen (428/7) deyrdin ger bolmasun ğayıp dir irsen muğ-beçe: eğer meyhane çırağı meyhaneden habersiz olmasın dersen (548/9)	<i>{-rIsAη}</i> cihanda isteriseñ éy gönül hayāt-ı ebed: ey gönül dünyada sonsuz hayat istersen (68/6) hurrem-dil olayın dériseñ gül gibi müdām: sürekli gül gibi gönlü sevinçli olmak istersen (90/5) <i>Olumsuz Yapılarda</i>

	<p>cān almazısañ nāzıla bārī acı söz vér: nazla can almazsan bari acı söz ver, söyle (76/2)</p> <p><u>{-rsAη}</u></p> <p>nazm u nesre ‘Adnīyā meşgūl olursañ n’ola kim: ey Adnī yazı ve şiirle meşgul olursan ne olur (64/7)</p> <p>ħarāb-ı cānı dilerseñ ‘imāret eyleyesin: gönlü yıkık olanı istersen tamir edesin (68/5)</p> <p><u>{-dUη(I)sA}</u></p> <p>yüz bulduñısa itine hem-ser dérilürsin: itine yüz buldunsa arkadaşlık davasında bulunursun (63/7)</p>
Teklik 3. Şahıs {-dX irse}	Teklik 3. Şahıs {-rsA} / {-dI(y)sA}
<p>vaşlıñ meyi boldı irse nā-yāb: benzersiz kavuşmanın şarabı olduysa (659/46)</p> <p><u>Olumsuz Yapılarda</u></p> <p>kör anı ger közüñe kirmedi irse bu beyāz: eğer gözüne bu beyazlık girmedirse onu gör (276/6)</p>	<p><u>{-rsA}</u></p> <p>Ka‘be’yi her kim tavāf eylerse yanmaz nārda: Kâbe’yi kim tavaf ederse ateşte yanmaz (3/3)</p> <p>kaşuñ kemānına ħurbān olursa ‘Adnī ne tağ: Adnī kaşının yayına kurban olursa şaşılmaz (6/7)</p> <p><u>Olumsuz Yapılarda</u></p> <p>ayruluğun zaħmına urmazsa vuşlat merhemini: ayrılığın yarasına kavuşma merhemini sürmezse (20/7)</p> <p><u>{-dI(y)sA}</u></p> <p>‘aceb mi vaşluña érmek ħayālin étdise</p>

	<p>‘Adnî: Adnî kavuşmanın hayâlini ettiyse şaşılır mı (12/5)</p> <p>unutdıysa n’ola dilber bizi luğf u vefâsından: gönül alan sevgili bizi lütuf ve vefasından unuttuysa ne olur (56/1)</p>
--	---

3.1.3.7.4. Adlardan Sonra Gelmesi

-sA ekleri, ek-fiilin yardımıyla adlardan sonra da gelmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNÎ DĪVANI
<i>Teklik 1. Şahıs {i(r)sem}</i>	<i>Teklik 1. Şahıs [IsAm]</i>
<p>ṭarîk-i ‘ışk ara bî-itidāl isem yoğ ‘ayb: aşk yolunda ölçüsüzsem ayıp değil (202/2)</p>	Ø
<i>Teklik 2. Şahıs {i(r)señ}</i>	<i>Teklik 2. Şahıs [(I)sAñ]</i>
<p>ṭālib irseñ ḳatlime cānā saṅā cānım fīdā: ey sevgili (beni) öldürmeye talpsen sana canım feda (317/5)</p>	Ø
<i>Teklik 3. Şahıs {i(r)se}</i>	<i>Teklik 3. Şahıs {(I)sA}</i>
<p>yağın kitür kirek irse süñek nişāne saṅa: sana kemik izse yakın getir (17/3)</p> <p>ey Nevāyī aṅa kim bar irse bu rāḥ-ı nāşīb: ey nevâyî bu nasip şarabına kim giderse (42/11)</p> <p>yoğ irse bilide küç ger anı digil Rüstem: belinde güç yoksa ona Rüstem de, söyle (727/4)</p>	<p>ṭop-veş eger yıḳar burcisa dağı bedeni: eğer bedeni burç gibiyse onu top gibi yıkar (1/21)</p> <p>cān vėrmegile vaşlına őrnek murādısa: can vermekle kavuşmana ermek muratsa, istekse (32/7)</p> <p>ger cürmise maḥabbetüñ éy hūr: ey hūri eğer muhabbetin günahsa (74/3)</p> <p>milk-i cihāna mālik ise pādīşā degül: cihan mülküne sahipse padişah değil (86/1)</p>

3.1.3.7.5. Kalıplaşmış Kelimelerde

Bu ekin kimi kelimelerde kalıplaşarak o kelimeyi bağlama edatı yaptığı görülmektedir:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
yoḡsa: uoksa, aksi hâlde (173/5), (519/7)	gerekse: gerekse (30/7), (68/7)
	yoḡsa: yoksa, aksi takdirde (85/4)

2.3.1.3.8. BV Ø = AD {-(I)ken}

BV'de kullanımı olmayan yalnızca AD'de kullanılan ve durum bildiren bir zarf-fiil ekidir. Sadece ek-fiil yardımıyla görev alan ekin adlara ve çekimli fiillere eklenebilmesi en önemli özelliğidir. Ek, ünlü uyumuna tabi değildir:

3.8.1. Adlara Gelmesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Ø	(I)ken
Ø	ol Hudā ḡaḡḡıyıçun kim yoḡiken éyledi var: yokken var eden o Allah hakkı için (1/30) ḡun-ı dil varken şarāb-ı ergavāni n'eylerem: kanlı gönül varken şarap gibi ergavani ne yapayım (77/4) la'lüne el uzatdı meger mest-i nāziken: meḡer nazının mestiyken dudaḡına el uzattı (81/3)

3.8.2. Zaman Eklerinden Sonra Gelmesi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	(I)ken
∅	yüzüñ dururken ay u hırşide bağmaduğum / budur ki şu kıatında cāyız degül teyemmüm: yüzünü gördüğüm zaman ay ve güneşe bakmadığım şu sebeptendir ki su varken teyemmüm cayız değildir (8/2) emzürürken āb-ı hayvāna karardı şirini: tatlı ağzını hayat suyuyla emzirirken karardı (39/2) pāymāl-ı zülfi iken dest-gİR olsa gözi tañ degül: saçı ayağının altındayken gözü elimden tutan yardımcı olsa şaşılacak şey değil, şaşılmaz (85/5)

2.3.1.3.9. Diğer Zarf-Fiil Ekleri

Metinlerde kullanılan diğer zarf-fiil ekleri şunlardır:

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<u>{-GAç}</u> Esas fiilin hareketinden önce yer alan başka bir harekete işaret eden zarf-fiil ekidir. Ek başı ünsüzü, ünsüz uyumuna bağlı olarak <i>k-</i> / <i>g-</i> biçimlerinde bulunabilmektedir. Ek sonu ünsüzü ise sürekli <i>ç</i> olarak yazılmaktadır: la'li köñlüm hālini sorğaç: ağzı	<u>{-(y)IcAk} / {-(y)IcAgIz}</u> Zaman zarfı türeten bu zarf-fiil eki - (y)IcAk ve onun genişletilmiş şekli - (y)IcAgIz biçimlerinde bulunabilmektedir. ⁵⁸ Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerinde araya bağlayıcı ünlü alan bu ek <i>-mca</i> veya <i>-dığında</i> şeklinde çevrilebilir:

⁵⁸ Yücel, age. s. 121.

<p>gönlümün hâlini sorunca (48/3)</p> <p>derdsiz dağı bolur anı oğuğaç ehli</p> <p>derd: dertsiz dahi onu okuyunca dertli olur (120/7)</p> <p>cemâli cilve kılğaç: yüzü cilve edince (319/2)</p> <p>yapuşkan kibi başkaç: yapışkan gibi basınca (331/3)</p> <p>hecric itkeç rüzgârımını kara: ayrılığı rüzgârımı kara edince (496/5)</p> <p><u>{-GUçA}</u></p> <p>{-GU} sıfat-fiil ve eşitlik ekinin birleşmesinden oluşmuş bu zarf-fiil eki fiildeki hareketle birlikte ya da asıl hareketten sonra ortaya çıkan başka bir hareketi ifade eder.⁵⁷</p> <p>közlerni yumuban açğuça: gözlerini yumarak açınca (493/6)</p> <p>sâkiyâ tolğuça peymâne: sâki kadehi doldurunca (528/6)</p> <p><u>{-GAndA}</u></p> <p>{-GAN} sıfat-fiili ve bulunma durumu ekinin birleşmesinden oluşmuş bu zarf-fiil fiildeki asıl hareketi hazırlayan başka bir harekete işaret eder ve -diğında, -inca anlamlarını taşır. Ek başı ünsüzünün ünsüzuyumuna bağlı olarak g- / k- biçimlerinde olabildiği görülmektedir:</p>	<p>rezm-i Rüstem edicek alsa ele tîr u kemân: Rüstem gibi savaştığı zaman ele ok ve yayı alsa (1/20)</p> <p>Şimşâd u lâleyi göricek yâd eylerem: şimşâd ağacı ve lâleyi görünce hatırlarım (22/2)</p> <p>öliceğ ey meh haşun sevdasıyla: ey sevgili (o) yüzündeki ince tüylerin sevdasıyla öldüğünde (13/2)</p> <p><u>{-dUkçA}</u></p> <p>Geçmiş zaman sıfat-fiil ve eşitlik ekinin birleşmesinden oluşmuş bu ek cmlenin yüklemdeki oluş veya kılışın sresini belirleyen zarflar yapar:</p> <p>şordukça: sordukça (21/3)</p> <p>dile geldükçe hayâli: hayâli gönle geldikçe (31/7)</p> <p>ğamzesin aňdukça: bakışlarını andığı kadar (33/7)</p> <p>vardukça dil eşigine: gönül eşigine gittikçe (41/3)</p> <p>cânı kurbāñ éderem dédukçe: canı kurban ederim dedikçe (77/6)</p> <p><u>{-dUkdA}</u></p> <p>Sıfat-fiil eki ile bulunma hâli ekinin birleşmesinden oluşmuş bu zarf-fiil -inca şeklinde çevrilebilir:</p>
---	--

⁵⁷ Eckmann, age., s. 112.

<p>toğkanda ol Mesih: o mesih doğduğunda (10/4)</p> <p>yazganda yüzüñ muşhafını kâtib-i taqdîr: beğenen kâtip yüzünün sayfalarını yazdığında (32/3)</p> <p>bolğanda hecr tünleri bî-hüşluğ işim: ayrılık geceleri işim şaşkınlık, sersemlik olduğunda (427/1)</p> <p>çihreñ açkanda şun' nağkaşı: yüzünü açınca nakkaşa sun (598/4)</p> <p><u>{-rdA} / {-ArDA} / {-UrdA}</u></p> <p>Geniş zaman kipi ve bulunma durumu ekinin birleşmesinden oluşmuş bu arf-fiil ken veya -ınca anlamı vermektedir:</p> <p>'âşık bolurda bilmedim: âşık olunca bilmedim (618/4)</p> <p>berk-i rahmet çakılurda: merhamet yaprağı çakılınca (632/6)</p> <p>ecelni cân alurda yiñdi hecriñ: ecelini can alınca ayrılığını yendi (646/4)</p> <p><u>{-rgA} / {-ArgA} / {-UrgA}</u></p> <p>Geniş zaman kipi ve yönelme ekinin birleşmesinden oluşmuş bu zarf-fiil -ınca, -diğında veya -mak için anlamlarını vermektedir:</p> <p>közi islâm iliniñ cânın alurğa kâtil: katil gözü İslâm şehrinin canını almak</p>	<p>jale düşdükde seher lâleye şan dilberdür: seher vakti lâleye kırağı düşünce şöhreti gönül alıcıdır. (1/7)</p> <p>öldükde gam-ı ışkınla 'adni deriseñ / lebbeyk déyem sinden işitdükde hitābuñ: aşkının üzüntüsüyle ölünce "Adnî" hitâbını dersen işitince lebbeyk diyeyim (15/5)</p> <p>zâhir olduğda: açık olunca (26/1)</p> <p><u>{-dUGUmCA}</u></p> <p>{-dUkça} zarf-fiilinin arasına teklik 1. şahıs iyelik ekinin gelmesiyle oluşmuş zarf-fiil ekidir. Anlamı -diğt kadar veya -diğında'dır:</p> <p>gördüğümce 'anber'in zülfin: saçının anberini gördüğümde (3/1)</p> <p>yazmak diledüğümce şifât-ı miyânını: yüzünün tüyelerini yazmak istediğimde (22/3)</p> <p>âh étdüğümce: âh ettiğimde (65/2)</p> <p><u>{-dUGIncA}</u></p> <p>{-dUkça} zarf-fiilinin arasına teklik 3. şahıs iyelik eki ve zamir n'sinin gelmesiyle oluşmuş bir zarf-fiil ekidir. Bu fiilde yüklemdeki oluş veya kılışın süresini belirleyen zarflar yapmaktadır:</p> <p>öykündügince boyuğa gülşende nârven: gül bahçesinde nârven boyuna benzediğinde (43/)</p>
---	---

<p>için (42/3)</p> <p>alma vü gül-âb kaynaturğa: gül suyunu kaynatınca alma (715/1)</p> <p>kanat urarğa: kanat çırpınca (724/3)</p>	<p>gördüğince yâr yanında rakîbi: yârın yanında rakibi gördüğünde (55/5)</p> <p>bâd esdüginçe kıbleden bārân kopar: kıbleden rüzgâr estiğinde yağmur kopar, yağar (65/5)</p> <p><i>{-dUGIndAn}</i></p> <p>Sıfat-fiil eki, teklik 3. şahıs iyelik eki, zamir n'si ve çıkma hâli ekinden oluşan bu yapı sebep bildiren zarf-tümleci kurmaktadır:</p> <p>kağıduğundan dilinden âteş-i suzân yağar: öfkeleniğinden (onun) gönlünden yakıcı ateşler yağar (55/5)</p> <p>n'édem yaşumuñ âhıla dek durmaduğundan: ne yapayım âhla gözyaşımın durmadığından (67/2)</p> <p><i>{-yIn}</i></p> <p>Oğuz grubu lehçelerinde kullanılmayan bu ek metinde tek bir yerde geçmektedir. Zarf-fiil eklerinden -A ile aynı işlev ve göreve sahiptir.⁵⁹</p> <p>lebine meyl édüp hâline karşı âh kılduğum / bu kim zenbürdan şehd alayım déyin duhân eyler: arıdan bal alayım diye diye (onu) dumana tutarlar. Ağzına meyl edip siyah benine karşı âh ettiğim bu sebeptendir (53/5)</p>
---	---

⁵⁹ Yücel, *age.*, s.122.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)p}	{-(y)Up}
{-bAn}	{-(y)UbAn(I)}
{-A} / {-y} / {-(y)I} / {-(y)U}	{-(y)A} / {-(y)U} / {-(y)I}
{-mAy(In)}	{-mAdIn}
{-GAII}	{-(y)AII} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn berü}
{-GUṇçA}	{-(y)IncA}
{-sA}	{-sA}
∅	{-ken}
<u>{-GAç}</u>	<u>{-(y)IcAk}</u> / <u>{-(y)IcAgIz}</u>
<u>{-GUçA}</u>	<u>{-dUkçA}</u>
<u>{-GAndA}</u>	<u>{-dUkdA}</u>
<u>{-rdA}</u> / <u>{-UrdA}</u> / <u>{-ArdA}</u>	<u>{-dUGIncA}</u>
<u>{-rgA}</u> / <u>{-UrgA}</u> / <u>{-ArgA}</u>	<u>{-dUGIndAn}</u>
	<u>{-dUgUmçA}</u>
	<u>{-yIn}</u>

2.3.2. Çatı Ekleri

2.3.2.1. Geçişlilik Ekleri

2.1.1. BV {-Ar} = AD {-Ar}

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-Ar}	{-Ar}
çıkarur: çıkarır (44/6)	nem kapar: nem kapar (50/5)
siyâset iyelerem: siyâset ederim (254/7)	yalancı çıkar: yalancı çıkar (52/4)
sorarlar: sorarlar (301/3)	çevresini gülsitân eyler: çevresini gül bahçesi eder (53/7)
	çıkardı: çıkardı (73/6)

2.1.2. *BV {-Ur} = AD {-Ur}*

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-Ur}</i>	<i>{-Ur}</i>
bilür: bilir (313/4) fġānıġ köktin aşurduġ: feryadını gökten aşırđı (347/7)	öğredür: öğretir (21/6) bitürdi haṭṭını: yüzündeki ince tüyelerini yetiştirdi (65/7) dġvāne şanur: deli sanır (51/7)

2.1.3. *BV {-DUr} = AD {-dUr}*

Ek ünlüsünün her iki metinde de sürekli yuvarlak olduğu görölmektedir. BV’de ekin kullanımıyla ilgili ek başı ünsüzünün ünsüz uyumuna tabi olduğu, ancak son harfi *-l* olan *kil-*, *öl* ve *otur-* fiilleriyle kullanıldığında bu kuralın dışına çıktığı görölmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>{-DUr}</i>	<i>{-dUr}</i>
yağdurduġuz: yağdırdınız (210/1) yandurduġ: yandırdın (347/3) sındurduġ: kırdırdın (347/4) cihānı köydürür: dünyayı yaktırır (508/7) bildüre-sin: bildiresin (450/7) *Son seste <i>-l</i> bulunması durumunda bu ekin ünsüz uyumundan saptığı görölmektedir: <i>kil-</i> kiltürür: getirir (615/1) kaḫeḫ kiltür: kadeh getir (403/7)	döndürdi: döndürdü (13/3) gezdürüp: gezdirip (56/6) yağdura nāz: naz yağdırsa (94/4) *Son seste <i>-l</i> bulunması durumunda bu ekin ünsüz uyumundan saptığı görölmektedir: <i>öl-</i> öldüriser: öldürecek (47/3) öldür: öldür (49/6) öldürdi: öldürdü (53/2)

kiltürseğ mini: beni getirsen (615/5) <u>öl-</u> öltürseğ mini: beni öldürsen (615/1) mini öltürür: beni öldürür (642/5) <u>ol-</u> olturup: oturup (659/15)	
---	--

2.1.4. BV {-*(X)t*} = AD {-*(I)t*}

Ekteki bağlayıcı ünlünün BV’de dudak uyumuna tabi, AD’de ise sürekli düz olduğu görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{- <i>(X)t</i> }	{- <i>(I)t</i> }
yarutur: parlattır (8/4)	beşzetme: betzetme (30/4)
avutur-min: avuturum (250/3)	beşzetdügüme: benzettiğime (37/5)
anlatıp: anlatıp (660/43)	uzatma: uzatma (37/5)
uşatķunça: ufaltınca (555/5)	uzatdı: uzattı (81/3)

2.1.5. BV {-*ter*} = AD {-*Der*}

Belirli fiillere geldiği görülmektedir:

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{- <i>ter</i> }	{- <i>Der</i> }
baş kötersem: ⁶⁰ baş kaldırsam (470/6)	gösterüp: ⁶¹ gösterip (14/4)
	gönderür: ⁶² gönderir (66/5)

2.1.6. Diğer Geçişlilik Fiilleri

Her iki metinde kullanılan diğer geçişlilik ekleri şunlardır:

⁶⁰ Muharrem Güzeldir, *Abuşka Lügati (Giriş-Metin-İndeks)*, Erzurum 2002, S.437.

⁶¹ Timurtaş, *age.*, s. 136.

⁶² Timurtaş, *age.*, s. 136.; Gülsevin, *age.*, s. 140.

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<p><u>{-GUr}</u></p> <p>Belirli fiillere geldiği görülmektedir. Ek ünlüsü sürekli yuvarlak ve ek ünsüzünün uyuma tabi olduğu görülmektedir:</p> <p>yazgur:⁶³ yazdır (438/7)</p> <p>yitküirdi:⁶⁴ ulaştırdı (419/2)</p> <p><u>{-gUz}</u></p> <p>türgüz⁶⁵ anı: onu canlandır (101/7)</p> <p>körgüzmedin: göstermedin (283/2)</p> <p><u>{-GAR}</u></p> <p>ötkerdi:⁶⁶ geçirdi (455/8)</p>	<p><u>{-GXn}</u></p> <p>öykünürmiş: taklit edermiş, benzermiş (49/5)</p>

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-Ar}	{-Ar}
{-Ur}	{-Ur}
{-DUr}	{-dUr}
{-(X)t}	{-(I)t}
{-GUr}	{-gUr}
{-ter}	{-Der}
<u>{-gUz}</u>	<u>{-GXn}</u>
<u>{-GAR}</u>	

⁶³ Eckmann, *age.*, s. 47.

⁶⁴ Eckmann, *age.*, s. 47.

⁶⁵ Eckmann, *age.*, s. 47.

⁶⁶ Eckmann, *age.*, s. 47.

2.3.2.2. Edilgenlik Ekleri

Edilgenlik ekleri BV’de her türlü fiil kök ve gövdelerinde $\{-(X)l\}$ şeklinde, AD’de ise ünlü ile biten fiillerde ve // ünsüzünden sonra $\{-(I)n\}$, bunun dışındaki fiillerde $\{-(X)l\}$ biçimindedir. Bu ekle birlikte kullanılan bağlayıcı ünlü BV’de dudak uyumuna tabi, ancak AD’de sürekli düzdür:

2.2.1. BV $\{-(X)l\} = AD \{-(I)l\}$

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
$\{-(X)l\}$	$\{-(I)l\}$
köñli tapıldı: gönü bulundu (154/4) nilüfer açıldı: nilüfer açıldı (268/3) köñlüm buzıldı: gönüm bozuldu (307/1) örülgen: örülen (396/1) ivrülür: kıvrılır, dolanır (486/3) tirige aytıldı: diriye söylendi (597/1) aytıldı: söylendi, konuşuldu (597/6)	açılır: açılır (4/3) atılup: atılıp, geçirilerek (40/4) dikilür: dikilir (61/7) saçılır: saçılır (67/3) ķapıldı: kapıldı (79/5) *Şu örnekteki -l eki oluş bildirmektedir: ejder dirilse: ejder canlansa (32/2)

2.2.2. BV $\emptyset = AD \{-(I)n\}$

BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
\emptyset	$\{-(I)n\}$
\emptyset	ger şuya bakmağıla bilineydi sırr-ı ğayb: eğer suya bakmakla gaybın sırları bilinseydi (22/7) ķızıl ķanlara boyandı: kızıl kanlara boyandı (56/2) bulnur: bulunur (82/1)

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)l}	{-(I)l}
∅	{-(I)n}

2.3.2.3. Dönüslülük Eki BV {-(X)n} = AD {-(I)n}

Dönüslülük eki her iki metinde de /n/ biçimindedir. Ekle birlikte kullanılan ünlü BV’de dudak uyumuna tabi, ancak AD’de sürekli düzdür:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)n}	{-(I)n}
‘ışk dersin ... örğenür: aşk dersini ... öğrenir (139/6) körünse: görünse (146/4) tiprenür: deprenür(175/2) atlanur: ata biner, atlanır (175/4) sağınma: düşünme (304/8) örtendim: ateşlendim (629/3)	bezendükçe: bezendikçe (32/3) kuşandı: kuşandı (81/2) incinüp: incinip (81/5) boyandı: boyandı (81/6)
BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)n}	{-(I)n}

2.3.2.4. İşteşlik Eki BV {-(X)ş} = AD {-(I)ş}

İşteşlik eki her iki metinde de /ş/ biçimindedir. Ekle birlikte kullanılan bağlayıcı ünlü BV’de dudak uyumuna tabi, ancak AD’de sürekli düzdür:

2.4.1. İşteşlik Göreviyle Kullanılması

Şu fiillerde görülen /ş/ eki fiildeki hareketin birlikte veya karşılıklı yapıldığını bildirmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)ş}	{-(I)ş}
talaşur: tartışır, ilişir (474/6) yavuştı: yaklaştı (585/2) uluştı: ulaştı (585/4) körüştı: görüştü (585/6) uruşturmağıdın: savaştırmadan (728/2) ot tutaşmış: ateş tutuşmuş (622/5)	ţolaşaldan berü: iliştiğimden, sataştığımdan beri (10/2) depreşür: depreşir (42/5)

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)ş}	{-(I)ş}

2.4.2. Dönüştülük Bildirmesi

Şu fiillerde görülen /ş/ eki dönüştülük bildirmektedir:

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
sözleşür: sözleşir (476/2) yitiştı: yetişti, ulaştı (641/1)	ţolaşur semeni: yasemini dolaşır (1/9) ķana bulaşsun: kana bulaşsın (39/3)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKLER TABLOSU

3.1. YAPIM EKLERİ

3.1.1. Addan Ad Yapım Ekleri

BEDĀYİ'U'L-VASAṬ	ADNĀ DĪVANI
{+IXG}	{+IİK}
{+IXG}	{+IU}
{+GI}	{+GI}
{+(X)nçI}	{+(I)nçI}
{+sIz}	{+sUz}
{+GA}	{+ge}
{+düz}	{Ø}
{+çak}	{+cAk}
[çIIAy]	{+çIIAyIn}
<u>{+ak}</u>	<u>{+dIn}</u>
<u>{+çI}</u>	
<u>{+er}</u>	
<u>{+ev}</u>	
<u>{+rak}</u>	
<u>{+dAş}</u>	
<u>{+sI}</u>	

3.1.2. Fiilden Ad Yapım Ekleri

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(A)G}	{-(A)k}
{-(X)G}	{-(U)k}
{-GU}	{-gX}
{-(X)m}	{∅}
{-U}	{-U}
{-(X)ş}	{-(I)ş}
{-l}	{-l}
{-GUn}	{∅}
<u>{-(A-I)n}</u>	<u>{-a}</u>
<u>{-gur}</u>	<u>{-mA}</u>
<u>{-ka}</u>	<u>{-miş}</u>
<u>{-mur}</u>	<u>{-mur}</u>
<u>{-t}</u>	

3.1.3. Addan Fiil Yapım Ekleri

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+lA}	{+lA}
{+A}	{+A}
{+ar}	{+ar} / {+(ü)r}
{+re}	{+ra}
{+da}	{+(i)l}
{+et}	<u>{+sa}</u>
<u>{+(X)k}</u>	

3.2. ÇEKİM EKLERİ

3.2.1. Ad İşletme Ekleri

2.1.1. Çokluk Eki

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{+lAr}	{+lAr}

2.1.3. İyelik Ekleri

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{+(X)m}	{+(U)m}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{+(X)η}	{+(U)η}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{+(s)I} / {+(y)I}	{+(s)I} / {+(y)I}
<i>Çokluk 1. şh.</i>	{+(X)mXz}	{+(U)mUz}
<i>Çokluk 2. şh.</i>	{+(I)ηIz}	{+(U)ηUz}
<i>Çokluk 3. şh.</i>	{+lArI}	{+lArI}

2.1.3. Durum Ekleri

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Yalın D</i>	∅	∅
<i>Yükleme D</i>	{+nI} / {+n} / {+I} / ∅	{+(y)I} / {+(n)I} / {+n} / ∅
<i>Yönelme D</i>	{+GA} / {+A} / {+(n)A}	{+(y)A} / {+(n)A}
<i>Bulunma D</i>	{+(n)DA}	{+(n)dA}
<i>Çıkma D</i>	{+(n)DIn}	{+(n)dAn}
<i>İlgi D</i>	{+nIη} / {+nUη} / ∅	{+(n)Uη} / ∅
<i>Eşitlik D</i>	{+çA}	{+(n)CA}
<i>Vasita D</i>	{+n}	{+(y)lA}
<i>Yön G D</i>	{+rA} / {+GArI}	{+rA} / {+ArU}

3.2.2. Fiil İşletme Ekleri

3.2.2.1. Bildirme Kipleri

3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-DXm}	{-dUm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-DXŋ}	{-dUŋ}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-DI}	{-dI}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-DUk}	[dUk]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-dIIAr}	{-dIIAr}

2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAdXm}	{-mAdUm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAdXŋ}	{-mAdUŋ}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mADI}	{-mAdI}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-mAdUk}	[mAdUk]

2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Soru Biçimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-DXŋ mU}	[dUŋ mI]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-DI mU}	{-dI mI}

3.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman I

2.1.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mIşAm}	{-mIşAm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mIş-sin}	[-mIşsin]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mIş}	{-mIş} / {-mIş-dUr(ur)}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	[-mIşlar]	{-mIşlar}

2.1.2.2. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAmIş-sin}	[-mAmIşsin]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAmIş}	[-mAmIş]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-mAmIşlar}	[-mAmIşlar]

2.1.2.3. Duyulan Geçmiş Zaman I'in Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mIş irdi}	{-mIş ldl} / {-mIşdl}

3.2.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman II

2.1.3.1. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-(X)p-(Dur)-min}	∅
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-(X)p-(Dur)-sin}	∅
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-(X)p-Dur} / {-(X)p Durur}	{-(U)p-dUr(ur)} / {-(U)pdUr}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-(X)p-biz}	∅
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-(X)p-Durlar }	∅

2.1.3.2. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAy(dur)-min}	Ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAyUr(ur)}	Ø

2.1.3.3. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-(X)p irdim}	Ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-(X)p irdi}	Ø

2.1.3.4. Duyulan Geçmiş Zaman II'nin Rivâyeti

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-(X)p irmiş}	Ø

3.2.2.1.4. Geniş Zaman Kipi

2.1.4.1. Geniş Zaman Kipinin Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-r-min} / {-Ur-min}	{-rAm} / {-UrAm} / {-ArAm} / {-ArIn}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-Ur-sin}	{-UrsUṅ} / {-ArsUn}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-r} / {-Ur} / {-Ar}	{-r} / {-Ur} / {-Ar}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-r-biz}	{-rUz} / {-UrUz} / {-ArUz}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-r-siz}	[-UrsIz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}	{-rlAr} / {-UrlAr} / {-ArlAr}

2.1.4.2. Geniş Zaman Kipinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAs-min} / {-mAn}	[-mAzAm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAs}	{-mAz}

2.1.4.3. Geniş Zaman Kipinin Soru Biçimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-Ar mU}	[-Ar mI]

2.1.4.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	-r / -Ar / -Ur i(r)dim	[-r / -Ar / -Ur (I)dUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	-r / -Ar / -Ur i(r)di	-r / -Ar / -Ur (I)dI
<i>Çokluk 3.şh.</i>	-r / -Ar / -Ur irdiler	[-r / -Ar / -Ur (I)dILAr]

2.1.4.5. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAs irdim}	[-mAz (I)dUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAs irdi}	{-mAzdI}

2.1.4.6. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-r / -Ur / -Ar irmiş}	-r / -Ur / -Ar (I)mIş
<i>çokluk 3. şh.</i>	[-r / -Ur / -ArlAr irmiş]	-r / -Ur / -ArlAr(I)mIş

2.1.4.7. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Rivayeti

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAs i(r)miş}	[-mAz (I)mIş]

3.2.2.1.6. şimdiki Zaman Kipi

2.1.6.1. şimdiki Zaman Kipinin ekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	[-AdUr-min / -ydUr-min]	{-rAm} / {-UrAm} / {-ArAm}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-AdUr} / {-ydUr}	{-r} / {-Ur} / {-Ar}

2.1.6.2. şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAy}	[-mAzsUn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAydUr}	[-mAz]

2.1.6.3. şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	[-AdUr irdi] / {-ydUr irdi}	{-Ur(I)dI}

3.2.2.1.7. Gelecek Zaman I

2.1.7.1. Gelecek Zaman I'in Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GA(y)-min}	{-IsArven}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-GA(y)-sin}	[-IsArsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GA(y)}	{-IsAr(dur)} / {(y)AcAk(dur)} / {-AsI(dur)}
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-GAylAr}	[-IsArlAr]

2.1.7.2. Gelecek Zaman I'in Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVAN
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAgAy-min}	[-mA(y)IsArAm]
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAgAy-sin}	[-mA(y)IsArsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAgAy}	[-mA(y)IsAr]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-mAgAylAr}	[-mA(y)IsArlAr]

2.1.7.3. Gelecek Zaman I'in Soru Biçimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GAy mU}	[-IsAr mI]
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-GAy mU-siz}	[-IsAr mI-sIz]

2.1.7.4. Gelecek Zaman I'in Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GAy irdim}	[-IsAr IdUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GAy irdi}	IsAr IdI]

2.1.7.5. Gelecek Zaman I'in Hikâyesinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAgAy irdi}	[-mA(y)IsAr IdI]

3.2.2.1.8. Gelecek Zaman II (Kesin Gelecek Zaman)

2.1.8.1. Kesin Gelecek Zamanın Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GUm(dUr)}	∅
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GU} / {-GUsI(dUr)}	∅

2.1.8.2. Kesin Gelecek Zamanın Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAGUm(dUr)}	∅

3.2.2.2. Tasarlama Kipleri

3.2.2.2.1. Emir Kipi

2.2.1.1. Emir Kipinin Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-y} / {-Ay} / {-AyIn}	{-AyIn} / {-AyIm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-GI} / {-U} / -∅	{-gI} / -∅
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-sUn}	{-sUn}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	∅	{-(y)AIUm}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-(X)η}	{-(U)η} / {-(U)ηUz}
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-sUnlAr}	{-sUnlAr}

2.2.1.2. Emir Kipinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAyIn}	[-mAyIn/mAyIm]
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAgII} / - ø	{-mAgII} / - ø
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAsUn}	{-masUn}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-mAŋIz} / {-mAŋ}	[-mAŋ]

2.2.1.3. Emir Kipinin Soru Biçimi

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-AyIn mU}	[-AyIn/AyIm mI]

3.2.2.2. İstek Kipi

2.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-GA(y)-min}	{-(y)Am}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-GA(y)-sin}	{-(y)AsIn}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-GAy}	{-(y)A}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-(y)A-siz}	[-(y)AsIz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-GAyIAr}	{-(y)AlAr}

2.2.2.2. İstek Kipinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ‘U‘L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	[-mAgAy-min]	{-mAyAm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAgAy-sin}	[-mAyAsIn]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAgAy}	{-mAyA}

2.2.2.3. İstek Kipinin Soru Biçimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	[-A mU]	{-(y)A mI}

2.2.2.4. İstek Kipinin Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	∅	{-(y)A(y)dUm}
<i>Teklik 3. şh.</i>	∅	{-(y)A(y)dI}

3.2.2.2.3. Dilek Kipi

2.2.3.1. Dilek Kipinin Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-sAm}	{-sAm}
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-sAṅ}	{-sAṅ}
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-sA}	{-sA}
<i>Çokluk 1.şh.</i>	{-sAk}	[-sAvUz]
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-sAṅIz}	[-sAṅUz]
<i>Çokluk 3.şh.</i>	{-sAlAr}	[-sAlAr]

2.2.3.2. Dilek Kipinin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{-mAsAm}	[-mAsAm]
<i>Teklik 2. şh.</i>	{-mAsAṅ}	[-mAsAṅ]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{-mAsA}	{-mAsA}
<i>Çokluk 2.şh.</i>	{-mAsAṅIz}	[-mAsAṅUz]

2.2.3.3. Dilek Kipinin Hikâyesi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. şh.	{-sAm irdi}	[-sA(y)dUm]
Teklik 3. şh.	{-sA irdi}	{-sA(y)dI}

3.2.2.2.4. Gereklilik Kipi

2.2.4. Gereklilik Kipinin Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 3. şh.	{-mAk kirek} / {-sA kirek}	{-A gerek} / {-mAk gerek} / {-sA gerek}

3.2.2.3. Ek-Fiilin Çekimleri

3.2.2.3.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanı

2.3.1.1. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zamanının Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. şh.	{-min}	{-(y)Am}
Teklik 2. şh.	{-sin}	[-sIn]
Teklik 3. şh.	{-Dur(ur)} / {-irür} / -ø	{-Dur(ur)} / -ø
Çokluk 2.şh.	{-siz}	[-sIz]
Çokluk 3.şh.	{-Dur(ur)lAr}	[-lArdUr]

2.3.1.2. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
Teklik 1. şh.	{-imen}	[degülem]
Teklik 3. şh.	{i(r)mes(tür)}	{degül(dür)}
Çokluk 3.şh.	{imestürler}	[degül(dür)lAr]

2.3.1.3. Ek-Fiilin Şimdiki ve Geniş Zaman Çekiminin Soru Biçimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-mU dUr}	{-mI dUr}

3.2.2.3.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

2.3.2.1. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanının Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{irdim}	[-(y)IdUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)di}	{-(y)IdI}

2.3.2.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekiminin Olumsuzu

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 1. şh.</i>	{i(r)mes irdim}	[-mAz IdUm]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)mes i(r)di}	{-mAz IdI}

3.2.2.3.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman I'i

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)miş}	{-(y)mIş}

3.2.2.3.4. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü

2.3.4.1. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 3. şh.</i>	{i(r)kendür}	Ø

3.2.2.3.5. Ek-Fiilin Şartı

3.2.2.3.5.1. Ek-Fiilin Şart Çekimi

	BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
<i>Teklik 2. şh.</i>	{isen}	[IsAṇ]
<i>Teklik 3. şh.</i>	{irse}	{IsA}

3.2.2.4. Karmaşık Fiiller ve Karmaşık Fiillerin Çekimi

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
-r / -Ar / -Ur bol-	-r / -Ar / -Ur ol-
-mAs bol-	-mAz ol-
-sA bol-	[-sA ol-]

3.3. DİĞER EKLER

3.3.1. Çekimsiz Fiiller

3.1.1. Ad-Fiiller

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-mAk}	{-mAk}
{-mA}	{-mA}
{-(X)ş}	{-(y)Iş}

3.1.2. Sıfat-Fiiller

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
∅	{-dUk}
∅	{-mIş}
{-GAn}	{-(y)An}

{-r} / {-Ar} / {-Ur}	{-r} / {-Ar} / {-Ur}
{-mAs}	{-mAz}
Ø	{-(y)AsI}
{-GUçI}	{-(y)IcI}
{-GU}	Ø

3.1.3. Zarf-Füller

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)p}	{-(y)Up}
{-bAn}	{-(y)UbAn(I)}
{-A} / {-y} / {-(y)I} / {-(y)U}	{-(y)A} / {-(y)U} / {-(y)I}
{-mAy(In)}	{-mAdIn}
{-GAI}	{-(y)AI} / {-(y)Al(I)dAn} / {-(y)AldAn berü}
{-GUñA}	{-(y)IncA}
{-sA}	{-sA}
Ø	{-ken}
<u>{-GAç}</u>	<u>{-(y)IcAk} / {-(y)IcAgIz}</u>
<u>{-GUçA}</u>	<u>{-dUkçA}</u>
<u>{-GAndA}</u>	<u>{-dUkdA}</u>
<u>{-rdA} / {-UrdA} / {-ArdA}</u>	<u>{-dUGIncA}</u>
<u>{-rgA} / {-UrgA} / {-ArgA}</u>	<u>{-dUGIndAn}</u>
	<u>{-dUgUmcA}</u>
	<u>{-yIn}</u>

3.3.2. Çatı Ekleri

3.2.1. Geçişlilik Ekleri

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-Ar}	{-Ar}
{-Ur}	{-Ur}
{-DUr}	{-dUr}
{-(X)t}	{-(I)t}
{-GUr}	{-gUr}
{-ter}	{-Der}
{-gUz}	{-GXn}
{-GAR}	

3.2.2. Edilgenlik Ekleri

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)l}	{-(I)l}
∅	{-(I)n}

3.2.3. Dönüslülük Eki

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)n}	{-(I)n}

3.2.4. İşteşlik Eki

BEDĀYĪ'U'L-VASAṬ	ADNĪ DĪVANI
{-(X)ş}	{-(I)ş}

SONUÇ

Ses bilgisi ve ekler bakımından bu çalışmaya konu olan *Bedāyi 'u'l-Vasaṭ* ve *Adnî Divanı* tanıklık ettikleri XV. yüzyıl Türkçelerinin karakteristik ses ve şekil özelliklerini taşımaktadır. Yüzyıl Türkçelerinin iki ayrı kolu olan ve yazı dilleri durumundaki Çağatayca ve Eski Anadolu Türkçesinin özgün özellikleri temel alındığında metinlerle ilgili şunları söylemek mümkündür:

1. Ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından kullanımıyla ilgili her iki metinde de dikkat çeken özellikler bulunmaktadır.

Çağatay Türkçesinde ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün ilk hecedeki ünlüyü gerileyici ünlü benzeşmesiyle kendisine çekmesiyle oluşan yuvarlaklaşmalar için BV'de *öksük* < *eksük*, *ösrük* < *esrük* örnekleri görülmektedir. Diş-dudak ünsüzü v'nin ortaya çıkardığı yuvarlaklaşma için kelime tabanlarında *öy* < *ev*, eklerde *ivürdi* < *evirdi* örnekleri bulunmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinin önemli özelliklerinden biri olan kelime tabanları ve eklerdeki yuvarlak ünlülü kullanımlar AD'de yaygın olarak görülmektedir. Kelime tabanlarında iç ve son seste yuvarlak ünlülü kullanımlar için *demür*, *kendü*, *kirpük*, *yılduz*, *karşu*, *kapu*... kelimeleri örnek olarak gösterilebilir. Eklerdeki yuvarlak ünlülü kullanımlar için yokluk eki *yüzünsüz*, *arısuzın*, ilgi durumu eki göçlini *'āşıkların*, *ağzınun sırın*, *gözinün kanlı yaşın*, *ayağınun tozu*; zarf-fiiller *akıdup*, *mihriün kızarup*, *yağup*... gibi pek çok örnek bulunmaktadır.

Çağatay Türkçesinde kimi eklerin sürekli düz ünlüyle kullanımına ilişkin BV'de bolca örnek bulmak mümkündür: yokluk eki *sinziz*, *'adetsiz*, *revnāksız*; ilgi durumu eki *kuyaşnıñ*, *ayağınnıñ*, *anıñ keremin*, *haste cānıñ*, *āhımnıñ otı*; yön gösterme durumu eki *taşkarı*... bunlardan bazılarıdır.

Eski Anadolu Türkçesinde de sürekli düz ünlülü şekliyle kullanılan ekler bulunmaktadır. AD'de bu hususla ilgili olarak addan ad yapma eki *acılığ*, *ayrılığ*, *āzādelik*, *eylik*; edilgenlik, dönüşlülük eklerindeki bağlayıcı ünlüler *çekilmiş*, *déirilürsin*, *dikilür*... örnekleri verilebilir.

(Ana hatlarıyla yukarıda özetlenen ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından kullanımlarıyla ilgili tam tasnif ve geniş örnekler için bk. *1.1.1. Ünlülerin Düzlük-Yuvarlaklık bakımından Kullanımları.*)

2.Harezmi Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş sürecinde yaşanan ön, iç ve son ses e > i değişimi BV’de i olarak rastlanmaktadır. AD’de ise kapalı é şeklinde görülmektedir: *BV ir- = AD ér-, BV kiçe = AD géce, BV it- = AD ét-, BV di- = AD dé-, BV vir- = AD vér- ...*

(Bu konuyla ilgili tam tasnif ve geniş örnekler için bk. *1.1.2.3. /e/ ve /i/ Ünlülerinin Kullanımındaki Farklılıklar.*)

3.Çağatay Türkçesinin belirgin özelliklerinden olan ek uyuşmazlığı kimi eklerin ince sıradan ünlüye sahip Arapça ve Farsça adlarla kullanımı esnasında ortaya çıkmaktadır. BV’de bu konuyla ilgili örneklere rastlanmaktayken AD’de böyle bir durum söz konusu değildir: hem-serlik, pāyesin, çāklik = AD şādlik, hūblik, āsānlıg; AD ferhādqa = AD cihāna, cināna...

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. *1.1.1.4. İnce Sıradan Ünlü Taşıyan Arapça ve Farsça Adlarla Kullanıldığında Ünlü Uyumundan Çıkan Ekler.*)

4.Çağatay Türkçesi ön seste *k- / g-* ve *t- / d-* ünsüzlerinin kullanımı bakımından tonsuz ünsüzlerin hâkim olduğu bir yazı dilidir. Fakat bu ünsüzlerin son sesteki durumları belli bir kurala uymaksızın karışık hâlde bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ise *k- / g-* ünsüzleri ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde *g-*, kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde *k-* olarak bulunmaktadır. *t- / d-* ünsüzleri için ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde *d-*, kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerde *t- / d-* şekillerinin birlikte kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu metinlerin bu özellikleri bütünüyle taşıdıkları görülmektedir. *BV kibi = AD gibi, BV kan = AD kan, BV kurbān = AD kurbān, BV tüş- = AD düş-, BV meşelik, yiğitlik = AD eylik, dilberlik, hūblik...* örnekleri verilebilir.

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. *1.2.1. Ünsüzlerin Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından Kullanımları.*)

5.Çağatay Türkçesinde ön seste *bir-*, *bar-*, *bar* gibi fiil ve adlarda görülen ön seste *b-* ünsüzüne BV'de rastlanmaktadır. Buna karşılık, ön seste bu ünsüzün Eski Anadolu Türkçesinde *v-* şeklindeki kullanımına AD'de birçok örnekte rastlamak mümkündür: BV *birdi* = AD *vérmeyem*, *véür*; BV *bardı*, *barır* = AD *varamaz*, *varduğça*, BV *közi bar*, *her kimde bar*, *dil-beri bar imiş* = AD *anuy bir başı var*, *ne çārem var...*

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 1.2.2.1.2. BV *b-* = AD *v-*.)

6.Çağatay Türkçesinde *bol-* şeklinde görülen yardımcı fiil BV'de *bol-* ve *ol-* ikili biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ve metnimizde ön sesteki bu *b-* sesi kullanılmamıştır: BV *bolsa savuğ*, *köñli boldı*, *gerd oldı yolında*, *meydin olmuş gül* = AD *cān bigi oldı*, *ne yüzden oldı*, *yillar olmuşdur...*

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 1.2.3.1.1. BV *b-* ~ *φ-* = AD *φ-*.)

7.Çağatay Türkçesindeki kimi eklerde ön ses *G-* ünsüzünün kullanılması dikkat çekmektedir. BV'de ünsüz uyumuna bağlı olarak kimi eklerde ön seste *k-* / *g-* ünsüzlerine rastlanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ve metnimizde ek başındaki bu *G-* ünsüzü kullanılmamaktadır: Yönelme durumu eki BV *gölge*, *köñlümge*, *dehrğa*, *uçmağka* = AD *arama*, *yaya*, *ğaraya*, *çihreye*, *bülbüle*; şimdiki ve geniş zaman sıfat-fiil eki BV *toğkanda*, *felek yıkkanni*, *özün kılgan*, *helak olğan* = AD *şoran şeker lebini*, *vefāsın uman*, *rind olan*, *mest kılan*; zarf-fiil eki BV *bolğalı peydā ümīd*, *ot salgalı*, *kanın tökkeli* = AD *'aqlumı sevdā alalı*, *doğalı miñnet ü derdile*, *cavr yağduralı...*

(Bu konuyla ilgili tam tasnif ve örnekler için bk. 1.2.3.2.1. Ek Başında Ünsüzlerin Kullanılıp-Kullanılmaması.)

8.Çağatay Türkçesi, hem kelime tabanlarında hem de eklerde son seste *-G* ünsüzü taşıyor olmasıyla dikkati çeken bir yazı dilidir. BV'de bu konuyla ilgili örneklere yaygın olarak rastlamak mümkündür. Eski Anadolu Türkçesinde son sesteki bu *-G* ünsüzlerinin kullanılmayışına AD'de pek çok örnek bulunmaktadır: BV *ğuruğ uluğ*, = AD *uzağ elinden*, *ğapu*; BV *türlük*, *otluğ özlük* = AD *dürlü*, *bulıtlı*, *başlı...*

(Bu konuyla ilgili tam tasnif ve örnekler için bk. 1.2.3.1.13. *BV -G = AD ϕ* , 1.2.3.1.14. *Son Seste -G Ünsüzüyle İlgili Diğer Örnekler*, 1.2.3.2.2.1. *Addan Sıfat Yapma Eki BV {+IXG} = AD {+IU}*.)

9. Harezmi Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş sürecinde görülen $p > f$ değişmesine BV’de de bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ve metnimizde bu kullanıma örnek bulunmamaktadır: BV *tofraḳ* = AD *toprak*.

(Bu konuyla ilgili tam tasnif ve örnekler için bk. 1.2.2.1.5. *BVf- = AD -p-*.)

10. Harezmi Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş sürecinde görülen zamir n’sinin erimesi Çağatay Türkçesinin karakteristik bir özelliği olup BV’de genellikle kullanılmamaktadır. Ancak bazı örneklerde bu kuralın dışına çıkıldığı görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise zamir n’si düzenli bir şekilde kullanılmaktadır. AD’de de bu durumun bolca örneği mevcuttur: BV *lebiñ allıda*, *‘izāri üstide*, *şām-ı hecride*, *anın furḳatı bezmide zehr*, *ḳaddide gül-gün libās*, = AD *şu kenārında*, *hevān odında*, *hevā nārında*, *sırr-ı cānı lebinden*, *eşiğinde kim derviş olan...* BV’de kimi örneklerde zamir n’sinin kullanıldığı görülmektedir: *közün allında*, *allında yalbardım*, *deyr içinde*, *ay yüzünde...*

(Bu konuyla ilgili geniş örnekler için bk. 1.2.7. *Zamir n’sinin Kullanımındaki Farklar*.)

11. BV’yi AD’den ayıran bir diğer özellik ise karmaşık fiillerin kullanımındaki yaygınlıktır.

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2.2.2.4. *Karmaşık Fiiller ve Karmaşık Fiillerin Çekimi*.)

12. BV’de AD’den farklı olarak kullanılan fiil çekimleri dikkat çekicidir. Gelecek zaman II veya kesin gelecek zaman (*ḡamım bolḡusıdur*, *ḳalḡusıdur*) gibi fiil çekimi karakteristik özellik olarak gösterilebilir.

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2.2.2.1.8. *Gelecek Zaman II-Kesin Gelecek Zaman*)

Duyulan geçmiş zaman III yapımında görev alan {-GAn} sıfat-fiili, ek-fiilin yardımıyla adlara da gelebilmektedir: *yok irkendür cefâ-keşlikde bâri min kibi hergiz: cefa çekmekte benim gibi üstün kimse yok imiş, haden-i gamze vü aşüfte zülfündin yok irkendurur: ok gibi kirpiklerin ve aşifte saçından yok imiş.*

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2.2.2.3.4. *Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman III'ü.*)

BV'de şimdiki zaman için ayrı bir fiil çekimi bulunurken AD'de şimdiki zaman için geniş zamandan yararlanılmıştır: BV *yıglatur, isteydür = AD soraram...*

(Bu konuyla ilgili örnekler için bk. 2.2.2.1.6. *şimdiki zaman kipi.*)

Yukarıda özetlenen maddelerin, Türk dilinin aynı kökten gelen ama aralarında ses ve ekler bakımından ayrılıklar bulunan Çağatay Türkçesiyle Eski Anadolu Türkçesinin tarihî değişim ve gelişmelerini yine, yeni ve yeniden gözden geçirme imkânı sunabileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan, Çağatay Türkçesiyle Eski Anadolu Türkçesinin “Köktürk > Uygur > Karahanlı ortak geçmişinin ardından Harezmi Türkçesi döneminde dallanıp kollara ayrılarak doğuda Çağatay, kuzeyde Kıpçak, batıda ise Oğuz Türkçeleri ortaya çıkmıştır.” Biçimindeki genel görüşün pek de doğruyu yansıtmadığı görülmektedir.

Çağatay Türkçesi söz konusu gelişmenin doğal bir sonucudur; fakat Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçenin söz hazinesine yakınlığı olmakla birlikte ondan gelişen bir kol değildir. *Ana Oğuzcanın doğal bir devamı olan Eski Anadolu Türkçesi milattan çok daha önceleri *Ana Türkçeden ayrılarak gelişimini sürdürmüş olmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKALIN Mehmet (1979.), *Tarihî Türk Şîveleri*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- AKAR Ali (2014), *Eski Anadolu Türkçesi Notları-I*, Muğla.
- (2005), *Türk Dili Tarihi (Dönem-Eser-Bibliyografya)*, 10. bs., İstanbul: Ötüken Yay..
- AKYILDIZ Ali (2003), “Mahmud Paşa”, *TDVİA.*, 27/376-378.
- ALVAN Suad Mahmud (2007), “Ali Şir Nevâyî Muhakemetü'lügateyn Eserinin Sesbilimi Özellikleri”, *Diller Koleji dergisi*, 17/99-121, Irak.
- ARGUNŞAH Mustafa (2013), “Çağatay Türkçesi”, *Yeni Türkiye*, 55/357-373.
- ATALAY Besim (1998-1999), *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I-II-III-, IV*, 4. bs., Ankara: TDK Yay..
- BERBERCAN Mehmet Turgut (2014), “Türk Yazı Dilinin Tarihi Dönemleri ve Orta Türkçenin Yeri Meselesi”, *TOD XVII.*, 7/765-783.
- CAFEROĞLU Prof. Dr. Ahmet (1984), *Türk Dili Tarihi I-II*, 3. bs., İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CLAUSON Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Centry Turkish*, Oxford.
- ÇAKMAK Cihan, “Birleşik Zarf-Fiil Kavramı ve Çağdaş Türk Lehçelerindeki Görünümleri”, *Türkiye Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi (GOÜ-TÖMER)*, s.13-30, Tokat.
- DEVELİOĞLU Ferit (2005), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 22. bs., Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİLAÇAR Agop (2007.), “Batı Türkçesi”, TDAY-B Yoğun Disk, TDK.
- ECKMANN Janos (1988), *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaağaç), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

(1988), “Çağataycada İsim-Fiiller”, *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten-1962*, Ankara: TDK Yay..

(2003), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (Hızl. Osman Fikri Sertkaya), Ankara: TDK Yay.,

EFENDİOĞLU Dr. Süleyman- SOLMAZ Ali Osman (2007), “Birleşik Zamanlar Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 14, 35/1-9.

EKER Ümit (2010), “Çağatay Türkçesinde Eklerde Görülen Yuvarlaklaşmalardaki Eski Anadolu Türkçesi Etkisi”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 5/374-389.

GABAİN Annemarie von (2000.), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), 3.bs., Ankara: TDK Yay..

(2007), “Türk Dillerinin Tipik Özellikleri”, (Çev. Mevlüt Gültekin), *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları*, volume 2/307-327.

GEDİK Sadi (2013), “Çağatayca Kitab-ı Mebde-i Nur Mesnevisi’nde Deyimler”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 10, 1/ 59-86.

GÜLSEVİN Gürer (2007), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK Yay..

GÜZELDİR Muharrem (2002), *Abuşka Lügati*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.

HACIEMİNOĞLU Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, MEB, İstanbul.

(2003), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay..

KARAHAN Leyla (2000), “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşuna Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, *Türk Dili Kurultayı*, s. 17.

KAYA İbrahim- ERDEM Mevlüt (2010), “Türkçede -AGAn / -GAN ve -ICİ Ekleri ve Sûdî Şehrindeki Kullanımları”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 5/1594-1617.

KORKMAZ Zeynep (1995), “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, s. 419-423., Ankara: TDK Yay..

(2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yay..

(2005), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay..

(2011), “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki yeri ve Yapısındaki Temel Nitelikler Açısından Genel Bir Değerlendirme”, *Ç.Ü. Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi*.

MANSUROĞLU Mecdut (1951),“Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi”, *TDED IV*: 215-229, İstanbul.

MELTEM Filiz- UÇAR Erdem (2016), “Çağatay Türkçesinde -sA Ekinin İşlevleri”, *JASSS, International Journal of Social Science*, 48/141-154.

MŞRI Huda Hasan (2007), “Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri”, *Diller Koleji Dergisi*, 17/ 122-150, Irak.

NALBANT Bilge (2013), “Türkiye Yazmaları Arasında Bir Çağatayca-Oğuzca Kısa Sözlükçe”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20/79-90.

ÖLMEZ Zuhul Kargı (1998), “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, 6/137-144.

(2007), “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.5, 9/ 173-219.

ÖZKAN Prof. Dr. Mustafa (2014), “Türkçenin Anadolu’da Yazı Dili Olarak Gelişmesi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/ 53-73.

PAÇACIOĞLU Burhan (1995), *Orta Türkçe*, Dilek Ofset Matbaacılık, 1. bs., Eylül.

(2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Ankara: Bizim Büro Yay..

RAHİMİ Farhad (2014),“Çağatay Türkçesi ve Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature an History of Turkish or Turkic*, volume 9/1157-1218.

SOLMAZ Erhan (2006), “Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.7, 2/422-436.

SOYDAN Serpil (2017), “Klâsik Çağatay Devri Şairleri Olan Ali Şir Nevâyî ve Hüseyin Baykara’nın Manzum Eserlerinde Oldurgan atı”, *Gazi Türkiyat*, s.157-179.

TEKİN Şinasi (2007), “1346 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘olga-bolga’ Sorunu: 1974”, *TDAY-B Yoğun Diski*, Ankara: TDK Yay..

TEKİN Talat (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, TDAD: 9/ 83, İstanbul.

TEKİN, Talat- Mehmet Ölmez (2003), *Türk Dilleri, Yıldız Dil ve Edebiyat Dizgisi*: 2, İstanbul.

TİMÜRTAŞ Faruk Kadri (1997), “Nevâyî’nin Türk Diline Hizmetleri, Türkçeciliği”, *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, (Hzl. Mustafa Özkan), Ankara: Akçağ Yay..

(2005), *Eski Türkiye Türkçesi (XV. yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük)*, Ankara: Akçağ Yay..

TÖREN Hatice (2004), “Adlandırma Grubu”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXII, s. 217-222.

TURGUNBAYEV Caştigin (1999), “-a turur Şimdiki Zaman ve -p turur Geçmiş Zaman Eklerinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8/ 497-505, Ankara: TDK Yay..

TÜRKAY Kaya (2000.), *Bedâyi’u’l-Vasat, ‘Ali Şir Nevâyî*, Ankara: TDK Yay..

YAMAN Ümran, “Doğu Türkçesi ile Yazılan Sirâcü’l-Kulûb’un Dili Üzerine”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C./ S. IV./ 91-102.

YÜCEL Bilâl (1992), *Mahmud Paşa Adnî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay..

(1995), “Sıfat-Fiil Terimi ve Başlıca Dil Bilgisi Terimleri Sözlüklerindeki İşlenişi”, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)*: 81-89, TDK, Ankara

(2000), “Türkiye Türkçesinde Zarf-fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9/75-114, Ankara: Bizim Büro Yay..

(2001), “Doğu Türkçesinin Gelişme Dönemleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, 1: 35-66, Sivas: Dilek Matbaası.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Türkan AKSOY
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi : 05/12/1992
Doğum Yeri : Kahramanmaraş/GÖKSUN
e-posta : aksoyturkan46@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
İlk ve ortaokul : Fatih İlköğretim Okulu Göksun	MEB	2006
Lise : Şehitler Anadolu Lisesi Göksun	MEB	2010
Lisans : Türk Dili ve Edebiyatı	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans : Türk Dili Ana Bilim Dalı	Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2018

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı YÖKDİL (53,75) YDS (....) TOEFL (....) EILTS (...)